

ס פ ר

אפיית המצות השלם

ליקוט גזול ונפלא מכל דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים
הנוגעים לדיני קצירה, ברירה, טחינה, רקידה, שאיבה, לישנה,
ואפייה, הפרשת חלה, והמסתעף. בלשון צח וקצר.
אוסף ענקי במקצוע הלזו עדיין לא ראה אור הדפוס עד היום
הזה.

בו נקבצו אלפי הלכות המפיצים אור נוגה לכל חבא לגשת אל
הקודש פנימה, לחשוב מחשבות לעשות בכל מלאכת **אפיית**
המצות, בון יבין את אשר לפניו, הדרך ילך בה, והמעשה אשר
יעשה, **לקיים מצות אפיית מצה** כראוי וכיאות בלי מגרעת בהשכל
ובדעת, ללמוד וללמד ע"מ לשמור ולעשות.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי חקי זי"ע

חקי שלום יודא גראס

רב קהל, מגן שאול, דהאלמין ור"מ בישיבה וכולל, בית ישעיהו
מבון להוראה בשחיטות ובריקות

בעהמ"ס: גידולי יהודה (על הלכות ציצית), שו"ת זבחי צדק (על
הלכות שחיטה ובריקה), חינוך ישראל סבא (מדרך לחינוך הבנים והבנות),
מדרך לצניעות, מנחת יהודה, (על חומר איסור, חלב עכו"ם, וסמיאלק),
מנוחת שלום (הדרבה לכשרות), נפש ישעיהו (על מאכלות אסורות, ח"ח),
קדושת ישראל (על הלכות יחוד), מנוחת שלום (על הלכות מוזהר) ושי"ס.
כלאמרי' הרה"ג הצ' מוהר"ר ישעיהו זאב גראס ז"ל נכד השרף מסטרעליסק, ר'
יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בית, תו"ט, רשי"י, ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

— ברוקלין, יצ"ו • שנת תשל"ח —
— ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל —

הקדמה

הנה כבר הקדמנו שלהאריך ולהביא כל דין, ומנהג, ומסורת משורשה ומקורה יחארכו הדברים וילאה הקורא, בפרט לרוב העם הטרודים על המח" ועל הכללה, עד החג כמעט.

דא לדין הבאנו קובץ גדול מספרי האחרונים כל ההלכות מתחלת קצירת החטים עד אחר אכילת אפיקומן בקצירת האומר, דבר דבור על אופניו, והם סולת נקי' מדברי הפוסקים הראשונים וגדולי האחרונים אשר מפייהם אנו חיים, ומימיהם אנו שותים.

וכזה נקוה לבוא אל נקודת מטרטנו להקל על המון בית ישראל, בין ליושבי אהל ובין לשאר העם המשתוקקים לקיים מצות אפיית ואכילת מצה כראוי ויאות, אולם מניעת הזגת החפץ, חסרון הידיעה, וקוצר העת לחפש חיפוש מחיפוש מספר לספר, ועד שבאים לספר האחרון שוכחים הראשון. אלא דמ"מ ישדאל קדושים ומוסרים נפשם לקיים מצות עשה מה"ת של אכילה, היחידה הלוו (כלשון חת"ס בהשטמות, קצ"ו) במסירת נפשם הטהורה, וכל פרטיה ודיקדוקי' וכוונותי'.

בשגם בוזכרם דברי האריז"ל הנלהבים שהנוהר ממשוהו חמץ מוכטח לו שלא יחטא כל השנה, ומצר כל יראה ובל ימצא הלא יצאנו בבדיקה וביטול, ברם אם האכילה לא יעלה כהוגן ח"ו איה כל הבטחה זו? הלא פורחת והולכת לה! וכ"א בודאי נפשו ישים בכפו ויעשה יותר מיכלתו, ולא יחסוך עמל ויגיעה וטירחא יתירה להשיג מצות אפיות מן המוכחר שבמוכחרים, ואז בטח יזכה לשמירה משימצא דחימצא עי' מלאכי עלין כמבואר לעיל בשם שלשה עדים נאמנים: בעל אור לשמים מאפטע זצ"ל, (לעיל או' לג) ערוגה"ב פ' צו, והגדה אמרי קודש צ"ה מצה זו בשם הגה"ק מסטרעליסק (או' יא). וזהו אם בזיעת אפו ויגיעת עצמו יעסוק בכל חלקי המצוה כמבואר להלן; אולם אם יטמין ידו בצלחת, ויצא לשוק לקנות מן הבא בידו מה יענה ליום הכסא, שאו עיקר הדין על מיכלא דאסותא, כמבואר באבני נזר (שצ"ב) ואיה גבורתו להשתיק הקטיגור ולהגביר הסיגור?

ועלה ברעיוני דבר פשוט המושכל ללב, כי דברי הוזה"ק הללו, דברי האריז"ל שהזהיר ממשוהו חמץ כו', שניהם מתאימים להדדי, וזכרון אחד עולה לשניהם, דמה"ט עיקר דינו על מיכלא דאסותא (כיניו למצות מצוה בווה"ק) בלבד הגם שישנם עוד תרי"ב מצות לבד מדיקדוקי סופרים ועוד, כי אם הי' נזהר בזה בודאי הבטחת האריז"ל הי' משמרו כולי שתא שלא יכשל בחטא ועק, ועי"כ אף שבלא"ה הי' א"א לחרוץ משפטו ככל החומר ועומק הדין שהדי אדם יסודו

מעפר ונוטה לגשם, ואדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב וכו' כמאמר חכם החכמים שלהמע"ה.

מ"מ הלא יש דרך ישר לפני הבן שלא יחטא והיינו להתאמץ לגרוד גרד בהרחקה גדולה מחשש אחד מני אלף של כ"ש חמץ, ואז בלי ספק הבטחת האריו"ל יעמוד על ימינו לשמרד כל השנה מנרנדו חטא ופשע, וכא יבא צהלה ושמחה ליום הרין והרחמים בלב מלא בטחון שיוכה ברינו ויצא כנצחון נגר מסטיניו.

סיכום מכל הנ"ל כי על קרקפתא רגברי מונח לשום כל מעינו וחפצו, ועמלו ויגיעו, להשיג מבוקשו לבלי להלכר ח"ו במשהו חמץ, אשר בעסק זו אכילת מצה הנעשה מקמח ומים, נוטל חלק בראש, וכמבואר בפלא יועץ הנ"ל. ומה יענה ליום פקודה אם ישים פניו ומעיניו להחליק ולשפץ דהיטיו וכליו, שיהיו יפים ומתדרים ומזהירים כוזהר הרקיע ביומא דאיסתנא, אם אח"כ יצטרך לקמץ עי"ז מזמנו ולצאת במצות מן הבא בירו.

ובע"ז אמרתי אשיחה צערי וירווח לי כי באמת בימינו אלה נתהפך הגלגל קודרנית, והעיקר נעשה טפל, והטפל עיקר, עומלים ויגיעים בלהג הרבה יגיעת בשר בלי הרוחה אפילו לנשימה קצרה, ומי הוא זה ואי זה הוא אשר ירצה להכחיש השמש בצהרים, רבד הנדאה והנגלה בעינים לכל מהלכי שמים, כי בכל בית ובית אשר רבד המלך מלכו של עולם ודתו מגיע עומלים בשתי ידים, לנקות הכתלים, והרהיטים הכלים, רלחות חלונות, כגרים ומכנסיים, וגם בריצת דגלים להביא בכפליים כל הנצרך לנקות הבית ולהלבינו ולהצהיר הכלי כסף וכלי זהב שיבהיקו פי שמים, ומוזה שואבין עונג ונחת בכפליים.

לו חכמו ישכילו ויבינו כי כל הרין דק טפל שבטפלים כי העיקר דק לבאר כל שימצא דחיצא, דעת לנבון נקל כי ביאוד כל חמירא בקיומת מצות תשכיתו כמשמעו ומדרשו אין הכוונה להצהיר ולהזהיר כל ביתו וחפציו המונחים בו, דק ניקוי החמץ המצוי והרבוק בחורין וסרקין על בודיו עד מקום שירו מגעת, והשאר מבטל בלבו וריו, וגם לרבות החמץ האמיתי המבואר בספרים הנ"ל, דהיינו כל ספדי חשק ביכע"ד מאגאזינע"ן וגם כלי אבי אבות הטומאה הנקדאת טעלעוויזי"ע, והשני ברומה לו הראד"ו החמוצים ומחמצים בתי ישראל מנפש עד בשר יכלה, כאדרסו של עכנאי.

ואם יטכים ברצונו וברעתו לעשות כרין אז ישכיל להבין דברי חז"ל (בפסחים ועוד) שהאשה היתה עוסקת בלישת ואפיית המצות, כי התימא הכי גדולה מאין לקחו פנאי זה, הלא עמל ויגיעת השבתת כל חמירא מטריד עד עצם יום החג, אבל לדברינו מובן, וד"ל.

ונא לעיין היטב בחלק המוסרי הנ"ל וגם בחלק ההלכתי ולהלן ואז בלי ספק יפקחו עיניו במילואם, עיני שכלי, ויתרחב דעתו להבין כי העיקר שצדיקין לעמול וליגע שיעלה בירו אפיית המצות בכל פרטי" ודיקרוקי" בלי שום פיקפוק כלל, ולהאמין לצאת ידי כל הדיעות, וכל זה אי אפשר דק באם יעמוד וישגיח בכבודו ובעצמו מרישא ועד גמירא, בעשיית מצות שלו.

ואם יחסרו לו ידיעות ההלכתיים מספרי הפוסקים עדיין יהי' אומן החסר כליו, וכבעל מלחמה ההולך בקרב וכלי זיינו בל עמו. וזאת כל מטרתנו בקונטרס הלזה לקבץ כל ידיעות הפוסקים הדנים בדין אפיית המצות בכל פרטי' ודקדוקי' דבר אחד לא נעדר באופן שמי שרוצה באמת לעשות מה שבידו אין מעצור בידו אחר עיין היטב בחיבורי הדין מדישא ועד גמירא.

וכדי שלא להסתכל בין המתחילים במצוה ואינם גומרים צדפתי חלק שני המכיל בתוכו דיני' אכילת מצה על בורי', וגם השיעורים לכזית ורביעית בא"י, ושאר ארצות, וקיום מצות מצה כהלכתה בשלימות גרמא להיות שותף להקב"ה במעשה בדאשית (רוקח), וגם חשיב כאילו קיים כל תרי"ג מצות (ילקוט מעם לועז).

וגם לרבות מנהגי מאורי הגולה צדיקים גאונים וקדושים יסודי ורוזני ארץ, אשר מהם יתד מהם פינה בתודה ומצותיה, וכל אחד יתאמץ ללקוט וליתן בתרמילו איזה מנהג או חומרא ממנהגיהם, וגם התעוררות רשפי אש שלהבת י"ה היוצא מקריאת מנהגיהם הישרים, כי אז מתמלא הלב רגשי אהבה ויראה בראותו הראשונים כמלאכים כמה דאגו ועשו הרחקה גדר לפנים מגדר פן ואולי יגעו במשהו מן המשהו בקצה חומרא קלה מדברי סופרים, ועשו גדרים וסייגים עד למעלה דאש לא יאומן כי יסופר, ואז בוש יבושו אזובי קיר כמוני היום ק"ו בן בנו של ק"ו, לגשת בקלות בלי ליאות לקיים מצות אפיית ואכילת מצות, ולכה"פ יתאמץ לקיים כל חלקי הלכתי כראוי וכיאות, ולא כעושה מעשי קוף בעלמא, אלא בהדגשת גודל האחריות שיעלה בידו לקיים מצוה זו כהוגן, וגם לרבות שמירה מכשולון חמץ ותלוי בזה, ובזכות זה נזכה לשנה הבאה לאכול גם מן הזבחים ומן הפסחים בבית קדשינו ותפארתינו במהרה בימינו אמן.

הצגנו דברי הפוסקים ככתבם וכלשונם בלי תוספת או
מגרעת כ"ש, כי בנגיעה של חסר ויתר אפשר להחריב עולמות
התלויים בכל קוץ של כל דת ודין, כאשר ידענו שלפעמים כווננו
לאיזה דבר בתיבות הנראים כיתרות, וע"כ יראתי לנגוע
בדבריהם והעתקתי הדברים ככתבם וכלשונם, וגם הוספתי
לוקוטי דינים חדשים מפוסקים שונים מדנפשאני, (אחר העתקת
דברי שאר פוסקים).

ואח"כ תקנת גאוני וצדיקי הדורות שהתקינו, ממנו יראו
וכן יעשו לפי הצורך.

ואח"כ מנהגי גאוני וצדיקי הדורות שהחמירו לעצמם
באפייית מצותיהם. בעזרת אלקי צורי וגואלי.

(ועי' בהסכמת ערוה"ש להחיבור הזה שהפליגו עד מאד בקיבוץ כל הדינים
השייכים למצות בסדר מאד נעלה ובלשון צח וניקל, ע"ש).

ס פ ר

אפיית המצות השלם

פרק א

הדברים דלהלן העתקה מס' המפורסם סמא דחיי המוכב במערנ"ש ושאר אחרונים, ומקורו בצירו לדעת מוצא ומבוא כל רת ודין.

דיני החמים סימן א'

- א** (ז) אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה. חמים שעורים בוסמין (מין הטט), שכולת שועל, שיפון (סקורין גל"ל קארין) והמנהג ליקח כבהחלה חמים (ג) שמסתמא הוא החביב לרוב כנ"א: (ד) ואם אין לו חמים יקח משאר מיני דגן מן החביב עליו יותר: (ה) החמים של מצה מצוה טוב להחמיר לשמרם משעה קצירה שלא יפלו עליהם מים לפי ש"א שאין אדם יוצא ידי חובתו בפסח אלא במצה ששמרה ישראל מחימוץ מתחלת שעה שהיתה ראויה לכא לידו חימוץ דהיינו מיד בשעה שהשכלים אינם צריכים לקרקע וע"כ טוב לקצרים בשעה שעדיין צריכים לקרקע (ו) והנהג כן אם רוצה לחור בו צריך הרהר בהרטה בשלשה כנ"א (ז) ואם אפשר יקצרו ישראלים בעצמם לשמה:
- ב** (ח) ועב"פ צריכים שימור משעה שחינה שאו מקרבין אותן אל חמים ואפי' כמחונן כרחים של רוח או של סוס וחמור:
- ג** (ט) השימור הזה יהי ע"י ישראל גדול כן דעת (אבל נראה דע"י אשה הוי שימור כדאמרו בש"ס נד ס ע"א). מר ברי' דרב הונא מנכמי' ל"י אמר' בארבי וכו' ד למ"ש החי' סי' ת"ס דאפי' נשים של ישראל שלא למדו ה"פ אין להאמין להם לענין אפייה ולישה היינו דוקא כאלו עבודות דהרבה דינים יש בהם וכמה הוהרות מש"א כשימור דחמים ודו"ק):
- ד** (י) אם נפל מעט מים או שלג על תבואה יגרוף העליונים ויקח התחתונים (יא) אבל אם כאו מים או נשמים מולפים על החמים אפי' לא נתבקעו אסורות (יב) דגן שבמחוכר שנתייכשו לגמרי ואינו צריך לנייקה כמאן דמונה בכרא ומקבל חימוץ אם ירדו עליו נשמים (ועיין שעה"ס ס"ק י"ב):
- ה** (יג) חמים שנמצא בהם מבוקעות אותם שאינם מבוקעות מותרות אבל אם א"א לברור אותם הסיבוקעות (יד) צריך לדאות שיהי' ס' נגדם מההיתר (טו) ויש מחמירים דאפי' יש ס' צריך לאפותם קודם פסח דלא יתן מעט בפסח (טז) ומפני כך נתפשט המנהג במדינות אלו לאפות כל המצות קודם פסח לפי שרוב החמים יש בהם הערובות מעט מחמים שנחמצו:
- ו** אם רואה שיש בהם חמים צמוחים או בקועים (יז) מדינא צריך בדיקה אם יש בהם ס' ואמנם אחר שא"א לברוק כל החמים (יח) סני שיברוק בענין זה שיקח שלשה אנריפות חמים מהאוצר או השק (היינו אם כל החמים טרישה אחת) וימנה ויברוק בהם אם יהי' בהם ס' נאמר דאיתחוק שכל האוצר אי השק יש ס' נגד המצומחים יראה
- י כ"א טס וכו"ל טס א"י' סינ"י

יראה לי דכ"ו דטהני מ' היינו אם החמים יבשים ומראיהן כשאר חמים אבל אם כל החמים לחים או שנשהנו מראיהן כולם אסורים רביון שיש בהם מצומחים או בקועים הרי מוכח דכ"א מים עליהם והרי מבואר ברמ"א סי' תס"ו מע"ב ד' ראותן שנתלחלו אסורין ולא תלינן שנתלחלו מהאיר הקר כיון דאתחוק אסורא . ומלכד זה אם החמים לחים נעשה בצק במחניה . ועיין לקמן כריני המחניה :

י וגם יש להזהיר הסוחרים שקונים תבואה על השיק וקונים מנכרים הרבה מזה מעט וסוה מעט ומביאים לחמרים להמורה לבדוק בהם וקרוב להיות זבשל שהרי הרבה פעמים חמים מנכרי אחד יפיע ומוכרים ואין בהם צמחים כלל ואצל נכרי אחד אין בהם מ' נגד החמצים (יש) ומלכד שאסור להרכות עד מ' בניכר בהם הצמחים גם זאת שהרי שאין מחויק האפרכסת שעל הרחיים כ"א שק חמים או שנים א"כ הרי יוכל להיות שימחון בפ'ע החמים הכשרים ובפ'ע החמים החמצים ואחר יאכל מצה וא' חמץ . ע"כ יש לבדוק ככל אחר לכרו . או כראותו שיש כשניהם חמוצים ורואה שיש בהם מ' מ"ס טוב ויפה לערב כל החמים יחד היטב רק עיקר המובחן ליקח מחמים שהם מנכרי אחר ומרישה אחת :

יא (כ) אבל כאין ניכר הצמיחה בהם רק שנהערב בהן חמים שנפלו עליהם מים ונהבקעו ונהיכשו ולא ניכר בהם הצמיחה או אפי' אין בהם מ' מותר להוסיף עליהם חמים כשרים ולבטל כמ' קורם פסח : יב עור נלע"ר דלא מהני מה שבורקים החמים ע"י עיונא בעלמא כאגו"פה נהי שנת"ה סי' ק"ד כתב שבורקים ובוררים בעיונא בעלמא היינו אם בורר נמי הנמצא דאפי' אם ישאר כו"דא יהי מ' אבל יגא עכשיו שאינו בורר הנמצא וע"י עיונא בעלמא משער שיש מ' בכל החמים א"כ קרוב מאור שלא יהי מ' ע"י בריקה כל גרנר לבד . והאיך ע"י עיונא בעלמא יחוק כל החמים שיש בהם מ' והרי בל"ה אא"ב בנתבקעו עיין מ"א סי' תס"ו ס"ק י"ב והוי מ"ס לאיסורא שמא יש בכאן עור רק שלא ברוק היטב . ואת"ל דאין כאן יותר שמא ככרי יש יותר ושמא יש נהבקעו ולא ניכר ע"כ נראה ראין להקל כלל בזה עיין ח"מ סי' קל"ו רק ימנה כל אגרוף חמים שיקח על המיבחן כל גרנר חמה לבד ויבדוק עכ"פ בעיונא עליה . ויסנה כן עד מ' ואוי ראה כמה ימצא בקועים וצמחים וזהו כוונת הרמ"א שכתב מיהו צריך לראות שאין בו כ"כ שלא יהי מ' נגרו מן התייהר :

יג גם נראה לי דלפי מהבאר ביו"ד סי' צ"ט מע"ו דעת הרמ"א ו"ל דאפי' מן כמינו אפי' נודע אם נתוסף אה"כ מן האיסור הא' חוזר וניעור והש"כ שם מסכים עכ"פ בלח החיוד וניעור וכפרט לגבי חמץ כפסח ריש להחמיר כן . א"כ ידוע דכמה חששות יש בהקטת ובמצה עד אחר אפייה ואפי' בפסח סמכין הרבה פעמים ע"י שיש מ' נגר התערובות כמו בנוקשה להמ"א ונגר הנאה . וא"כ קרוב הדבר אם יבשר המורה כס' ברקרוק וכצמצום יבא לירי ממשול והת"ה סיירי כשבורר מה שרואה במחירות והחשש שמא נשאר ונגם יש לבחון דברי הרמ"א ו"ל דכוונתו בענין רלעולם יהי מ' מן ההיתה והרי ע"כ מ' לבד לא מהני הדרי מה בין זה לבניצום ביו"ד סי' פ"ו רביון שאינם שוין כענין מ"א והבא כל עין רואה רמגרע נרע ראינם שוים הרבה וע"כ נראה דבעינן שיהי כשיפוי מ' והיינו עכ"פ שיהי' מאה נגר הצמחים או פחות מעט לפי הענין . והבן .

יע"מ"ה
סי' תמ"ו
ש"ע סכ"ג
סי' תמ"ב
ות"ג

כ"ח
וסי' כ"ו
תמ"ו
וסי' תס"ו
וש"ע סכ"ג
סי' תמ"ב
ות"ג

חמים

אפיית המצות השלם

2

יך (כה) חמים שאכלו מהם עכברים ונשארו בתוכן חמים נשוכין מאכילת העכבר אם יש בתחמים השלמים ס' נגר הנשוכין מוחן הכל ביחד ונתבטל כס' קודם פסח ואם אין בהם ס' צריך לברוד היותר על המתבטלים ובריעבר אם מוח אותם ולא בירר אותם ה"ו חומר שהנשוכין אין בהם חשש גמור של חמץ שרחוק הדבר שיתחמץ החמה מחמת מעט רוק שבפי העכבר אבל אם בשעורים או שיפון או ש"ש יש בהם נשוכים ואין בהם ס' ומחן כך אפי' כריעבר אסור :

מך (כז) חמים שאכל מהן תולעים אינם נאסרים ויוצאין בהן לאכילת מצה :
מז חמים מתולעים ונמצא בהם זבובים או וואומשיק סתים נראה מלכד מה שמבואר הפלוגתא ביו"ד סי' פ"ר סעי' י"ד בזה נראה

דיש לחוש נמי משום גוף התולע שנמחן אי לא הוי מ"פ. וע"כ נראה דאין להקל למחנה על פסח הגם שראיתו במו"ט מהרת"ל סי' קנ"ט מיקל בזה מ"מ יש לפקפק הרבה בכל דבריו שם ולכתחלה באין הפסד גם הוא מודה ע"ש ובמקום הפסד צ"ע הרבה בזה ואולי שלא היקל שם כ"א ביכשים התולעים ונפרכים ביד לא כשיש בהם לחלוותה ודו"ק וע"ל סעי' י"ט :

יז (כח) חמים שמורים משעת קצירה שנמצא בהם חמים שצמחו ויש ס' מותרים התולים שנתחמצו הצמחים בעוד היו מחוברים בקרקע (כד) ויש אומרים אם סברר הצמחים שאינם צמחים הם בחוקת שימור נמי (כז) ויש מי שדעתו נוטה שאין זה בחוקת שימור משעת קצירה וכן נראה לע"ד. אבל כמצא בשמורה חמים מאכילה עכבר השלמים בחוקת שימור ויברוד הנשוכים מהם :

יח (טו) אסור ליקח חמים מעבו"ם בעל רחיים שלוקח מרזה כל השנה מהמוחנים דרגילים לרחוץ החמים :

יט חמים ישנמצאו בהם שומן קמנים שקורין קנאבליך או צאבאלקים (כו) אפי' מעט שנמצאו בהם שיש ס' נגרם מ"מ החוש נוהג שאינה מתערב שהשומן מוציא מעט קמח בצדו ומתבטל ונעשה עגולים קמנים כעין החרדל וכיון שהוא דבר חמץ ושוהה יום או יומים מי יודע אם אין העגולים גופייהו נעשו או חמוצים ונעשים שאור לחמע את העיסה ועוד שאינם מתערבים כלישה ונשארים כעין בתוך העיסה ופוגע בו ואכלו ע"כ טוב לברוד החמים יפה. ואח"כ לנפות הקמח לאם לאם כאופן שאם יש בהם עגולים כאלו ישארו למעלה בנפה

(כח) ואם לא ברך החמים ואחר הטחינה מצא ה' או וא"ו בקארט אסור אפי' כריעבר דיש לחוש שמא באותן שנמחנו או נאפו היו יותר ודלמא ליכא ס' נגר הקמח שנתלחח בהם שממחר להחמיץ שהם מ"פ וגם עוד מעמים שיש לחוש בזה עין השו' בא"פ :

כ (כט) חמים שכאו בספינה אם הם יכשות וקשות ולא נשתנה מראיתן אחזיקא איסורא לא מחוקינן (:) אבל אם נשתנה מראיתן או שהם לחית אסור אפי' להשהותן (נח) אבל אם לא באו בספינה י"ל אפי' נשתנו מראיתן דשרי אם אין אחרים בנקל :

דיני המחנינה סי ב

א כשמביאין החמים לרחיים צריך לשמרון ישראל גדול בן דעת (ב) לפי שאז מקריבין אותן אל המים ואפי' ברחיים של חמר או של

כ מ"א
 סי' תי"ג

כט מחנה
 סי' תפ"ז
 ל ח"י ע"ט
 לא משכני
 ע"ט

ל ע"ט
 ל"ז
 כסופות
 סי' י"ג
 כד ע"ט
 כס כינת
 ה"ט סי'

י"ט
 פ"ג ע"ט
 כ"ז
 סי' תי"ג
 כו ח"ט
 סי' קכ"ו
 וקכ"ט

כח טו"ח
 כ"ט
 סי' מ'

אפיית המצות השלם

של רוח יוד וע"כ יוהר שלא יניח החמים (בעצמם) ברחיים בלי שומר ישראל או שיסגור הרחיים והמפתח יהי' ביד ישראל (ג) יש נוהגין לסלול בעצמן למחון ברחיים של יד ואין כזה משום יוהרא (ג) אבל המחינה כעצמה מותרת אפי' ע"י עכו"ם רק ישראל בן דעת יעמוד ע"ג מהחלה המחינה ער סופה אבל לא חש"ו (ד) ויש מי שמקפיד ברחיים של יד שהיו ע"י ישראל גדול ולא ע"י עכו"ם וחש"ו: **ב.** כשמוחנין ברחיים תבואה לתותה לא ימחנו באותה בית אפי' באבן אחר חמים לפסח (ג) כי האבק פורח ומתערב אם לא שיעשה מחיצה טובה כענין שלא יבא האבק ויתערב בקמח של פסח: **ג.** נוהגין לנקר הרחיים (ו) משום דומנין מחנו תבואה לתותה בהם נראה דאפי' אוסר כרי לי שלא מחנו מאלץ ותבואה לתותה ורחיצה מ"ם לא מהני כמבואר במ"א סי' תמ"ו ס"ק ב"ג ע"ש (י) הכים של רחיים צריך לעשות חדש ולא להצניעה משנה לשנה: **ד.** (ת) ונוהגין שקמח הא' שנמחן אחר הניקור אוכלין קודם פסח או מצניעין לאחר פסח. ועכשיו נוהגין שקודם מוחנין קמניות כמו פ"פ ע"ב נוהגין שגם קמח הא' אוכלים בפסח. ומ"ם נראה דכ"ו שמכיר העירוב מקמח קמניות בקמח פסח אין לאכלו ולקיימו על פסח עיין מ"ש בהגהות על ש"ע סי' תנ"ה במ"א סי' י"ו ורו"ק: **ה.** (ט) אש"י כשמוחן קודם למ"ד יום של פסח (י) הגם שיש מקילים בלי ניקור הרחיים מ"ם אין להקל (יא) וכ"ש אם עושין ממנה מצות מצוה ראין להקל (יב) וכן אם נקרו כמנהג ואח"כ מחנו חמים דמסק המין יש לנקדם פעם אחרת: **ו.** פשוט דכן הרין לנקר כל הכלים של המחינה ולהסיר האבק שעל התקרה שלא יפול מקול המחינה להחמים והקמח (יג) נוהגין ללבוך הפארפילנציא וראש הווארטענא לפי שמתחמם בעת המחינה. ודי בליבוך קל. ונוהגין שאחר הניקור מהבהב בקש על הכלים להסיד האבק של קמח הרבוק בהסדקים וצריך לזהור מאוד לברוק ברקות חורין וסדקים אם אין יש עיסה רבוק רלא מהני ביטול כלל אפי' לאפות קודם פסח כח"י שם: **ז.** אותן הרחיים שהם מכוסים סככים כ"סרים ועליהם כמין תקרה מנסרים מכוסה על אבן הרחיים צריך להסירם קודם המחינה * לפי שמויע מחמת חום המחינה ונעשה בעה. וכן יש להרחיק העקלים של ברזל הסביב להאבן המוחן עד שלא יבא הברזל לתוך הקמח שב"ז מויעה ונעשה בצק וע"ד סעי' י"א: **ח.** אנשי מעשה רגילים (יד) ללכת בעצמם להרחיים שיראו בעצמם מחינות קמחיהם (טו) שמצוה כו יוהר משלוחו: **ט.** (טז) אם מוחנים כמה אנשים ברחיים אחת טוב לומר בשעת מחינה כל מי שיבא קמחי לידו יהי' לו כמתנה: **י.** לא ימחון הרבה חמים בפעם אחת בלי ניקור שקרין קאונין האבן (יז) כרי שלא יתחמם כ"כ האבן הדחיים ויוצא בצק ובמקום הרחק (יח) יש להקל אפי' לכתחילה ונראה דכ"ו אם החמים יבשים אבל כשיש לחוש שהבצק נעשה ע"י שהחמים לחים אין להקל כלל דרויע כזו הוה כמים לכל דבר (מיהו כס"פ קרבן נתנאל פ' כל שעה סי' כ"ב אות ה' מבואר דאסור לכתחלה אפי' כשעה"ד רק ע"י ריקוד ולאפות קודם פסח ע"ש ורו"ק):

ג טפ"ח
סס
ג ט"ו
סי' ת"ט
ד טע"ה
תנ"ג
ומשכ"ז
סי' ת"ס
כ ט"ז
כ ט"ח
סס ה"יג
ו מתנ"ר
סס
ז ט"ז
ז ט"ח
מ"ב
ט
ט מחס"ג
טפ"ח
יע"ז
כ"ח מ"א
י"ג
ה"י
י"ח
מ"א
יב ט"ז
כס
כד"י
יג ט"ז
כ"ח ט"ח
סי' פ"ח
ט"י ק"ב
נתנאל פ'
כ"ח
אות ה'

אפיית המצות השלם

יא (ג) מנהג כשר שלא לטחון לצורך פסח הודג' ימים קודם אפייה ועכ"פ צריך לטחון יום או יומים לפני הלישה פי' אם אפשר (כ) ישנה ב' ימים ואם לאו עכ"פ ישנה מעל"ע (כא) ולפחות ישנה לילה אחת שלימה (כב) ואם עבר ולש קודם אין לאסור כריעבר וכמסרו היטב :

יב אם אחד טוחן קמח פסח כרחיים של עכו"ם של יד שלו המוכנת לטחון בה קטניות ולא ניקר הרחיים ואחר יום או יומים נמצא בהרחיים הנ"ל בין אכניו נגרר מלח (כג) ופשוט הדברי הארמי לא מעלים ולא מורידים נהי' ריש לחוש מבח דמוסן לזמן מחוקינן איסורא מ"ם אין לחוש ולומר שמא היו עוד שם נגררי מלח הרכה ונתערבו להוד הקמח ומכ"ש כניקר האבן וברק דאמרינן עתה היא שנפל אפי' נמצא אח"כ כנומא ונראה אפי' נמצא אח"כ כמה נגררים כנומית אין לחוש אם ניקר וניקר לשם פסח :

יג הנה רגילין לסתום גומות האבן של רחיים כמין שקירין אלאהן ויש בו חרפות קצת י"ש ליותר שכאבן שמוחנין קמח פסח לא יהי' זה עליו רק יכסה גתים כאבר. ולענין דיעבר אפרש להקל כיון דעושין הסתימה כמין זה אחר ההכה כאש וי"ל דנהבטל קצת חורפה. ועוד דבר מעט הוא והרי כתב המ"א סי' הנה"ס ס"ק מ"ז דמעט מלח אינו מחמם. וד"ר לפלפלין כיון שניתך באש. והיו כמו חיד מבוטל ומ"ם צ"ע בזה :

יד אפי' טוחן בשבת (כד) מותר להיות ישראל יושב ומשמר כבית הרחיים והיונא איבא משום שימור לפסח רק י'הר שלא לצוות לעכו"ם לעשות שום מלאכה בהרחיים וגם שלא לדבר מעסק הרחיים והסתירה עם העכו"ם. וכן מותר להשיב שומר ישראל על הקמח כשם : מן יזהר לכחחילה (כה) שלא להניח הרכה שקים קמח וע"ז אם אפשר אפי' ישנה כמה (כו) ואם א"א יש להשהות הקמח יום או יומים קודם הלישה (כז) ואם עבר ולש אין איסור כריעבר :

טו (כח) וכן טוב ליותר שלא ישב על שק של קמח שלא יתחמם הקמח מחמת כובד ישיבתו. נראה דגם בזה יש להמתין יום או יומים : יז נראה ריש להפור השקים של קמח כבית הרחיים חדא כמבואר ברמ"א סי' הנ"ט דצריך שלא יהי' הקמח מגולה החת האויר (כט) ולכן יש ליותר כשמוליכים השקים של קמח מהרחיים שלא יהיו מגולים או מנוקבים. וכריעבר אין לחוש כיון שהיא רק דרך העברה בעלמא וכאן בהרחיים שעומדים שם יום או יומים והפתח פתוח יש ליותר יותר ועוד ששניה עכברים שם ובפתחם כאוכלים מהקמח לא יהי' ניכר לנו. אבל התפורים יהי' ניכר והרי הקמח צריך שמירה מכל מים א"כ צריכים להפור שיהיו כחוקת שימור כשניכר שלא שליט בהקמח עכברים וע"ל סי' שאח"ז :

יח (ל) שק קמח שנתלחלח מועות החוסה בין של עץ או של אבן. יש להחמיד שני חומרות בזה חומר מים שיבא לירי חמוץ כלכד וחומר מי פירות שזמרה להחמיץ עם הערכיות מים ואם נפלה להוך העיסה צריך לאפותה מיד (לא) אם היא מלוחלח עדיין ירקנה ויקיים המלוחלח עד אחר פסח. ואם נתייבש ונתערב אין ללש בהם ויקיימו לאח"פ. ואם לש בהם יאפה מיד :

יט (לב) אבל יזעה ממים עצמן כגון ועיות המרחץ שמויעה מהכל המים חמים

כד מ"ז
ט"ו כמ"ד
כז מ"א
חל"ג וע"ל
טז
כז מ"א
כח מ"א
כט
מ"ג
מ"ד
מ"ה
מ"ו
מ"ז
מ"ח
מ"ט

חמים דינה במים ולפ"ו נראה באותן הרחיים המותנים ע"י זיעה שקרוין פארוואוי רחיים ששם יש זיעות מים אם נתלחלח בשם היו זיעות מים במים לכל דבר :

דיני השקים לקמח פסח סי' ג

- א** (ה) מצוה מן המוכרח ליקח שקים חדשים לקמח פסח. שלא הי' בהם קמח כי יש לחוש שאפי' ע"י כיבוס ישאר באיזה מקום בשם ריבוק בצק אבל אם א"א בחרשים (ג) אם הם שקים של קמח צריך להתיר כל התפירות שבהם וגם האומרא שבשפתם ומכבסים אותם יפה (ג) במשמוש היר כפנים וכחוץ (ד) והכיבוס יהי' במים חמים ואפר וחביטה :
- ב** אכ נתן בשק ישן של קמח חמץ קיסחא דפיסחא (ז) יערה מיד הקמח וירקב שמא יש שם בצק ואזי אין לו תקנה ואם אין בצק שם שריו רקורם פסח לח בלח כמל בס' ואין חוזר וניעור בתוך הפסח :
ג (ו) ואפי' שקים שנתן בהם פעם אחד קמח פסח ורוצה לבכסם ליתן בהם אח"כ קמח פסח צריך להתיר התפידות והאומרא שבהם קורם הכיבוס :
- ד** (י) שקים ישנים של קמח שמכבסין ולא הותר התפירות קודם הכיבוס ונתן בהם קמח פסח מותר בדיעבד ויש חוששין (ח) לאסור אפי' דיעבד (ט) וי"א שהכל לפי ראות עיני המורה. (י) אבל אם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה אפי' ריעבד אסור :
- ה** שם בשק שנכבס בחלב חמה קמח פסח (יא) יש להתיר הקמח אפי' בפסח וירקב בנפה כל מה שיבול לכרור (יב) ויש אוסרים ונראה רלא פליגי והאוסר מיירי בלא נפסל מכלל והמתיר בנפסל מכלל מיירי וצ"ע וע"ל סי' ה' סעי' מ' ורו"ק :
- ו** שק חדש שהניחו על שק קמח חמץ (יג) לא מהני ניעור וצריך כיבוס בחמין ואפר וחביטה (יד) ובשעת הרחק וקורם פסח בלא כיבוס יש להקל מפי כלעיל סעי' ב' אבל תוך הפסח אסור להשתמש בשק זה :
ז אם בא מים על שק של קמח צריך כיבוס באזר (טו) ומים חמים וחביטה וכן אם נמצא בקמח איוה בצק יש לאסור גם השק (כמו שכתב בספר זכור לאברהם נבי נפה סי' הס"ז אות פ' :
- ח** אין להצניע משנה לשנה השק של קמח פסח (כן נ"ל לפמ"ש בשע"ח סי' הנ"ג גבי בים של רחיים) והבי נוהגין :
- ט** יש לזהר ליקח שקים עבים ארוגים היטב דהרקם כמעט צינורא ררוק נתלחלח מעבר לעבר ונעשה בצק :
- י** ישקים שהיו בהם מעליץ של ציקור אסור ליקח בהם קמח פסח דמעליץ הוי מ"פ ועם מים ממחר להחמיץ וצריך לבכסם. אבל נראה ררי כביבוס בצונן ותחרות התפירות והאומרא (עין ש"ר יו"ד סי' קל"ח ס"ק יו"ד דרוקא באיסר הנדבק בעינין מים חמים ועיין מ"א הנ"א ס"ק א'. זס"ם חמ"ב) אבל טוב לעשות כהן חביטה היטב :
- יא** וב"ש שיש לזהר שלא ליקח שקים של פלפלין (טז) דחר קודם פלפלין אומר אפי' דיעבד ונראה רצריבים כיבוס בחמים ואפר וחביטה. ררומה לביט שאור רהבלי בעצמה נעשה חרוץ ע"י התמרות הנחות בהם הפלפלין. בענין שכתב המ"א סי' תנ"ח ס"ק מ' גבי מ"פ הגם

ה ט"ז
תל"ג
ג מהגר
ט
ג ח"י ט
ד מ"ט
סי' תמ"ב
ות"א
כ ט"א
סי' תל"א
ס"ק ל"ו
ו ח"י
ת"א
ו ח"י ט
ח ח"א
סי' תמ"ב
כס"ה
ותק"ח
סי' תמ"ב
ע מחקק
ניסוח של
יק"א של
ט"ז סכ"ג
יה ט"א
תמ"ב
יב ט"ז
סכ"ג תמ"ב
נק"א ס"ק
ט"ו
ותמ"ב
סי' תמ"ב
יג תמ"א
תמ"ב
יד ח"א ט
טו מ"ה
תנ"ח גבי
נס

אפיית המצות השלם

הגם שיש לרחות מ"ם יש להחמיר רחוש נתון כן . ועיין ח"ם
סי' קכ"ט :

יב וכן שקים שהי' בהם מלח צריכים התרות הפירות וחמין וחכיסה
ועוד שבשקים של מלח גרע יותר שהמבע שהשקים נעשים לחים
באיור הלח :

יג אם הניח שק חדש על שק של קמח שיפון (י) יש להקל לעת הצורך ז' א"ה
דרי בניעור לגר בפרט קורם פסח דקמח שיפון לא הוי חמין כ"ב סי' ט"ז סמך
שאי' רוחצים אותם :

יד יש לזהר בשמולכים השקים עם קמח פסח (יח) שלא יהיו יח המ"ח
מגולים ולא יהיו בהם נקבים (יט) ובדיעבד אין לחוש אם היא רק סי' תנ"ג
יע"ח :

טו אסור להוליך שק עם קמח פסח (כ) ע"ג בהמה שאין עליה אוכף
או עור עכ' תחת השק כי מתחממת בויעת בהמה (כא) ובדיעבד כ' מהצד
אין איסור ריש לסמוך רועית בהמה אינה סחמצת (כב) ומ"ם צריך כ"ז מ"ה
לשחות יום או יומים בין הולכה זו להלישה לקרר את הקמח שנתחמם : ט"ז
טז (כג) אסור להניח הרבה שקים עם קמח וע"ז בהולכה מהרהזים
ובדיעבד ע"ל סי' ב' סע' מ"ו והקנינים קמח יש לזהור לראות כ"ג המ"ח
בחנות המוכר אם לא הניח וע"ז רעב"פ צריך שיהיה מעל"ע חג
להלישה בלעיל :

יז טוב להפסיק בין הקרקע להקמח שמיניח שלא יהלחלח מהקרקע
ולחפסיק מדיסות גרלי ארס :

יח (נד) אסור לשלוח קמח פסח ע"י עכו"ם בלי שומר ואפ' דיעבד
אסור משום חושש אחלופי (נז) אם לא שרואה שהקמח יפה בכו"ס כ"ח המ"ח
הנשלח שבוראי לא התלופו העכו"ם או שחתם חותם בתוך חותם סי' ד'
הפירות השקים המה לפנים או יש להתיר דיעבד . דלכתחילה בלא"ה י"ד סי'
צריך ישראל לשמור את הקמח : ק"ח

יט אם נתלחלח השק ע"י מים או מיט ורפש (כו) יאחו בירו כל כ"ט י"ד
מקום המלוחלח בהשק עד שירוק הקמח שבשק (כז) וירקנה י' מהצד
תבף אח"כ ואם אי"א לאחו מקום המלוחלח שהוא במקומות הרבה סי' תנ"ג
או חלק גדול . ורקר הקמח תבף והמקום שנתלחלח יהי כמו עיסה כ"ג ב"ח
וישאר למעלה והשאר מותר ורוקא כ"ו שהשק עריין לח אבל אם
נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקור . ריש לחוש שנתפרד והוה יבש
בלח ולא כמיל ועוד דחזור וניעור בפסח אפ' למ"ד שבמל ואפ"י (כח) אם ח"י
דוצה לאפות קורם פסח אסור ריבא לאפות נם בפסח (כט) ויש חולקים סי' תנ"ג
ומתירים כשאופה קונים פסח (ל) וכשעה"ד יש לסמוך עליהם ויקח קמח כ"ט פ"י
אחר למצות מצוה :

כ ואפ"י אם נתייבש אם אותו מקום שנתלחלח שנתייבש עתה (ל) יש מ"ג המ"ח
מהירים (ג) ומ"גן יש להחמיר ליקח מהקמח לאכול קורם פסח ל' ג"כ
לחלות בו וכן יש לעשות כהווא רלעיל בשעה"ד ואם זרק השק כ"ג
ממקום למקום סתמאנתערב ואפ"י נתייבש במקומות הרבה (ג) מותר סי' ה'
להשקות הקמח לאחר הריקור עד אתר פסח (ד) אבל בנתייבש בפסח (ז)
אסור להשהותו :

כא ואם אכלו עכברים משק קמח (לה) אם השק מונח במקומו יאחו ל' ט"ז
בירד

וע' מהצד כ"ט סי' ל' מ"א ועיין מהצד מ"ט כ"ז ל' מ"א ט"ז ס .

אפיית המצות השלם

בירו מקום הנשוך ויקשר שם השק ויערה הקמח המותר וירקנה
 ובז' אם הקמח דחוק בשק שנראה לעין שלא פרפרו העכברים מכפנים
 רק בפיהם אכלו מה שלפניהם (ז) אבל אם יש לחוש שהלכו בכל
 השק . וכן אם הקמח מונח בחביות יש להחמיר שלא לאכול הקמח
 על פסח אם רואה לחלוחית מרוק העכבר ואם הקמח בשק דחוק וא"א
 לקשור שם השק (ז) יגרוד מלמעלה וסביב מעט במקום שהוא בענין
 שלא יעזר השש שנשאר שם מלוחלוחית פי העכבר והשאר מותר
 לאפות לפסח (ח) ואם טילטל השק או נענע אותו וירקנה וישמרנה
 לאחר פסח . ואם ראה כך תוך הפסח אסור להשותהו וע"ל סי' ב'
 סע' י"ח :

כב זכ"ו שאמרנו בנהלחלח השק הוא בירוע או רגיל ושיכח שנתלחלח
 ע"י מים אבל אם יש להסתפק שמא נהלחלח כמ"פ (ט) יש להקל
 לאכול בפסח בכ"ג משום ס"ס שמא מס"פ ובנהייבש המ"פ אין אסור
 ואה"ל ממים שמא לא נתערב (י) זמ"מ אם אפשר לו בקמח אחד
 אין לסמוך על ס"ס לאכילה ובפרט דיש מחמירים (יא) אפי'
 בנהייבש המ"פ :

כג (מב) צואוח תרנגולים אינה מחמץ מיהו ירקו הקמח וירוק הבצק
 לחוץ (מג) ואם לא זרק הבצק לחוץ ריעבר אין איסור (מד) ויש מי
 שכתב שכ"ו בצואה קשה אבל אם יש בה משקה מחמץ (נא"ע בזה).
 וע"ל סי' מ' :

דיני המים והכלים לצורך המים סי' ד'

א (ב) בלים שהיו בהם קמח אם הכלי מנפרים רבים לא מועיל
 הגעלה אפי' הוחזק בהם מים זמן רב שא"א לנקר מה שבין הנפרים
 בין נפר לנפר :

ב (ג) בלים של י"ש בין של פסח בין של חמץ וכן בלים של כארשם
 לא מהני הגעלה להחזיק בהם מים של מצות. אם לא ע"י שבישל
 בהם מים ואפר ונראה דרוקא כישול דמפליט ככולה אבל ע"י עירוי
 י"ל שאינו מפיג המעם רק בכ"ק וע"י כבישה נבלע ככולה. וכן יפליט
 ע"י כבישה וע"כ נראה דיש ללכון אבנים ויערה עליהם מים חמין עם
 אפר ואח"כ יגעלנה במים נקיים בלי אפר כמבואר סי' ז' בדיני הגעלה
 ויגלגל החביות שיבא המים והאפר ככלו וכן בהגעלה :

ג (ג) בלים שהיו בהם רבש או שאר מי פירוח אין להקם לשאוב בהם
 מים או להחזיק בהם מים אם לא ע"י הגעלה (ד) חביות שהיו בהם
 רגים מלוחים לא מהני הגעלה אם לא ע"י כישול במים ואפר כלעיל :

ד (ה) בלים שיש בהם גומות (ו) או שיש בהם קנים לא מהני הגעלה
 וע"ל בדיני הגעלה וכן בלים שפיהם צר :

ה (ז) לא ישאבסכבלי נחושת (ח) וגם לא כב"ח ישנים רק כחדשים או
 שהם מצופים (ט) אבל בשאר בלים אפי' של עץ אין להקפיד בין
 חדשים או ישנים וטוב שלא לשאוב בכלי מתכות שמחמסם (י) מעט :

ו יש לשאוב המים (יא) ע"י ישראל גדול בן רעת ולא ע"י עכו"ם
 חש"ו ואפי' לשאר מצוה לא של מצוה ג"כ טוב לשאוב ע"י ישראל
 סי' מ

סיני מס' דמ' י"א דמ"א כס

אפיית המצות השלם

יג) מים שאומר עכו"ם במסל"ת שנקיים הם ונשאבו בבהש"מ יום יג ע"ת
שלפניו המחזיר שלא ללוש בהן תע"ב . אבל לצאת בהם חובת מצה ע"ס

ז) נהנין ליטול מים מיוחדים למצת מצוה (יד) ויאמר בשעת השאיבה יג רמ"א
לשם מצות מצוה : ע"ס

ח) טוב לשאוב מהנהרות ולא מהבארות . אבל כשהנהרות גדולים יד ת"י
מהפשרות שלג טוב יותר לשאוב מהבארות במהרי"ל כתב שכרוב ע"ס
המקומות נתבטל לשאוב מן הנהרות מתוך הרשע עכ"ל : ע"ס טו רמ"א

ט) בשואב מהבארות טוב לנקות ולטהר המעיין החלה . ואם ע"ז ע"ז
א"א לנקותו מ"מ ישאבו החלה מים הרבה מזובו טרם השאיבה : חסו ת"י
י נראה אם נפל לבאר פת חמץ . אם יש בכל באר אחר אין לשאוב כ"ס
מבאר שנפל בו זפת על לישת מצות אפי ע"י סינון ע"י מ"ז סי' מסרי"ל
המ"ז ס"ק ו' ח"י סי' תס"ז ס"ק מ"ד :

יא) אם הגיעלו יורה מחובצת בת יומא וירדו המים לבור (יז) קודם יז ת"י
פסח אפי' יש נגד ס' והיו נ"מ בר נ"מ מ"מ אין להשתמש באותן חס"ז
המים החלה כיון דאפשר בקל למצוא אחרים (יח) ויש מי שכתב יז ט"ו
דלפעמים אפי' דיעבד אמר בלא שאבו מקודם מים דנשארים המים כ"ס
נקווים וקיימים (יט) והעיקר דאין לאסור דיעבד מטעם נ"מ בר נ"מ (אבל יע ת"י
אם נפל עיסה לחה כמו משקה עבה למים דאז יש לאסור אפי' דיעבד ע"ס
בלא שאבו מים קודם שאיבה זו) :

יב) אין לשין אלא במים שלנו הלילה ויש לשאוב בבין השמשות כ"ע
וכיון שא"א לכיון בהש"מ יש לשאוב סמוך לבהש"מ ומובן יותר ת"כ
להקדים מלאחר ואין לשין בהן עד שיעבור הלילה כולו :

יג) יש להמתין מלוש בהן עד י"ב שעות מעת השאיבה ואם כ"א ע"ס
הלילה יותר ארוך ימתין עד אור הבקר (משבצות) : אהכונס

יד) יש לסנן המים ע"י בגד לבן ונקי (כ) וכן נכון להיות מבוסים כ"ס
אבל רק בבגד פשתן דקה : כ"ס

טז) יכול לשאוב יום אחד לימים הרבה ואם הזמן חם יניחם ע"ס
בכורתף ואם הזמן קר יניחם באויר : כ"ד

טז) אם נתחממו המים בחמימות רוק או כמו מים ששאובין בקיץ כ"ס ע"ת
מן הנדר יש לו דין פושרין ותשרף מיד ואם נתחממו קצת אפי' כ"ס מסל"ת
אין בחמימות הרוק אין ללוש בהם : ח"א ס"ס

יז) טוב יותר להניח המים תחת התקרה שמא ישכח להכניסם ת"י
בהשכמה ויחמו קצה ע"י החמה וכדיעבד אפי' עמדו בשמש אם כ"ס רמ"א
לא עמדו עד שהחמו אינו מוזק : ע"ס

יח) כשמוליך המים תחת אויר הרקיע יש לכסותו (כז) ואם הם כ"ס רמ"א
בכלי זכוכית יש לכסות כל הכלי : כ"ד

יט) אותן שאפיין ביום א' ואינם יכולים לשאוב מוצאי שבת שאסור כ"ס ע"ת
לשאוב כלילה ולא בע"ש דצריך לשאוב בהש"מ ואסור משום שבת כ"ס

כ) ישאבו כליל ה' היינו בבהש"מ השייד ליום ו' (ל) ואם שכח לשאוב כ"ס
ביום ה' והדבר נחוץ ישאוב בע"ש ע"י עכו"ם או בע"ש מבע"י ע"י עצמו ל"א
וכן אם יש לו מים השאובין בביתו השמורים לפסח אף שלא נשאבו ח"א

לשם מצת מצוה כיון דא"א בענין אחר יקח אותם :

כ) אותן שלוקחים בליום חרשים של עץ להחזיק בהם מים והמים נשתנו כ"ס
כחמת החביות יש להעיר כוה מהר"ש מבשריין פ"ד משנה י' שכתב דמים

אפיית המצות השלם

דמים היוצאים מעצים לחים היו מ'פ ומוה דן בן הח"א כב"א סי' כ"ב .
 אמנם לע"ד ראין ראוי משש ושאלתי להגאון מנאוה הרדק
 הר"מ שליט"א והסכים בן ושם ל'דלא היו מיסלהכשיר וכן נראה מרמ"א
 סי' תנ"ה גבי שחכ בכלי עץ אין להקפיד . וממ"א סי' תס"ז ס"ק ה'
 ומחה"ש שם :

כא (ה) אם עבר ולש עיזה במים שלא לנו אסור לאכלה בפסח ואם
 לש כשונג לא קנסיהו ומוחר לאכלה בפסח (ג) ומ"מ יקח מצות
 אחרות למצת מצוה :

כב (ג) אין לשפוך מים שלנו משום מה או תקופה אז א"א לו בנקל
 בלי אותן המים (ד) ולכתחלה טוב להניח עליהם כדול ואם נותן
 ברול לתוך המים יוהר שיהי הברול נקי ולא ישים ידו לתוך המים
 שמחמם (ה) ומוב ליוהר שלא להשהות הברול במים אלא יוציאנה מיד
 הכלי . וכ"ז במים של שאר מצות אבל במצת מצוה אפי' אפשר לו
 בלא אותן המים אין לשפכם שלא יולול בהכתוב שומר מצוה ונו' :

כג וע"כ נראה שאצל האופים שהמה אופים בכל יום להרכבה כנ"א
 ויש כמה אנשים שאופים . המצות שלהם לקיים בהם אכילת מצה
 מצוה אין לשפוך המים אפי' אפשר בנקל בלערם בטעם דלעיל שהרי
 ע"כ בעח השאיבה אופיים לשם מצות מצוה :

כד (ו) אם לא שפכו המים מחמת תקופה או מת אין לאכול מאותן
 המצות קודם פסח (אבל נראה להנשאר אח"פ מותר כיון רכבר
 חלה עליהם הקדושה וכמו במים של שבת המבואר ביו"ד שלי"ש .
 עיין עקרי הר"מ חו"ד סי' י"ד בשם צרור הכסף) :

כה (ז) המנהג לבטל חד כתרי מיז שלא לנו במים של'ן ללוש בתן
 נע מחב"י
 פ"ט ע"ג
 רכ"ג
 (ח) וכן יש מחמירים שלא לערב לכתחלה ויש לבל אדם להחמיר ע"ע :

דיני בלי הרקדה ולישה ואפיה סי' ה'

א נוהגין שלא להצניע משנה לשנה הנפות של קמח פסח (נראה דכן
 הרין לפמ"ש בשע"ח סי' תנ"ג גבי בים של רחיים) :

ב (ה) נוהגין שלא להשחמש בנפה של חמץ אפי' ע"י הנעלה ושפשוף
 ואפי' נפה של פסח (ג) אם בא מים עליה אפי' על מקצתה אין
 לה חקנה להשחמש בה בפסח :

ג אם נמצא בצק בקמח שרקדו (ג) אוי גם הנפה אסורה (ועמ"ש
 בהגהות על הש"ע סי' תס"ו) מיהו נראה בשמצוי למצא בצק בקמח
 והוי כשעו"ד אפי' נחמיר נגד הקמח אין להחמיר נגד הנפה כמ"ש
 הח"י סי' קנ"א בשם חמוני גבי הרחת ויש להורות לשפסף אותה יפה
 בלי מים ולשפסף השערות שבה עם כלי של שער חויר שיסיר האבק
 של קמח שבה ויפה יוחר מהנעלה ע"י מים והמחמיר יקח נפה אחת
 הקודם בהניפה לאכול קודם פסח ועיין מהר"מ מ'לובלין המובא
 במ"א סי' תס"ו וסע' ט"ו וכן הסכים לי רב ספורסם הר"ש מפישימשאנקא :
 דג"ע ד' א"ס (ד) ריקד קודם פסח בנפה של חמץ אין להקל כ"א בשעו"ד
 ט"ס והפ"מ ויאפה קודם פסח וישלך מעט קודם הלישה גם לא יעשה
 ממנה חכשיל בפסח :

ה' (ה) אם אין לו נפה כ"א של חמץ י"א רמוטב שלא ידקד הקמח כ מ"א טט
 משירקד בנפה זו (ו) ויש אומרים רמוטב שירקד ע"י נפה זו
 כשפשוף היטב מכ"ש אם מרקד קודם פסח (ע' משבצות ס' תס"ז
 ס"ק י"ח רעם הסוכין אינו נבלול יפה וצריך לרקוד הקמח יפה יפה שיהי'
 דק ובלול יפה דאו דין לח בלח יש לו וא"כ כחמים שיש בהם בקיעים
 שנתבטל קודם פסח הריקוד צורך גדול ע"ב נראה כה"ג יש להקל ברעה ב'):
 ו מטעם הנ"ל של הפרמ"ג המנהג לרקד הקמח בנפה דקה מן הרקה
 כרי שלא ישאר בהקמח סוכין:

ז הספסל הנקוב שמרקרין עליו מותר להצניע משנה לשנה רק ישפופנה
 היטב קודם הריקוד ויראה שיהא נקי ואסור לרקד על רחת ושובל
 של פסח (ז) ויש להרחיק הקמח ואבק הקמח מכלי פסח בענין שלא
 יגיע לשם האבק:

ח הסדין שמניפין עליה קמח של פסח טוב שיהי חרשה כמו גבי שקים
 ואם היא משנה שעברה הוי כמו כים של רחיים וצריך כיבוס ע"כ
 צריך להתיר כל התפירות והאומרא שבה (ח) וכ"ש סדין שכבסו בחלב
 חטה שצריך כיבוס במים ואפר וחכויטה ובמים חמין והתרות תפירות :
 ט ואם שם בסדין זו קמח של פסח בלי כיבוס ומקורם כבסו בחלב
 חטה ע"ל ס' ג' סעי' ה' (והנה בספר מחב"י ס' תמ"ב כתב
 דבשנפל לתוך התבשיל מהרכך ונתח מעם וי"ל דע"פ נוקשה הוי
 בתבשיל כשל בס' ודוחק לחוש שלא יהי' בתבשיל ס' והנה י"ל רסובר
 דהוי יבש בלח מ"מ גם בזה בשעה"ד מקילים וצ"ע):

י האשה המרקרת הקמח לא ישיחה שיחה בשעת הרקדה ולא יתוו
 צינורא דרוקא מפיה לתוך הקמח בלי ראות כמעשה רבן קמחית בש"ס
 יומא מ"ז וגם נראה דלא תלבש בגדים שכבסו בחלב חטה בשעת הרקדה
 (שהרי החי' ס' תמ"ב שחולק על המ"א גבי צעיפי נשים כתב דאין
 תדך לפרוד מהם היינו בלבישה לבר אבל בשעה שעוסקת ומנענעת את
 עצמה ונוגעת בהנפה החשש קרוב עכ"ג כמש"ל :

יא (פ) אין לסרוד הקמח כמדות ישנות של כל השנה שקמח שלנו
 לותתין וחמץ גמור ואם רוחצין המדות גרע יותר ואפי' דיעבר יש
 לאסוד אם רחצו אותן ע"כ צריך חרשים :

יב (י) אפי' לבתחלה נוהגין היתר ללוש בכלי נחושת ואין נוהדים ימ"א
 אלא שלא לשאוב בהן :

יג (יז) ואם אפו בכ"ג בתנור גרוף לחם צריך לבון ללוש בו אם עבר
 ולש אחר הגעלה יש להתיר אבל אי לא הגעיל נמי יש לאסוד יא משנ"ל
 אפי' דיעבר :

יד ואם בשלו בכלי זה מי פירות צריך הגעלה ע"ל ס' ד' ולקמן סי' ז' :

טו אם עשו כהכלי שמרים או שעמרו בה סוכין כבושים הוי בית
 שאור ונוהגין כמ"ד (יג) ולא מעיל הגעלה לב"ש ב"א לבון ולבן יג דע"א
 המנהג שלא לתשמש בפסח ברפין ועריבות שלשין עליהם כל השנה תנ"א
 אפי' ע"י הגעלה (יג) ואפי' ע"י הפסק מפה וע"ל ס' ד' סעי' ז': יג דע"א

טז יש ליהוד (יד) בעריבה שלשין בה שלא יהי' בה שום גומא או
 סרק ואפי' על שפתה מורק שנסרק בשפתו (טו) צוה מהר"ל
 להרחיב הסדק ולגרדו יפה ולהגעיל ולסתום הסדקים ויחליקם להשוותם
 יפה או ירחיבוהו בעובי אצבע אבל לא ידבוק עליו חתיכה נחושת
 וכן

והוציא צריך לקלפם ואם נתערבו בהרכבה מצות אחרות כשרות הרי הן כמילות כרוב אם נתערבו כע"פ או קודם ורוצה לאכלם קודם ליל מ"ו דלא הוי רבב שכמנין כיון שאסור רק משום כולע (ג) ואם נאכל מקצתו כע"פ התרו אחרות לאכול כ"ב (ג) ומותר לדרך ולטחון הכל ומותר אפילו לבשל ולאפות (ג) ויש אוסרים לבשל הנשארים יחד ודיעה זה סובר נמו דאפי' בלא נתבשל יחד אסור שלא כשעה"ד ר"א ס"ם לאכילה מיהו נראה כדיון זה להקל רב"ה (ג) ו"א ריבש ביבש כמל גם בפסח (ג) וגם ו"א רבב זה הוי כולע ואין חווד וניעור בפסח ע"ב יש להקל עכ"פ דאם נאכל מקצתו מותר לבשלם בפסח יחד וכ"כ כמנן האלף:

ל (ב) אם הוציא במרדה מצה שהי' חמין נמשכים ממנה אין לאסרה אלא לכתחלה (ה) אבל כדיעבר יש לסמוך על מי דסובר שלא לאסור אפי' המצות עכ"פ אין לאסור המצות שהוציא אח"כ:

לא (ג) ויהר ליקח דף קשה חלק ברהימנא בלי שום סדק וגומא על ניקור המצות ולנקר בנחת שלא לעשות נקבים בעץ ואחר ניקור המצות יריח ויהפוך הרף על עבר הב' וכן יעשה המיד (ג) ואם א"א כן ינקר על בלעכין:

לב כל הכלים של אישחקר יעיון בהם אם לא נשאר בצק רבוק בהם משנה שעברה ונהגו לשופס ברהימנא ולהעיל הכלים שמועיל בהם הגעלה ככל שנה ויש מהרדין ונהנין ולהעיל בכל לילה בבית האופים שאופין שם כמה ימים (ג) והכל מנהג יפה:

לג המרדה שקדין קא משערע אם היא של עץ צריך חרשה על צורך המצות או משנה שעברה ואם היא של מהכות צריכה ליבון ככולה. ולא יכנה בכלי חמץ וצריכים לזוהר שכלי דעת רגילים לכבותה ככלי שקדין ציבער של כל השנה שיש בו פרודים וגם הוא בליע סחמץ והמים חמוצים והמרדה כולע ע"י רתיחות כדיון חס לתוך צינן ועוד שהמים כאו לתוך התנור ע"י המרדה וע"ב יש להכין כלי של פסח לכבות הקאמשער"ע והפאמ"א שמנקים כה התנור:

דיני התנור לאפיית המצות סי' ו'

א (6) הנור שאופים בו חמץ צריך ליבון לאפות בו מצה שיהיו נצוצות נהיון ממנו. וילכו הגחלים ע"פ כולו ואפי' הסיקה כמה פעמים קודם פסח אם לא כוון להתירו לצורך פסח לא מהני (3) וכדיעבר יש להקל בהסיקו כמה פעמים וספק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו אבל בהסיקו רק פעם אחד וספק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו אסור אפי' דיעבר:

ב (3) תנור מאבנים לחוד כלי טפילה כלל ולא הלכו הגחלים ע"פ כולו ג א"א טס בזמן היתר אם אפומצות יש לצרד. אבל הוך הפסח אין להקל (7) ואם הלכו הגחלים כחציו וכשאר ספק ואפומצות בהצר שהלכו ר"ט הגחלים י"ל דשרי יהיו ס"ם שמא הלכו הגחלים ע"פ כולו ושמא אין בישול ואפיה מפעפע ככולו (ואפי' אפומצות עם שומן מקודם. ועיון א"א שם ס"ק מ' ודו"ק):

ג (6) כוביא שע"ג התנור וכן פראפמשיק צריך להתיח בו עכ"פ כעובי אצבע (1) וטוב שימק קצת ע"י נחלים תחלה שלא יהי' שום כעין ואח"כ יטיח

לה א"א
הנ"ל
לו ס"ס
תמו
לו מקו"ח
ס' תמ"ז
לח מתכנ
תמו
לע מקו"ח
ס' תמ"ז
לדעת מ"ס
פרי"ה
מנן סלף
מ' ש"ע
מ' ס' ע"ג
מ"ג י'
תמו
מג תמ"ז
הנ"ל
מד ע"ן
שע"ת ס'
תמ"ז ד'

אפיית המצות השלם

ז כ"ט
 טמס כ"י
 טו
 ח מ"א
 טה ד'
 טו"א טס
 ט"ח

י"ח (ח) ויש להשיח כל ההגור קודם ליבון כיון שיש מפילה על התנור
 היו ככ"ח שי"א שלא מועיל כ"א הפקה ג' ימים וכן בהרעך
 (ט) צריך לטוח גם מה שלמעלה דבולע מועת החמץ :

י"ח (ז) לא מועיל ליבון בנחלים לבד (י) דהא צד העלין מהתנור בולע
 ג"כ מחמץ כל השנה וכשמסיקין מחלבן ע"י השלהבת הגולה ע"כ
 צריכין לזוהר שיהי השלרבת עולה למעלה וע"כ אין ללבן התנור בדבר
 שאין הלהב עולה וגם צריכין דבר שישאר נחלים :

י"ח (ז) יש נוהגין להטיל בתנור קרקע חדשה (ח) כעובי אצבע כדי שלא
 יצטרכו היסק ומנהג יפה הוא :

י"ח (ז) כשמכשירין ע"י היסק (ז) כ"ב ויפה לגרפו ולנקותו היטב אחר
 היסק ולהמתין עד שיצמנן קצת ויסקחו שנית לאפות בו מצות דיש
 לחוש שמא לא יסקנה יפה בהיסק א' שיתירא שלא ישרוף המצות :

י"ח (ז) והנה לא ראוי נוהגין כן בבית האופים שאינן כל היום . ונראה
 לפי שעכשיו אופין בהיסק זה כל היום וע"כ צריכין להסק התנור
 יפה להחיות חומו כל היום . וגם עכשיו שעושין קרפין דקין במעט חום
 שמחויקין אותן בתנור הם נאפות אין שייך התשש שמא לא יסיק יפה
 כדי שלא ישרוף הבצצה אבל ליחיד בביתו שאיפה רק לבני ביתו יש לנהוג
 כמנהג היפה לעשות ב' הסקות :

י"ח (ז) העמודים שהרעד סבך עליהם בין של ברזל בין של עץ צריך
 להטיחם סביבם כעובי אצבע עם מיט וקש נילוש עם המיט להחיות
 המיט סביב שהיו כל השנה נוגעין בהם פת המה וגם הם חמים ועכשיו
 יגעו המצות ע"כ יש לטוחם כנ"ל . ואפי' אם יכווננו שלא יגעו המצות
 לא מהני שרוב פעמים נוגעין בלי כוונה :

י"ח (ז) הפראפיקים שהם מרוצפין בלבנים לא מועיל בהם מה שהופכין
 אותו על צד הב' לפסח (י) דהרי דין הלבנים ככ"ח ואם נשפך
 עליהם איסור רוחה אין להם תקנה בהגעלה ואפי' אינם צרופים בכבשן
 מ"ם ע"י מה שמסיקן באש (יד) לצורך אפיה בכל השנה הוין צרופים
 בכבשן ואפי' בלי ארבה בולעין בכולה רק דמועיל הגעלה ע"כ לא מהני
 מידי מה שהופכין אותו ול"ד לעובי אצבע מיט חדש דהוי מרופן
 לרופן שלא נתחבר יחד בעת הבליעה :

י"ח (טו) מצה שנתחמצה בתנור חמץ נמור צריך אותו מקום בתנור
 הכשר נמור היינו ליבון כלעיל . ושאר התנור א"צ הכשר ואם
 אפה כך ונתערבו המצות ע"ל סי' ה' כ"ט ובמצה כפולה או נפחה
 (טז) א"צ התנור הכשר :

י"ח (טז) יראה לי תנור הנזטה ליפול אין מועיל ליבון דחיישינן החיים שמא
 יבקע התנור ויפול ולא יכניס כ"כ עצים וגם לא יגרף בהרחת כל
 הנחלים עפ"י כל התנור וגם לא ישיח היטב כנ"ל :

י"ח (יז) ראוי לכל י"ש שקודם אפיתו יכשר התנור כדן אע"פ שאפן
 בו מצה כי מי יודע אם היו נזהרים (ח) וגם יוהר שיהי התנור
 חם מאוד אבל נראה דאין להחמיר כ"כ לעשות ב' הסקות ובהיסק
 אחד יפה מהני :

י"ח (יח) מנהג טוב לסוד את הקעך כיון שבכל השנה מנפין בה קמח והאבק
 הוא בבל הקעך למעלה ולמטה . ויש לחוש שלא יפול לתוך המצה .
 ועכ"פ

י"ח (ט)
 י"ח (י)
 י"ח (יא)
 י"ח (יב)
 י"ח (יג)
 י"ח (יד)
 י"ח (טו)
 י"ח (טז)
 י"ח (יז)
 י"ח (יח)
 י"ח (יט)
 י"ח (כ)
 י"ח (כא)
 י"ח (כב)
 י"ח (כג)
 י"ח (כד)
 י"ח (כה)
 י"ח (כו)
 י"ח (כז)
 י"ח (כח)
 י"ח (כט)
 י"ח (ל)

- ועכ"פ בזה צריכין להזרז לגרר מה שעל הרצף וכן במקום שמניחין המצות ועכ"פ יפסיק בבגד נגד המצות שלא יגעו בהכהלים :
- מזן** (יט) השלחנות והתבות של כל השנה שרוצה להניח בהם מצות יש להם מעל"ע וישפשף אותם יפה וינעילם ע"י ערוי ואבן מלובן וזה יפה יותר ממה שנהגין לפסוק להפסיק בבגד או קש ועכ"פ יותר יפה ע"י הפסק תבן מע"י מפה (כ) דלא מהני בשעה שהמצה המה :
- מזן** (כא) אותן המניחין המצות על תנור בית החורף כיון שבכל השנה רגילין להניח שם שאור וחמץ והתנור מתחמם מחמת ההיסק בימות החורף אם מסיקין גם בפסח בהנור זה לא די להפסיק בין התנור להמצות בהפסק נייר או סדין דזה לא מועיל כ"א בשעה שהתנור צונן ע"כ צריך לנרוד מה שעליו ולהטיה עליו כעובי אצבע או להפסיק בחת' ברזל או דף של עץ עב קצת ועל גג התקרה שעל התנור יפסיק ג"כ בנייר או במפה וסדין בין המצות להתקרה, או להטיה קצת עליו בסוד :
- ה סדין שמניחין בו המצות לא יהי' של קמח ואפי' קמח פסח (כג) מפה שהיתה מונחת על שק קמח לא מהני ניעור וצריכה כיבוס בהמין ואפר וחביטה והתרות תפירות כמבואר לעיל גבי דיני השקים (כג) כי הקמח הנדבק בהם אפי' של פסח בא אה"כ בתבשיל ומחמץ :
- ית** (כד) סלים המניקים והארוגים כמו של קש ושאר מינים והם של חמץ לא מועיל בהם הגעלה להניח בהן מצות :

דיני הלישה עד אפיית המצות סי' ה'

- א** (ה) סן הרין שלא ללוש יותר משיעור חלה רהיינו מ"ג ביצים **א** מחבר וחומשביצה מיטום שאין יכולים להתעסק בה יפה (ו) והעולם נוהגין להקל אפי' לכתחלה ללוש יותר ואין כח למחות בידם (ז) אבל אם עושה יותר מג' קבין אפי' דיעבר יש לאסור רא"א לשמרה מחמוץ (ז) ומ"ם טוב ליותר בכל מה דאפשר לעשות רק עשרון אחד שהוא ג' קווארט פחות מעט ועכ"פ לרזז ולמהר עשייתם ושלא להשהות בעשייתם :
- לא

ב (פ) לא ירחק הקמח במדה (ו) רק יסודו בפיוור בדרך המוכרים ולא יניח ידו על הקמח רחישין שמא לא ילוש יפה (י) ויוב לומר בשעת נתינת הקמח במדה (ח) וכן בשעת נתינת המים לקמח ובשעת עשיית המצות שעושה לשם מצה מצוה. אם הוא רוצה לצאת בהן חובת מצה :

ג (ז) אין לשיין מצות מצוה ולא אופין אותה ע"י עכו"ם (י) ולא יסייע עכו"ם בלישה ועריבה ואפיה רבעינן שישאל גדול בן דעה יבויין לשם מצה ואפי' ישראל ע"ג (ח) לא מהני וכן לא ילוש ובל העשיות ע"י חרש שומה וקמן חרש היינו אינו שומע ואינו מדבר. שומה מאבר מה שנחתנים לו קמן שלא הגיע לי"ג שנים ואלו הביא שערות פי אפי' הגיע לי"ג שנים ולא הביא שערות הוא קמן. ואם א"א בישראלים גדולים בני דעה מוטב שיעשה ע"י חש"ו מע"י עכו"ם (יג) שיש ליוהר מהם בכל עניני פסח כבל מה שיוכל (יד) ואם א"א כ"א ע"י עכו"ם יעמוד ישראל ע"ג ויאמר לו לעשות לשם פסח (יד) ויוב שמייע קצה הישראל :

ד יראה לי שהעוסקין בעיסה צריכים לחתוך צפורני ידיהם קודם התעסקם דלא גרע מהכלים שצריכים ליוהר שלא יהיו בהם גומא ובוראי העיסה בא תחת הציפורן ומתיבש ונפרוד וע יו"ד סי' קצ"ח מע"י י"ח: ה (טו) אין לשיין במקום השמש וביום המעונן אסור תחת כל אויר הרקיע (טז) וע"כ נהגו ליוהר אפי' ללוש תחת הקרה נגד חלון פתוח אפי' אין שם שמש שמא פתאום יבאו עננים (יז) ואפי' פתוח החלון בזכותית אסור ללוש אם השמש זורח שם שהשמש זורח ומחסם: ו (יח) לא יתן העריבה ע"ג כר וכסת צמר (יט) ואפי' על כגד צמר נמי יוהר לכתחלה שום שמחסם העריבה אבל על של עור שרי (כ) ודיעבר שרי בכ"ג :

ז (כ) לא יתקרב ללוש אצל פי התנור אבל מאחוריו או מצדו מותר (כא) בר"א כהנור שאופין בו שעשוי מלבנים עכים אבל תור בית החורף שהוסק אין ללוש סמוך לו מכל צדדיו (כב) וכן לא ילוש בכ"ם שמרגישין חמימות אפי' ברחוק מן התנור (כג) וצריך שלא יסיק בתנור בית החורף באותו היום ואם היסק צריך לפתוח הרלת והחלונות עד שיצא חום הסקה :

ח (כד) עבר ולש תחת השמש או סמוך לתנור אם ע"י כן (כה) הוחמה העיסה אסורה באבילה ואם לאו מותר (כו) אפי' לש במזיד: ט (כז) כבה"ש אין לחוש אם לש נגד חלון פתוח (כח) וביום נמי אם נתון מוכסה כגד פרום נגד החלון אין לחוש :

י (כט) לא יתחיל ללוש עד זמן מה שהוסק התנור כדי שמיד אחר הלישה יגרוף התנור ויתחילו לערוך המצות ולאפות מיד. וב"ז יש ליוהר לכתחלה וכדיעבר אין איסור כל שלא שהה שיעור חימוץ :

יא נראה מי שיש לו פצע ימכה בידו שיכולה להתגלע ולהוציא רם לא ילוש לכתחלה דהרי אפשר בלא יודעים להוציא רם ורם תור ס"פ ועם מים מטהר לחחמיץ. ועיין ביו"ד סי' ק"צ. וכן כשאר התעסקות בעיסה :

יב אם נתן מלח בעיסה (י) יש לאסור (לא) ואם נפל נרגז מלח לעיסה תאמה מיד (נג) אבל נפל לתוכה אפי' חד קורט מפליין אפי' כדיעבר אסור ודוקא בשנילש בתובה אבל כנפל עליו יסלקנה מיד

ט רמ"א
ו רמ"א
ז רמ"א
ח רמ"א
ט מחנה
י רמ"א
טס
יג רמ"א
טז
יז רמ"א
יח רמ"א
יט רמ"א
כ רמ"א
כא רמ"א
כב רמ"א
כג רמ"א
כד רמ"א
כה מחנה
כו רמ"א
כז רמ"א
כח רמ"א
כט רמ"א
ל רמ"א
לא רמ"א
לב רמ"א
לג רמ"א

אפיית המצות השלם

כא

- מיר** (ג) יבן הרין במיר חי אבל סיר שבמותל (ג) שכבר נתייבש ונתקשה אינו אוסר :
- יג** (ה) זנגביל דינו כפלפלין (ו) וי"א אפי' בנעגליך וברכוס (ז) ויש מחירים כאכילה אם נפל כל מיני תכלין (ח) ואפי' בפלפלין אין לאסור רק כאכילה. אבל כהנאה מותר (ט) קצח ושומשמן וכיוצא בהם ממיני זרעים כהם חריפות כולל אפי' לכתחלה מותר לערובם בתוך העיסה באינה מצה של מצוה (מ) אלא שלכתחלה יש לכתשם קידם ששימש כהעישה ואל ישימם בהוכה כשהם שלמים :
- יד** יוהר הנותן את הקמח שלא יתקרב אל הלישה או אל העיסה והמצוה בין הערובה בין האפיות וכ"ש אל המים (עין ס"ס הנמ) רק במקומו יעמוד או ישכ אבל לא על השק ע"ל סי' ב' סעי' י"ו :
- יז** (מא) אפי' נשים של ישראל שלא למרו עניני פסח אין מאמינים להם לענין אפיה ולישה כפסח לכן יעמוד אדם גדול עליהם (מב) ומשיבין שומר איש נבון והבם וירא ה' בעשיות המצות ואם יעמוד בעצמו יוהר טיב :
- יח** הלש צריך ליוהר שלא יתחמם ידיו (מג) וצריך לצנן ידיו אפי' אין אופה בעצמו (נד) ולפעמים לוקחים עזורים ויום ולילה לא ישבותו והידים חמים מאוד ודאי אסור הוא :
- יז** יש ליוהר מיעה אדם (נה) שכל זיעת אדם סם המות חוץ מיעה הפנים וכאן אפי' בויעת הפנים יש ליוהר ריש חשש מ"פ עם מים (נו) מיהו כדועבר אם נפל זיעת הפנים מעט לתוך העיסה ולא נאפה מיר אין לאסור :
- יח** (נא) אדם אחד אסור ללוש ולערוך שתי עיסות כאחד וכן נשים המגלגלין ועורכות לא יתעסקו בשתי מקצה עיסה כאחד שא"א להתעסק בהן יפה :
- יט** אין ליקח מים הרבה שיעמוד בכיה לצורך הלישה שיש לחוש שיתחמם קצת וע"ל סי' ד סעי' מ"ו, ויש לכסותו בכנר פשתן רקה כמבואר שם סעי' י"ד ויש להרחיק הקמח מן המים שלא יכא אבק הקמח להמים גם הנותן מים להקמח יוהר שיעשה גומא בהקמח מתחלה ולהגביה הכלי של המים גבוה הרבה שלא יהיו הקמח על הכלי של מים :
- כ** אם העיסה רכה (מח) לא יוסיף בה קמח אלא אם יש אדם אחר ילוש עיסה קמה גיבול קשה ויערבנה עם העיסה הרכה (מט) ואם עבר והוסיף בה קמח מותר לאכלו כך רק שלא ישימם כתיך דבר לח וכדועבר כשמו לתוך התבשיל אין לאסור (ס) אבל מצה שבא לתוכה קמח וגילוש בתוכה יש להחמיר אפי' כדועבר אם נתנה לתוך דבר לח :
- כא** (סא) המדקדקים נוהגין ללוש כספסל ואחר כל עיסה ירוח הספל וינגבה במפה אא"כ לש מיר כלי הפק והמנהג הנכון להיות לו ב' ספלים להתלוף בין עיסה לעיסה והעסקים כהעיסה ידוהו ידוהם בין כל עיסה אא"כ עסקין מיר :
- כב** יוהר הלש שצוה לנות מעט אחר לישה העיסה שינקה ידיו ועל הצפרנים וסביבם שלא ישאר מעט בצק ויתייבש ויחזור ויתערב ח"ו כעיסה :
- כג** טוב שיעמוד אחד על גביהם שיגרר המיר כל כלי כשעה הנחתו (סב) ולאחר עשייה וירוחם וינגבם היטב וזה עדיף מפי מטה שנוהגין

ג' כ"ח
ל' כ"ט
ל"ס מ"א
ל"י ח"
ל"ז ס'
ל"ח ט'
ל"ט מחבר
מ"א מ"
מ"ב ח"
מ"ג פ"ח
מ"ד מחבר'
מ"ה
מ"ו ס'
מ"ז ק'
מ"ח ס'
מ"ט חכ'
נ"א מ"
נ"ב מ"
נ"ג חכ'

אפיית המצות השלם

נד מ"ח שנוהגין לגרודן כי א"א לנרדן ולנקותן הימכ ע"י גרירה לבד (נד) והמרדות א"צ להרחיק :

נד מ"ח
ת:נד

כד (נד) טוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי דהוי כאשישה פ' גלוסקא גדולה :

כה (נו) אסור ביה"ז למיחלט עיסה ברותחין (נז) ואפי' ריעכב אסור רק אם יש ס' נגר העיסה שנפל לתוך הרותחין אפי' בפסח (נח) יש לההיר כהנאה או לקיימו לאח"פ :

נו מחנך
נז מ"ח
נח

כו (ס) לא יניח העיסה בלי עסק אפי' דגע חרא וכ"ז שמהעסקין בה אפי' כל היום אינה מחמיץ (ס) ומ"מ לא ישהה בלישה עיסת אחת כשיעור ד' מילין ואפי' לא הנכיה ידיו מהעיסה אלא שהי' מתעצל בהלישה כרי חילוך ר' מילין הסחמיר לעצמו שלא לאבלה תע"ב (סא) רק שאין להורות איסור לאחרים כריעכב :

נח מ"ח
נז מחנך
נח

כז (סב) ואם הניחה בלי עסק שיעור מיל (י"א מיל ח"י מינוט וי"א כ"ד מינוט) הוי חמץ (סג) ואם שהה פחות ממיל וחזר ונתעסק כעסק גמור בנגן בעימות הידים ורירוד המצות וחזר ושהה מעט אין השניות מצטרפים אבל הניקור שמנקרין המצות אין כמכלל השניות רק שנקרא עסק שאין המצה בא לירי חימוץ בעסק שעיסק בה בהתיקור :

ס מ"ח
סא מחנך
סב

כח (סד) מה שנוהגין המון כמצת שא"א לאפורה מיד דמשפשפין בה להחמיץ ולכך יש ליותר שלא להניח יד על הבצק בלי צורך :

ס מ"ח
סא מחנך
סב

כט (סה) לא אמרו חכמים שיעור מיל אלא כשעדיין לא נתחמם הבצק אבל לאחר שנתחמם ע"י עסק הירים אם יניחה כלי עסק מיד יחמיץ (סז) וכן במקום חם ממהר להחמיץ לפי יתרון החמימות (סח) וצריכין לתת לב לפי הענין :

סא מחנך
סב

ל (סח) שיעור מיל י"א ח"י מינוט (סח) וי"א כ"ד מינוט (ע) ולענין הלכה העיקר ברעה הב'. ומ"מ יש להחמיר כסכרא הא' אם אין שם הפסד מרובה :

סד מ"ח

לא ספק שהה שיעור מיל (עא) אסור רהוי איסור תורה (עב) בצק שנשמע קולו כשכבין אותה ביד הוי חמץ :

סז מחנך

לב (עג) צריכין לדקדק כי מצוי לעשות העיסה בלעכליך כאדם שעמרו שערתיו מפתר ורתה שפניו מכספין רהיינו נשתנה צורתו הרי זה אסור באכילה ובהנאה מרבוי סופרים (עד) ובספק יש להקל (נראה רהיינו בספק שאינה לפנינו להבחין בה או שכבר אפה אותה אבל בהיא לפנינו ואינו בקי ומכין הוי ספק חסי' דלא הוי ספק כלל כירוע) :

טו רמ"ח
טז ח"י
נחנך
סז מ"ח
ע כ"ע
סח

לג (עה) ואם החמיצה עד שיש כה סרקס אפי' לא נתערבו הסרקס זה בזה אלא אחר הולך הנה וא' הולך הנה (עו) ואפי' נולד ס"י זה במקצת העיסה כל העיסה אסורה מה"ת . רהוי חמץ גמור (עו) ואם התחילו בב' עיסות כאחד אפי' לא שהו שיעור מיל הרואין אחת סמני חימוץ אזי אפי' עיסה הב' שלא רואין בה סמני חימוץ הוה חמץ שבירוע שיש שם איזה חמימות שממהר להחמיץ :

טז מחנך
עו מ"ח
עז מחנך

לד (עז) אם לש יותר מעשרון ושהה בה ח"י מינוט וכ"ש כ"ד מינוט ג"כ ראוי להחמיר לעצמו שלא לאבלה אם אפשר לו באחרת :
לה אם מתיירא שלא תשהה שיעור מיל חוץ להגור (עז) ישברנת ויעשנה התיכת בצק ויחזור ויתקנה תחלה (פ) ומ"מ לכתחלה מוב ליותר

טז מחנך
עז מ"ח
עז

עז מ"ח
עז מחנך

עז מ"ח

עט מחנך
עו מ"ח

עז מחנך

עט מ"ח
ע"כ ע"כ
עז

עט רמ"ח
עז מ"ח
פ מ"ח

פ מ"ח

אפיית המצות השלם

כג

ליוהר שלא יבא לירי כך שיש לחוש שלא יערוך בפעם ב' יפה שיהי' נוש אחר ויהי' כמצה כפילה שאין האש שולט שם :
לו (טז) הכים שרוחצין בהם הכלים והעריבה אם לש קודם זמן פה מ"א
 איסור טוהר לשפכן אפי' במקום אשכרון משא"כ לאח"ז איסור ועי"ל סי' י"א :

לז (טז) יש לעשות המצות רקיקין ולא פת עבה כי אין הרקיקים טמיהים להחמין וכן יש לעשותן קטנים ולא גדולים (טז) האידנא איתבשר דרא ורובא דאינשא אין אופין מצות עבה כלל :
לח (טז) אין עושין סריקין המצוירין דהיינו לציר במצות כמין חיה או עוף לפי שהוא שוהה עליהן לפעמים יבואו לירי חמוזין ואפי' ברקיקים דקים ואפי' ע"י רפוס אסור אבל הניקור שמנקרין המצות שלא יתפחו אפי' עושה על ידו זה כמין ציור מכל מקום כיון שאינו מתכוין לציור הרי זה מותר וטוב לסהר בעשייתן שלא להשחתן בהן (יז) ואם עבר ועשה כרוקין יוצא בהן אם לא שהת בהן שיעור מיל :

לט יזהרו העוסקין בעיסה שאחר אכילה שאוכלין באמצע היום ינערו את כנדיהם היטב שלא יתערב שום פירור בבצק גם ישגיחו היטב בעת חזרתן לעבודה אם יריהם נקיים בלי חשש חמץ :
מ (יז) אם נמצא חמה בקיעה בעיסה או במצה אפיה קודם פכה אין איסור רק כ"ג :

מא (יז) הכלים שמתקנים בהם המצות יגדרם וידיחם היטב בכל פעם שלא יתייבש הבצק על הכלים ולא יפה עושים המון מה שעושין ברואין שנתייבש הבצק על הכלים משילים אותם להתנור לשרוף שהרי מתפרר הבצק לתוך התנור ומחמין התנור וגם יכול לבא לתוך מצה . וגם הכלים בולעים ע"י אור ע"כ טוב להדיחם ולגדרם ולא יבואו כלל להתנור :

מב (טז) ירחק המצות מהקמח כי הקמח הגרוב בהם בא אח"כ למים ע"כ טוב שיהי' הלישה והקמח כחדר מיוחד והעריבה והניקור בחדר ב' והתנור בחדר ג'. כל דיני הלישה הם שייכים ג"כ בעריכה וגלגול וניקור :

מג לא יקרב המצה לתנור אם לא שיודע שתיכף יקח אותה לתנור דאל"כ אם קרבה לפה התנור אין שיעור להחמין כחמת החמימות :
מד (י) טוב ליקח לדקירת המצות מסין של מתכות והוא הנכון ואם עושין על סדן עי"ל סי' ה' כ"א כ"ב כ"ג :
מה (טז) המררה א"צ להדיח כלל אחר אפיית המצות :

דיני אפיית המצות סי' י

א (ה) אין לשים מצה על הנייר כתנור לאפות וכדיעבר יש להתיר ה מ"י
 יש ליוהר שהי' כל המצה בתנוד שלא יצא חוץ מפי התנור ששם סי' תפ"א
 אין התנור רוחח ומתחמץ פרם שנאפה :
 גימל
 אמיר

אפיית המצות השלם

- ב** (ב) אסור להניח שתי מצות זה על זה בתנור לאפות ואפי' דיעבד אסור (ג) וכן יש לזהר שלא יגעו זה בזה בתנור בעודן לחין כי אין האור שולט במקום נגיעו וכאים לידו חמיצין (ד) ובדיעבד אפי' נשכו זה בזה כל ששניהם נגעו בתנור למטה או הים האש שולט למטה ונאפה ומהר דיעבד :
- ג** (ה) טוב להסיק בצד אחד ולאפות שם : אח"כ יגרוף האש לצד אחר ויאפה בצד הב' וכן יעשה חסיד :
- ד** (ו) אין ליתן ביצים שלמים במצה שחאפה עמהם (ז) ואפי' דיעבד יש לאסוד דמערכת האפייה ועוד דפליטת הכצים הוי מ"פ ועם מים סמך להתמיץ ואפי' ביצה מבושלת אין ליתן (נראה דנהי דמבואר ביו"ד סי' פ"ו דמב"צ היהר טמאה וטרפה ונבלה אין יוצא דק מ"א דביעי בעלמא מ"מ הוי מ"פ כמביאר ב"א ונ"מ דאם נפל מעט מים שהרחיחו כהן ביצים לתוך קמח או עיסה הוי מ"פ עם מים) :
- ה** (ח) אם נמצא קטניות במצה לאחר האפייה מותר באכילה אפי' ע"י"י אנה כחוישה וכן אם נמצא אבן קטן בתוך המצה (ט) ואם האבן נלקח מהתנור ונרבק להמצה אפי' אבן גדולה אין לאסוד המצה שהאבן סמייע האפייה אם נמצא המצה במצה ע"ל סי' ח' סיני' מ' :
- ו** (י) יש לזהר שלא ליקח מצה מהתנור עד שנאפית עכ"פ שאם פורסין אותה אין חטים נמשכים ממנה (לענין המרדה ע"ל סי' ה' סיני' ל') כי אם יוצאה קודם הדיינו שחטים נמשכים ממנה אפי' מהורה י"א ע"ו מ"ד אסורה (י"א) עכ"פ באכילה :
- ז** (יב) ואם אין יכולים לעמוד עליה אם חוטנים נמשכים הימנה או לא טוב להחמיר ולאסרה מספק (יג) ואם אין יכולים לעמוד עליה יתחוב אצבעו לתוך המצה ואם אין נרבק עיסה באצבע כה"ל ודאי אין להסתפק בחומץ נמשכים ממנה וש"י (יד) אמנם אם כבר נצטמן המצה תו אין זה סי' :
- ח** (טו) אם החזירה מיד : נסתפק אם היו חמיצין נמשכים ממנה יש להתיר אם קרמה פניה קצת שלא להחזיק אסור מספק :
- ט** (טז) ואפי' נצטננה המצה ורואה רעיתא בפנים שמורה שלא נאפת יפה יביט בפני המצה ואם יראה שודאי קרמה פניה ואין שום ספק בהקרומה יש להתיר אבל אם גם בהקרומה יש לו ספק אם זה מזהיב קרימה הוי ספ"ת וספק כרה לאסור אפי' בהפ"מ ושמתח יו"ט :
- י** מצה (יז) שנהכפלה בתנור ונתרבקה שם במקום הכפל אם הוא קודם פסח אפי' בע"פ משש ולמעלה מסיר מקום הכפל ומיסר עוד מקום סגנו דהיינו כרוחב אצבעו אגודל סמוך למקום הכפל ושאר המצה מותר באכילה (יח) אע"פ שאין ס' בה נגד מקום הכפל :
- יא** כשמיסר מקום הכפל בע"פ משעה ו' ולמעלה (יט) טוב להחמיר ולטרפה אם אפשר לו אע"פ שאין זה חמץ ברור אלא חשש בעלמא :
- יב** אין אוסרין מצה כפולה אלא כשב' צדדי הכפל רם דבוקים זה לזה כלי שוב הפסק אויר בנתיים אבל אם אינם דבוקים משש אף ע"פ שכמעט הם דבוקים אין לאוסרם (כ"א) וי"מ אם במקום הכפל לא קרמה פניה אסורה :
- יג** דין נפיתח (כב) אין שידך במצות הדקים ברקיקים הנהוג האידנא ואין חילוק בין קרוב דק או עב קצת וכן נוהגים עתה שלא לדקדק כג' כלל במצות רקיקים (כג) רק כשרואה האיפה בכיאות המצה לתנור היא מרנפתת

ב נ"מ"א
 טס
 ג טס
 ד ט"א
 טס
 ט ט"א
 ו מהנ"ך
 ז ט"א
 ח ט"א
 ט ט"י
 י ט"א
 י"א ע"ו
 י"ב ט"י
 י"ג טס
 י"ד ט"א
 ט"ו ט"א
 ט"ז ט"א
 י"ח ט"א
 י"ט ט"א
 כ ט"א
 כ"א טס
 כ"ב ט"א
 כ"ג טס

אפיית המצות השלם

כה

מתנפחת ועולה כדרך עוגות חמץ והם בקיאים במעשה ידיהם אם הנפוח מחמת החימוץ או לא אך אם אירע ברקיקין שנראה בה שמקום הנפוחה אשתני לנרעויותא ופניה איננה כשאר פני המצה זו ויש לספק בה אם נאפת כהוגן יש לאסרה ולנהוג בה דין מצה שנתכפלה :
יד מנהג יפה נוהגין שלא לעבור מצה חיה על מצות שנאפו קצת בתנור משום שלא יפול קצת עיסה על המצה ועוד אפשר שיגע קצת ויש לנהוג כן :

טז (כד) מצה שנאפת עד שאין חושים נמשכים ממנה אפי' נפרכת כשמטלטלין אותה יוצאין בה :

טז (כה) ראוי לפותח שלא לאפות מצה בחמה (כו) ובדיועבר אם אפה בחמה המצה מותרת אך אסור לעשות כן ואין יוצאין בה ידי חובת מצה :
יז (כז) מצה נפוחה וכפולה בנמצא אחר פסח מותרת כיון דהוי רק ספק בעלמא וגם אין להכשיר התנור שנאפת בה מצה זו אם רוצה לאפות מצות אחרות על מקום זה לפסח וע"ל סי' ה' סעי' כ"ז :

דיני מצה לצאת בה י"ח סי' י"א

א (6) ביום י"ג בניסן סמוך לאחר שקיעת החמה קודם צאת הכוכבים שואבין מים ללוש בהן את המצות (7) יטריח הוא בעצמו לשאוב מים המצות שצריך לסדר וכן דמדרכי ז"ל היא בעצמו שאבם (8) ויש קדמונים מהגו להיות להם כלי מיוחד למי המצות (ד) ויש נוהגים לטול מים מיוחדים לכל לילה כפ"ע ובעת השאיבה יאמר לשם מצות מצוה ונתבאר לעיל סי' ד' ע"ש :

ב (ה) בספר מונות האר"י כתוב שיטריח עצמו במצה של מצוה עד כי יתחמם ויזיע יבזה ישבר הקליפות שגולדו מש"ז לכטלה . וע"כ נהגו לשאוב בעצמו המים של מצוה :

ג (1) הרא"ש ה"י משהדל במצת מצוה ועמד על עשייתה ומזרו העוסקים ומסייע בהן בעריכתן וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה :

ד (1) נוהגין שלא ללוש מצות מצוה עד אחר 1/2 שעות ומחצה בע"פ (2) וטוב להמתין להחיל מ"ז ומחצה (3) ואפי' שאר מצות אם אין כ"ב רבים יש ללוש אחר חצות :

ה (1) י"ד שחל להיות בשבת לשין בערב שבה אחר שש ומחצה אבל בפסח אין נוהגין עכשיו לאפות כלל מצות וכן (1א) נכון המנהג :
ו (2) יש מי שאומר שאם אפה מצות אפי' לשם פסח קודם ל' יום של פסח אין יוצאין בה (3) ויש מקילים (4) ובשעת הדחק יש להקל אבל שלא בשעה"ד אין לשנות המנהג :

ז (טו) קמח הקלי בהנור ואח"כ לש עם כים ואפה בתנור י"א דאין יוצאין בה (16) וי"א שבשעה"ד יוצאין בה :

ח (17) יוצאין בהוסיין שאכלו ממנו התולעים (18) לש את העיסה אם רוצה בסובין ומרסיין שבה ויוצא בה (19) יוצא במצה מסולת נקיה ביותר ולא אמרינן דאין זה לחם עוני :

ט (כ) אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה (כא) וע"כ טוב כשאופין הרבה בני אדם בתנור אחד יאמרו קודם כל מי שיגיע מצותו לידו יהיו לו במתנה וכן יאמרו בשנת המתינה :

יח ממנה וכן יאמרו בשנת המתינה :
 אה
 יט סס כ מחנה כה מ"א סס

יח ממנה וכן יאמרו בשנת המתינה :

אפיית המצות השלם

כז

- הרבה צריך שיהיו פריסה שיש בה כוית (מ) ומ"מ לא שרינן דבר זה
אלא לזקן או חולה בין באכילה מצה בין באפייתן ;
- כב** (מז) ואם נכבש מעל"ע במים יש אופרים דכבוש כמבושל (מח) ויש
מתירים דכבוש רק מפלים ומבליע לא מבשל ובשעה"ד יש להקל
(מט) ולא ישרה רק במים אבל לא בשאר משקים ומי פירות ולא במרק
שהם מפגיין טעם המצה (נ) ומ"מ חולה או זקן שא"א לו לאכול השרוי
במים שורין לו בין או בשאר משקים כרי עלא יחבטל ממצות מצה אבל
שאר אדם שאכל השרוי בין או שאר משקים צריך לחזור ולאכול
מצה אחרת ;
- כג** (נא) אין יוצאין במצה מבושלת לאחר אפייתה אפי' ריעבר אפי' זקן
או תולה (נג) והשרוי ברותחין אפי' נפלה לתוך הרותחין והסירה
מיר (נד) הרי היא קריאה מבושלת (נה) ויש להחמיר אפי' השרוי בכלי
שני אם לא לצורך ;
- כד** (נו) מצה שנילושה במי פירות (נז) אפי' רק קטופה על פניה במ"פ
ואפי' לאחר האפיה אפי' יש ס' נגד הקטופה אין יוצאין בה שהקטופה
אינו מתערב במצה ולא נהבטל ונקראת מצה עשירה ;
- כה** (נח) עיסה שנילושה במ"פ עם מים אין יוצאין בה ידי חובת מצה
בלילות הראשונות אפי' אפאה מיר אבל אם אין בה טעם מ"פ ריש
ס' נגד המ"פ מתיר לצאת בהן ;
- כו** (נח) במדינות אלו אין נוהגין לאכול מצה עשירה (נט) אפי' בע"פ
כשיש דחיישינן שמא נתערב בהן מעט מים ומחמיצין וחיישינן דלא
עביר שימור דלא עלה על דעתו למיחש שנתערב מים ועיל סי' ט'
סעי' א' ;

דיני הנהגת חלה במצות סי' י"ב

- א** עבשו נהנו מפני המהירות בעשיית המצות להפריש חלה אחר אפיה
(א) מיר ואין אומרים כאן אוכל והולך ואח"כ מפריש דהרי יש
להסתפק שמא לא הוי בכל עיסה לבר שיעור הלה ואפי' הוי בכל עיסה
לבר שיעור אין ליקח חלה מעיסה אחת על חברתה בלא נניעה כיון שלא
נילש יחד עיסה אחת (ג) ויתן כל המצות בסל והסל מצרפם לחלה ;
- ב** (ג) צירוף סל דוקא של אדם אחד ומין אחד אבל של ב' ב"א אינו
מצטרף ואם ידוע (ד) שאינם מקפירים על עירוב המצות מצטרפות ;
- ג** (ה) מצות שמורה עם מצות סתמן אינם מצטרפים שהרי מקפידין על
נניעות העיסות ועל הערבות המצות ונרע מעיסה שבאחת כרכום
וכ' ביו"ד סי' שכ"ו ואפשר ראפי' מצות שמורה עם מצות מצה אינם
מצטרפים שנ"כ מקפיד על תערובתן ;
- ד** נראה דאותן שאפע"ם גדולים הבגיים בכותלי הבית אינם מצרפים
המצות כי בית אינו מצרף (ו) וכל המחובר לבית כבית ;
- ה** (ז) אם נתנם על מבלא או שלחן שאין לה לבובו אינם מצטרפים
(ח) ולכן כשמצרפם בכלי יזהר שלא יצא דבר מה מהמצות למעלה
מדופני הכלי (ט) ולכתחלה יש להחמיר ראפי' מקצת מצה בפנים ומקצת
למעלה לא מהני ;
- ו** אם אין לו כלי שמתויק את כולם (י) יניתם במפה ויכסה במפה
והיינו

ס' מתקן כ"ט

י. חמנו' (א) והיינו ג'חרא מפה מלמטה ולמעלה ואף שבאמצע קצת מגולה מצמרפות הכל כיון שמצרוין מכוסה (ב) ואם מניח במבלא ולמעלה מבוסה במפה לא מהני :

יג. ח"א (ג) אם הניח מצות בסל ועליונות אינם במחוצות הסל ולקח מעליונות חלה על כל הסל יש ליטול מתחתיונות חלה בלי ברכה אבל אין ליקח עליהם חלה מעיסה המחויבת ולא ממנה על אחרים שספק הוא אם חייבים :

יד. ח"א (ד) אם הניחם כמו רגע בסל אף נטלם מת"כ תו חייבים (טו) אם המצות מעיסות שלא היו בכל אחת שיעור חלה ונצטרפו בסל יש מתירים להיות אוכל ואח"כ מפריש על מה שאכל כבר (טז) ויש חולקים ע"ז ואוסרים לאכול מהמצות הללו קודם הפרשת חלה ראין צירוף זה מחשבם להיות בעיסה אחת וצריך לתרום מהן מן המוקף (יז) והעיקר כרעה א (יח) ואעפ"כ טוב לחוש לכתחלה לסברא הב' ואם שכח להפריש חלה ממצות אלו קודם יו"ט וביו"ט אסור להפריש חלה מזה שנתחייב קודם יו"ט צריך לשייר מכל מצה מעט כרי לפרוש אחר יו"ט מן המוקף :

יז. ח"א (יט) ואם לא נצטרפו כס' ע"ר ליל יו"ט יש מתירים להפריש כיו"ט כיון שהיום נתחייבו (כ) ויש אוסרים כיון שהי' יכול לצרפם מעיו"ט (כא) וכן עיקר :

יח. ח"א (כב) אם הי' ככל עיסת כשיעור חלה והמצות הם מב' עיסות או יותר לא הקילו החכמים בהן להפריש מאחת על חברו שלא מן המוקף אפי' בחו"ל אבל כשמקיפם זה לזה ריבכך אפי' בלי צירוף כלי (כג) וי"א רלא היו מן המוקף רק אם הם בבלי אחר (כד) ויש מחמירים עור דבעינן שיגעו זה לזה בתוך הכלי (כה) וירא שמים יוצא ירי שניהם שיהיו בתוך הכלי ויגעו זב"ז :

יח. ח"א (כו) ואפי' מצות שכאו מעיסה אחת שהי' בה שיעור חלה שלר"ה א"צ לתרום בה מהמוקף מ"מ מרת חסידות הוא להחמיר להפריש מהן מהמוקף שיגעו זב"ז בתוך הכלי בשעת הפרשה ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה שהרי מה שיאכל לא יהי' מוקף עם מה שיפריש וכן נוהגים :

יח. ח"א (כז) כרעיקר שעבר והפריש שלא מהמוקף אפי' ב' עיסית שיש בכל א שיעור חלה אפי' זו מונחת בבית זו וזו בבית אחר והפריש חלה מאחת מהן והיה ברעתו לפמור גם השניה בחלה זו הר"ז פמורה וא"צ לחזור ולהפריש גם ממנה שלא הצריכו חכמים מן המוקף רק לכתחלה :

יח. ח"א (כח) אם הי' בכל העיסות כשיעור ושכח להפריש מעיו"ט צריך לשייר מכל מצה חתיכה ויפריש לאחר יו"ט מכל אחת מהשייר דלא מהני צירוף סל למה שנאכל כבר ואם ישאר לו גם שלימות (כט) יצרף לא יו"ט כל הפריסות עם השלימות ויקח מכל הפריסות חת' אחת מכל אחת ובוה נפמרו גם השלימות שלפניו :

יח. ח"א (ל) אם העיסות היו בספק אם יש בהם כשיעור או שהיו בהן עיסות שהי' בהן שיעור ועיסית שלא הי' בהן שיעור נמי ישאר מכל מצה חת' ויפריש לאחר יו"ט מכל אחת ואם ישאר לו אחר יו"ט שלימות בענין שעם הפרוסות יהי' כשיעור יפריש כברכה אבל אם לא יהי' כשיעור לאחר יו"ט יפריש בלא ברכה רשמה הפריסות מיצמות שאין בהם כשיעור אבל אם נצטרפו בסל קודם יום טוב ככל ענין מפרש כברכה :

מו (ג) אם דכו מקצת מצות קודם יו"ט ושכחו והפרישו חלה מן **לג טז** המצות השלימות ע"י צירוף כל ולא נתכון לפטור גם הנדבכים אם נזכרו קודם יו"ט ויש בהנדבכים שיעור חיוב רשאי להפריש מהנדרבים חלה ואין לחוש שמא יש בהנדבכים מהנפשרים ע"י מצות השלימות דביון שנזכרו רק דק הוי בלח בלח לענין זה ועוד שלא נתכון בהפרישות חלה מהשלימות כ"א על מה שלפניו ולא לפטור הני שנזכרו קודם (ג) אבל אם אין בהנדבכים לכד שיעור חלה צריך להפריש מהן בלי **ג טז** ברכה משום ספק שמא הן מעיסה שנתחייב בחלה :

מוז (ג) אם לא נזכר בהנדבכים רק כיו"ט אם כבר נידוך כקמח הוי **ג טז** לענין זה לח בלח ורשאי לאבד ולהשאיר קצת לאחר יו"ט ולהפריש לאחר יו"ט מקצת לשם חלה ואם נשאר שיעור חלה לאחר יו"ט בהנדבכים יפריש בכרכה ואם אין כשיער מפריש בלי ברכה וכן אם לאהפריש ככל ונזכר כיו"ט ויש לו שלמים ונדבכים אוכל והולך מהנדבכים ומשייר ממנה כרי חלה והנותר לאחר יו"ט מפריש מהם עם צירוף של שיעושה עם חת' המצות שאכל כיו"ט ושירר פרוטות :

יז (ג) אם לקח ממקצת עיסות ומקצת לא לקח וכן במצות ונתערבו **לז תת"ל** צריך ליקח חלה מכל אחר ואחר ואם מכיר מצה אחת שחייבת בחלה ניטל מזו על אחרות :

יח (ה) אם שכח להפריש חלה מהמצות ונזכר בכה"ש (ו) אסור **לז ט"ע** להפריש בכה"ש חלה (והא רכ"ב כמשבצות הנ"ח דמותר להפריש **לז ט"ז** בבה"ש ע"ב דר"ל דוקא מעיסות המין בשבת ערב פסח שאין עצה **ממח"ס** אחרת ע"ש) :

יט (ו) מה שנוהגות הנשים דאחר אפיית המצות מחלקים לחלקים **לז כ"א** ונוטלה כל אחת ממה שלפניה אין למחות בהן רק שיתנו כל אחת **לז כ"ב** כפה שלא שאינה פיטרת רק מה שלפניה :

כ (ח) אם שכח להפריש חלה ממצות מצוה שהיו בהן כשיעור ונזכר **לז כ"ג** לאחר שאפה ג' מצות הצריכים לו לסדר שיהיו שלימות יפריש מיר **לז כ"ד** ביום ממצה האמצעית הזומנת לכצוע ממנה חת' לאפיקומן :

כא (ט) בשעה שמפריש חלה יברך אקב"ו להפריש חלה (ת) אותן **לז כ"ה** שמברכות בכל השנה להפריש תרומה או להפריש חלה ובפסח **לז כ"ו** משנים לומר תרומת חלה י"א דהוי מועין דאין שינוי בזה לענין ברכה **לז כ"ז** (מה) ויש מהרצים רשפיר משנים הכרכה :

כב (מג) אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה (מג) ואפי' משרתת **לז כ"ח** שכביה אין ליטול חלה בלי רשות ביון שמקפרת האשה כע"ש **לז כ"ט** זעו"ט שהטול בעצמה חלה (מד) אבל שני שותפים אין צריבין ליטול **לז ל"א** רשות זה מזה (מה) אבל אחר הנוטל חלה מעיסות השהפים צריך ליטול **לז ל"ב** רשות מבעל העיסה :

כג (מו) אם נתן רשות לאחר להפריש חלה אפי' בעודו קמח מועיל **לז ל"ג** שיכול האחר להפריש מהעיסה הן מהמצה :

כד (מז) שנים שנתנו קמחיהם לאפות מצה ואין בכל חלק לכד שיעור **לז ל"ד** חלה אם (מח) עירוב הקמח מרעת חייב כחלה ביון שאינם מקפידים **לז ל"ה** ואין דעתם לחלק כ"א לאחר אפייה :

מנהגים פרטים במצה ומצה בע"פ סי' י"ג

א (פ) כל האובל מצה בע"פ כל היום כאלו בוועל ארוסתו בבית חמיו **לז ל"ו** דצריך **לז ל"ז**

ועוד שירוע שכעת הקיץ רוחצים החמים ויש שבחמץ ממש והנה החום גיטין (רף ל'ו ע"ב) כתבו דרבר שלא הקנו להפשט בכל ישראל אלא במקום אחר ונחפשט האיסור במקום שהוא רינו כנחפשט האיסור בכל ישראל לענין מקום ההוא ומבואר ביו"ד סי' רי"ד סעי' ב' וקבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם ואפי' ברברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם ועיין ביו"ד שם סי' רכ"ח סעי' כ"ח. וכן הבאים מחוץ לעיר לרור שם הרי הם כאנשי העיר כמבואר בסי' רי"ד ע"כ נראה שהוא שלא ברצון חכמים מה שנפרץ הרבר להתיר גם במקומות ש:הגו בהן איסור מקורם :

יא (טו) האיטמים מתענה בע"פ (י"י) פי' מי שאם אוכל ביום ט"ו ט"ז אינו חאב לאכול כלילה הר"ז מתענה כדי שיאכל מצה כלילה להיאבון :

יב (יח) טוב לברוק קודם פסח את המצות אם יש בהם איוה י"ז מ"א כפולה או נפוחה להסיר אותם קודם פסח כמבואר לעיל סי' י' וסי' י"א כדי שלא יעבר בספק חמץ להשהותו. וגם שלא יצטרך לשרוף כהוד הפסח כשיראה אותה ולא ישל באכירה מהן ועיין מ"א חס"א ס"ק י"ב :

אברך לאל גומר עלי ישלח משמים ווישיעני
 על דבר כבוד שמו י"ש י"י מ"ל ר' :

חסלת ריני אפייה מס' סמא רהיי

פרק ב

ועכשיו נעתיק לתועלת המעיין מס' ברכות ישראל, להג' בעהמח"ס טהרת ישראל.

דיני אפיית המצות אשר איזן תיקן ותיקד בסדר העוסקים והעוזרים ומעלה גדולה יוצא מסדר הלזה, כי עכשיו אף אם יכבר טורת העיין מתמת טירדות שונות על הקורא לכה"פ בון יבין וישכיל לידע טוב המוטל עליו במלאכה אשר הוא עובר, כגון הלש ירוץ קריאתו בקטע המתחיל הלש ובוה ישים עיניו ולבנו, ותלמד זה יביאו לירי מעשה נכונה.

וגם הלומדים, והתורמין מעתם לעבור בעיין ובאורך על ריני אפיית המצה כראוי, כמו שנאה ויאה לכל הבאים למלאכת הקדש, מ"מ טובה גדולה ורבתי ימצא בסדר זה כיון רעל הרוב יתקף משנת הלכות גדולות על הלומד מלזכור היטב כל הלכות השייכים למלאכתו, ובאופן זה לא יצטרך לעיין רק כל אומן באומנתו, ובקל יזכור המוטל עליו.

אפיית המצות השלם

וע"כ לענ"ד מי שדבר ד' יקר בעיניו ומכיר גודל אחריות המוטל על כל העוסקים באפיית המצות, יחד עם בינת יקרת שכר המזכה רבים ישתדל בכל כחו להעתיק הדברים דלהלן על נייר, וידביקו כנוחלי בית אפיית המצות בצירוף הקדמה קצרה בבקשה נחוצה מכל העוסקים והמסייעים שיפרישו רק רגעים קצרים בכל יום קודם האפייה לעיין בהלכות הללו ואו אין קץ לשכרן בזה ובכא. נ.ב. הגדולים ירגילו עצמם בכגון דא לעיין בהלכות הכתובים על הנייר הדבוק בכותל אף שכבר למדו וידועין הכל מ"מ אין בהמ"ד בלא חידוש, ועוד שלחולשת הזכרון בלי ספק יקבלו תועלת, ועוד בה שלישי' דבלא"ה מתביישין הפשוטין לעיין בו בחשבם שלא נעשו אלא לעמי הארץ ובושין לכלול עצמם בינותם, אבל אם גם הגדולים יעיינו בו וילמדו הקטנים מן הגדולים ויתרבה הדעת.

יד אלהיה **סדר אפיית המצות** מעם האפיה

- (א) ח"י ת"ש סק"ז ועיין משפט זקק על תהלים ק"ח דלמ"י מנחם של ני"ב לנד ישינה ושיון לפניו בבקשה של אפיות המצות: (ב) ש"ע (א) ת"א ס' ת"א ק"ח ב': (ג) ש"ע תנ"ג ד': (ד) ש"ע תנ"ג י"ח תנ"ג רמ"ן כסס ב"א"ס ור"ע לא כתיבם א"ת קכ"ז ועיין די יודנה י"ח ק"ע ק"ק ע"ד קכ"ב ע"ב: (ה) ש"ע תנ"ג ו' עה"ט י"ח ס"ז ע"ט: (ו) כך שמעתי בעדשים שחולטים: (ז) ש"ע תנ"ג ח': (ח) הרמ"א ת"א ש"ע י"ח כח"ד דלא מהני בעטלה משעת דלא סתא ע"אשחקד מוח"ר אכל טע"ה תנ"ג סק"ז כסס ע"א"ת ועג"ז וכסס א"ע כג"ו וכן ספק ת"א"ט שח"ר"ו כ"ע וטע"ו כ"ס ח"ש לא להג"ע משנה ג"ט"ג ע"כ כתיבה שטוב שלא ישי' מאשחקד רק חדשה דוקא ועיין נדרך השונה תנ"ג מ"ט כסס ח"א בעד"ק בעיניו הרהי"ם ג"ר"י"ב ע"ט: (י) ח"י תנ"ג כ"ט כסס ח"א: (יא) ש"ע תנ"ג ו': (יב) ח"א תנ"ג י"ח: (יג) ח"א תנ"ג י"ח: עיין
- (א) דאו עדין לא נתייבש כ"ל דנתייבש כ"ל יש משש שח"א ב"א פליהס ח"ס וכס"ט חס"ו ה' דל"ו ה"ו כמונת ט"ב קרקע: (ב) משום ח"ש שח"א יוד ג"ס: (ה) כ"ד הנוכח ממשכו חמץ מוכתח שלא יחא"ל כל השנה (ה"ר"י ז"ל): (ו) דל"ו ליכ"א משש ח"י נשאר מלוממים משח"כ לסיפך וכן שמעתי בעדשים שנוהגין בן ה"ש וזהמחמיר ח"ע"ב: (ז) דליכ"א משש ח"ימ"ק כלל: (ח) דומי"ן נוחי"ן כה"ס מנוה"ה למוחה לכולה: (ט) וכו"ש דלא מהני הגעלה: (י"א) בענין שלא יתערב ח"א"ק הפורס
- להאפיה** יש י"ז עוורים. הקצור. המורד. משגיח הסיר. הלש. השיפך. מ"ס. החותך עיסה. המגלגל. הרעדליד. המושיט המצה על הרחת. האופה. הנוחן המצית תוך הסל. הנאמן (א) בעה"ב או האב"ד [עיין תנ"ג ח' ובג"א י"ב וש"ע ח"ס ב']:
- הקוצר** (א) יקצור החטים בשערי"ן. ירוק מעם (ב) ולא כיום המעונן וכ"ש בשעת ירירת גשמים ודעת הפר"ח ד"ב"צה בצה צד"ך רוקא שימור משעת (ג) קצירה כלעיל וי"ש מחמדי"ן למצוה דכל הפסח ג"כ. (ד) התגרנג לרה"אית החטים קודם שחינה לאב"ד והוא נוטל ג"ש מעם מן החטים ואם יש כה"ס ס' נגר המצובהים מבשירים ונותן כחב הכשר להראות. (ה) ה"ש מחמיר ע"ע לברור. החטים (ו) כשרים מהבצ"חים וט חנן ברהי"ם (ז) ש"ל יר רוקא לא מסים וח"ע"ב:
- המוחן**. (ח) ינקר הרחים (ט) וטוב לעשות כ"ס חרש רוקא. לא מאשחקד (י) ויכבה הרחים בפש"ן (יא) ויכחן היטב את התהלים או לכסותהן ח"ט (יב) וכ"י ככני נאמן לא

ספורח : (יד) לחבק פורח ומערכב : (יג) עיין רמ"א חנ"ג ח' לחנטי מעשה ישמרו זם ובעת המנהג כח"ש : (יד) מ"א חנ"ג י"א : (טו) א"ר חנ"ג י"ח : (טז) ש"ע חנ"ג ח' : (יז) כך שמתחיל ועיין פעם הפסח : (יט) ש"ע חנ"ג ו' : (כ) מ"א חמ"ב י"ט : (כא) ש"ע חנ"ג ו' :

לא קטן (יג) וקודם שחניה צריך להראות לאב"ד כל הנ"ל אי טוב הוא . (יד) לא ישחן באוהו * בית אף ברחיים אחרת . (טז) * לבתחילה (טז) לא יאפה סקמח הראשון שנפחן אחר הניקור מצות . (יז) מציה שהסבחר שיתן הקמח לשקים * חרשים (י"ה) * ולא חצי ליווינוט . (יט) וכרינא הכנהג להחיר ע"י כיבוט (כ) בחסין ואפר וחביטה (כא) ה"ה"ה והוסיף קודם כיבוט . (כב) בשרוצה לבכס שק שהיה בו קסח של פסח להח בו פעם שניה של פסח יקשה כלעיל . (כג) כשסולך הקמח לאפות לא יהיה * סגולה תחת אור הריקיע . (כד) ואף בעת שאינו יורד הגשם דוקא (כה) ולא יניח ע"י * בהמה (כו) ולא יניח * הרבה שקין וע"י . (כו) * ולא לישב עליהם וגם בתנות לא יהיה מונח אן גישפארט ואצ"י (כח) * ולא יניח על הארץ ;

המורקד (כט) יוהר שהנפה יהיה * חרשה דוקא (ל) ויותר

שלא יפול אפי על סקצתה סעם כים דאו אסורה כולה ולא סהני הגעלה . (לא) לא * ירקד אצל טים של פסח . (לב) הבגרים וידים שלו יהיו נקיים סחמין . לא ירקד (לג) כסקום * שסצות אפיות סונחים (שע"ה הנ"ס ב') ;

המוכר . (לג) * יעמיד הקמח בסקום סיחר שא"ב עכברים (לד) וסקום יבש (לה) ושאי"ב בררים סחצוים * ולא על הארץ ובבגרים וידים נקיות (לו) ולא ימכור הקמח רק אחר ג"י סהמחניה (לו) ועכ"פ לא פחות סלינת לילה (לח) אפי * ברחיים של יד . הסנהג להראות החכשר סהקמח לרב העיר ;

המורד (לט) יוהר שהכלי סירדה יהיה חרשה לא שניה ע"י הגעלה (ס) ולא ירחיק (סא) לכה"ל הקמח (סב) * ישעות סירדה (סג) ולא יניח * ידיו על הקמח (סד) ולא ימורד אצל ימים וכלי

רוסח ומחמס המיז והניסיה נוח להחמין (ש"ע חנ"ג ט') : חמוס כ"ב : (מג) וע"י לא יוכל ללוש יפה : (מג) מעטס כה"ל : וע"י היסר סחפירות

סיה בו קמח יט חטס דע"י כיבוט נדבק הקמח כסק טפי : (יח) דהס קר"א כמחלעט אף חחרס : (כג) דיומ"א דעיכ"א כולה על סמח"ס וכו"ה שסמח (ש"ע ח"ט א') ואין להניח מפה לחח סעמיס ה"רה על סמח"ס דמח"ס נדבק כה בלק וקמחמן (ח"א ח"ט ב') : (כה) כי יתחמס ע"י זע"ה הכהמה : (כו) ריחחמס ע"י : (כז) מחטעס כה"ל : (כח) סמ"א הקריקע לח או בלב מחמן יפשוט : (כט) ובח"ל חדשה מונח של ירקד הקמח (מ"א סכ"א ל"ד כחורים ט' חרזים ס"ק ל' לא כח"י כ"ב) : (לא) של"א ידבק בקמח חמן או של"א יכנס חנק קמח כמים ויהממן המיס כה"ל : (לב) כי הקמח הנדבק בהן כ"א חס"כ ב"חכ"ל ויחממן (רמ"א חנ"ג ו' עיין ש"ע ח"ב וע"ל סקמ"י) : (לה) ע"ל סק"כ"ח : (לו) כי סקמח כשעס סמינס (לח) אכ"ג שאין חימוס ע"י היסר סחפירות

אפיית המצות השלם

(מה) נבא"ט חכ"ט ט': (מו) ח"י חל"ט כ"ט :
 (מו) רמ"א חנ"ו א' א"ר ג': (נח) רמ"א חל"ט
 ד': (מט) כנ"ל : (ג) ש"ע חמ"א ד' מ"א
 שס ט' ועיין חמ"א י"א : (גה) ח"י כ"ה ועיין
 סה"ל נחק"ט ס"ק מ"א מ"ח לענין דיעבד נה"מ
 כז"א"י : (נג) מ"ז חמ"א

כ"ז שטר אחרונים :
 (נב) עיין הרע"ק על
 ט"ז שס ועיין חק"ט
 חמ"א חס"ק קט"ד עד
 קע"ח : (נד) מ"א חמ"ה
 ט' ע"ט : (נה) מ"א
 חל"ט י"ג ח"י כ"ד :
 (נו) וכן ראו"י א"ל
 אדומ"ר שני"א וגם
 רוא"לנ"ר הנ"ל
 והכל"ן שלו הכל ט"ל
 זכוכית : (נז) כ"ך
 שמעתי : (נח) ש"ה
 גנ"א ט"ז ח"י חל"ט כ"י :
 (נט) כ"ן ראו"י :
 (ס) כנ"ל ושט"ו :
 (סא) רמ"א חל"ט ד' :
 (סב) ח"י שס כ"ה :
 (סג) רמ"א חל"ט ד' :
 (סד) ש"ע חמ"א א' ב' :
 (סה) ח"א קי"ד י"ז חק
 יוסף חמד ינ"ה א"ל
 חל"ט א' לא כח"י ד' :
 (סו) רמ"א חל"ט א' :
 (סז) ש"ע חל"ט א' כח
 א"ל חמ"ר ועיין ט"ז א'
 וח"י ט' וב"ט חל"ט א'
 וח"א קכ"ח י"ח חק חיים
 קפ"ז : (סח) כנ"ל :
 (סט) ש"ע חמ"א א' :
 (ע) ח"י כ"ז : (עא) מ"א
 חל"ט ט"ז : (עב) ש"ע
 חל"ט ו' : (עג) ש"ע חנ"ו
 א' ב' חמ"ז א' :
 (עד) כנ"ל ועיין בטעם
 כ"ח

(סח) וכלי פסח והבגדים וידים יהיו
 נקיים וסודותיהם מחמ"ץ. (סח) לא יקרב א' אל
 העיסות עד שינקה מלבושיו סמ"ח
 תחילה וידיו תחילה. (סח) ויאמר
 לשם מצות מצה. ויותר שישים הכתונת
 סעל הזרוע עד המרפק שקירין עליון
 בוגין (עיין קיצור של"ה ע"ט) :

משנת הסיר

ש"ס סדק וגומא (מז) וכן במקום
 האו"ן כפנים יהיה פארלייט (ג) יוהר
 שכאם אפה בהסיר חמ"ץ בעין א"ל הקנה
 רק ליבון היטב עד שיהא נצוצות נהו"ן
 סה"ס (נא) או עד שהסיר קליפתו העליונה.
 (נב) אם הסיר הוא מיי"ש צריך רוקא
 שיבשל אותו היטב במים ואפר קורם
 הגעלה עד שימהלק הריח לגמרי
 (נג) ואעפ"כ הי"ש ירחק ממנו (נד) וגוה"ן
 שהסיר הוא של נחושת והמחמיר
 ליקח (נה) רק בשל מתבות או בשל
 אבן חלקה (נו) וב"ש בזכוכית ובכל מייעד
 סירוחו הע"ב (נז) או בי"ח חדשה לכל
 מייעד ומייעד בפ"ע (נח) ועכ"פ יוהר
 שיהא לו ב"י סירים או ג' היינו בא' ינקה
 היטב מעיסה והשני באותו זמן ילוש וכן
 חזר תחילה (נט) ויש שלשין כ"י פעמים
 בסיר א' היינו כ"י מיירעם. (ס) והבגדים
 הזדירים יהיו נקיים ככל פעם :

הליש

(סא) יהיה נוהר (סב) לכתחלה
 ש"א (סג) יעמוד הסיר
 בשעת ליישה על מקום חם ובר ובסתות
 (סד) ולא נגד השמש (סה) ולא נגד החלון אף של * זכוכית כיש
 שם שמש (סו) או נגד החלון פרוח אף שאין שם שמש (סז) ולא
 בבית * שהתנור בית החורף שם או הנור שאופין בו ולא בבית
 * שאינו מקורה. (סח) יוהר שלא תהא רעיסה קשה מאד * יוהר
 * היא רכה ויוהר מדאי. ואם אירע עששה עיסה רכה מאד * לא יוסף לה קמח (ע) לכתחילה
 (עא) רק אדם * אחר ילוש (עב) עיסה קמנה מניבול קשה ויערבה עם עיסה זו תרכה. (עג) יוהר
 לכתחילה * שלא ילוש רק שיעור ג' קווארם וקוואסירעל * לא יותר (עד) או פחות * מתנ"י

(מה) מטעם דלעיל ס"ק ל"ג : (מה) דא"ס
 ל"כ לא יוכל לנקרו לאחר בלישה ויחממך
 ואחר כך כשיחזור וילוש בו מחמער
 ככלק : (מט) מטעם סה"ל : (נד) דמקשה
 מחמ"ח : (נס) שמהמס
 העריבה : (סא) דכל
 שהשמש זורחה הו"ך
 הזכוכית ממער
 ומחמ"ס : (סז) ופ'
 מ"ז א' דדוקא נגד
 פי החנור דלוא מחמ"ס
 ומחמ"ן. שם שאינו
 מקורה ע"ל ס"ק כ"ג
 בטעם : (סח) משום
 שהקמח בעין נדבק
 על העיסה ואינו נא"ס
 יפה וכשיטנה במרק
 אז יפיל כמרק יתחמך
 עיין מ"א חמ"ט ט"ז :
 (כט) דמ"ז נשאר על
 כל מקומות כלק וגם
 קשה לדרוש בהמרדה
 שהמנה נדבקה בה
 וקמח לא יוסף משום
 שחוקו קמח לא נלוט
 יפה ושח"ל לא אפסה
 יפה ובלעיל ס"ק ס"ח
 בטעם : (עא) דא"כ
 א' א"א ללוט כ'
 ע"ס ס"ח כ"א חד
 וללהטעמך (עג) שאין
 יכולין להטעמך בו
 יפה (מג"א חמ"ז א') :
 (עד) דהש"ע חמ"ז
 א' כחז דמוטס
 שימטע כס ומקטס
 דלעיל ס"ק ע"ג כק
 שיעור מס"ק ע"ג
 ס"ח

הוא שיגור חלה אבל מדרתי דשיגור חלה
 מ"ג ביום הוא חלי טחם פתח מטע כי
 רביעית שהוא בילה וחלי הוא העלפסיל
 הוא רביעית מקוואטוריל פתח מטע
 ט"כ סני שלוש
 רקזה השיגור כ"ל :

ט"ז וע"ז ד' : (טו) מ"א חניס ד' : (עו) ח"ס ח"ס
 ו' מ"א ח' ח"י י"ז א"ר : (עח) רמ"א חס"ו י"א :
 (עט) כ"ל ועיין הטעם ועיין מ"א חניס ד' וח"י
 י"ז ופ"ז בסוף : (פ) ש"ט ורמ"א חניס ב' א"ר ח' :
 (פא) הוא פשוט וע"ל
 סקמ"ז : (פב) ח"י חניס
 ח' : (פג) רמ"א חניס
 ח' : (פד) שטיה ועיין
 ש"ט ח"ס ח' ומנ"א ר"ס
 ח"ס ע"ט : (פה) ח"י
 חניס ח' : (פו) רמ"א
 (פז) מ"א חס"ל חניס ס"ק
 ח' שטיה : (פח) מ"א
 חניס ח' : (פט) רמ"א
 ח' : (צ) מ"א חס
 ט" ח"י ס"ק י' ע"ט :
 (צא) רמ"א ח' :
 (צב) עיין ש"ט חניס ב'
 ומ"א חס"ל ח"א וחוס"ת
 על ח"א ק"ח ח"ב ע"ט :
 (צג) ח"י חניס ט' :
 (צד) מ"א ט' : (צה) כ"ג
 המגנב ועיין ח"י ג' :
 (צו) רמ"א חניס ח' חניס
 ח' : (צז) ח"י חס"ת
 חיס"ת ק"ח ח"א :
 (צח) ש"ט חניס ח' :
 (צט) רמ"א ח' : (ק) עיין
 ח"י ב' ג' וז"ע :
 (קא) ש"ט חניס ח' :
 (קב) מ"א חניס ח' ח"י :
 ק"ח ח' ועמוס"ת י"ח :
 (קג) ח"י ח' : (קד) רמ"א
 חניס ח' וע' מנ"א ד'
 וח"י ט' : (קה) כ"ג
 השיגור עיין הלכות
 כ"ח

טאם באפשר . (עה) בכירניש שהיך
 נתחמם בחמה לישא או סביבה אחרת
 צריך לרחצם בכים . (עו) לא יניח ירו
 על המידע שלא לצורך . (עז) יהיה
 לראות אם יש בקמח ובמיריע איזה רגן
 או חמים או (עח) צריך ב"ג ואם יש רק
 קטניות יוצאים . (עט) וצריך הלש לנוח
 מעט בין לישת עיסה ללישה עיסה אחרת
 ויהיה כזה סאר (פ) וגב אסר להשהיה
 הבצק בלי עסק לכהרילה אפי פחות
 טח"י מינוט . (פא) יאמר לשם מצוח
 סצה :

השופך מים .

(פג) צריך לראות
 ל ב ח י ל ה
 (פג) שהמים יהיה נשאב ע"י ישראל
 (פר) גדול בן דעת דוקא (פה) אתמול
 אחר שק"ה י"ג מינוט . קודם צ"ה דוקא
 (פו) כב"ח חרש דוקא (פז) או בלי ישן
 של פסח רק שהיא נליווערש דוקא
 (פח) ולא היה בה רבש או מי פירות
 דאל"כ צריך הגעלה (פט) או בכלי עץ
 (צ) לא נחוששת לבתחילה (צא) וישאב סן
 הנהרות רק כשהנהרות גדולות כהפטרות
 שלגים ישאב לבתחילה טבגורה
 (צב) וכו"ש ספלוספין (צג) ויאמר לשם
 מצות סצה בשעת שאיבה (צד) ויסנן
 המים (צה) בשעת שאיבה בטמלית נקה
 בלי נקב קסן כלל (צו) ואח"כ יכסה המים (צז)
 בעבה ויוליבן לביתו (צח) ויעמירם בעת חם
 קר בקאטער לא במרתף (צט) ודוקא החת
 הקרה ובחיצות (ק) ויבסם עד שעת הלישה (קא)
 ויעמוד בן כל הלילה דוקא (קב)
 ורשה 'משעת שאיבה י"ב שעות דוקא
 (קג) מצוח לעמיר על כל יום ויום
 בפ"ע (קר) * רק ביום ה' אחר שק"ה
 (קה) י"ג מינוט

הוא שיגור חלה אבל מדרתי דשיגור חלה
 מ"ג ביום הוא חלי טחם פתח מטע כי
 רביעית שהוא בילה וחלי הוא העלפסיל
 הוא רביעית מקוואטוריל פתח מטע
 ט"כ סני שלוש
 רקזה השיגור כ"ל :
 (עו) כי ירד מהמחמה
 הנבל : (פא) וכני
 כיון שהוא קר"פ :
 (עט) כי הכל חלוי
 כהלש דע"ז יהיה זמן
 לנח"ה הכלי נוללים
 והדפיין והסכין
 והרעגליך וידיהם
 העוזרים יהלם הנבל
 וע"ז לא יעשו
 העיסות בלי עסק
 יפשוט : (פה) כדי
 ע"ל טענו המים
 במחוכר י"ג טעוח
 ביום טהמעינות
 נוכנין ביום וי"ז
 טעוח בלויך בליה
 יטרם שורחה הלכנה
 באלמה (מ"א חניס
 ח' ח"י ח') :
 (פח) דעם מיס
 ימיר להחמין :
 (צ) דלפי המחמין
 ללש בו דלוינו החמם
 מ"מ במים לריך ללן
 אופן וכלי נחשם
 אפטר דלוינו מלן
 (ח"י סק"י) :
 (ל) משני פסס קרים
 ביוהר מבלרות
 דהבלרות דוחמין ט"ז
 חמה כהחת הארץ ר"ס
 כשהפטרות הלגים
 אינה קרים כ"כ
 ובארות או קרים מהם : (צג) דליון השמש
 מכה עליהם : (צו) כדי שלא יפול
 דבר לחו"י
 חלל אין חמם שיחממו וכבר שקעה
 החמה מנ"א חניס ג' ועיין ח"י
 ג' וכן הטעם דסק"ק .
 (ל) כדי שלגנו : (לז) דעם קר
 או : (לט) דעמ"ל יסכה
 להניסם כהשכמה
 ונקחמם

קידם

ובארות או קרים מהם : (צג) דליון השמש מכה עליהם : (צו) כדי שלא יפול דבר לחו"י
 חלל אין חמם שיחממו וכבר שקעה החמה מנ"א חניס ג' ועיין ח"י ג' וכן הטעם דסק"ק .
 (ל) כדי שלגנו : (לז) דעם קר או : (לט) דעמ"ל יסכה להניסם כהשכמה ונקחמם

אפיית המצות השלם

ונחמסם כלעיל סקכ"ג (קא קב) מטעם
לעיל סקפ"ה: (קו) דכיום ו' חישבין
לכתחילה שמה יקדים קורס הערב שמש
או יאחר ויחלל שבה דלחן שכה מכין ליום
סוב וכל שק לחול

(מ"א) ד' חק יעקב
(ס') עיין סס לעינן
דיעבד: (קו) רק
אף לכתחילה (א"כ)
משלוחם יש להקל
אף לכתחילה (א"כ)
ס"ק (י') וכלעיל ס"ק
ל"ב: (קח) שלא יפול
מאבק הקטנה לתוך
המים: (קי) מטעם
כי חוטו כלי שסופך
בו כי ישפוך יומר
מדמי ויהי' עיטסה רכה
מאוד וע"ל ס"ח
ט: (קטו) דשפויס
מלטרפי' דלחן שח'תך
במקום זה שיהא
במקום אחר כמ"ט
מ"א סל"ט ד' ומ"ט
י"ב נבי הכרעיל ועי"ט
רוב מונח הסכין בלי
עסק הרבה זמן
ונהחמן העיס' שגליס
כנ"ל: (קטז) כדי שלא
יניח עיסה בלי עסק:
(קיז) כי ש"פ רוב
בל' מכסולות עי"ז
כתנור מל"ס כפולות
ונגיעות מל"ס כמל"ז
גם אינו טוב ליהן על
המרה: (קכב) כי
סיד מחממה סה
סרנ"ק: (קכג) דנחשפ
מחמם: (קכה) כי
ל' כ' חיל' ס' אסור
להסיוח סבלן כנ"ל
עסק אפי' מעט ש"מ
הנ"ט ב' א"כ מ'
זמן

שנה: (קו) רמ"א תרי"א א'
פ"ט ש"ס ו' עט"ה לא
כמ"א סק"ז שטייה
חניס יאל קש"ט ק"י ס'
ופשוט יז' נחר סממ': (קט)
(ק) כך שמתני' וכן
שליט"א: (קא) כנ"ל
זכום פשוט: (קוב) עיין
עקבד"ט י"ח ל"ג:
(קיג) ע"ל סק מ"ז וסק'
ד"א: (קיד) עיין לעיל
חמ"א סמ"כ"א במקו"ט:
(קטו) עיין פטס סאפי"ה:
(קעו) ח"א קכ"ח כ"א
ושטוט: (קיז) כנ"ל:
(קיד) קש"ט ק"י:
(קיע) עיין לקמן ס"ק
קכ"ז: (קכ) קש"ט ק"י
ח': (קכא) כנ"ל ועיין
מ"א חמ"ט ט"ז:
(קכב) מ"א חמ"ט ד'
ח"י י"ב כמ"ט ס' י'
(קכג) כנ"ל וע"ל סק ל"ד
כמ"ט: (קכד) עיין
חמ"ט י"א: (קכה) ש"ע
ח"ס ד' רמ"א חמ"ט ב':
(קכו) עקד"ט ע"ה:
וקכו) רמ"א ח"ס ד'
ס"ה ס': (קכז) חק
יעקב ח"ס י"ג:
ח"י

(קו) קורס צאת הבוכבים * יבין גם על
יום א' ללוש לא בע"ש לכתחילה. (קו טוב
ליוהר * לכתחילה שלא יערב אפי' סעם
מים שלא לנו עם המים שלנו. (קח) לא
יעביר המים * מסוך לקמח והמתעסק
במים לא יתן קמח (קט) השופך לא ילך
רק בבגדים נקיים מסוכן וכן הירים.
(קי) גרולים * מסחירין ע"ע ששאבו בבלי
מים ושפכו לתוך בלי אחר ומאוהו בלי
אחר שפכו לתוך עריבה. (קי"א) יוהר
השופך בבל פעם ששופך המים לשאול
אה הלש אי מני ולא ישפוך בפעם
י' אחת. (קי"ב) ישגיח אינמצא במים חמטה
יוציא ואם לש בהמים בשר. (קי"ג) יאמר
רשם מצות מצה בשעה שפיכה.
(קי"ד) יוהר שהחביאת של מים יהיה חרש
או ע"י הגעלה בלא היה בה קמח קורס
דוקא או י"ש:

החתך הביירע.

נהיה ומקום נקי (קמז) * והסבין קמח
במפה כרוסבת במים אחר בל' סירע היתך וינגב היכף כצר הבצה
שהיא יבש. (קמו) יוהר שלא יחתך עיסות * יוהר סברי עוריס(קין) וגם
לא יתן * עיסות גרולות (קיח) ואם נשאר כן הביירע איוה עיסות
ביר ילוש בגלגל (קיט) לא ביר (קכ) ויעסק בו שלא יניח אפי'
רגע אחר בלי עסק. (קכ"א) ולא יתן העיסה ביר הבגלגל עד
שהגלגל ינקה ירו ובגרו ומקום הלישה והגלגל. (קכ"ב) לא יניח
ידו על הביירע * שלא לצורך. (קכ"ג) יוהר ליטול היתך מהלש
הביירע ולא יניח ליתך הביירע בסיר * הנחשת אפי' ע"י עסק הלש
רק הוא יעסק בה על השלחן עם הגלגל עץ. ישגיח שלא
(קכ"ד) ימצא חמה תוך הביירע ראו אם היא בקועה או נחלחלת
יטול בי"ב במקום הנמצא החמה. (סו) יאמר לשם מצות מצוה.
חמה או קסניות בעיסה ויגלגל
(קכ"ה) כרויות * ולא יהיה לעשות המצות באיזה צורה
(קכו) ולא יעשה לכתחילה (קכ"ז) * המצה שפח (קכ"ח) והסנהג
לעשות

זממטעות סמנ"א ס"ק ט"ז ומ"י כ"ח): (קכו) כי דקין אינו ממסר ל: חמין:
דלא

(*) שיך לעמוד הקודם.
(*) ששופך בו לחוך עריבה נוטל אבק מקמח העריבה ואח"כ כשחוחב חוך המים נחער
קמח חוך המים מאבק כנ"ל.

קלנ דלא יוכל כין כל השהות י"ח מני"ט
 וסוט: **קלנ** רבסרין לריך לסחלוף בין
 לשה ללכה: **קלר** דקל לנקום מחמת כידוע:
קלה ע' די אליהו וי"ל סטטס כלעיל ס"ק

קכס ח"י שס י"ד: **קל** כנל: **קלה** רמ"ט
 ח"ס ד' מ"א י"ח ח"י כ': **קלנ** כנל: **קלנ** מ"א
 ח"ט י"ג ח"י כ"ד: **קלנ** כן רמ"ח:
קלה לא מוכר כשום סוכה רק ישראל קדושים
 הן ודמיו כן ע"ס רוב שמקדושים ע"ו:

קכ"ה: **קלו** מטטס
כ"ל: **קלו** מטטס
 דלעיל קט"ו וגם ע"פ
 סרוב מומים סמוך
 לתגור שס ועיין לקמן
קל"ט: **קלט** שמהר
 להחמין: **קמח** ע"ל
ס"ק קט"ו סטטס:
קמנ כ"ו כ"ו סלל
 האש וכנענ ח' יוכל
 להחמס ולהחמין:
קמו דשחל לא
 הסיך כ"ו וחס"כ
 לריך היסק גס כן
 דחל לז סעלין
 מהתגור ג"כ כ"ג
 מחמין כ"ל כ"ו
 ס"ט: **קמח** דשחל
 ה"ס שס חמין בעין
 וכסך מנאל שנהיה
 מחמין

לעשות כעובי אצבע, הבלל **קכס** כאופן
 שנאמין יפה **קל** ושהרעיל ויכל לילך
 דרך צד השני של מצה. והירים וסוקם
 הגלגל ובגדים **קלא** והגלגל יהיה נקי
 סאר ספרורי העיסה רק לנקות אחר כל
 עיסה ועיסה **קלכ** ועב"פ * אחר גימירות
 סוכרחה לעשות כן וישנית סאר ע"ו
קלנ גם הגלגל והרף יהיה חלוק סאר
 בלי נוסא וסרן וסענקים וזה טוב יותר
 * ספעל סרין **קלד** ויש סגלגלין על
 בלעבין ויש על שלחן * סוכובית **קכב** יותר
 שלא יניח היד על הסעות שלא לצורך
קלה יש נוהגין שלא להפוך * הסעות
 בעת סגלגלין אחת **קלו** ולא יניח
 * הסעה לאחר הגלגול על השלחן בלי עסק
 רק חיבך ליתן הסעה לרעליר רק
קלו * ביש הרבה סעות סוגחים על שלחן
 הרעליר טוב יותר שיגלגל סעם
 שתהיה סוגח כל הסעה על הרף כשעת הגלגול ולא תהא קצת
 הסעה חלילה על צדי הרף. וגם המגלגל את העיסה ויהרו שלא

יהיה להם צפרנים גדולים כי אי אפשר לנקותם חריר סהבצק שחחתיים וכן הלש את
 העיסה והסודין **ספר** כרבה חיים כשם אב"ד רבילגורייא) ולא יהיו קמנים פחות סבן
 י"ג שנה יום אחר ונקיבה פחות מי"ב שנים **סו** ויאסרו לשם מצוה:

הרעליר **קיר** יותר שירו וכנריו יהיו נקיים סאר וגם סוקם הרעלירן יהיה נקי
קלח יש נוהגין שרעלירן על בלעבין ויש סקוטות נוהגין שרעלירן על נייר
 ש"פ ויכלל פעם מחלפין נייר אחרת **עין** סנ"א חנ"ס י"ג) **קלט** וצריך להשניח סאר ל"ו
 והשלחן סוררעלירן לא יעסוד נגר פי התגור * ונרע סכל הנ"ל. **קכ** ויטבול הרעליר בלי
 ברכה או עם כלי אחרת. **קכא** סמוך * ובכל פעם ינקה * הרעליר בקערה: ויהיה לו ב' ג'
 רעלירך באחר יעסוק והסאר רעלירך ינקה וחוזר חלילה **קכה** לא יעשה אויה ציור
קכב ולא יניח ידו על הסעות בלי צורך. **סו** ויאמר לשם מצוה:

המושיט **קכב** הסעה על המרדה * יהיה כן תורה דוקא שירדק **קכג** שלא יסול
 המצה בידו **נרמחמין** עד שיאמר האופה שצריך ומושיט המרדה אצל ליטול
 או יסול המצה ליתן לו על המרדה **קיר** ידיו וכנריו יהיו נקי ספרורי עיסה **קכד** ואם יניש
 שידו סחוסם ירחץ ידיו כמים ורעין ונרע סלש כיון שהוא אצל התגור וכרנע נהחמס:
האופה **קכה** יורה שסיק התגור היסב ושילכו הנחלים ע"פ בלו ושיהא נצוצות נתוין
 סמנו ושיהא חם סאר ושיכוון שמכשירו לצורך פסח דוקא **קכו** וטוב
 ל"ש להחמיר ע"ע להטיל ג"כ קרקע * חרשה כעובי אצבע וחבב אגורל דוקא ע"פ בלו
קכז ואע"פ"כ לא יאפה באוור היסק מצות או שאר דברים לפסח **קכח** * רק לשהח
 שיצמנ

אפיית המצות השלם

ח"י ה': (קמט) פוסקים דלעיל קמ"ז: (קג) ח"א
 קב"ח כ"ז: (קנה) עמו"ק חס"א ח' וכנס מהרי"ל
 ע"ש: (קנג) מ"א ח"א י"ג ח"י כ"ד נכנס מהרי"ז:
 (קנז) פמ"ז מונח בחוס"ח קב"ח י"ג: (קנד) כ"ל
 ומלחמי כן בלח"ס ק"י ב': (קנט) כ"ל ועין
 ח"א סעיף י"ט :
 (קנו) ח"א י"ט ע"ש :
 (קנז) שם : (קנח) שם
 עין שם בחק"פ שלי :
 (קנט) ח"א וכו' :
 (קס) כן שמעתי וכוון :
 (קסא) כ"ל ועין לעיל
 קב"א ועין סעי"א :
 (קסב) כזה כ"ע מודים
 אף כה"ע ועין לח"פ
 ק"י ב': (קסד) ח"א
 חס"א בטרף ועין וז"ל
 י"ד וח"י ח"א לענין
 דיעבד : (קסד) ד"ף
 ג"ע נכד: ואשר ק"פ כ"ג
 ל"ט חס"א על ש"ע סעיף
 ה' ע"ש יעבד :
 (קסה) לח"ס ק"י ב':
 (קטו) רמ"א חס"א ב':
 ועין מ"א ו' י"ז ח'
 וח"י י"א ו"ש ב':
 (קטז) ש"ש ב':
 ע"ש

שיצטנן קצה ואח"כ (קסס) * לבחילה
 שניה כרי לאפות (קנ) יוהר לראות
 שקרקע התנור * יהיה חם מאוד כ"ז
 אפי"ה ראל"כ הא (קנא) יש סחמירין שלא
 יהן מצה אפי' במקום שכבר אפה בו
 מצה אי בלי היסק שניה ושטעתי שהפיר
 פאייער לא הניח שיצא החום חוצה כל
 היום וצ"ע (קנג) ויוהר שהמרה יהיה
 חלוק מאוד כלי שום גוטמא וסרק
 (קנז) ויברוק במרה לראות אם יש עליה
 בצק לא מהני הנעלה (קנד) ונוהגין שיהא
 ג' מררות א' * מצונן יונח חמיר על מקום
 מצונן ובה יקבל המצה . וכ' לעשות
 עשה בתוך החמור . ג' (קנה) יהיה בשינוי
 קצה מטררות הג"ל ובה יקח מצה כפולה
 או גביחה וחמצה ויא * במרה אחרת
 מהג"ל (קנו) והמררות יהיו חרשות
 ולא מהני קליפה והנעלה למרה * חמצה
 (קנז) וטוב שלא ישמש אף במרה מספח
 שנה שעברה רק בא"א ויגה בה"ג מפרקי (קנד) וינעילתה אח"כ
 * בצנעה דוקא . (קנט) יוהר להישים המרה ליטול המצה * רחוק
 מפה התנור (קס) ויהן בוריות יהיה חזק להוך התנור . לא
 יולך המצה * איבער מצות אפיות רק ע"י מקום פניו מסעות
 אפיות . (קסא) לא יניח המצה במקום שנאפה המצה * כפולה
 ונכוחה (קסב) וחמצה עד שיהלכן המקום זמן טועם (קסג) לא
 ינע * בתנור מצה א' עם חרטה (קסד) וכ"ש כמצה * כפולה
 או נפוחה או חבוצה (קסה) יוהר שלא יניח המצה מקתה
 במקום התנור במקום שלא נאפה יפה ראו * נאסרה היא וסרה
 וסמן התנור (קסז) יאמר לשם מצה (קס"ז) לא יוציא המצה
 כהתנור כ"ז שלא נאפה קצה עד שאם היו פירסין אותה לא
 היה כעין חוסיין נמשכין ממנה והוא י"א נקדם פניה ואם לקחה
 סקדם או המצה * והמרה חבוצה (קס) ע"כ * אפי' מצות
 אפיות
 נכוחה ח"כ גם החמור לריך הכצר במקום הזה ואף שהח"י חס"א י"ו כחז דח"ג
 הכנור הוא לשיטתו דחולק על המ"א גם בהמרה ע"כ ח"ה לבחילה עכ"פ כ"ל :
 (קסג) דב"ל ח"ו נאסח מהר ונתחמל נוחמה טאינו ש"ט ח"ש : (קסד) עין יד
 ל"ג : (קסה) דגם המרה נחתולח דלחך קך כשהמור נעשה ק . ויהן מנכ"י
 גוטו ה"ל שן החמור כמרה : (קסז) ממתח שיהא מחומוס : (קסז) משיס גויכ :

מחמך ע"כ החמירו חפ"י קודם זמן חסור
 ועוד מחירו שיערף ספח ולא יסיק כ"כ
 היצב (ח"א חס"א ג') : (קמט) ושטעתי
 דעיקר שיסק היצב קודם אפי"ה ד' ה'
 שטוח כרי שיערוף
 סיבט הנחלה ועי"ן
 יתחמס החמור ואומס
 סיבט זמן רב :
 (קנ) ע"ל ס"ק קמ"ט:
 (קנב) דח"כ ח"א
 לנדר יפס ומחמין
 חיקף מחוס החמור
 (ש"ש תנ"ט ט') :
 (קנד) זלס ח"א חס
 ח' חיקף שקבל מלס
 כה נחמין המלס
 והמרה ולא מהני
 הנעלה כלעיל קנ"ג :
 (קנה) ד"א ח"א
 הול"א במרה מלס
 כפולה ח' נפוחה
 חסור לנדרו כה עוד:
 (קנז) כיון ששחמס
 ח"ל ח"ש: (קנח) ח"א
 יחמרו הנון דסל חמך
 סני כהנעלה :
 (קנט) ע"ל קמ"ב
 העטס כשיקח המלס
 על המרה לריך
 שחי' קלח ולו נחמין
 מחוס פי החמור
 ודלחמי כן ונהירנ"א :
 (קס) שח"א ינע כנולס
 ח"ש מהחמור :
 (קס"ז) וה"א ח"ש מלעיל
 ק"ל ועוד לפי דב"ב
 ח"א ח"א ל"ז
 דלוסר המרה מלעיל

קפסא (קפסא) דבנא"ה שמה יודמנו לו חוץ הכפסא ילך לטרוף ושמה יודמן טוך פיו או לקפסום או טוך מלוח מדוכות: **קענ** (קענ) שלא יירא ויחפץ להאזיפא לטעום כרלוגו רק לטעמי היטע על כולם שיהא בכשרות: **קפס** (קפס) לא כמנהג ש הנהאמן מנרר הוואלנגער העללער: **קפס** (קפס) ולא יאמר הפרוין ספקר דאו אזינו כלום דמשמע מטלמן הן הספקר (מ"א ח"ס ב') יזכר לנערס מהשלמן שלא ימערבו בבק (מ"א ב'): **קפס** (קפס) שאז כל סכל' נקיים והעמרי' הם נחשק לעורר: **קפס** (קפס) לא שאר כמלוח דאו היא ח"א' אוטור דלרין לזכר בכרנס דבד' יוצר: **קפס** (קפס) כי מי יודע אס היה נוכר בכל: טיין

אפירות בתקנם לא יחזיר להגדר תיכף שיהא קשה:

הנותן המצות תוך הסל.

קפס (קפס) יוהר מאיר לברוק קר"פ כל המצה לראות אם נמצא מצה בפולה (קפס) ישביר מקום הבפול ויטור עור כרוחב אגודל סמוך למקום הבפל (קע) ואם נמצא מצה נפורח (קפא) וב"ש חמוצה יניחה הוך חפץ לא לפסח (קעב) והסל ומקום עמידתו נקי מחשש חמוץ רק משומר:

האבד.

קענ (קענ) יוהר להושיב נאמן בעל הורה שבקי היטב ברניו וה י"ש והוא יתן לו השבר בעצמו מסעות הקהל יא האופה וילך (קעד) על כל פנים פעם א' כיום בעצמו להשניח וינסה היטב הנאמן כריניו וה א' הוא בקי היטב ואי שומר:

הנאמן.

הרינים הגיל י"ש יהיה יפנוי סכך וישניח על כל עור ועור בעצמו שיהיו (קע) כולם גדולים ובר י"ג שנים ויום אחד ונקיבה י"ב שנים ואפי' הרקדליר (קע) וישניח שכל העוזרים יאמרו כל פעם ובמחשבה לשם מצות מצה. (קעח) ובע"פ יאמרו כולם וב"ש בעה"ב כל הפרוין ייהיה הפקר (קעט) הכלל ישניח על הכל מהחילתו עד סופו כמו שנהבאר בזה הספר קפן. חוץ מהנאמן הגיל יהיה עוד אחר שיאחו (קפ) ספה אריך שקורין האנטוך חצי מיוטובה במים וחצי יבש ונקי ואחר כל עיסה ועיסה ילך בעצמו לכל אחר ואי שירחצו יריהם והסכין אחר כל מיררע כחצי המרוטב וינגבם כחצי היבש היטב ושינקו מקום העיסות והוואלנגער העלצער (קפא) והאיש הזה נקרא ני"כ משניח (קפב) ובאם העוזרים אינם רוצים יספר בפני נאמן הראשון (הנקרא אויבער משניח) והוא יתרה להב נ"פ ואחר ישלחו מלעזור עוד ויוהירם שלא ידברו כלל העוזרים דע"י הרוק והבל מחמם הסו: :

בעל המצות.

קפג (קפג) יוהר שיהיה בעצמו אצל מצוה אף של בני ביתו (קפד) ויש יח על כל (קפה) ובפרט על דין דלעיל קע"ב קע"ח. (קפו) המהרין מהמהרין נוהרין לאמת על ערשטען אובין תיכף כיום ראשון בעבור כ"ב ובעבור בע"פ (קפו) על כל הפסח (קפח) ויש רק י למרדים לבר (קפט) והמהרין לבר עכ"פ זחרים שקורם אפיות מצוה של כ"ב טכשירין התגור וכל הכלים היטב אע"פ שגבר

נאפה

אפיית המצות השלם

נאפה בחנור וכלים הנ"ל מצוח (קל) עיין יד אלי' :
 (קצ) הנוהר כסשוהו חמץ סובבמו לו (קבל) דונמח טעייח
 שלא יחמא כל השנה ויה"ד שנהיה קרנן כסח וימח או
 מהנוהרים ויקרב הקץ א"ס. (קצא) עשיית
 הסצוח בע"פ והדועה ע"י הברחא הוא
 הויקן קרי וישבר הקליפות. ויה"ר שנהיה מהנוהרים ויקרב הקץ
 (קצב) * ויאמרו הלל בע"פ בשעת לישח ועריכה ואפי' :

סיבן תע"ה סעיף ז'

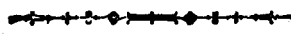
(א) **נדרהגין** לעשות בע"פ (ב) ר' (ג) מצוח לסדר **היעצות סבן**
 לירע אויה ראשונה ושניה ושלישית (ד) ורביעית
 והרביעית נקרא מצה ספקא ואופין אוהם ג"כ בסדר אבל אין
 לעשות אותות להבירא (ו) והרביעית היא באם שארע תקלה
 לאי סהן לוקחין אוחה :

כ"ז : (ק) נאפ"ס
 חמ"ז א' נאפ"ס חמ"ז
 זל ויין ע"ה ש"כ
 דלוחיות חמץ ולוחיות
 מלח אין חילוק ביניהם
 רק משכו של סוף ע"ס
 (קא) ס"ז חמ"ז כ"ז
 כסס האר"י ז"ל
 (קב) יבדו ותרע
 סעודה שער ס' כסס
 סטריס :

סימן תע"ה סעיף ד'
 (ה) רמ"א : (ב) ח"י
 כ"ז : (ג) רמ"א :
 (ד) ח"י כ"ז :
 (ה) רמ"א : (ז) ח"י ט"ס :

אזהרות

כ"כ - ונתי ידום נ' בדיקה וניסור כליל דוקא כשחם בדיקה לא כשחם ניסור לנד כגס
 טפס שניה כשחם ניסור (חל"ג ס"ז עד ס"ה) : ב. בחי כנביוח ונתי מדרשות יזכר
 השמש לנדוק כליל (חל"ג נ"ה עד נ"ז) : ג. לא יאל כנ' נרות דבוקים יחד אפי' קלעים (חל"ג
 ס"ז עד י"ח) : ד. יזהר לבסין פירוש המלוח של כל חמירא כליל שחכנל ומסקיר חמלו (חל"ג
 כ"א) : ו. יזהר לנכל ולסקיר כל מה שיהחמץ בחור הסכה ומוטיל למח ענינים (חל"ג נ"ג)
 ואל"ל או כשמלח ח"ו חמץ כססה ואפי' שנהחמץ לו ח"ו הוי"ס (ח"ה כ"ז כ"ד ויזין כלדו ט"ס) :
 ז. לא יסמך למחולל כבדיקה על כשחם (חל"ג טפ"ה כ"ז) : ח. על הפישי"ד קראבמל"ט
 אף קודם ז' יוס אכור לאכול שם עליו (חמ"ב ל"א) : ט. אכילה חמץ ער"ש עד שלים היום
 ונמיות (חמ"א א' עד ו) : י. ע"ס בזמן שריפות החמץ או אכור ככל מלאכה (חמ"ה י') : יא. סוהר
 ממשכו חמץ מונח לו שלא יחמא כל השנה (חמ"ז טפ"ה ט') : יב. יזהר המניה חמץ ע"י
 נמדד חבירו הנמכר לעכור שיתן לו במחנה נמורס דל"ט' נמחנה ע"מ להחזיר הסמירו כחמץ
 (עיין ח"א קכ"ד י"א וחק"ה חמ"ה טפ"ה נ' וחק"ה ט"ס ל"ז ל"ח) : יג. אכור להכיל כבהמה
 ע"ו כסכה חמץ אף שמכרה במכירות חמץ ואפי' יתון לעכורס ע"אכילת חמץ **אכור** (עיין חמ"ה
 ק"ד עד ק"ט) : יד. יזהרו הסוחרים חבואם שלא יתקפו כסכה עס שבויל וסעוריס אף
 עינטיס (עיין חמ"ז ס"א ובטכח שט"ט ע"י סק"ב כביאור הס"מ) : טו. יזהרו שלא להסעוט
 טוך החנור קתן ע"פ החנור ביה הסורף הנקרא אייוועלג אפי' ע"פ החיכות ברול (עיין חמ"ה
 ל"ט) : טז. טהנין שלא להסחמט כבדיל נליורט א"א ש"ע הכער ע"ו וסמך (עיין חמ"ה י"א עד
 רמ"ז) : יז. החלם טויל לאחר אפי"ה ויעשה מדורס כס"ע שלא לנורף לו (חל"ז ב' ומס ע"ינתי
 כלדו כסס שט"ג) : יח. יזהר לנדוק המלח קר"ס מנרטיני חטאס הסערב טו (חמ"ב סעיף ז') :
 יח. יזהר לבסין היין קר"ס שלא ימלא כסס ראוניקסס (חמ"ז ס"ז) : ב. טהנין שלא להכבד טוחות
 עקס עס כסנליס (חמ"ה סעיף נ' רמ"א) : בא. כסנוחניס לנכמה שטרי"ן או חסיס לאכול יזכר
 שלא לניח במקוס לח או מלונכך (חמ"ה א' רמ"א) : בב. יזהר כשיתן שטריס או קעיס עס
 שלגיס יתן רק חמס כאוסון שלא ישאר חמ"ז חמ"ז ונמ"א נ"ל דל"ס יזכר נ' לנכר
 (ס"ב) : כג. יזהר ליעול חוסק מהסוף קודם הכסוב השוף (חמ"ה סעיף ט"ז ע"ס ט"ז) : כד. כל
 עניני טכה לא יעשה פ"י עכורס וקניס (ט"ס י"ז כ"א חמ"ז חמ"ה) : כה. יזהר לשלול אפי'
 שללס קענה סערה סעוט לטיהר (ט"ס חמ"ז כ"א) : כו. קדירות כ"ח חמ"ה ינכנ' ס"א קודם ש"פ
 דוקא (חמ"ב ד' רמ"א) :

פרק ג

(דינים דלהלן הם מחיי אדם וחילקנו הדינים לפי הענינים להקל על המעיין)

חיי אדם - כלל קכ"ח

- א -

חומר המצות

(א) המצות שכתבו בתורה קבלו חז"ל דאין יוצאין אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן דאלו באים לידי חימוץ משא"כ שאר מינים שנאמר לא האכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות וקבלו חז"ל להכתוב בא להקיש מצה לחמץ מה חמץ אין חייבים עליו אלא בה' מיני דגן אף מצה אין יוצא בה אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן. ונוהגין לעשות מצות מחטים משום הירוד מצוה, אבל מותר לעשות אף מכל שאר ד' מיני דגן (תנ"ג).

(ב) צדיכין ליוהר מאוד שלא יהי' בחטים שום חשש חמץ ולכן ראוי לדקדק ולדע שלא יעמדו השבלים במחובר עד שיחייבשו וילבינו כל צדכן, וכיון דנחייבשו כל צדכן ותו אם ירדו עליהם גשמים יכולין לבא לידי חימוץ שהרי כיון שאינם צדיכים עוד ליניקת הקרקע א"כ לא נתבשלו הגשמים בתוכן והרי הן כאילו מונחים בכלי (וזהו שאמרו בגמרא דאחמיץ במחובר) אך סומכין מן הסתם שאין מניחין לעמוד בקרקע כ"כ שלא יפלו הגרעינים. ומ"מ ראוי ונכון להשגיח ע"ז דלפעמים מחמת הגשמים או שאר מניעות עומדין בקרקע לאחר שנחייבשו כל צדכן, ולכן ראוי ונכון לקצוד החטים בעוד שיש בהם עוד מעט מראה ידקות דאו אין חשש מחמת גשמים.

(ג) כבר כתבנו בכלל הקודם שהתבואה שלתתו (ר"ל שרצו) הוא ספק חמץ ולכן צריך ליוהר ג"כ שלא יטחנו ברחיים אחר שטוחנין בו תבואה לתותה שהאבק יתערב יחד ואפילו אם נאמר דיש ס' מ"מ לכתחלה ודאי צריך ליוהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע ממטה עד התקרה.

- ב -

דיני הטחינה ושקי הקמח

(ד) נוהגין לנקד הרחיים היטב ולכסות כל הכלים בכגד פשתן או שרוחצין כל הכלים היטב שלא ישאר בהם קמח מחומץ ובריעבר או בשעת הרחק שא"א

לנקר הרחיים מותר לטחון בלא ניקור רק שיאפה הכל קודם פסח וכן אם טחנו באותו רחיים שטחנו בו תבואה לתותה אין לאסור בדיעבד כיון שהוא קודם פסח דאז בטל (תנ"ג בח"י).

(ה) ביום שטחנו הקמח אסור לאפותו שאו הקמח רותח ומחמם המים ומתחמץ אלא יטחון עכ"פ מעת לעת קודם האפיה ואם עבר ולש אין לאסור בדיעבד (ח"י שם).

(ו) השקים שמניחים בו קמח טוב לעשותן חדשים ואם נתן בו קמח מתבואה לתותה אפי' פעם א' צריך להתיר על התפירות שיש בו ולרחצו היטב בשפשוף וחמין ואפר וחביטה ואפי' אימרא שקורין (זייס). וכן אסור לעשות מצות על המפות שכבר עשו עליהם פעם א' שהחמץ נדבק בהם ולא מהני בהם הרחה לכד וכ"ש דלא מהני מה שמהפכין לצד השני דהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר אלא שצריכין כיבוס בחמין ואפשר וחבטה. ובדיעבד שעבר ועשה מצות על הסדין בלא כיבוד אם היא תוך הפסח אף בדיעבד אסור אך אם הפך הסדין או כבסו ולא התיר האימרא אין להחמיר בדיעבד ואפשר אפילו לכתחילה א"צ להתיר (הזייס) כי מסתמא אין עושין עליו מצות וכן לענין השקין שנתן לתוכן קמח ולא התיר התפירה אין לאסור בדיעבד (סי' תנ"ח בח"י ס"ק נ"ג) נ"ל דאם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה שנתייבש אפילו בדיעבד אסור אפילו קודם פסח שהרי פירורין לא נקרא לח וחוזר וניער (נע"ל כלל קכ"ו סי' י"ד).

(ז) אסור להניח השק עם קמח ע"ג בהמה שאין עור עב תחת השק כי הבהמה מויע וגם לא יניח הרבה שקים זה על זה במקום שאפשר כי אז יתחמם הקמח. ובדיעבד אין לאסור בזה כדלעיל ס' ח' (תנ"ח).

- ג -

דיני מים שלנו

(ח) אסור ללוש המצות אלא דוקא במים שהיו צוננים מתחלתן ועד סופן ולפי שהחמה מהלכת בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ועי"ז מתחמם כל המים שהרי כולן נובעין מתחת הקרקע לכן אסור ללוש במים שנשאבו בלילה שהרי כבר היו חמים ואפילו אם ימתין י"ב שעות י"א דלא מהני כיון שכבר פעם א' היו חמין ועוד יש הרבה טעמים בזה ולכן צריך לשאבן סמוך לבין השמשות וימתין י"ב שעות כדי שיצטננו י"ב שעות דהיינו כל היום במתובר ואח"כ כל הלילה י"ב שעות בתלוש ואם אין יכול לכיין בין השמשות יקדים מעט אבל לא הרבה. ובדיעבד ששאבן מבע"י או לאחר תחלת הלילה בשעת הרחק יש להקל ללוש בהם אחר עלות השחר אע"פ שלא עמדו י"ב שעות אבל לא קודם עה"ש (א"ר בשם סמ"ק) ויכול לשאוב בפעם אחת על כמה ימים אלא שאינו הידור מצווה. והמהנה לסגן המים שלא יפלו לתוכן איזה גרעינים וכצ"ל מכוסים מטעם זה

(ועד עכ"פ לענין מצוה ראוי ליהרר בגילוי) ויעמיד המים במקום קר דהיינו אם העת חם יתנם במרתף ואם העת קר ואז המרתף חם מעמיד במקום אויר ואז יזהר להכניס קודם שיזרח השמש כיון שעומד במקום מגולה שלא יתחמם מן השמש דאז אסור ללוש בהם אפילו אחר שיצטנן ולכן טוב יותר שלא יעמיד המים אלא תחת תקרה ומחיצות (תנ"ה). ומאוד צריך ליהרר שלא יעמיד המים בחרר שיש בו תנור בית החורף או תנור שאופין בו מצות שבלילה סותמין הנקב שהעשן יוצא ואז הבית חם (ומצאתי בא"ר סי' תנ"ה סק"ג וז"ל מעשה בא' ששם מי מצות בבית החורף חם ושאל לוקני הגאון ושאל אם הכלי היה חם כשלקחו ואמר לאו והתיר עכ"ל. והנה הח"א סי' תנ"ה ס"ק ט"ז כ' דפושרין היינו כחמימות הרוק ובי"ד סי' ל"ו כ' הש"ך דפושרין הם כמים העומדין בבית בימות החמה וא"כ אלו שעמדו כל הלילה בבית מחומם דאי לא גרע מהם וצ"ל דדוקא בפושרין ממים הגרושין מרוד הוא אסור אבל לא סתם פושרין וכן יש לדקדק מדקתני בברייתא ולא בחמי חמה משמע דדוקא שנתחממו מחמה) ולפעמים מחמת הקור נקדשו המים אסור להעמידם אצל תנור חורף שיפשו.

ט) הנהרות הם יותר קרים מהבארות אבל בזמן שהנהרות גדולות מהפשוות שלגים יותר טוב לשאוב מהבאות (שם).

י) לא ישאבם ע"י נכרי אלא ע"י ישראל ולא יתנם בכלי שהיה בו רבש או שאר מי פירות דאז ממהר להחמיץ אא"כ דחצם היטב ולכתחילה טוב להגעילן. ונ"ל דאסור ליתנם בכלי שהחזיקו בו רכרים חמוצים אפילו של פסח כגון שהחמיצו בו (בוריקעש) וכיוצא בו או חבית של דג מלוח שקורין (הערינג) וכ"ש אם החזיקו בו י"ש אפילו של פסח דהוי כבית חדוסת דלא מהני הגעלה אא"כ בשלם הרבה כמי אפר והחזיקו בו כמה ימים מים (וע"ל כלל קכ"ה סי' ג'). ולא יתנם בכלי נחשת ד"א דמחמם ומ"מ בעבר ולש בהם מותר (פ"ח סי' תנ"ה). ואין לשפוך מים שלנו בין ששאבן ללוש מצות (מצוה) או שאר מצות מפני התקופה או מת ונוהגין ששואבין למצה של מצוה בכלי חרס חרשים (שם).

יא) אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לתוכו מים שלא לנו ובלבד שיהיה רוב ממים שלנו ולכתחילה דוקא חד בתרי ממש (שם).

יב) כשאופין מצות ביום א' לאחר שבת יזהר להביא מים בליל ה' דהיינו הלילה השייך ליום ו' אבל לא ישאבם בע"ש שא"א לכיון בין השמשות וגם אין מהדאוי להקדים. ובדיעבד ישאוב ע"י נכרי סמוך לכהש"מ או ישאוב בע"ש לאחר מנחה סמוך למעריב.

יג) עבר ולש במים שלא לנו אסור ויש מתדיין אם היה בשוגג ומ"מ אין ליקח אותם לצאת י"ח מצה בלילה ראשונה אבל אם לש במים שהוחמו בחמה ופשיטא חמי אור אעפ"י שעכשיו הם צוננים אסור אם לא בשעת החרק ומ"מ אם לש אפילו בחמין מותר בהנאה (עיין ח"י וא"ר ופ"ח).

(ד) לא ידחוק הקמח במרה שאו אינו נילוש יפה וכשיבא לתוך התבשיל יתחמץ (חני"ו).

טו) אסור ללוש עיסה יותר משיעור ג' (קווארט) שהוא שיעור חלה וארובה יש למעט כי כשהעיסה גדולה א"א לעסוק בה בפעם אחת וא"כ חלק מן העיסה מונח בלא עסק ואסור ומ"מ אם אופה ביו"ט ראין מודדין קמח ביו"ט אע"ג ריש מתירין למרד מ"מ מנהגנו שאין מודדין אלא לוקחין מאומד (שם) (וג"ל דאפילו המחמירין ואומרים ששיעור חלה הוא ה' קווארט ו"א ר' מ"מ אסור ללוש עיסה יותר מן ג' קווארט שהרי מבואר בכל האחרונים ששיעור חלה הוא מ"ג ביצים רק שהמחמירין אומרים שהביצים שלנו הם קטנים מביציהם עכ"פ לכ"ע אסור ללוש יותר משיעור חלה וא"כ כמו שהביצים נחטטנו האנשים נחטטנו (כן ג"ל) ומ"מ אם עבר ולש יותר משיעור זה אפילו במיוד מותר ריש מתירין אפילו לכתחילה.

טז) אסור ליתן מלה או שאר תבלין בעיסה של מצה וכן אם נפל לתוכו מעט פלפלין או סיד או (זנגוויל) ואפשר ה"ה (נעגלין) אפילו קודט א' אוסר שמחמם כל העיסה ודוקא כשנילוש בתוכו אבל אם נפל עליו יסלקנו ומ"מ ברעבר מותרים בהנאה ו"א דדוקא פלפלין וסיד אבל בשאר תבלין מותר אפילו באכילה (חני"ה).

- ד -

אזהרות ללישת המצות

יז) כל עשיית המצות אסור במקום השמש וביומא רעיבא אסור תחת כל אויר הרקיע דיומא רעיבא כולי שמשא ואין לשין אלא בבית מקורה ולא נגד חלק פתוח אפילו אין שם שמש שמא יהיה מעונן ולאו ארעתיא אבל אם יש זכוכית בחלון מותר במקום שאין השמש בא שם אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכוכית אא"כ מכסין בסרין וכן נוהגין (כן ג"ל ולא כח"י) עבר ולש תחת השמש או סמוך לתנור מותר והב"ח אוסר ואם הוחרם העיסה לכ"ע אסור (חני"ט).

יח) אסור ללוש ולעשות המצות בבית שיש שם תנור בית החורף מהוסק או אפילו תנור שאופין בו ומחמם שמבעדין חמיר אש והוא עשוי כמו תנור בית החורף או אפילו עשוי כסתם תנור שאופין בו דק שמבעדין בפיו ומחמם זה הבית מחומם וצריך לזוהר בזה מאוד ולפתוח הרלת והחלונות ומכ"ש שלא יתעסקו במצות נגד פי התנור (שם).

יט) לא יניחו העיסה רגע בלא עסק ואם מונח בלא עסק שיעור ח"י (מינוטיין) הוי חמץ ואם המצה עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור ולעשותה ולכן צריכין לזוהר שלא ילושו עיסות יותר ממה שיש עורדין שמגלגלין המצות דאל"כ העיסה תהיה מונחת בלא עסק (שם).

כ) אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח שאותו קמח אינו גילוש יפה ושמן לא נאפה יפה אותו הקמח ויש לחוש שיחננו אח"כ במרק ויחמץ ואם יש שם אדם אחר שילוש עיסה קטנה מגיבול קשה ויערבנה עם עיסה זו הרכה שפיר דמי אבל זה שלש הרכה אסור ללוש גם הקשה שא"א לאדם א' ללוש ב' עיסות בפעם א' ואם א"א בענין זה והוא עני או שדחוק לעיסה זו מותר להוסיף קמח רק שיזהר שלא ליתן המצות לדבר לח רק יאכלנו ביובש שהרוק אינו מחמיץ תיכף ובדיעבד שנתן המצה לרוטב יש להחמיר שהרי המצה מפסקת בין האור והקמח ואפילו בקמח שקלו אותו בתנור לבד רוב הפוסקים מחמירין וכ"ש בזה לדין ראסרינן מצה כפולה (סס' תנ"ט וס' חס"ג ע"ש במ"א).

כא) ישער לחתוך מן העיסה כ"כ חתיכות שיש עוררין בכדי שלא ישרא בידיו כלום מן העיסה ותיכף כשגומדין מללוש העיסה תיכף יחלקו לגלגל (שם).

כב) יזהר שישגיחו שלא יהיו פרוורין על השלחן כדי שלא ידבקו במצה ותהיה כמצה כפולה (שם).

ג) העוסק בלישה יזהר שלא יהיה בעריבה שלשין בה שום גומא וחרין וסדק ויחליקים לעשותו יפה אבל לא ידביק עליו חתי' נחושת במסמרים אלא ע"י חיתוך וכן המדרה וכן אם עושה על השולחן מצות בלא סרין יזהר לסתום הגומות היטב שלא יכנוס בו בצק ולא יעמיד העריבה על כר וכסת שמחמם אבל על בגד או אור מותר. ויזהר לרחוץ ידיו ולנקותם היטב עכ"פ לאחר שלש שיעור חימוץ וכן הכלים שלשין בו ירחצו היטב לאחר שעשו בו ב' או ג' עיסות עד שלא יהיה מתחלת הלישה יותר משיעור מיל וכן הסדינים שמכסין בו השולחנות די להחליף משיעור מיל לשיעור מיל והמרקוקין יותר ינוח ברכה על ראשם ומנהג חסידות הוא (שם).

כד) וכן ישגיחו על עצים המגלגלין שיהיו נקיים ולהחליפם בזמן הנוכר וכן כלים המנקבין בהם (שם).

- ה -

אזהרות למגלגלים

כה) המגלגלים ישגיחו אם מדבק בידיהם עיסה שירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל ולא יעשו המצות כמין חיה או עוף או דג לפי ששוהין בעשייתן אבל כל מה שעושיין במסדק אפילו אם הוא עשוי כעין צורה כיון שזה עושה שלא יתפח המצה מותר ומ"מ ימהר לעשותן. ויש לעשות המצות רקיקין ולא עבה טפח ומ"מ יש מקומות שעושיין אותם קצת עבה אך צריך ליהדר הרבה שלא יוציא מן התנור עד שתהיה נאפת יפה ושיהיה התנור מחומם הרבה שלא תבא לידי חימוץ (שם).

(כו) לאחר שעשו המצה יהיו נוהרים מאוד להוליכו בזריזות אל התנור ויזהיר להאופה שתיכף יניחנו בתנור שלאחר שנתחמם העיסה בידים יחמיץ מיד כשתהיה כפי התנור ששם החום גרול ולכן צריך שיושיט להאופה איש זריו ובעל תורה וידא שמים שיהיה נוהר בזה. ויזהר מאוד שלא להחזיק המצה נגד פי התנור אפי' רגע (שם).

- 1 -

איכות התנור, ואזהרות להאופה

(כז) התנור ראוי לכל י"ש שקודם שיאפה ישכיר התנור כרין אפי' שאפו בו מצה כי מי ידע אם היו נוהרים ובפרט בעו"ה שרובן אינם מן המהררים ולכן ישכיר התנור כדין מחמץ למצה כמבואר בהלכות הגעלה והיו הגחלים מהלכים ע"פ כולו ויהיה חם מאד (ואני חושש אם התנור אינו מחומם הרבה שהרי מחמירין שלא יתן מצה במקום שכבר אפו בו מצה א' עי' ח"י וכ"ש בזה).

(כח) האופה יהיה נוהר שלא תתכפל המצה בתנור ושלא תיגע אחת בחברתה שבמקום הכפל והנגיעה אינו שולט האש כ"כ ושלא יוציאנה עד שתהיה נאפת כ"כ עד שאם ישכרנה לא יהיו חוטיץ נמשכין דאל"כ תחמץ ובריעבד שהוציא הט"ז וח"י אוסרין וא"ר כתב דאם החזיר מיד מותר וכ"ש אם יש לספק שמא אין נמשכין חוטיץ. ומהראוי להוציא מצה שנתכפלה במרדה אחרת אך לא נוהגין כן ומצה כפולה או נפוחה אוסרין אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרין וקודם פסח אין לאסור דק מקום הדבק. ונפוחה אין לחלק בין לפני פסח או תוך הפסח ולעולם כל המצה אסור ומ"מ בדיעבד שנגעו ב' מצות כשהן לחין בתנור בדיעבד מותר. וכתב בא"ר שכל הגאונים אוסרים נפוחה זולת הט"ז שהפריזו על המדה וקבלה בידם דלמעלה סמוך לקצה המצה וכן למטה מקרי קרום ואין לאסור אבל אם נפוחה אפילו שלא באמצע אלא בקצוות וניכר מבחורין מחמת שעלה למעלה והנקב הוא כמו אגודל בינוני הן שניכר למעלה או למטה בזה יש לאסור אפילו התערובות וגם הכלים כשאין בו ס' יש לאסור (ורייב אייזין) לכתחלה יש לאסור אך אם כבר נשתמשו בו יש להקל ודלא כח"י אך בהנאה יש להתיר ואם היו שוככות זו על זו אם נסתלק תיכף חלוי בפלוגתא של הט"ז והח"י וא"ל רינו ככפולה ואסור (תס"א).

(כט) בל ז' ימי פסח אם רצה לאכול מצה אוכל לא רצה אינו אוכל רק שלא יאכל חמץ ויאכל בשר ופירות וכיוצא בו אבל לילה ראשונה חייב כ"א מישראל לאכול מצה כדכתיב בערב תאכלו מצות וקבלו חז"ל שהיא מצות עשה אפילו בזה הזמן דאין לנו פסח וה"א מדכתיב על מצות כו' וכיון דליכא פסח יהיה פטור נמי ממצה והודיענו הכתוב שזה מצה לדורות ולכן ליל ראשונה וכן לדין בליל ב' חייב כ"א מישראל לאכול לא פחות מכזית מצה וזו נקראת מצות של מצוה

כיון שמצוה עלינו לאכול, וכל כזית היא כחצי ביצה לפחות ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט ויש מחמירין להכניס הכזית לפיו כפעם אחת ולבלוע כשהוא מרוסק כזית כאחר ואם שהה מתחלת אכילה עד סופו בכרי אכילת ג' ביצים (דהיינו לחומרא) לא יצא (סימן חפ"ו).

- 2 -

שמירת המצות

(ל) כל אזהרות ושמירות הנוכרים בין בקצירה ובלישה ובאפייה אין חילוק בין המצות שאוכלין כל ימי הפסח או אלו שיוצאין בהם בלילה שהרי הכל הוא מחשש חימוץ. ואמנם המצות שאוכלין בבי' הלילות לצאת בו מצות בערב תאכלו מצות הם צריכים שימור יתירה לא משום חימוץ בלבד אלא שצריך שימור יתירה לשם מצות מצה ולא סגי כשיודע בו שלא בא לידי שום חימוץ רכתיב ושמרתם את המצות וקבלו חז"ל רמזוהו זהו היא שצריך שימור לשם מצה ולפחות צריך שימור אותה משעה שמוליכין החיטים לטחון ראו התקרה למים רסתם רחיים של מים הוא ואז צריך לשמור. והרבה פוסקים ס"ל הצריך שמירה משעת קצירה שתיכף משנקצר ישמרנה לשם מצה וזהו שקורין מצה שמורה ואף שמצד הדין אין צריך שמירה זו אלא לכוית של חובה מ"מ נוהגין התרדים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרים משעת קצירה שיש כמה חששות מביאת מים על החטים וגם לפעמים שמניחין לייבשן במחובר יותר מראי מפני שאין להם פנאי לקצור וזו שקורין שמורה עכ"פ ממהרין לקצור בעוד שהם לחים קצת (סי' תנ"ג) ואדונינו הגר"א התמיד מאוד בזה שלא לאכול רק מצה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח והיינו מטעם הזה ומכ"ש כשמוליכין החטין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד שכמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא כדלעיל כלל קכ"ו.

(לא) ולכן כיון שצריכה כזית זו שימור לשם מצוה ראוי שכל מה שיעשה יאמר לשם מצות מצה אפילו בשאיבת המים ופשיטא הלישה והגלגול והאפיה בכולן יאמר לשם מצוה. וצריך דוקא ישראל שהוא בן י"ג שנה או אשה בת י"ב שנה אבל קטן פסול וכן נכרי פסול אפילו בישראל עומר ע"ג אם לא שא"א בענין אחר ראו מותר בנכרי ע"י ישראל עע"ג (סי' ת"ס).

(לב) וראוי לכל ירא שמים שיהי' הוא בעצמו עומר על עשיית המצה וכ"ש במצות המצוה ולהזהירם ולזרום וכן היו עושין גדולי ישראל הראשונים וגם בזמנינו (שם) וההמון טועים מאד וחושבים שכל הזהירות הוא רק למצה שמורה ולכן מקילין מאוד בשאר המצות וטועים הם שאין שום חילוק והפרש בשום דבר ככל הדינים וה' הטוב יכפר.

- ח -

מצות מצוה בע"פ

(ג) יש מהרדין ואופין מצה של מצוה בע"פ אחר חצות שהוא זמן הקרבת הפסח ואז בשעת לישה יאמר כל פרורין שיפלו וכן בצק הנדבק בכלים יהיה הפקר כדי שיהיו מבוטלין קודם שיתחמצו דאחר שיתחמץ כין שהוא לאחר זמן איסורו לא מהני ביטולו (תנ"ח).

- ט -

חטה בתוך העיסה

(ד) אם נמצא גרעין של תבואה בתוך העיסה אם הוא קודם הפסח נוטל מן העיסה כדי נטילה אבל אם אפו מצה בפסח ונמצא הגרעין בעיסה אסורה כל העיסה דעל ידי הלישה מתמצה טעם הגרעין וע"י המים והלישה מתבלבל טעם המשהו בכל העיסה ואם נמצא בחתיכה מן העיסה ויש לתלות שמא לא היתה בעיסה אינו אסור דק אותה חתיכה ואם אי אפשר לתלות שנפלה עכשיו וע"כ היה קודם לזה אסור כל העיסה וכבר נתבאר דינו בכלל קכ"ב סי' ד' ה'.

- י -

מצה גזולה

(ה) אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה בד"א כשגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשה מזה מצה יוצא דקנאה בשינוי דמים הוא חייב לו ומ"מ לא יברך עליו דהוי ברצע ברוך ולכן אם הרבה אופים בתנור א' יאמרו כל מי שיגיע לידו מצות שלי יהיה לו במתנה וכן כשטוחנן נכון לומר כן שמא יתחלף הקמח אבל יוצאין במצה שאולה (תנ"ד).

(ו) אין יוצאין בפת טובין ומורסין אבל כ"ז שהכל מעורב הקמח והמורסין יוצא ואם נטל המורסנין מתוכו וחזר לתוכו יש להסתפק וטוב לכתחלה שלא לעשות המצות שיוצאין בהם בלילה רחבה יותר מדאי שהרי נקרא לחם עוני (שם).

(ז) דין החלה אנו בקהלתנו נוהגין שאין נוטלין חלה מן העיסה רק אחר שנאפו ואז מניחין הכל בסל אחד ונוטלין חלה. כמבואר בחיבורי שערי צדק פ"ד.

סליק

פרק ז

סדר שאיבת מים למצות מצוה

(מס' קב הישר פ"ט)

ובנהיג העת לילך אל המים לשאוב מים של מצוה או מים של מצוה אף שהוא רב ופרנס ונגיד בישראל יודרו בשמחה של מצוה שיזכרו הקב"ה בחיים לשאיבת מים של מצוה ומצוה לשנה הבאה ולשאוב מים בששון ממעיני הישועה כשנוכה לראות בעינינו מים חיים מכאר של מרים הנביאה ויבחרו כלים הנקיים שלא יהא בהם שום לכלוך לשאוב בהם מי מצוה ויקח שני כלים לכל לילה משני הלילות כלי מיוחד כמו שנהג החסיד מהרי"ל ז"ל וגם ראיתי נוהגין להרכה גדולי ישראל כשהיו שואבים מים לוקחים כלי קטן והיו סופרים בכל פעם שישפוך א' ב' ג' ד' ה' ו' עד שהיו סופרים כל כ"ב אותיות שבתורה כדי להמשיך קדושות אותיות של התורה אל תוך זמנים וכן יעשה לתוך כלי שני מי מצוה השייך לליל שני ואם הוא איש זקן או שיש לו איזה חולי ואינו יכול לילך בעצמו לשאוב מים אוי ימתין וישמור על פתח ביתו כשרואה שנושאים מים של מי מצוה ירוץ לקראתם ויקחם וישאם לביתו, וכן נהגו הרבה גאונים כשהיו רואים שמביאים לביתם מים של מי מצוה היו רצים לקראת המים הקדושים והיו נושאים על כתפיהם והכניסו לביתם והיו נוהרין להעמיד המים במקום נקי שאין שם ליכלוך וסרחון וטוב מאד שלא תיגע במים אשה גרה ויהיו המים מכוסות במטפחות נקיים בלתי שום לכלוך כי הגלוי הוא אסור מצד הנחש והס"א. וכשהוא הולך לשאוב מים למצוה וכן בחזירתו עם המים שאובים לא ידבר עם שום אדם כי אם בלשון הקודש כי עבדת הקדש עליו בכתף ישאו וקודם שישאוב מים אוי ירחוץ ידיו תחלה ואח"כ יברך על בדיקת חמץ וקבלה היא בידי מן רבותי שהיו מצווים להניח חמץ בעשרה מקומות נגד עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים וכנגד עשרה דינים שהקב"ה יהיה עתיד לבע"ר ולנער ולכרות ולהמ"ם ולהרו"ס ולעק"ר ולנתו"ץ ולנתו"ש ולקעק"ע היצר הרע. וכנגד זה הקב"ה הוא מקדש את א"י בעשר קדושות כדאיחא בפרק קמא דמסכת כלים וצריך שיבדוק בעיני רב ולא בדרך ארעי וכמו שחפש ומגרר חמץ מחורים וסדקים ע"י אור הנר של שעוה שבידו כן הקב"ה יבער כל זוהמת ס"א אשר עתיד הס"א להטמן ולהחבא מפני אור השכינה אשר יופיע הקב"ה לחפש ידושלים בנרות ואז יתבטל ויתבער היצר הרע וכל הס"א מן העולם ויטהוד כל הארץ בעשר קדושות העליונות במהרה בימינו אמן מ"ו מהרר"י ז"ל.

פרק ה

ליקוטי דינים דלהלן הם כולם מספר מעדני שמואל אשר קיבץ כעמיר גורנה הלכות הנחוצות מספרי הפוסקים האחרונים אשר הם חיינו ולחמינו, ודברינו הם תרומת מדותיו מהלכות השכיחות יום יום, ואין הזמן גרמא בעת בהילות טרדות החג לחפש חיפוש מחופש בעשיריות החיבורים הדנים בענינים הנוגעים לס' האפייה, ע"כ סדרנו, וספחנו לקרן אחד ההלכות המבוארות בספרי שו"ת האחרונים (ומובאים שם) לכל סוג שאלה לבדנה, וחלקנום לענפים לפי הענינים, ונקוה שעבודה הלזו ימלא מבוקש כל חותר אחר איזה הלכה הנוגעת באפיית המצות. (ולתועלת המעיין הוספנו בסוף כל קטע מראה מקום לדעת מקור מבואן, וכ"מ שנשמך „שם" הכוונה למעדנ"ש).

ענף א

- א -

בדיקות המצות קודם פסח

עיין בלחם הפנים מבעל מסה"ש שעל קיצוש"ע סימן זה אות א' רטוב לברוק קוה"פ את המצות אם יש בהם איזה נחכפלה או נפוחה ולהסיר ממנה כרין כדי שלא יצטרך לשורפם בתוך הפסח כשזיזמנו לו [כמבואר לקמן בסוס"ק שאח"ז] גם יש לחוש שזיזמנו לפיו שלא מרעת לפעמים או לקטנים או שיתערבו בתוך המצות הגידוכות אבל כשיבדקם קודם הפסח יתקן הכל ע"כ. (מעדנ"ש סי' ק"י, ע"ו).

- ב -

דיני מצה כפולה

עיין ש"ע הרב הרש"ז סימן חס"א סעי' ט"ו ובסעי' כ"ה שיש חילוק בין מצה כפולה לבין מצה נפוחה דבמצה כפולה יש חילוק בין אם נאפית קוה"פ דאז [אפילו אם נמצא הכפל בתוה"פ מ"מ] א"צ להסיר מהמצה דק מקום הכפל וגם מקום מגעו דהיינו כרוחב אגודל סמוך למקום הכפל ושאר המצה מותר באכילה

אעפ"י שאין בה ס' נגר מקום הכפל [והוא מרברי הט"ז שם ס"ק ה' וח"י שם ס"ק י"ח רלא כמג"א שם ס"ק י"ב רמצריך ס' נגר מקום הרבוק וכ"ז אם נאפית קוה"פ] אבל אם נאפית בתוה"פ ונתכפלה בתנור אפילו לא נתכפל אלא משהו ממנה מחמירין לאוסרה כולה אפילו אם יש במצה ששים נגר מקום הכפל משום שחמץ בפסח אוסר במשהו וחוששין שמא נתפשט טעם משהו מהכפל בכל המצה. (שם, ע"ח).

ועי' עוד בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן הנרפס שם בא"ח הנ"ל באות ח' בשם רדב"ז [ח"א סימן תצ"ר] שהוכיח [כהסמ"ק] שהאש שולט גם במקום הכפל משום רהאש כחו חזק וכש"כ במצות רקות רשולט מעבר לעבר כמו ששולט במצות עבות גם מבפנים והגם שבתוך הכפל הוא רך אין זה מפני שלא נאפה שם אלא מפני שהלחלוחית מתקבץ שם [וראייתו מפסחים פכ"ש ריוצאין במצה נא וכז'] ולכן בנאפה יפה אין חשש כלל ואם לא נאפה יפה אם אין לו חוטיץ נמשכין אעפ"י שבמקום הרבוק הוא רך ולח מותר ומ"מ למעשה יש להתמיד בכה"ג [שלא נאפה יפה] כיון שיצא מפי הראשונים עכתו"ר הרב מהרש"ם בשם רדב"ז הנ"ל וסיים ע"ז הרב מהרש"ם הנ"ל המרברי רדב"ז הנ"ל מתבאר דעכ"פ בנאפה יפה גם למעשה יש להקל בכפולה לשיטת הרדב"ז הנ"ל והררבי"ו רחה ראיות האוסרים בזה ובמצות הרקות הנהוגים לאפות בזה"ז אולי גם האוסרים מורים [שאינן להתמיד בהם בכפולה וכמו שיתבאר אי"ה בס"ק שלאח"ז בשם רבר שמואל לענין מצה נפוחה] ואף שאין להקל לכתחלה מ"מ ברעבר כראי הוא הרדב"ז לסמוך עליו במצות הרקות עכ"פ עכ"ר הרב מהרש"ם הנ"ל, (שם).

- ג -

מצה נפוחה

אבל מצה נפוחה אפילו אם נאפית קוה"פ מ"מ נאסרה כל המצה אפילו אם יש ששים במצה כנגד מקום הניפוח לפי שהנפוח שבמקום אחר מגלה [את] החמץ של כל המצה שלא נתעסקו בה עסק גמור לבטל התחלת החימוץ ולפיכך כשהושיבוהו בתנור ע"י חום התנור יצא בה החימוץ לפועל ונתגלה בושחה ולפיכך נתפחה ע"כ, (ש"ע הגר"ז חס"א, מעדני"ש שם, ע"ו).

ועיי"ש עוד במסה"ש רכיון רגם השע"ת תלה הרבר בבקיאות האופים שרואים אם הנפוח הוא מצד חימוץ לכן אין לחלק ויש לאסור כל המצה הנפוחה [אפילו במצות הדקין וכסתימת האחרונים בסימן חס"א וכן המנהג ע"כ]. (שם, ע"ה).

ועייין עוד בשע"ת שם ס"ק ט"ו בשם רבר שמואל שכתב דבמצות רקות שלנו אין לחוש לאבעבועות וחללים הניכרים מבחוץ ומבפנים כדרך רובא רובא שנעשה מחמת האור ונפוחה באמצעותה מקרי כשנפרד חצי עובי מצה או שאמצעותה של מצה הוגבה למעלה [וזה אינו שכיח דק במצות עבות קצת וגם

זה אין סימן כ"כ שהחמיץ רק שזהו סימן שאין האור שולטת יפה לחלק העליון ואינו נאפה יפה והוי כמו כפול] אבל אלו הרקיקין אין חילוק בין קרום רק לעב ובין בועה ניכרת מצד אחד לבין בועה ניכרת מעבר לעבר עכתו"ד השע"ת הנ"ל בס"ק ט"ו [וכעין זה הביא שם ג"כ בהג"ה שבשע"ת ס"ק י"ז בשם חשובת מהר"ם זכות בשם מהר"ם באסא שכתב דמצה נפוחה לאו ברקיקין מיירד]. ועיי"ש עוד בשע"ת ס"ק י"ו שכתב רגם ברקיקין שאין שם חשש נפוחה כ"כ מ"מ האופים הם בקיאים במעשה ידיהם ואם רואה האופה שהמצה בכיאתה לתנור היא מנפחת ועולה כדרך עוגות חמץ או שרואה שמקום הנפוחה אשתני לגרעוואת ופניה איננה כשאר פני המצה ויש לספק בה אם נאפית כהוגן כשאר חלקי המצה יש לאוסרה ולנהוג בה דין מצה שנתכפלה ומכש"כ במצות עבות קצת רבהם בודאי יש ליהור ולדקרק בהם בחילוקים שנוכר בפוסקים באיזה אופן נקראת נפוחה עכתו"ד השע"ת בשינוי לשון קצת, (שם, פ).

ועיי"ש עוד בשע"ת סוס"ק י"ז הנ"ל בשם חשובת חינוך ב"י רמזה נפוחה או שלא נאפית כדאוי ששחקו אותה על מודג חרוץ שקורין דיב אייוין אסור אח"כ לפרד לכתחלה מצות אחרות על אותו הדיב אייוין משום שא"א לנקות את הדיב אייוין היטב מפירויון ע"כ. ועיי"ש עוד בשע"ת דנראה מרעת הדיב"ש דנוטה לומר דהחימוץ הנעשה בזמן אפייה אף אם יהי' ודאי מ"מ אין לו רק דין נוקשה שאינו אלא מדרבנן לרוב הפוסקים ולכן אם נולד לה ספק בכפילת המצות ונפחתן יש להקל במקום הפסד מרובה עכ"פ ע"כ, ועיין ברברינו לעיל סעי' זה סוס"ק ע"ה וסוס"ק ע"ז, (שם).

- ד -

כפולות ונפוחות

א] עיין ש"ע הרב הרש"ו סימן תס"א סעי' כ"ז כ"ט רכל איסורין אלו שנתבאר במצה כפולה ונפוחה אין להם עיקר בגמרא ואינן אלא מנהג שנהגו ברורות האחרונים ואעפ"י שאין לנו להקל ברבד שאבוחינו נהגו בו איסור משום שנאמר ואל תטוש תורת אמך מ"מ אין להחמיר בהם כמו בחמץ גמור שאוסר תערובתו במשהו בתוה"פ ודי להחמיר לאסור אותה מצה עצמה שנתכפלה או שנתנפחה אבל לא תערובתה, וכן אם עבר הפסח על המצה כפולה ונפוחה מותרת באכילה שהרי אין בה אלא חשש חימוץ וספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר ע"כ. והוא מברכי הח"י שם ס"ק י"ח י"ט [ועיין פמ"ג א"א שם ס"ק י"ב שהוא כעין מסתפק אם מצה כפולה הוי נוקשה ובוטל בס' בפסח]. ועיין ברברינו לקמן סעי' זה ס"ק ע"ח ענף ד' מ"ש בשם הגאון מהרש"ם מברעוואן ברבד כפילות הנעשות במצות הרקות שבוה"ז ולפי דברי הרב מהרש"ם שם יש להקל לכאורה בכפולה שנתערבה אפילו באין ששים אם הכפל הוא במצות דקות הנהוגים בוה"ז. ועיין ש"ע הרב הרש"ו סימן תס"א סעי' כ"א רכשמסיר מקום הכפל עם מקום מגעו ממצה כפולה בתוה"פ או בערב פסח משעה ששית

אפיית המצות השלם

נג

ולמעלה אעפ"י שאין זה חמץ ברור אלא חשש בעלמא מ"מ טוב להחמיר ולשורפם אם אפשר לו ע"כ.

וע"ע ש"ע הגר"ז (תס"א, כ"ב) דאין אוסרין מצה כפולה אלא כששני צידי הכפל הם דבוקין זה לזה דהיינו שמונחין זה על גבי זה ממש בלי שום הפסק אויר בינתיים שאז יש לחוש שמא אין חום האש שולט שם אבל אם אינן דבוקים ממש אלא שהן סמוכין זה לזה אעפ"י שכמעט הן דבוקין אין לאוסרה אפילו [נאפו] בתוה"פ דכ"י יש מעט הפסק ביניהם הרי חום האש שולט שם יפה ומתחיל לאפות שם קודם שיתחיל להתמיץ ומ"מ אם שם במקום הכפל לא קרמו פניה אסורה ע"כ, (שם, ע"ב).

- ה -

מצות הנוגעות זל"ז

[א] עיין מג"א סימן תס"א ס"ק י"ד בדריעבד אם נגעו זה בזה ושניהם נוגעים בתנור למטה או חום האש שולט למטה שפיר ונאפה כדינו ומותר ע"כ. [ב] ועיי"ש בבה"ט ס"ק י"ז דאפילו אם נאפה בתוה"פ אין לאסור בכה"ג בדריעבד. [ג] ועיין בפמ"ג א"א שם ס"ק י"ד דאין להתיר בדריעבד רק בנוגעות זא"ז אבל בשוכבת זו ע"ג זו יש לאסור כל המצה אפילו בדריעבד אם נאפה בתוה"פ ואם נאפו קוה"פ יש לאסור עכ"פ כדי נטילה משני המצות סביב המקום ששכבו וע"ז ואפשר דשכבו זעג"ז הוא גרע מכפולה והוי כחמץ גמור ואין ללמוד קולא מכפולה וצ"ע ע"כ וכ"כ בש"ע הרב הרש"ו שם סעיף י"ט יובאו דבריו אי"ה לקמן סימן זה ס"ק ע"ט.

ועיין בתשובת נאות דשא במעשה שאפו מצות עבות ערך טפח ומחמת עבותן לא שלט בהם האור יפה וכשפיררם על הריב איזוין ראו בשני מצות מהם באמצעותם שלא נאפה יפה שהיה באמצע המצה עיסה שלא נאפית יפה ובשני הצדדין [פירוש למעלה ולמטה] שלט האש יפה רק באמצע לא שלט האש ושאר המצות הם נאפות היטב וכל המצות נאפו ביחד בתנור ונגעו זב"ז וכאשר הוציאם מן התנור נתנו כולם בסל אחד בעודם חמים וכבר בשלו מהמצות הנ"ל [שלא נאפו יפה] ויש בדבר הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט [אם נאסור גם שאר המצות] כי א"א לאפות יותר מצות אחרים וכבר שם שהכלים והתבשילין והתערובות וגם הריב איזוין [ששמשו בהן מאותן השני מצות הנ"ל] הכל אסור כד"ן חמץ בפסח שהוא במשהו רק על המצות הנשארים יש לצדד להתיר אותם ע"כ ומבוא בא"ח החדש סימן תס"א אות יו"ד, (שם, ע"ג).

ענף ב

- 1 -

הצטננות התנור

עיין מחה"ש סימן תס"א ס"ק ר' בשם א"ר שמצא כתוב רבמקום שעמרה מצה בתנור והוציאה או רחפיה ברחת למקום אחר אין ליתן שם לתנור לאותו מקום מצה אחרת משום שכבר נצטנן אותו מקום ע"י מצה הראשונה ותחמיץ השניה טרם שתאפה [וראייתו מש"ע יו"ר סוס"י ס"ו רבחומוץ שחלטו בו פעם אחת אין לחלוט בו פעם שנית משום שכבר הוחלש כח החומוץ] ע"כ, ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תס"א אות ר' שכתב שמצא רבר זה גם בחידושי מהר"ל מפראג [שעל הטויו"ר סימן ס"ז] וסיים שם הרב מהרש"ם שצ"ע שאין המנהג כן, אך נראה רכיון שהאש בוער בתוך התנור בצד אחר [בתמידות] אינו מצטנן כלל והמחמירים הנ"ל מיירו כשגרפו כל האש מן התנור בשעת אפייה ע"כ.

וכעין זה כתב ג"כ בא"א מהגה"ק מביטשאטש רמטעם חשש הנ"ל נוהגים שהעצים בוערים בהתנור תמיד בהצד [פירוש בצד אחר] על פני ארכו ועי"ז אין חוששין עוד לחשש הנ"ל משום שתיכף שנוטלין המצה נעשה מקום המצה כאלו ניסק מחרש ע"י הלהב וחום הגחלים רשם המתפשט בלי הפסק אך בהמצות העבות שאין היסק מבפנים [פירוש שאין דרך להסיק בפנים התנור] בעת שהמצות הם בפנים הגם שבפתח התנור יש עצים ואש [שקורין ניט] מ"מ אין זה מועיל ולכן אין לזוז המצה ממקומם מתחלת בואם להתנור עד אחר גמר אפייתן שמוציאים אותן מן התנור לגמרי אבל קודם לזה אין לזוז בהם זיז כל רהוא, וכמו שאין מחזירין המצה מבחוץ לפנים קודם שנאפית בשלימות וכן הוא על צד היותר טוב ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תס"א אות יו"ר.

ועיין פמ"ג א"א סימן תס"א ס"ק ג' רטוב להסיק בצד אחר ולאפות שם ואח"כ יגרוף האש לצד אחר ויאפה בצד השני וכן יעשה תמיד וכן עושין האופין בתנורים גדולים שלהם ע"כ, וכמרומה שאין העולם נוהגין כן רק האש בוער תמיד [בצד שמאל לאחר ההיסק] ע"פ כל ארכו והמצות מושיבים בהתנור בצד ימין במקום שאין האש בוער וכרלעיל בשם הגה"ק מביטשאטש, (שם, עד).

ענף ג

- 2 -

לישה במקום שמש

ועיין בש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' א' (ובח"י שם סק"א) שכתבו דאין לשיין העיסה של פסח במקום שהשמש זורח שם מפני שחום השמש מחמם העיסה ובקל תוכל לבוא לירי חימוץ אבל במקום הצל [אפילו אם הוא סמוך לשמש] מותר ללוש אפילו תחת אויר הרקיע [אם אינו יום המעונן] אבל ביום המעונן אסור ללוש תחת כל אויר הרקיע אפילו במקום צל לפי שהחמה בוקעת בכל מקום ואינה יוצאה דרך חלון כנגד חלונה מפני שהעבים עומרים בפניה והיא מתפשטת עליהם ובוקעת בכל פיסוק שבהם ע"כ. ועיין בזכ"א הספרדי ריש סימן תנ"ט שבמקום שאין השמש שולט שם בשום זמן מן בוקר עד הערב מפני היותו מקום מוצנע מצד המסך או מחיצה המבדלת אז אין שום חשש אפילו ביום המעונן והוא פשוט ודלא כספר חסדי רוד ע"כ (שם, ח"י).

- ח -

לישה כנגד חלון

עיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ג' ראפילו ביום שאינו מעונן אסור ללוש נגד חלון פתוח ואפילו אם אין החמה זורחת שמה משום דיש לחוש שמא פתאום יתכסו השמים בעבים ויהיה יום מעונן והוא לא ידגיש בדבר שיסוד מיד את העיסה מכנגד החלון ע"כ. ועיין מג"א שם ס"ק ב' דבכין השמשות אין לחוש אם לש נגד חלון פתוח ע"כ, וכ"ז מיירי בלש נגד החלון ממש אבל מן הצד של חלון מותר ללוש אפילו אם השמש זורח לתוך החלון והוא לש בצל קרוב למקום זריחת השמש ח"י סימן תנ"ט ס"ק ג' וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ד'. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן הנ"ל אות ב' בשם הא"ר דבצר החלון ממש יש להחמיד שלא ללוש. עוד הביא בא"ד בשם רבינו ירוחם דבלש תחת אויר הרקיע במקום צל מ"מ אסור ללוש עכ"פ סמוך לשמש [ודלא כהח"י המובא בדברינו לעיל בס"ק שלפנ"ז במוסגר הראשון] ע"כ, (שם י"ט).

הנה בח"י סימן תנ"ט סק"ד משמע ראפילו בחמה זורחת בתוך הזכוכית מותר וכתב שם דאע"ג רגבי מים שלנו שמוליך אותם תחת אויר הרקיע לא מהני אפילו אם הם מכוסים בתוך כלי זכוכית התם שאני משום דאצליהמים אמרינן דכיון דזורח השמש תוך הזכוכית הוא מבעיד יותר משהם מגולים ע"כ ועיין בס"ק שאחר זה, (שם כ').

עיין בדברינו לעיל בס"ק שלפנ"ז מ"ש בשם הח"י דגם בחמה זורחת בתוך

הזכוכית מותר וכ"כ הרב הרש"ז בש"ע שלו סימן תנ"ט סעי' ה' דבחלון הסתום בזכוכית מותר ללוש כנגדו אעפ"י שהשמש זורח שמה והבין כן בדברי הח"י [עיי"ש בציונו שעל הגליון ורק שסיים שם דמ"מ צריך ליוהר שלא תתחמם העיסה] אך בפמ"ג א"א שם ס"ק א' הניח בצ"ע משום דיש לומר דכל שהשמש זורחת שם אסור ללוש כנגדו אף אם החלון סתום בזכוכית ואף בסיבבה החמה לדרום ראוי להחמיר משום דיש לחוש שמא יהא יום המעונן והוי ככוליה שמשא ע"כ. וכן כתב הרב דברי מנחם בשם החמיר משה דאף נגד חלון של זכוכית אין ללוש והו"ד בשו"ח מערכת חומ"צ סימן י"ג אות ה' וכן הביא שם בשם ספר לב חיים [ורק ביום המעונן התיר שם אם לשו נגד חלון המכוסה בזכוכית] ובשם חק יוסף הביא שם דאדרבא עינינו רואות שמעביד יותר ע"י זכוכית וכן הביא בספר א"ח החדש סימן תנ"ט אות ג' בשם יפה ללב שכתב דעינינו רואות שכמה בני אדם מדליקין [הפיפא שקורין לילקא או ציגאיור] ע"י כלי זכוכית שנותנים נגד השמש כשהשמש חם מאוד והיא בוערת ע"כ. וכן הביא במחה"ש ריש סימן תנ"ט בשם הח"מ וכן פסק בספר סמא דחיי בסימן ח' אות ה' וכדברי המחבר בעל קיצוש"ע כאן בפנים, (שם כ"א).

ובדיעבד. אם עבר ולש תחת השמש [או סמוך לתנור] אם ע"י כן הוחמה העיסה אסורה באכילה ואם לאו מותרת אפילו לש במזיד. ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ח'. והוא מדברי המג"א שם ס"ק ט"ו וח"י שם ס"ק כ"ו ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מנרעזאן סימן תנ"ט אות י"ג מ"ש בשם הא"ד ומדברי הא"ר הגובא שם משמע דבהנאה בכל ענין מותר אפילו בהוחמה העיסה. (שם כ"ב).

- ט -

לישה אצל תנור

עיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ז' דלא יתקרב ללוש אצל פי התנור מפני חום התנור שמחמם העיסה אבל מאחוריו או מצדיו מותר ללוש במה דברים אמורים בתנור שאופין בו שהוא עשוי מלבנים עבים ואין חומו שולט חוץ לדפנותיו אבל תנור בית החורף שהוסק אין ללוש בסמוך לו מכל צדדיו לפי שהוא מחזיק חומו ביותר ומתפשט חומו חוץ לדפנותיו ואף ברחוק ממנו אם מרגישים שם חום ההסקה אין ללוש באותו בית עד שיפחח הדלת והחלונות שיצא החום לפיכך נכון שלא להסיק תנור בית החורף בו ביום ע"כ. ואם עבר ולש סמוך לפי התנור עיין בדברינו לעיל בס"ק שלפנ"ז, (שם כ"ג).

ענף ד

עיסה שהכסיפו מניה

ילישו ויעסוק בו שלא ינוח אפילו רגע. [א] עיין מג"א סימן תנ"ט ס"ק ה'

ובכמ"ג א"א שם ס"ק ה' וכש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ג דעיסה שאין בו סדק [עדיין]. אלא הכסיפו פניו [פירוש נשתנה מראיתו שקורין בלעבליך באדם שעמדו שעדותיו מתוך פחד ורתת שפניו מכסיפין דהיינו שנשתנית צורתו] אז יש לו דין חמץ נוקשה דאסור מדרבנן באכילה ובהנאה. ואם אין ברור לו שהכסיפו פניו רק שיש ספק אם הכסיפו פניו יש לומר דהוי ספק דרבנן ולקולא [וצ"ל דמיירי שכבר נאפה ואין בדינו להכיר דאל"כ הוי ספק חסרון חכמה תומ"נ שורש א' אות כ"ב וסמא דחיי סימן ח' אות ל"ב]. ב] אבל אם יש ספק אם שהתה העיסה שיעור מיל בלא עסק [אז] יש להחמיר משום דהוי ספק תורה ולחומרא ע"ב [ועיין בס"ק שאח"ז מש"ש כמוסגר בשם הפמ"ג], (שם נ"ה. ג) וכמה הוא שיעור מיל עיין ש"ע סימן תנ"ט סעי' ב' דהוא שיעור י"ח מינוט והוא דעת התה"ד ומהר"ו ז"ל ועיי"ש בכמ"א ס"ק ג' ובח"י שם ס"ק י"ד וכש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ד דלדעת הרמב"ם הוי שיעור מיל שני חומשי שעה שהוא כ"ד מינוט ולענין הלכה הכריע שם בש"ע הרב הרש"ז דהגם דעיקר היא כדעת הרמב"ם מ"מ למעשה במקום שאין הפ"מ יש להחמיר כדעת התה"ד דשיעור מיל הוי י"ח מינוט ע"ב. ועיי"ש בכמ"ג א"א ס"ק ג' דכתב ולהלכה קי"ל דשיעור מיל הוי י"ח מינוט ע"ב ומדכריו משמע דגם במקום הפ"מ יש להחמיר כן, (שם).

- י -

שהיית המצה - בלי עסק

[ועיין פמ"ג כפתיחתו לסימן תס"ז דבשהה שיעור. מיל בלא עסק הוי חמץ גמור וחיוב עליו כרת ועיין א"ח החדש סימן תנ"א אות ה' בשם מנחת פתים דלזה נוטין דברי הרמב"ם דלא כמו שהבין בספר נחל אשכול כדברי הרמב"ם דבשהה פחות משיעור ד' מילין אינו אוסר אלא מדרבנן] ואם שהה פחות ממיל וחזר ונתעסק וחזר ושהה פחות ממיל אין השהיות מצטרפות לשיעור כדי הילוך מיל מפני שהעסק שנתעסק בו בינתיים הרי הוא מבטל את החימוץ מעט שהתחיל להתחמץ בשהייה הראשונה אבל מ"מ בעינן דוקא עסק גמור לענין זה שיבטל את השהיות שלא יצטרפו בגון בעיטת הידים בעיסה או הרידוד שמרדדין את המצות בעץ עגול אבל הניקור שמנקרין את המצות כדי שלא יתפחו אינו נקרא עסק גמור לבטל את השהיות שלא יצטרפו ואינו מועיל אלא לענין זה שהמצה לא תבא לידי חימוץ כשעת הניקור אבל מה שנוהגין איהו מהמון כשרואין המצה עשויה ומונחת משפשפין בה כידים כדי שלא תבא לידי חימוץ אין זה מועיל כלום ואדרבה היד מחממת הבצק וממהר להחמיץ. ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ט' והוא מדברי הש"ע סימן תנ"ט סעי' ב' ורמ"א שם ומג"א שם ס"ק ד'. ועיין בה"ט שם ס"ק ח' בשם הש"ל ובשם הכ"ח בשם ריא"ז דאם האשה היתה עושה ריקיין דקין ביותר והיתה מתעצלת בעשייתן עד כדי שיעור הילוך ד' מילין אע"פ שלא הגביה ידה מן העיסה כל עיקר מ"מ הרי

בצקה זו אסור אעפ"י שאין ניכר בה סימן חימוץ וסיים שם דאין ראוי להורות איסור לאחרים בדעבר אבל המחמיר לעצמו אף בדעבר תע"ב ע"כ, (שם ג"ו).

- יא -

עיסה שנתחמם בידיים

עיין ש"ע סימן תנ"ט סעי' ב' ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"א דאחר שנתעסקו בבצק ונתחממת בידיים אם יניחוהו בלא עסק מירי חימוץ ע"כ [וכן במקום חם כגון סמוך לפי התנור שאופין בו וכן בכל מקום שמרגישין בו חום קצת הרי לפי יתרון החמימות כך הוא ממהר להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין]. והנה מקור דין זה דאחר שנתחמם הבצק בידיים מירי חימוץ הוא מרבדי תשובת הרא"ש ז"ל. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן הנרפס בספר אור לפארו שכתב רמעולם תמה על מה שנהגו קולא באפיית מצות שמונחים אצל המנקה בדערליך בלא עסק כמה מינוטין [והלא לאחר שנתחמם הבצק בידיים מירי חימוץ] ואח"כ מצא בחירושי מהרמ"ז שהוכיח מרבדי הר"י [שברא"ש פ"ג דפסחים סימן וא"ו] דלא סבירא ליה כהרא"ש הנ"ל והעלה המהרמ"ז הנ"ל לדינא בדעבר גם הרא"ש מודה דכל זמן שאין רואין בעיסה סימן הכספת פנים וסדק וגם לא שהה שיעור מיל יש להקל עי"ש במהרמ"ז הנ"ל וא"כ עכ"פ בדעבר אין חשש וגם מתשובת הרשב"א ח"א סימן קכ"ד מוכח כן ע"כ ומובא כ"ז בא"ח החדש סימן תנ"ט אות ח', (שם ג"ו).

- יב -

מצה העשוי' - וא"א לאפותה

ואל ישוה לעשות את המצה וכו'. עיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ט סעי' ט' דאם המצה כבר עשויה וא"א לאפותה מירי [ומתיירא שלא תשהה שיעור מיל חוץ לתנור ותחמיץ] ישברנה ויעשנה חתיכת בצק ויחזוק ויתקנה ככתחלה כדי שהעסק יבטל החימוץ ומ"מ לכתחלה טוב ליוהר שלא יבא לידי כך משום שיש לחוש שמא כשיתקנה פעם שניה לא יערוך אותה יפה שתהיה גוש אחר ממש אלא יהיה בה סדקים וכפילות והרי זה כעין מצה כפולה שנוהגין לאסור ע"כ והוא מרבדי רמ"א שם סעי' ב' ובמג"א שם ס"ק וא"ו בשם מהרי"ל ז"ל. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ט אות ח' דאפשר גם מהרי"ל לא החמיר אלא במצות עבות שהיו נוהגים לעשות בזמנים הקודמים אבל ברקיקין [פירוש מצות דקות] הנהוגים לעשות בזמן הזה אין לחוש לכך וגם הכל לפי מהות האיש הלש אם הוא זריו ואומן ליוהר שלא יהא חשש כפולה ע"כ, (שם ג"ט).

- יג -

מצה בצורת חי' ועוף

ועיין בט"ז שם ס"ק ר' דבדיעבד אם עשו: במצות כמין צורת חיה או עוף יוצאין בהן אם לא שהה בהן שיעור מיל ע"כ, (שם ס').

- יד -

מקור למנהג ישראל שאם נפלה בצק על הארץ מחזיקין אותה לחמץ

ועיין תשובת מהר"ם שי"ק חאו"ח סימן רכ"ז ששאלו אותו ששייב טעם על מנהג העולם שנוהגין להחמיר שאם נפל בצק על הארץ בשעת עשיית המצות מחזיקין אותה העיסה לחמץ אפילו אם לא שהה העיסה שיעור מיל על הארץ ובפרט בערב פסח אחר חצות אוסרין אותה גם בהנאה וא"כ יש בזה משום בל תשחית בלי שום טעם ואפשר רשאים לבטל המנהג הלזה כיון שהוא מנהג בטעות [כמבואר בש"ע יו"ד סימן רי"ד] ע"כ תורף השאלה. והשיב הרב מהר"ם שי"ק הנ"ל דכל מנהג ישראל תורה היא ולא חומרא זו בלבד החמירו לענין פסח [עיין רמ"א סימן תמ"ו סעי' ה' במה שהחמירו שלא לשתות בפסח את היין שמלאוהו בכלי חמץ תוך שלשים לפסח וכן ברמ"א סימן תנ"א סעי' ו"ו שהחמירו שלא לשתות בפסח בכלי שתייה שמשתמשים בהם בצונן משום דלפעמים משתמשים בהם בחמין ואעפ"י שהם חומרות גדולות מ"מ לענין פסח החמירו ראפילו בצונן אסרו] ומכש"כ בנר"ד דבמקום שעושין המצות הרי הארץ בוראי מלאה מפרורי עיסה שכבר נפלו שם מקורם ושהו שם שיעור מיל ונתחמצו וא"כ אח"כ כשנופלת עיסה על הארץ נדבקים לפעמים הפרורי עיסה שמקורם בעיסה הלזו שנפלה לארץ ולכן שפיר מחמירין העולם, ולכן כיון שהמנהג הלזה הוא משום סייג וגדר אין לבטלו בשום אופן כמו שאין יכולין לבטל שום מנהג שהוא משום סייג וגדר עכתו"ד הרב מהר"ם שי"ק הנ"ל, (שם ס"א).

- טו -

עיסה הדבוק לידים

כשרואין שנדבק בהם קצת עיסה ירחצו ידיהם היטב. עיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעואן סימן תנ"ט אות ט' שהביא בשם הירושלמי [פ"ג דפסחים ה"ב] דבדבר שנליתו רכה צריך לרחוץ ידיו בין עיסה לעיסה וא"כ אם נורמן שלשו עיסת המצות רכה צריך לזוהר בזה [לרחוץ ידי' תכומ"י] ע"כ, (שם ס"ד).

- טז -

דבוק לצפרנים

עיין בספר סמא רחיי סימן ח' אות ר' שכתב דנראה לו שהעוסקין בהעיסה צדיקים לחתוך ציפורני ידיהם קודם התעסקם ולא גרע מהכלים שצדיקים ליוהר שלא יהיה בהם שום גומא ובוראי העיסה באה תחת הציפורין ומחייבש ונפדן [ועיין ש"ע יו"ד סימן קצ"ח סעי' ח' ע"כ] ועיין בשר"ח א"ד מערכת אבילות אות ס"ד בשם ספר חיים ביד דמי שהושכר ללישת מצה מותר לקוץ ציפורניו אפילו בתוך שלשים לימי אכלו כרי שלא יפגע בחשש חמץ הטמון תחת ציפורניו ע"כ, ועיי"ש עוד שהרב שר"ח החיר לאבל בערב פסח ליטול ציפורניו ע"י אחד משום חשש חמץ שתחת ציפורניו ואף אם אוכל במזוג מ"מ לא יבצר מלאכול איזה דבר בירו ע"כ, (שם ס"ב).

- יז -

היש לו מכה ביד - לא יעסוק בעיסה

שלא יהיה מורבק בידיהם. עיין בספר סמא רחיי סימן ח' אות י"א שכתב דנראה לו שמי שיש לו פצע ומכה בירו שיכולה להתגלע ולהוציא דם לא ילוש לכחחלה משום דהרי אפשר ריצא דם מהמכה בלא ידעה ודם הוי מי פירות ועם מים הוא ממהר להחמיץ [ועיין בש"ע יו"ד סימן ק"צ סעי' י"ח] וכן יזהר שלא יעסוק בשאר התעסקות בעיסה ע"כ [ועיין בדברינו לעיל סימן ק"ט ס"ק ט"ו בקונטרס מי פירות ענף וא"ו] ועיי"ש עוד בסר"ח הנ"ל אות ל"ט דהעוסקין בהעיסה יזהרו שאחד אכילה שאוכלין באמצע היום ינערו את בגדיהם היטב שלא יתערב שום פידור מהחמץ שאכלו בתוך הבצק וגם ישגיחו היטב כעת חזרתן לעבודה ולראות אם ידיהם נקיים בלי חשש חמץ ע"כ, וכ"ו הוא פשוט, (שם, ס"ג).

- יח -

כלי ניקור - צריך טבילה

ינקבוה בודיות. עיין ח"י סימן ח"ס ס"ק י"ב שכתב דהברזלים שמתקנין בהם המצות אין צדיקין טבילה לרעת הרמ"א ביו"ד סימן ק"כ סעי' ה' ולדעת הט"ז שם יש להטבילם בלא ברכה וכן נכון להטבילם בלא ברכה או יטבילם עם כלים אחרים ע"כ, ועיין בדברינו לעיל סימן זה ס"ק מ"ג, (שם, ס"ה).

ענף ה

- יט -

הסקת התנור

עיין בש"ע [חס"א ס"ב] ובש"ע הרש"ז שם סעי' ד' דאם רוצה לאפות על כלי שמסיקין תחתיו מלמטה ואופין על גבה מלמעלה צריך לזוהר להסיק תחתיו תחלה עד שיהא מרווח היטב ואח"כ ידביק הפת על גבו מפני שאם ידביק הפת מתחלה ואח"כ ירתיחנו יש לחוש שמא קודם שיהא מרווח היטב תחמיץ הפת ואם אפשר לו נכון להחמיר אפילו בדיעבד שלא לאוכלו בפסח אם עבר והדביק ואח"כ הרחיח ע"כ, ועיין לקמן בדברינו סימן זה סעי' יו"ד סוס"ק ע' מ"ש שם בשם ספר נזירות שמשון, (שם, י"א).

- כ -

עיין בא"א מהגה"ק מביטשאטש שנשאל אם מותר להסיק לצורך אפיית המצות בעצים שעשו עליהם מאלטץ וכחב שלא נראה לו להתיר [להסיק, בעצים כאלו] כ"א לצורך הכשר התנור וגם זה באופן שישגיחו היטב שהגחלים ילכו ע"פ כולו לאחר שכבר כלו העצים ונשרפו לגמרי בהחלט ולא נשאר בתנור שום מקום שיחמלא באוד [שקורין האליוועשקין] שיש בו ממש מעצים [ואחר כך ע"י שמתקטמין הגחלים נעשים חללים רבים בעת שכלה העץ] ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן חס"א אות א', (שם, י"ב).

- כא -

עי' פמ"ג א"א חס"א א' דתנור שהוא מאבנים לחד בלי שום טיט טפילה אפילו אם בעל ע"י אש מ"מ אם מכשירו קודם הפסח די לו מדינא בהגעלה לחד [למאן דאמר דחמץ מיקרי היחידא בלע]. ועיין בדברינו לקמן סימן קט"ו ס"ק כ"ג] וא"כ יש לצדד בו להקל אפילו אם לא הלכו הגחלים ע"פ כולו כיון דהשלהבת הוי עכ"פ כליבון קל ולא גרע מהגעלה ע"כ, (שם, ג').

- כב -

עיין בא"א מהגה"ק מביטשאטש שאם לפי ראות העין לפום רהיטא אין שם עוד מקום פנוי מגחלים שוב אין חשש ומכש"כ כשניצוצות ניתוין אחר גריפת התנור מגחלים בכל מקום פשיטא שאין עוד שום חשש ופתחון פה בזה. ועיי"ש עוד דמהני להניח הגחלים רצופים רק על חצי תנור ואח"כ לגרוף משם

ולעיין אם הניצוצות ניתזין שם ואח"כ יוליך הגחלים ע"פ חצי השני של התנור ג"כ רצופים ויהיו מונחים שם ג"כ עד שיהיו ניצוצות ניתזין בשעת גריפה משם ואין לחוש בזה שמה בשעת פליטת חצי השני של התנור הולך הבלוע לחצי הראשון של התנור [שכבר נתלבן מן הגחלים] משום שהליכון שורף חיכך ומיד את הבלוע [טרם שניזוז ממקום למקום] ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תס"א אות א', (שם, ז).

ענף ו

- כג -

הוצאות מצה מתנור - קודם זמנו

צריכין ליהרר שלא להוציא מצה מן התנור כ"ז שלא פאפית קצת. עיין בתשובת בית היוצר על דבר אשר מודמן כמה פעמים שהעיסה רכה [וקשה להכניסם לתנור על המרדה] לכן האופה מכניסה לתנור על לחי עגול [שקורין וואלנצו האלטץ] ורק אח"כ כשמוציאין אותה מן התנור מוציאין אותה במרדה ואירע כמה פעמים שהניחו מצה הנעשית מהעיסה הרכה על הלחי העגול להכניסה לתנור וכאשר האופה מכניסה בתוך התנור המצה נדבקה על הלחי ואינו יכול להורידה מהלחי ועי"ז מוכרח לחזור ולהוציא הלחי עם המצה מתוך התנור ולהסירה מהלחי בידיו ולזורקה לתוך התנור ועי"ז נשאר דבוק מן המצה על הלחי העגול הנ"ל עוד מצות לתוך התנור והעלה להתיר בדיעבד המצות האחרות משום שלא היה יס"ב בלחי ובמצה שנדבקה בה אבל לכתחלה חלילה להקל להכניס עוד מצות אחרות לתוך התנור בלחי הלזה ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תס"א אות וא"ו, (שם, פ"א).

- כד -

וכשהיא חוץ לתנור תמהר להחמיץ. עיין ט"ז סימן תס"א ס"ק א' דאפילו החזירה מיד לתנור מ"מ יש לאסור משום דכיון שהמצה היא חמה יש לחוש שמה נתחממה ברגע אחת הלזו שהיתה חוץ לתנור כי ע"י החמימות ממהרת להחמיץ אף בפחות משיעור מיל ולכן גם המרדה שהוציאו המצה עליה מן התנור ג"כ אסורה משום דחיישינן שמה נתחממה המצה בעודה על המרדה חוץ לתנור ע"כ וכן פסק. בח"י שם ס"ק י"א ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ט' ודלא כתשובת נחלת שבעה שרצה להתיר בדיעבד ע"כ. [ועיין בדברינו לעיל סעי' ה' ס"ק ל"ב] ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעואן סימן תס"א סעי' ה' דכתשובת שא"י מיקל ג"כ בדיעבד וכדעת הנחלת שבעה הנ"ל וכן בא"ר צידד להקל בדיעבד אם כבד החזיר מיד ע"כ, ועי"ש עוד בשם ספר שירי לקט דאם הוציאו מצה קודם

שנגמר אפייתה והחזיר אותה מיד ונתערבה בשאר המצות יש לשבור כל המצות כדי שלא יהי' בהם חשובות משום דבר שבמנין ומועיל ביטול ברוב [ולשיטת הא"ר גם יבש ביבש אינו חו"נ] ואם אכלו קצת מהם קוה"פ לכו"ע שדי ע"כ והרב מהרש"ם סיים שם [דלפי המבואר בא"ר הרי בנתערב יבש ביבש אין להקל אא"כ אוכלים ביבש אבל לבשל אסור וא"כ ה"נ צריך ליוהר שלא לעשות שום ביטול במצות אלון] ולפי מה שנתבאר לעיל בשם הא"ש להחיד בריעבר בהחזיר מיר אין נ"מ בזה אא"כ שהה קצת קודם שהחזירה עכתו"ר הרב מהרש"ם ועיין עוד ברברינו לקמן סימן קי"ז ס"ק א' ענף י"ז י"ח ובפמ"ג מ"ז סימן תמ"ז ס"ק ה' וס"ק ט"ו ובא"א שם ס"ק י"א וס"ק מ' (שם, פ"ד).

- כה -

ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ט' יו"ד ראפילו אם לו קרמו פניה דק קצת כשהוציאה והוא מסופק אם היו חוטין נמשכין ממנה מ"מ אם החזירה מיד לתנור אין להחזיק איסור מספק שמא היו חוטין נמשכין ממנה ובכה"ג יש לסמוך על סברת הנ"ש לעיל ס"ק פ"ד, (שם, פ"ח).

- כו -

מצה על נייר

ואם שמו מצה על נייר לאפות בתנור עיין ח"י סימן תס"א ס"ק ז' דבריעבר יש להקל משום רדאי שולט החמימות דרך הנייר מהרה ולא הוי הפסק ואינו מחמיץ וכ"ז בריעבר אבל לכתחלה יוהר שלא לעשות כן ע"כ וכן משמע דעת הפמ"ג א"א שם ס"ק ד'. והנה ראיתיו של הח"י הוא מהט"ז יו"ד סימן ס"ה ס"ק ב' שכתב שם רמותר לצלות ככד שהוא מוכרכת בנייר ולא אמדינן דנייר הוי הפסק וה"ה כאן אך בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תס"א אות ד' הביא שם בשם ליקוטי אבן העזר ובשם תשובה מאהבה ותשובת מהר"ם שיי"ק שחולקים על הט"ז שם לענין ככד אם לא שנאמר דלענין חמץ גם הם מודים להקל ולכן הניח הרב מהרש"ם את הדבר בצ"ע, (שם).

- כז -

תנור שנתחמצה עליה מצה

עיין פמ"ג מ"ז סימן תס"א ס"ק ד' דמצה שנתחמצה בתנור חמץ גמור צריך אותו מקום [שישבה עליו המצה] בתנור הכשר ליבון ושאר התנור א"צ הכשר [וכן הוא בח"י שם ס"ק י"ד אבל במצה כפולה ונפוחה א"צ התנור הכשר גם באותו מקום] ואם אין אותו מקום שבתנור ניכר לכאורה י"ל דאותו מקום בטל ברוב בשאר התנור כדין יבש ביבש דבטל חר בתרי, ואם אפה כך בלא

הכשר אותו מקום ונתערבו המצות י"ל לענין המצות ג"כ דחר בתרי בטל כיון דאין איסורם מחמת עצמם ע"כ, (שם פ"ו).

- כח -

מקצת המצה - חוץ לתנור

ועיין בספר סמא דחיי סימן יו"ד אות א' ריש ליוהר שיהיה כל המצה בתנור שלא יצא חוץ מפי התנור כלל מפני שחוץ מפי התנור אין התנור רותח כ"כ ומתחמך טרם שנאפה ע"כ והוא פשוט, (שם פ"ה).

- כט -

ספק חוטיין נמשכין

ובש"ע הרב הרש"ז הנ"ל דאם תוחב אצבעו לתוכה ואין בצק נדבק בו תו לא מחמירינן בו משום רבכה"ג שוב אין להסתפק כלל שמא אין חוטיין נמשכין ממנה ע"כ, ועיין פמ"ג מ"ז סימן תס"א ס"ק א' דבחינה זו רתחיבת אצבע לא מהני רק כשתחב אצבעו בעוד המצה היא חמה אבל כשנצטננה כבר אין זה סימן וכ"כ בשע"ת שם ס"ק וא"ו בשם הנוב"י ועיי"ש עוד בשע"ת מ"ש בענין זה בשם הנוב"י ועיין עוד בפמ"ג מ"ז ס"ק א' זנ"ל דמצה שנאפית כמאב"ד שהיא חצי בישולו וטחנו אותה אח"כ בריב אייזין עם עוד מצות אינה נאסרת עכ"פ את תערובתה במשהו וגם בהנאה יש לצרד ולהקל והכל לפי דאות עיני המורה ע"כ, (שם פ"ח).

- ל -

קרימת פנים

עיין בשם הנוב"י דאם כבר נצטננה המצה וא"א לברוק בחוטיין נמשכין ויש בה דיעותא שמורה שלא נאפה יפה או אם וודאי קדמו פניה ואין שום ספק בהקדמה יש להתיד אבל אם גם בהקדמה של המצה יש לו ספק אם זה מיחשב קדימה או לא הרי זה ספק כרת ואסור אפילו בהפ"מ ושמתח יו"ט ובמצות העבות שאנו רואין בהם דיעותא מבפנים בעינן קדמו פני המצה משני הצדדים קדימה מעליא באופן שאין בקדימתן שום ספק כלל ואם יש ספק בקדימתן יש לאסור ע"כ, (שם פ"ט).

- לא -

דיני מרדה - שנתחממה

א) ועיין ברברינו לקמן סימן קט"ז ס"ק כ"ו דמרדה של עץ שנתחממה אין

לה חקנה בהגזלה [ואפילו אם קלפה בכלי אומנות ומגעילה אח"כ ג"כ לא מהני]. ב] ועיין ש"ע הרב הרש"ו סימן תס"א סעי' י"א דאין לאוסרה אלא לכתחלה שאין להוציא בה עוד מצות אבל בדיעבד אין לאסור המצות שהוציא בה אח"כ משום דבדיעבד יש לסמוך על הפוסקים האומרים דאם הוציא המצה בעוד שהיו החוטין נמשכין ממנה אינה נאסרת ע"כ עכ"פ לענין שאר המצות יש לסמוך עליהם בדיעבד ע"כ.

ג] ועיין מג"א סימן תנ"א סוס"ק ל"ו שהחמיר גם במרדה שהוציאו עליה כפולה ונפוחה שלא להוציא בה עוד מצות אחרות לכתחלה וסיים שם רכיון שהוא גופא חומרא בעלמא לכן די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אם הורידו עליה מצות אחרות לא נאסרו אך בח"י שם ס"ק נ"ד כתב להחיר הרחת שהוציאו בה כפולה ונפוחה אפילו לכתחלה משום דחשיב כמו דיעבד כיון ולא ימלט ברוב אפיות שלא יאסור מצה אחת מהם משום כפולה או נפוחה וא"כ יצטרך בכל פעם מרדה חדשה וגם את התנור נצטרך לאסור ויצטרך להסיקו שנית בכל פעם שיוזמן כפולה או נפוחה והתורה חסה על ממונן של ישראל וסיים שם שכן נהג חמיו הגאון ז"ל שלא לאסור הרחת אפילו לכתחלה ע"כ.

ד] ועיין בא"א מהגה"ק מביטאשטש שכתב אודות מצה כפולה דהגם דא"א להחמיר על רבים בזה אך המחמיר ע"ע להכין מרדה מיוחדת שיטלו בה מצות הכפולות ושלא ליטול בה שאר מצות ושלא יאכלו בפסח את המצות הכפולות הרי זה על צד היותר טוב ע"כ ועיין בספר סמא דחיי סימן ה' אות כ"ח בשם של"ה שכתב ג"כ דטוב שיכין שני מרדות וכשמוציא מן התנור מצה שמסופק בה אם החמיצה לא יוציא בה מצות אחרות רק ברחת האחרת ע"כ [ועיין בדברינו לעיל סימן זה סעי' י"ב ס"ק ע"ו]. ה] ועיין ש"ע עוד בח"י סוס"ק הג"ל בשם אמרי נועם שהיה מעשה שאפו מצות קודם פסח ברחת ונסתפקו אם היתה הרחת חדשה או ישניה שנשתמשו בה חמץ והשיב שאין במצות אלו שום חשש של חמץ. ו] ועיין בע"ד סימן י"ח אות כ"ח דהיכא שיש חשש שמא היה איזה חמץ בעין דבוק ברחת או אפילו אם הרחת אב"י מ"מ הרי שומר נפשו ירחק א"ע ממצות הנ"ל משום שהיו ספק דאורייתא אמנם בפמ"ג א"א סימן תנ"א סוס"ק ל"ו הניח בצריך עיון ביש ספק אם רדו על המרדה מצה חמוצה משום דהיו ספק תורה ומשמע להמעין שם דאפילו אין שם חשש שמא היה איזה חמץ בעין ג"כ יש בזה חשש חורה לרעתו.

[ועיין בספר מנ"פ שהביא בשם דודי זקני בעל פנים יפות על התורה פרשה צו דה"מ כל שכתב דבבלוע כחוש היוצא מכלי בלא רוטב הוא רק מורבנן וא"כ י"ל דהיו ספק דרבנן לקולא גם בלא"ה יש לומר דהווי ליה נ"ט בר נ"ט דהיתרא כיון דאפו המצות קודה"פ ע"כ ועיין ש"ע עוד שכתב שם דכן משמע במהר"ם שיף חולין דף קי"א אך גריטב"א כתב דאף המתירין נ"ט בר נ"ט מחמץ מ"מ לא החירו רק טעם שלישי עכ"ד הרב מנ"פ הנ"ל הו"ד בא"ח החדש סימן תנ"א אות כ"ז].

[ז] ועיין ש"ע בשע"ת ס"ק מ"ב בשם שיורי כנה"ג להחיר בדיעבד אם אפו

מצות ברכת של חמץ שאב"י ובשם מהר"ם גלאנטי כתב לאיסור ע"כ. ועיין בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"ד אות א' בשם מזבח אדמה שכתב דטעם המהר"ם גלאנטי שכתב לאסור אפילו באב"י הוא משום שהיה חושש אולי היה דבוק בהרחת איזה חמץ בעין ונדבק בהמצות וחז"ל בפסח אבל אם הרחת היתה נקיה ואין בה סדק והאפייה היתה קוה"פ אין חשש בדיעבד ע"כ.

ח] ועיי"ש עוד בשד"ח במערכת ואות הנ"ל דהוי עוברא שררו המצות ברכת חמץ שנשתמשו בה חמץ בערב שבת קודם ואח"כ כיום ראשון אפו מצות ורדו אותם ברכת הנ"ל והעלה שם להתיר בדיעבד אם הרחת נקיה ואין בה שום סדק מטעם כיון שהרחת לא היתה ב"י בשעת אפיית המצות וגם האפיה היתה קוה"פ.

ט] ועיי"ש עוד בשד"ח מערכת ואות הנ"ל בשם תשובת כתב סופר סימן פ"ט בדבר רחת שהיתה מוכנת לאפיית המצות ורדה בו אשתו חלת לחם חמץ אחד מחמת שלא היתה יודעת שהמרדה מוכנה למצות וכשנודע לה נתנה את המרדה לאומן וקלפה וגם הגעילה אותה ולא נודע הרב עד אחר ג' ימים שאפו המצות הם וכל הישוב ברכת זו והאפיה היה אחר ג' ימים מעל"ע מעת רדיית הפת של חמץ וכתב שם הרב כתב סופר שהמצות מותרין לכו"ע בלי שום פקפוק כיון דהוי גוטל"פ קודה"פ ומותר בפסח ואפילו היתה האפיה אח"כ בתוה"פ יש לצרד בנד"ד כיון שכבר הוגעלה הרחת קוה"פ וכבר הוקלש טעמו קוה"פ ומכש"כ בנד"ד שהאפיה היתה קוה"פ לאחר ההגעלה ולאחר הקליפה [ובכה"ג י"ל דגם מהר"ם גלאנטי הנ"ל מודה דמותר] ואפילו בלא הוגעלה ולא הוקלפה הרחת מקודם ג"כ היה נראה להתיר בנד"ד כיון דאיכא בזה תלחא לטיבוחא שאין הרחת ב"י וגם שנאפו קוה"פ וגם שיש הפ"מ וטרחא הרבה לאפות המצות של כל בני הישוב עוד הפעם והמהר"ם גלאנטי יוכל להיות דלא אסר אלא במקום שאין שם הפ"מ וטורח רב ובפרט בנד"ד שאין שם הפ"מ וטורח רב ובפרט בנד"ד שהיה שם תיקון הגעלה וקליפה והפ"מ ולכן יצאנו בזה גם ידי חומרת מהר"ם גלאנטי עכתו"ד הרב כתב סופר הנ"ל בקצרה, ועיין בעקרי דינים סימן י"ח אות כ"ח מ"ש שם בשם זקן אהרן ומדבריו שם משמע ג"כ דיש להתיר ככעין נדון הכ"ס הנ"ל בלי שום פקפוק כיון דנעשה קוה"פ והמרדה לא היתה ב"י ועיי"ש עוד מה שהאריך בזה, (שם. פ"ו).

ענף ז

פרטי דינים לידע במצות מצוה

- א -

עיסה שנילושה כמו פירות

א] מצה שנילושה במי פירות לבר בלא שום תערובות מים נקראת מצה עשירה לכו"ע ואין יוצא בה ידי חובת מצת מצוה כלילה הראשונה. ש"ע סימן תס"ב סעי' א' וה"י שם ס"ק ב'. ב] ואפילו אם נילושה המצה במים רבים עם מעט מי פירות מ"מ כל זמן שאין שם ששים נגד המי פירות, [וא"כ מרגישים בה טעם מי פירות לכן] הרי היא נקראת מצה עשירה ואין יוצאין בה ידי חובתה בפסח [בלילה הראשונה] אבל אם אין בה טעם מי פירות דהיינו שיש בה ס' נגד המי פירות שעירב בה מותר לצאת בה ידי חובתן [אם אפאה מיד באופן שלא יהי' בה חשש חימוץ] אבל אסור לצאת ידי חובתו במצות הקטופות במי פירות אעפ"י שיש בהן ס' כנגד הקיטוף שעל גביהן משום דכיון שהקיטוף אינו מעורב בתוך המצה אינו מתבטל בה והיא נקראת מצה עשירה. ש"ע הרב הרש"ז סימן תס"ב סעי' וא"ו והוא מדברי מג"א סימן תע"א ס"ק א' והח"י סימן תס"ב ס"ק ב' [ודלא כהב"ח ומהר"ל בספר גבורות ד' שכתבו דמי פירות עם מים יוצא ידי חובת מצה בדיעבד] ועיין פמ"ג א"א סימן תס"ב ס"ק א' שכתב ג"כ דאסור ליתן מלח עם מים על המצה אחר אפיה ולהחזיר לתנור משום דהוי מצה עשירה ואינו יוצא י"ח ע"כ, (שם, צ"ג).

- ב -

מצה הנאפה קודם ל' יום

מצה שנאפית קודם שלשים יום לפסח אפילו נעשית לשם הפסח אין יוצאין בה לדעת הב"ח אך בע"ש השיג על הב"ח בזה ודעתו להקל בדיעבד וכן דעת רוב הפוסקים וכן שמעתי שבמקומות ששולחין המצות למרחקים שאופין כמה חדשים קוד"פ כיון שהוא שעת הדחק. ח"י סימן תנ"א ס"ק ד' (שם).

- ג -

מצה מבושלת

ג] אין יוצאין במצה המבושלת לאחר אפייתה אפילו בדיעבד אפילו לזקן או לחולה לפי שהבישול מבטל את טעם המצה ואפילו לא נתבשלה ממש בדוחחין [שאצל האש] אלא שנפלה לתוך מים חמין שבכלי ראשון שהיס"ב והסירה מיד

[על כל זה] הרי היא נקראת מצה מבושלת ואין יוצאין בה, אבל אם נפלה לתוך מים שבכלי שני [אפילו אם היס"ב במים] יוצאין בה מפני שכלי שני אינו מבשל ומ"מ יש להחמיר לכתחלה אם לא לצורך לפי שיש אומרים דפת מתבשל אף בכלי שני. ש"ע הרב הרש"ז סימן תס"א סעי' י"ד והוא מדברי הש"ע שם סעי' ד' ומג"א שם ס"ק ח' וחי"ש ס"ק י"ג. ועיי"ש בח"י [ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ב] דה"ה אם המצה נשרית במים צוננים מעל"ע אף אם לא נימוחה שם ג"כ אין יוצאין בה משום דכבוש הרי הוא כמבושל ע"כ, אך בפמ"ג א"א שם ס"ק ח' כתב דכבוש הוא רק מפליט ומבליע אבל אינו מבשל ועיין בספר סמא דחיי סימן י"א אות כ"ב דבשעת הרחק יש להקל בכבוש מעל"ע ע"כ, (שם).

- ד -

מצה שרוי'

ה] זקן וחולה יוצאין במצה השרויה במים צוננים אפילו לכתחלה [אם לא נשרית שם מעל"ע] והוא שלא נימוחה [ואעפ"י שנתמססה במים לא יצאתה מכלל לחם כ"ז שלא נימוחה לגמרי] ואם א"א לו לאכול השרוי במים מותר אפילו בשרויה ביין ושאר משקין וכ"ז בזקן וחולה אבל בשאר כל אדם אפילו בדיעבר אינו יוצא בשרויה ביין או בשאר משקין [חוץ ממים] ואין חילוק בזה בין הכזית מצה שמברכין עליו על אכילת מצה ובין הכזית של אפיקומן. מג"א סימן תס"א ס"ק ז' חי"ש שם ס"ק י"ב וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ב ועיי"ש ש עור במג"א הנ"ל ובש"ע הרב הרש"ז שם דאפילו השרוי במים [פחות ממעל"ע] לא שרינן לשאר כל אדם שאינו זקן או חולה אלא בדיעבר אבל לא לכתחלה ולזקן או חולה שקשה לו לאכול מצה יבישה מתירין אפילו לכתחלה ע"כ. ועיי"ש עוד בש"ע הרב הרש"ז סעי' הנ"ל דצריך ליוהר לשרות כזית שלם ביחד אבל אם ישרה פרוסות פחותות מכזית אינו יוצא בהן ידי חובתו אם נשרו כ"כ עד שנתלבנו המים מחמתו מפני שכבר נתבטלו מתורת לחם ע"כ, וכעין זה כתב ג"כ בפמ"ג מ"ז סימן תס"א ס"ק ב' דפירורין שאין בהם כזית ששראם במים ונתלבנו המים או ששראם במשקה צבוע אין יוצאין בהם משום דלית בהן תורייתא דנהמא לענין המוציא ע"כ.

ועיין ש"ע"ת סימן תס"א ס"ק ח' בשם ברכ"י דזקן מופלג או חולה יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק דק בלי שום משקה ואוכלם משום דבכה"ג פסקינן [בש"ע סימן קס"ח] דמברך עליו המוציא וברהמ"ז ושמעתי שכך היה נוהג גדולי הדור מהר"ח אבילעפיא לעת זקנותו עכ"ל הש"ע"ת בשם הברכ"י. וכ"כ בספר מאורי אור דבמצה אפויה ונטחנה הרק נמי יוצא ע"כ ומובא בספר א"ח החדש סימן תס"א אות ז' ובשם תשובת בניון ציון הביא שם שכתב דיותר טוב לפרר המצה לפירורים דקים ע"י שירוך במדוכה מלשרות אותה במים ע"כ [ועיין רמ"א סימן תק"ד סעי' ג' ובמג"א שם ס"ק ט' דמותר לגרר מצה (פירוש לכתשה) ביו"ט אפילו בלי שום שינוי משום דאין טחינה באוכלין שהיו

אפיית המצות השלם

סט

טחונין מתחלה אבל אסור לברור ביו"ט את הפירורין גסין של המצות מתוך הפירורין דקין שהם כקמח ע"כ ועיין ספרי מניו"ט סימן צ"ח ס"ק ל"ח]. ועיין בדברינו לעיל סימן זה ס"ק ס"ו ענף ד' ה' ו' ז' ח' ט' מ"ש בשם השע"ת לענין אותן שמחמירין שלא לשרות מצה בפסח בתבשיל או במים, (שם, צ"ג).

- ה -

הבדיל במורסן - ועירבו

קמח שהפריש המורסן ממנו וחזר וערכו עם הקמח להמג"א בסימן תנ"ד ס"ק ב' יש ספק אם מצטרף לכזית מצה שיוכל לצאת בו י"ח ולדעת הח"י שם ס"ק ב' אין מצטרף ועיי"ש בפמ"ג מ"ז ס"ק א' דאף שנטל המורסן והחזירו אם יש בקמח לבד כזית בכדי אכילת פרס יוצא בו משום דטעם כעיקר לדין הוא מן התורה ע"כ, ועיין בא"א מהגה"ק מביטשאטש דהא דאמרינן רמורסן שפירש וחזר אין מצטרף לכזית מצה אין זה רק בהנשאר בהכברה משא"כ בהנשאר בהנפה לא שייך כן ונוהגים שהנשאר בהנפה חוזרים וטוחנים ומנפים ואין זה בגדר מורסן ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תנ"ד אות ב'. וכן משמע מדברי הפמ"ג שיובאו אי"ה בענף שאח"ו. ועיי"ש מעלת קמח נקי עוד בא"ח הנ"ל בשם הגאון מהרש"ם מברעזאן רביש בין החטים מצומחות אף שיש ששים נגדם מ"מ צריך לרקוד יפה שלא ישאר שום סובין בהקמח משום דלפי המבואר בפמ"ג מ"ז סימן תס"ז ס"ק י"ח אין לסובין דין לח בלא עם הקמח וא"כ חו"ג בפסח לכן יש לזהר ככה"ג שלא לאכול הקמח בפסח אם נטחן עם הסובין [שקורין ראזיווע] וכ"כ בספר יד יהודא דטוב יותר על פסח הקמח הנקי יותר מסובין ע"כ, (שם)

- ו -

פת קיבר

פת קיבר [פירוש קמח שלא נטלו ממנה הסובין והחזירוהו לתוכו אלא שרקדו הרבה קמח ונשאר הרבה סובין עם קמח] והוא ראוי לאכילה ע"י הרחק הרי יוצא בו י"ח לדעת הרמב"ם אם עשאה לאדם ולדעת הראב"ד אינו יוצא בה וצ"ע. פמ"ג א"א סימן תנ"ד ס"ק ג', (שם).

- ז -

תערובת קמח תבואה - בקמח קטניות

ח] אם עירב קמח חטים או קמח של שאר ד' מיני דגן עם קמח של אורז או עם קמח של שאר מיני קטניות עיין בש"ע סימן תנ"ג סעי' ב' ובמג"א שם ס"ק ב' ובח"י שם ס"ק י"א ובש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ז' שיש בזה חילוקי דיעות

באיזה אופן יוצא בה י"ח מצת מצוה ובש"ע הרב הרש"ז שם סיים דלענין הלכה יש לחוש לכתחלה דאפילו מצה הנעשית מקמח חטים עם קמח אורז אין יוצאין בה א"כ יש בה כזית חטים בכדי אכילת פרס ואם נעשית מקמח חטים עם שאר מיני קטניות או מקמח אורז עם שאר מיני דגן אין יוצאין בה אעפ"י שיש שם דגן בכא"פ [א"כ יש שם רוב דגן] אבל בשעת הרחק יש לסמוך על האומרים דבנתערב קמח חטים עם קמח אורז ועשה מהם מצה אם יש בה טעם חטים יוצאין בה אעפ"י שאין בה כזית חטים בכא"פ ואם עירב קמח חטים עם קמח שאר מיני קטניות או קמח של שאר ד' מיני דגן עם קמח אורז אין יוצאין בה א"כ יש בה כזית בכא"פ ע"כ, (שם).

- ח -

מצה שוי"ב איסור דרבנן

ט] מצה שיש בה איסור מדרבנן אין יוצאין בה י"ח משום דמצה שאין מברכין עליה ברהמ"ז אינו יוצא בה. פמ"ג א"א סימן חס"א ס"ק ח' בשם הרמב"ם ועיין בשר"ח מערכת חומ"צ סימן י"א אות ח' רכן הוא רעת בעל עמק הלכה ורלא כתשובת בן יהורא רכתב דמראודייחא מיהא יצא י"ח מצה ועיי"ש בשר"ח הנ"מ שיש בזה, (שם).

- ט -

תערובות במצות

י] מצה שלא נאפית לשמה שנתערבה ברוב מצות האפיות לשמן חולין בכל מצה שהיא מהרוב שנאפו לשמן ויוצאים בהם ידי חובת מצה בפסח כי מעיקר הדין שייך גם כזה ביטול ברוב. שר"ח מערכת חומ"צ סימן י"ד אות י"ג בשם תשובת משיב דבר ועיי"ש עוד מ"ש לענין חשיבות המצה אם יש בזה חשש משום דבר חשוב או משום דבר שבמנין דאינו בטל ברוב כיון דהכרות של מצות מצוה הם נמכרים במנין משום חשבות המצוה עיי"ש מ"ש בזה, (שם). (וע"ע בסמוך או' כ"א באורך).

- י -

מצה שעופשה

מצה שעופשה ונתקלקלה קצת י"ל דאין יוצאין בה כיון דאין מברכין עליהן המוציא וברהמ"ז רק שהכל [כמבואר בש"ע או"ח סימן ד"ד סעיף א' ועיין בדברינו לעיל ס"ק זה ענף ט'] וכן הביא בהגהות הגאון מהרש"ם מברעואן סימן תנ"ד אות א' [ממטכת מנחות דף כ"ג ע"ב ורש"י שם] דמצה שעופשה פסולה לצאת בה י"ח מצה, (שם).

- יא -

מצה גזולה

(הרבה בני־א אופיין בתנור אחד)

אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה לכן אם הרבה בני אדם אופיין מצות של מצוה בתנור אחד טוב שיאמר כ"א מהם כל מי שהגיע מצתי לידו הדי היא נתונה לו במתנה לפי שיש לחוש שמא יתחלפו מצות של זה בזה, וכן טוב לומר בשעת הטחינה כשטוחנין הרבה ביחד מפני שלפעמים מתחלף הקמח ונמצא מברך שלא כד"ת אבל אם שאל מצה מחבירו יוצא בה ידי חובתו לכתחלה שהדי השאילה לו ע"מ שיאכלנה ויחזיר לו מצה אחרת ונמצא מצה זו היא שלו לכל דבר. ש"ע הרב הרש"ו סימן תנ"ד סעי' י"ג י"ד ועיי"ש עוד בסעי' ט' י' י"א באיזה אופן מותר לצאת במצה גזולה ובאיזה אופן שמוחר גם לברך עליה, (שם).

- יב -

שלימות מצות - קודם פסח

ועיין בספר סמא דחיי סימן י"א אות י"ב שכתב רידא שמים אם קונה מצות מצוה מחבירו טוב לו שישלם בעדם קודם הפסח כדי שיקנה אותם בכסף ומשיכה ולא יהיה המוכר עייל ונפיק אוזוי ע"כ [דבריו לקוחים המה משע"ת סימן תרנ"ח לענין אתרוג] והגם דבתשובת שם אריה [חיו"ד סימן מ"ח] כתב דהקונה בהקפה הוא קונה במשיכה [בלבד] וע"ז סומכין העולם מ"מ ידא שמים יוצא ידי כולם ע"כ, (שם).

- יג -

הוציא מצה בשבת

ועיי"ש עוד בש"ע הרב הרש"ו הנ"ל בסעי' י"ב דמי שהוציא מצה מרשות הרבים לרשות היחיד או להיפך בליל ט"ו שחל להיות בשבת מותר לצאת בהן ידי חובתן ולברך עליה ואין זו מצוה הבאה בעבירה כיון שרק הוא עשה בה עבירה במה שהוציאה או הכניסה אבל גוף המצה לא נעשה בעבירה ולא באה לידו ע"י עבירה שעשה הוא כיון שהיתה שלו קודם שהוציאה או הכניסה ע"כ, (שם).

- יד -

אפיית מצות בחמה

עיין ח"י סימן תס"א ס"ק ח' בשם כנסת הגדולה דראוי למחות שלא לאפות מצה בחמה ובדיעבד אם אפה בחמה והחום שלט בה כ"כ עד שנאפית ע"י חמימותה המצה מותרת אך אין יוצאין בה י"ח כוית מצה ע"כ, (שם צ"ד).

- טו -

אכילת מצות לעכו"ם

עיין בתשובת בשמים ראש סימן קס"ט ראסור להאכיל מצות מצוה לעכו"ם אבל שאר מצות מותר ליתן לעכו"ם מהם ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן ת"ס אות א' (שם, צ"ה).

- טז -

אפיית מצות ע"י ישראל גדול

ע"י ישראל גדול. אבל לא ע"י עכו"ם ולא ע"י חדש שאינו שומע ואינו מדבר ולא ע"י שוטה דהיינו שמאבר מה שנותנים לו ולא ע"י קטן. ש"ע סימן ת"ס סעי' א'. ועיי"ש בש"ע הרב הרש"ז סעי' א' רבשעת הרחק שא"א בענין אחד כגון זקן או חולה שא"א לו ללוש ולאפות בעצמו והוא בין הגויים ואין שם ישראל [גדול וכן דעת] אז מותר לעשות גם הלישה והאפייה ע"י עכו"ם או ע"י חדש שוטה וקטן אם הישראל גדול [שהוא זקן או חולה] עומד עליהם ומשגיח שלא תחמץ העיסה גם יזהר לומר להם שיעשו לשם פסח ולשם מצות מצוה ע"כ, (שם, צ"ו).

- יז -

עיין בס"ק שלפנ"ו שלא ללוש ע"י עכו"ם ועיין תשובת מהרש"ם ח"א סימן קכ"א שנשאל באחר שאפה מצות מצוה והלש הוא מחלל שבת קודש בפרהסיא אבל לא במלאכות התמורות המפורסמות להמון העם ונסתפק השואל אם לפסול המצות למצות מצוה כיון דמומר לחלל שבת דינו כגוי [כמבואר בש"ע יו"ד סימן דס"ד סעי' א'] אך בנר"ד אמר הלש בפירוש שהוא עושה לשם מצות מצוה עכתו"ד השואל. והרב מהרש"ם השיב לו דאם הלש הראשון מחוך האגן היה איש כזה שמחלל שבת וא"כ הרי המגלגלים המצות שהם כשרים הלא כ"א מהם לש עיטה שבידו שנית להעריכה יפה ולהיות דאוויה למצה א"כ בכה"ג י"ל דלכו"ע שדי [עייין בטור יו"ד ריש סימן רע"א לענין עיבוד של עכו"ם דסגי כשיחזור וימתח ויתן עליו סיד ובמג"א סימן ל"ג ס"ק ד' ודג"מ שם וכמו כן בנר"ד] רכיון שצריך להעריכה לכו"ע מהני לישת המגלגלים לשמה להכשיר העיסה, (שם, צ"ו).

- יח -

ואם זה שלש באגן היה ישראל כשר והמעריך ומגלגל המצה היה מחלל שבת קודש פשיטא דכשר כיון דכבר נילוש לשמה ואם נתברר בנר"ד שהמחלל שבת הנ"ל הוא נשמר א"ע מלחלל שבת בפני אדם גדול יש לומר דאינו בכלל

מחלל בפרהסיא [כמו שנתבאר בספרי דע"ת בשם הת"ח והא"ר], ועוד כיון שבנד"ד אמר בפירושו שהוא עושה לשם מצות מצוה אין חשש ועוד יש לצדד בזה להקל כיון שאינו מחלל בדברים החמויים המפורסמים לכל [עיין תו"ח סימן ל"ד סעי' כ"ד], ועוד י"ל בזה להקל דכיון שלא נתברר שהוא מחלל שבת באיסור דאורייתא ויש ספק שמא אינו מחלל רק באיסור דרבנן לא נפסל לעדות [כמבואר בב"י אבהע"ז סימן מ"ב בשם מ"כ] ומכ"ש שלא נעשה מומר בפרהסיא עי"ז כיון דיש לומר דאפילו אם חילל שבת באיסור דאורייתא מ"מ שמא היה בשגגה שסבור שהוא מותר או שסבור שהעשרה הרואים אין יודעים שהוא אסור מן התורה וגם יש לצרף בזה סברת הבנין ציון החדשות שכתב שבזה"ז שמתפללים בשבת ומודים בכורא עולם ומלים בניהם ונוהגים בגיטין וקידושין שהם עיקרי הד"ת יש להקל שלא יהא מגעם עושה יי"נ וה"נ בנד"ד ובכנין ציון כתב שם [דדוקא במבורר שהוא יודע דיני שבת ומעיו פניו לחלל בפני עשרה או דינו כמומר גמור ומגעו יי"נ אבל לא בלא"ה עכת"ד הרב מהרש"ם הנ"ל, ועיין בספרי מנחת שבת סימן ע"ב ס"ק ט"ו ובשירי המנחה שם דף קנ"ז ע"א אות ד', (שם)]

- יט -

ועיין תשובת הרדב"ז ח"ג סימן תקפ"א כמה שנהגו במצרים במצה שמורה שהיהשאלים הם לשין ועורכין ומקטפין והנכרי אופה וישראל עומד ע"ג וכתב שם כיון דעיקר שימור דמצה הוא לשמור אותה מחימוץ ובשאר מצות [שאינם למצות מצוה] אם ידוע לנו שלא החמיצה מותרת ורק במצה שיוצאין י"ח צריך שימור מחימוץ לשם מצות מצוה וא"כ בשלמא טחינה ועריכה ולישה יש לחוש בהם לחימוץ ולכן בעינין שמירה לשמה אבל בנד"ד שהעכומ"ז עומד בפי התנור איזה חימוץ שייך בזה שנצטרך שמירה לשמה והרי העכומ"ז אינו עושה שום מעשה אלא הכנסה והוצאה וגם אין לחוש שמא ישהה העכומ"ז את המצות לפני פי התנור עד שיחמיץ כיון דהישראל עומד שם והדבר נמסר לישראל ולא לעכומ"ז ואין לעכומ"ז שום עסק רק להכניס לתנור ולהוציא ממנו וכן נראה דעת הרשב"א ומלשון הגמ"י דאין להחמיר אלא בלישה ולא באפייה אלא משום חיוב מצוה יש לאפות ע"י ישראל כשיש ישראל יודע לאפות אבל בדיעבד אם אפה עכומ"ז וישראל עומד ע"ג כשר עכתו"ד הרדב"ז הנ"ל הו"ד בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן ת"ס אות ב', והרב מהרש"ם סיים שם דמה שכתב הרדב"ז דבאפייה לא שייך שמורה מחשש חימוץ יש לפקפק בזה דגם באפייתה יש כמה דברים שצריך ליהזר בהם מחשש חימוץ [כמבואר בש"ע סימן תס"א סעי' ג' ובפמ"ג א"א שם ס"ק י"ד ובדברינו לעיל סימן זה סעי' י"ג ובמעדני שמואל שם] אם לא שנאמר דהרדב"ז סבירא ליה להקל בדיעבד בדברים אלו וצ"ע ע"כ ועיין בדברינו בס"ק שאח"ז מ"ש בשם מהר"ח או"ז, (שם, צ"ט).

- כ -

ועיין ח"י בסימן ח"ס ס"ק ג' דאם אפשר נכון ליוהר במצות מצוה שלא יעשה קטן אפילו את הנקבים שמנקבים את המצות ע"כ [ועיין בבה"ט שם ס"ק ב' ג' ובש"ע הרב הרש"ו שם סעי' ב' ובח"י סימן תנ"ה ס"ק ח' ובדברינו לעיל סימן ק"ט ס"ק י"ב מ"ש שם] ועיין בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"ג אות ט"ז בשם אמרי שפר שחקר שם בדבר הקטנים שעוסקים [בשעת הדחק] באפיית מצות מצוה [דהיינו כשגדול עומד ע"ג] ולפעמים אינם שכירי יום אם שייך בזה לומר שאין יוצאין בהמצות י"ח משום דאומן קונה בשבח כלי וקטן מיקני קני אקנויי לא מקני ומסיק שם דאין חשש בזה משום אומן קונה בשבח כלי ומ"מ לכחלה יש לאפותה ע"י גדולים מטעם המבואר בש"ע סימן ח"ס ע"כ, (שם, צ"ח).

ובעינן גם כן שהביא שחי שערות דכ"ז שלא הביא ב' שערות הרי הוא עדיין קטן ועיין פמ"ג מ"ו סימן ח"ס ס"ק א' דיש אומרים דשימור לשם מצה הוא חיוב מן התורה לכן בעינן לידע בבירור שהוא בן י"ג שנה וגם הביא שחי שערות אבל אין לסמוך לכחולה לומר דמסתמא הם בני י"ג שנה והביא שחי שערות עד שיהיו גדולים בשנים ע"כ [ועיין מג"א סימן נ"ה ס"ק וא"ו ד]. וכן הוא משמעות דברי הרב הרש"ו סימן ח"ס סעי' א' דבעינן לידע בבירור שהביא שחי שערות. ועיין במסה"ש שעל קיצוש"ע ס"ק ט"ו בשם האחרונים דעיקר הקפידא הוא רק על לישת המצות ועריכתם ואפייתם אבל שאיבת המים ומדידת הקמח וניקור המצות יש להקל לעשותם ע"י בן י"ג שנה אעפ"י שאינו יודע שהביא ב' שערות ע"כ, (שם).

- כא -

עיין פמ"ג מ"ו סימן ח"ס ס"ק א' [דה"מ והנה] דאם לש עכו"ם חשו"ק ואין ישראל עומד ע"ג [לומר לשם מצות מצוה] אלא עומד מרחוק יאכל ממנה הכוונה מצה כליל א' בלא ברכה. ועיי"ש עוד בפמ"ג א"א בסימן הנ"ל ס"ק א' [דה"מ עבר ושפחה] שכתב דאם הלש את העיסה הוא ישראל מומר שעובד ע"ז להכעיס לא מהני ביה אפילו אם הישראל עומד ע"ג משום שהוא עושה אדעתיה דנפשיה ואם הלש את העיסה הוא מומר לתיאבון [ולא להכעיס] אין לאכול מהמצה שעשה שלא בפני ישראל משום דצריך זהירות יתירה והוא מטרח לא טרח ע"כ. [ועיין בדברינו לעיל סימן זה ס"ק צ"ו מ"ש שם לענין אם הלש הוא מחלל שבת] ועיין בא"ח החדש סימן ח"ס אות ג' בשם ע"ד באחד שהגיע לכפר של ישמעאלים בע"פ ומצא את הישמעאל ששם כבר הקמח בעריבה ללוש וקדם הישראל ונתן המים שם לשם מצה והישמעאל גלגל ולש ואחר הלישה הפריש הישראל מיד חתיכה מהעיסה ועשאה כמיץ עוגה ואפה על הגחלים, וכתב שאם א"א לו להישראל בשום אופן לעשות מצה אחרת יקדש ויברך על עוגה זו המוציא ועל אכילת מצה ע"כ, (שם, ק"א).

דין נמצא חטה בעיסה, או במצה האפוי

ואם נמצא בתוך העיסה גרעין תבואה וכו'. א] עיין בשע"ת סימן תס"ז ס"ק כ' בשם ספר בני רוד בענין שנמצא במצות שמורות אפיות חטים בקצת מהם ונדע שלא היו בתוך המים רק שהמרקדת נתנה בטעות קומץ חטים בתוך הקמח שלשו ממנה המצות יש להחמיר ולאסור דכיון שנמצאו כמה חטים יש לחוש שנתקעו מהם ואף אם נדע שלא היו בקועות יש לחוש שמא לא נקלה יפה באור ושוב יבאו במרק ע"כ. ב] ועיין ח"י סימן תנ"א ס"ק נ"א רצריך לרקד הקמח קודם הלישה ואם עבר ולש העיסה ולא נתרקד הקמח קודם אפשר לאסור כל העיסה כי הרבר ידוע שכל שלא ריקדו הקמח מצויים בהם חטים שבורים ושלמים ונאסרה המצה או העיסה כאשר באו כמה פעמים מעשה לידינו ע"כ וכן הביא בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"א אות א' בשם ספר בגדי ישע שכתב בפשיטות לאסור בדיעבד אם לא רקדו הקמח ע"כ, אך במג"א סימן תנ"א סוס"ק ל"ד משמע ראין עיכוב בדיעבד אם לא רקדו הקמח ועי"ש בפמ"ג א"א ס"ק ל"ד ובמחה"ש שם דכן הוא דעת הא"ר דאין לאסור בדיעבד בלי ריקדו הקמח וכן הוא דעת הפמ"ג א"א שם להקל בריעבד וכן משמע דעת החי"א כלל קכ"ה אות י"ח וכ"כ במקו"ח שם בביאורים ס"ק ט' להקל בדיעבד אם לא דקדו הקמח אפילו נמצא שם חטים אח"כ בעיסה מטעם דאמרינן דאם העיסה לא נתחמזה מכש"כ החטים שהם קשים ולא חיישינן שמא החטים הם באו ממים שבמקום אחר וכבר נתחמצו משום תולין במצויי דהחטים באו מהקמח כיון דלא רקדו אותו ולכן אין כאן שום חשש ע"כ [וזהו שלא כדעת השו"מ המובא לקמן ענף ג'] ועיין בשד"ח. מערכת ואות הנ"ל דמשמע גם דעתו להקל בדיעבד בשלא רקדו את הקמח. ג] ועי"ש עוד שהביא בשם שו"מ שכתב במסקנתו דאף אם נימא דלא כהח"י הנ"ל דמחמיר בלא נרקד הקמח מ"מ זה דוקא בסתם קמח שלא נתרקד או אמרינן דמהיכא תיתי לחוש שימצאו בו חטים שלימים כיון שדרך החטים להתפרק לקמחים בעת הטחינה ברחיים ולכן צדד המג"א להקל בזה גם בלא ריקדו בדיעבד אבל כל שבאמת נמצאו בו אח"כ חטים שלימים [ושבורים] פשיטא דאסור ע"כ. ד] ועיין בנשמת ארם הלכות תערובות חמץ סימן כ"ז באחד שאפה מצות קודם פטח ולאחר שאפה איזה עיסות מצא חטים במצות וצוה המורה לרקדו הקמח הנשאר והמצות שכבר אפה לא יאכל אלא ביבש משום דשמא ימצא בקרירה בפסח והבעה"ב לא נוהר בזה ופירר את המצות ומצא אח"כ חטים בעיגולים שקורין קניידליך וכתב שם דאף די"ל תולין במצוי דהחטה היתה בקמח וא"כ כיון שהעיסה לא נתחמזה בעודה עיסה כש"כ החטה שהיא קשה ואח"כ נשעת אפייה יש לומר דגם החטה נאפית בתנור כמו העיסה ואחר שכבר נאפית שוב לא תוכל לבא לירי חימוץ אך מ"מ כיון שאפילו בקמח שבמצה שנאפית ג"כ מסופק המג"א סימן תס"ג ס"ק ד' אם להתיר בדיעבד כשנתנוהו לתוך המאכל משום שמא לא נקלה יפה ובקמח שלא נקלה לבדו רק שנמצא במצה עכ"פ מחמיר המג"א משום דהמצה מספקת [ולדעת הח"י שם

ס"ק ד' יש להחמיר אפילו בקמח ממש שקלו אותו שלא להתיר אם נתבשל רק בשהייה ובהנאה אבל לא באכילה, וא"כ מכש"כ החטה שנמצאת במצה יהוי דומיא דכרמל שהבהבו איתו וא"כ לכאורה ראוי לאוסרו אפילו אם אפו את החטה בעיץ משום שמהבו אותו ולא נקלה באור יפה כמבואר בש"ע סימן תס"ג סעי' ג' והגם די"ל דדוקא בכרמל יש להחמיר משום שלא הי' שם רק הבהוב כדרך הכרמל שמהבהבין אותו ולא נאפה יפה משא"כ בחטה שנמצאת במצה שנאפה יפה יש לומר דלכו"ע מותר שהרי גם המצה נאפה וכש"כ החטה אך לפי סברת המג"א הנ"ל שכתב בקמח שבמצה שהמצה מפסקת ולא נקלה הקמח יפה], כמו כן י"ל בהחטה דהמצה מפסקת ולא נאפית יפה ולכן יש להחמיר בזה כמו בשאר חטה אך עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא שמא החטה נאפית כבר ואינה באה לידי חימוץ ולכן עכ"פ במקום שיש עוד ספק יש להתיר מטעם ס"ס עכתו"ד נשמ"א הנ"ל. הן ועיין בא"ח החדש סימן תס"ז אות מ"ח בשם תשובת עולת שמואל דאם נמצא שלשה חטים בחד מצה לא מחזיקין ריעותא גם בשאר המצות משא"כ אם בשלשה מצות נמצאו חטים נמשאו מג' עיסות בדאי יש להחזיק איסור גם בנותרים משום דקשה לומר בשלשתן דמעלמא אתו ובפרט שנמצאו הרבה ולכן איך כאן היתר לאכילה לא ע"י בישול ולא בעיץ ואפילו אם מפרד את המצות קוה"פ לא מהני ביטול כרוב אבל להשהותם מותר וכעין זה הביא שם גם בשם תשובת שו"מ, (שם ג"ן).

- כב -

תערובות מצות מחשו"ו

ועיין בתשובת בנין עולם באחד שנתערב לו מצה שאינה משומרת או עיסה שלש אותה חרש שוטה וקטן בין הרבה מצות משומרות [כגון שאחד מהעוזרים היה חרש או שוטה או קטן] ונסתפק שם אי שייך בזה ביטול כיון דהוי היתר בהיתר וגם המצות נקראים דברים חשובים ודבר שיש לו מתירין שאין להם ביטול ומסיק שם דאפילו אם נאמר דלא שייך בזה ביטול משום חשיבות או משום דשיל"מ מ"מ נראה שיש תקנה להאכיל מצה אחת לאחרים [ואם נתערבו שני מצות שלש אותם חשו"ק יאכיל שני מצות לאחדים וה"ה יותר] ומותר לעשוהו כן אפילו במזיד קוה"פ ואז נוכל לתלוח שהמצה שאינה משומרת כבר נאכלה ואין כאן משום מבטל איסור לכתחלה כיון דהיתר הוא ויכול אח"כ לאכול [חובת] כזית מצה [בלילה הראשונה] אפילו רק ממצה אחת מהנשואים וא"צ לאכול שתיים שתיים [עיין ביו"ד סימן ק"י סעי' ז'] אמנם מי שנוהר לאכול מצה שמורה כל ימי הפסח בודאי שייך בזה ביטול מצד איסור חמץ וגם אין לו להחמיר כ"כ דנימא דאין לו ביטול כדן יבש ביבש ע"ב ומובא בא"ח החדש סימן חנ"ט אות ד'. ועיין בשד"ח מערכת חומ"צ סימן י"ג אות י"ז דבערב פסח בין העוסקים בעדיית מצות מצוה היה חרש אחד שאינו שומע ואינו מדבר ולא שמו על לבם ואחר שנתערבו המצות שערך החרש עם שאר מצות שעדכו כל

הבני דעה שמו על לבם שיש קפידא בזה והשיב ע"ז הרב חיים של שלום שמצות קטנות שלנו לא נקראים דבר חשוב שלא יועיל להם ביטול ברוב והגם דעכ"פ חשיב דבר שבמנין כיון שנמנות למצוותן מ"מ העלה דהמצות שערך החדש בטלות הם ברוב המצות שעשו הבני דעה ומותרות ע"כ. ועיין בדברינו לעיל סימן זה ס"ק צ"ג ענף י"ב מ"ש שם, (שם, צ"ו).

- כג -

אפיית מצות בחילול שבת

ועיין בחשובת לב חיים שכתב במי שאפה מצות של מצוה בערב פסח בפסח שחל להיות בשבת והאפיה היה סמוך לחשיכה שכבר קדש היום הגם שנתחייב בנפשו כמה שחילל את השבת ובפרהסיא מ"מ כיון שהיה רק פעם ראשון ולא ב' פעמים וגם היה בשוגג שכסבור היה דעדיין יש שהות ביום לגמור מלאכת האפיה לכן המצות מותרות ושדי לצאת בהם י"ח נפסח ע"כ ומובא בא"ח החדש סימן תנ"ד אות ה', (שם, צ"ג).

- כד -

לשם מצות מצה

עי' פמ"ג מ"ז ת"ס ס"ק א' הדריעבד י"ל דגם במחשבה סגי אפילו אומו אומר בפירוש בפיו שעושה לשם מצות מצה ע"כ. [ועי"ש עוד דסתמא דמצה לשמה משא"כ טחינה וקצירה סתמא לאו לשמה וצ"ע ע"כ] ועיין במסה"ש שעל קיצוש"ע סימן זה ס"ק ט"ז דאף אם לא כיוון לשם מצות מצוה רק שמרה מחימוץ לשם מצה של פסח מותר [ועיין ש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ה וסימן תנ"ג סעי' י"ד וסימן ת"ס סעי' א' ובפמ"ג מ"ז ריש סימן ת"ס וסימן תס"ב] עכ"ד המסה"ש ועיין בחשובת מהר"ח או"ו סימן ל"ה שכתב דגם אם הלש אינו מתכוין לשימור לשם מצה ורק העומד ע"ג מתכוין מהני [בזה] כוונת חבירו העומד על גביו והוי כוונה גמורה, ובסימן קמ"ג הביא שמורו הר"י ז"ל מחמיר בזה אך שהמהר"ח או"ו הנ"ל חולק עליו ומובא בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן ת"ס אות ה' ועיין חשובת מהר"ם שיק חאו"ח סימן דל"ט מ"ש בזה ומדבריו שם משמע דדבר שתלוי במחשבה כגון כוונת שימור לשם מצה אין אדם אחר יכול לחשוב שיהא זה השימור לשם מצה. ועיין עוד בדברינו לעיל סימן ק"ח ס"ק ב' ענף ד' וענף וא"ו מ"ש שם מענינים כאלה, (שם, ק').

- כה -

אפייה קודם החג

עיין ח"י סימן תנ"ג ס"ק י"ג דאע"ג דקיי"ל דקמח בקמח מקרי לח בלח

ואינו חרו"ג בספס מ"מ כל בע"ג יחמיד לעצמו לאפות הכל קדה"פ ע"כ, וכ"כ הטו"ז סוס"י תנ"ח בשם הטור והמדקדקים אופין כל מה שצריכין למועד קודם המועד בכרי שאם יש שם איזה תערובות חמץ יחבטל קודם זמן איסורו ע"כ, (שם, ק"ד).

- כו -

אפייה בער"פ

עיין במסה"ש שעל קיצוש"ע ס"ק י"ז בשם הש"ע והרב הרש"ז סימן תנ"ח רדאוי לעשות כן [לאפות המצות מצוה בער"פ לאחר חצות] ומסיים שם דכן עושין המהרדין במדינתנו ע"כ. ועיין בספר א"ח החדש סימן תנ"ח אות א' בשם ספר מאורי אור רכין שלא נזכר זה בחלמוד שלנו רק בירושלמי וגם שקרוב לבא לידי חששות של איסור אם אופין בער"פ אחד חצות היום משום רכשאופין אחד חצות בעל כרחך צריכין לבטל בפירוש קודם הלישה [את הפירודין שיפלו או שישארין] והרב מסוד לכל עמי הארץ וגם השכחה עלולה מאוד וישכחו לבטל וקרוב לבא לידי מכשול של כל יראה וכל ימצא לכן שב ואל תעשה ערף ולכן לא נזכר בש"ע סימן תנ"ח שיש חיוב דוקא לאפות בער"פ אחר חצות ולא כתב שם דק בלשון נוהגין וכי' ולא בלשון חיוב עכ"תור הא"ח החדש בשם מאורי אור בתוספת ביאור קצת, וכעין זה הביא שם ג"כ בשם ספר יפה ללב שכתב ג"כ דלדעתו יתור טוב לנהוג ללוש קודם חצות מלוש אחד חצות היום משום דא"א להנצל מאיזה חששות אשר יש בהם נפקא מינה טובא וגם כתב שם רכשחל התקופה בער"פ אחר שש שעות מהיום נוהגין איזה בני אדם ללוש המצות מצוה בבוקר קודם שש כדי לצאת מידי ספק חשש סכנה [וכרמשמע ברמ"א סימן תנ"ה סעי' א' דלכתחלה יש להחמיד להשים ברזל גם במים שלנו בתקופה הנופלת], ועיי"ש עוד בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן בשם ספר שערי דממים דגם הגר"א מוויילנא לא היה מקפיד לאפות המצות בערב פסח והוכיח בביאוריו מירושלמי ותוספתא דמרינא אין נפקא מינה בזה ושכן עיקר ע"כ.

- כז -

הסקת התנור בהושענות

ועיין רמ"א סימן תרס"ד סעי' ט' דנהגו להצניע ההושענות [של יום הושענה דבה] להסיק בהם התנור שאופין שם המצות מצוה כדי לעשות בהם מצוה. ועיין בח"י סימן תמ"ה ס"ק ג' בשם מהר"י ריש להסיק התנור בלולב ומהר"י היה רגיל לעשות ממנו היסק בפי התנור בשעת אפיית המצות ע"כ, (שם, ק"ד).

נצטרפו בסל עד ליל יו"ט. עיין ח"י סימן תנ"ז ס"ק ט' שכתב דמותו להפריש מהם חלה ביו"ט כיון שהיום נחתיבו. אך הרב א"ד אוסר להפריש מהם ביו"ט גם בכה"ג כיון שהיה יכול לצרפם מעיו"ט והו"ד ביד אפרים בהלכות יו"ט סימן תק"ו בציונו על הרמ"א שם סעי' ג' והרב יד אפרים סיים שם שכן הוא העיקר כדעת הא"ד הנ"ל. ועיין עוד בענין זה בספרי מנחת יו"ט סימן צ"ח ס"ק מ"ה מ"ו מ"ש בזה.

הפרשת חלה שלא מן המוקף

(י) מצות שנאפו משני עיסות או יותר והיה בכל אחת מהעיסות שיעור חלה לא הקילו חכמים בהן להפריש מאחת על חברו שלא מן המוקף [אפילו בחוץ לארץ] אבל כשמקיפם זה לזה די בכך אפילו בלי צירוף כלי. ט"ז סימן תנ"ז ס"ק ב'. ועיי"ש עוד ריש אומרים דלא הוי מן המוקף רק אם הם בכלי אחד ע"כ ועיי"ש בח"י ס"ק ז' דבעינן שיגעו זה לזה בתוך הכלי וסיים שם וירא שמים יוצא ידי שניהם שיהיו בתוך הכלי וגם יגעו זה בזה ע"כ.

(יא) עיין בש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ז סעי' י"ב שכתב דאפילו מצות שבאו מעיסה אחת שהיה בה שיעור חלה שבזה אין צריך לחרוס בה מן המוקף לרבדי הכל, מ"מ מרת חסידות הוא להחמיר להפריש גם מהן מן המוקף שיגעו זה בזה בתוך הכלי בשעת הפרשה ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה שהרי מה שיאכל לא יהיה מוקף עם מה שיפריש וכן נוהגין.

(יב) ובריעבד שעבר והפריש שלא מהמוקף אפילו שני עיסות שיש בכ"א שיעור חלה ואפילו זו מונחת בבית זה וזו מונחת בבית אחר והפריש חלה מאחת מהן והיה בדעתו לפטור גם השניה בחלה זו הרי זו פטורה וא"צ לחזור ולהפריש גם ממנה משום שלא הצריכו חכמים להפריש מן המוקף רק לכתחלה. ח"י סימן תנ"ז ס"ק ז'.

שכחו להפריש חלה קודם יו"ט

(ג) אם היה בכל אחת מהעיסות כשיעור חלה ושכח להפריש מעיו"ט ונזכר מזה ביו"ט צריך לשייד מכל מצה חתיכה אחת [קטנה] ויפריש לאחד יו"ט מכל אחת מהחתיכות המשווידים משום דלא מהני צירוף למה שנאכל כבר. יד אפרים סימן תק"ו. ועיין בספר סמ"ח סימן י"ב אות י"ג י"ד בשם הבית מאיר שכתב דאם ישאר לו לאחד יו"ט גם מצות שלימות או יצרף לאחד יו"ט כל הפרוסות עם השלימות ויקח מכל הפרוסות חתיכה אחת מכל אחת ובוהו נפטרו גם השלימות שלפניו. ואם העיסות היו בספק אם יש בהם כשיעור חלה בכל אחת מהן או שהיה ביניהם עיסה שיש בכ"א כשיעור וגם עיסות שלא היו בכ"א מהן כשיעור בזה נמי ישאיר מכל מצה חתיכה אחת ויפריש לאחד יו"ט מכ"א ואם ישאר לו אחר יו"ט גם שלימות ובענין שעם הפרוסות יהיה בין הכל כשיעור חלה או יפריש לאחד יו"ט בברכה אבל אם לא יהיה כשיעור לאחד יו"ט או יפריש לאחד יו"ט בלא ברכה משום דחיישינן שמא הפרוסות הם מעיסות שאין בהם

זהירות בעידן אפייה ער"פ

שיאמר בשעת לישה בלשון שמבין כל פירורין שיפלו בשעת לישה ועריכה וכן הבצק שידבק בכלים אני מבטל ומפקיר אותם אבל לאחר שיתחמצו שוב לא יהא בידו לבטל כיון שאסורים בהנאה. ש"ע סימן ת"ס סעי' ג' ומג"א שם ס"ק ב' וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ה'. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן ת"ס אות וא"ו בשם ספר יד יוסף דיש לנהוג לומר הפירורין שיפלו כשיפלו יהיו אז בטלים או הפקר דאל"כ איכא חשש ברירה ע"כ. [ועיין לקמן סימן קי"א סעי' י"א]. (שם ק"ה).

ב] גם טוב לדרוס כל הפירורי בצק ברגליו בעפר כדי שיתבערו מיד קודם שיבואו לידי חימוץ דאם יבואו לידי חימוץ יהא צריך לשורפן כיון שהגיע זמן איסור חמץ. מג"א סימן ת"ס ס"ק ב' וש"ע הרב הרש"ז סעי' וא"ו. ג] גם צריך לזוהר במים שרוחצים בהם הכלים שנשחמשו בעיסה וכן במים שמצננים בהם את הידים שלא לשופכן אלא במקום מדרון כדי שיהיו נבלעים במהרה בקרקע קודם שיחמיצו ואפילו אם שופכן לרשות הרבים מ"מ כיון שכבר הגיע זמן איסור החמץ צריך הוא לזוהר לכתחלה בכל אשר יש לו שלא יבואו לידי חימוץ כלל. ש"ע סימן תנ"ט סעי' ד' ומג"א שם ס"ק ט' וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' ט"ז. ד] גם לא ישפכם ע"ג רצפת אבנים וכש"כ אם הרצפה הוא של קרשים אפילו הוא במקום מדרון שהרי אינם נבלעים בקרקע במהרה. מג"א סימן תנ"ט ס"ק ט' וש"ע הרב הרש"ז שם סעי' י"ז. (שם ק"ה).

דינים נחוצים בהפרשת חלה

ממערני שמואל סי' קט"ו

א) עכשיו נהגו מפני המהירות בעשיית המצות שלא להפריש חלה מהמצות בעודן עיסה ורק לאחר האפיה נוהגין להפריש מיד ויען שיש להסתפק שמה לא היה בכל עיסה לבר שיעור חלה [ואפילו אם היה בכל עיסה לבר שיעור חלה מ"מ עכ"פ צריך לזוהר שלא ליקח חלה מעיסה אחת על חברתה בלא נגיעה זה בזה כיון שלא נילושו יחד] לכן משום טעם זה יתן כל המצות האפיות בסל אחד והסל מצרפם לחלה. ש"ע או"ח סימן תנ"ז ובאחרונים שם.

צירוף ממיני מצות שונים

ב) הא דמהני צירוף סל היינו דוקא אם כל המצות הם של אדם אחד וגם הם של מין אחד אבל אם המצות הם של שני בני אדם או של שני מינים אין הכלי מצרפם. פמ"ג א"א סימן תנ"ז ס"ק ב'. ועיין בש"ע יו"ד סימן שכ"ו סעי'

א' דאם אותן שני בני אדם אינם מקפידים על תערובות המצות של זה בזה הרי הכלי מצרפם.

ג) מצות של חטים שמורות עם מצות של סתם חטים שאינן שמורות אין הכלי מצרפם לחלה כיון שמקפידין על נגיעות העיסות ועל תערובות המצות. ואפשר דאפילו מצות שמורות [ורק שלא הוכנו לשם מצות מצוה שבלילות הראשונות] עם מצות שהוכנו ונתייחדו לשם מצות מצוה ג"כ אינם מצטרפים כיון שגם בהם הדרך הוא להקפיד על תערובתן. ישועות יעקב הו"ד בספר מלי דפסחא אות ל"ב [להגאון הר"מ תאומים האבד"ק הארדאענקא] ובספר סמר"ח סימן י"ב אות ג'.

ד) וברבר אותן שאפעס הגדולים הבנויים בכוחלי הבית דאיתי בספר סמר"ח הנ"ל סימן י"ב אות ד' שכתב דנראה לו שאינם מצרפים [המצות המונחים בהם] לחלה משום רבית אינו מצטרף וכל המחובר לבית הרי הוא כבית. ודאיתו הוא מש"ע הרב הרש"ז בהלכות פסח סימן תמ"ב סעי' כ"ה וסעי' כ"ט ע"כ. וכן דאיתי בהגהות הגאון מהרש"ם מבעדואן סימן תנ"ז אות א' בשם ספר חלת לחם שהעלה ג"כ דתיבה הקבועה בבנין בכוחל אינו מצרף לחלה. וכן תנוד שלנו הקבוע בבנין בקרקע עכ"ד הרב חלת לחם, אך הרב מהרש"ם סיים שם דלפי עניות דעתו הרי דבר זה הוי ספיקא דפלוגתא ולכן בחלה בזה"ז [שאינו אלא מדרבנן] יש להקל ע"כ.

צירוף המצות בכלי - לחלה

ה) אם נתן את המצות על הטבלא או על השלחן שאין לו לבזבז אינם מצטרפים לחלה, ולכן כשמצרפם בכלי יזהר שלא יצא דבר מה מהמצות למעלה מדופני הכלי. ש"ע יו"ד סימן שכ"ה סעי' א' ורמ"א שם, ועיי"ש בש"ך ס"ק בשם הב"ח דלכתחלה יש להחמיר דאפילו אם מקצת מן המצה הוא בפנים מדופני הכלי ומקצתה הוא בחוץ למעלה מדופני הכלי ג"כ לא מהני ע"כ. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד פשוט דמהני אפילו אם רק מקצת מן המצה היתה מונחת בפנים בתוך דופני הכלי וכן דאיתי בספר מלי דפסחא הנ"ל שכתב בהדיא באות ל"א דאעפ"י שחלק מהמצה היא בולטת לחוץ מהכלי ג"כ מצטרפת כיון שקצתה היא בתוך הכלי עכ"ד.

ו) אם אין לו כלי גדולה שתוכל להחזיק את כל המצות יניחם כולם במפה ויכסם במפה. ש"ע יו"ד סימן שכ"ה סעי' א'. ועיינן פמ"ג מ"ז סימן תנ"ז סוס"ק א' שכתב לפרש דברי הש"ע הנ"ל להכוונה הוא שיניח את כל המצות בחדא מפה מלמטה ומלמעלה ואף שבאמצע יהיו קצת מגולים מ"מ הרי הם מצטרפות הכל כיון שמן הצדדין הרי הם מכוסים ע"כ. ועיי"ש עוד דאם מניח את המצות על הטבלה ולמעלה הוא מכוסם במפה לא מהני ע"כ.

ז) אם הניח מצות בסל והמצות העליונות אינם מונחים במחיצות הסל ולקח חלה מהמצות העליונות על כל הסל יש לו להפריש חלה עוד הפעם מהמצות התחתונות ואך שבפעם השנית לא יברך על הפרשת החלה אבל אין

ליטול חלה עליהם מעיסה אחרת המחוייבת בחלה ולא מהם על מצות אחרים מפני שספק יש בדבר אם התחמונים חייבים עוד בחלה [כי שמא כבר נפטרו ע"י הפרשת חלה מהעליונים]. פמ"ג מ"ז סימן תנ"ז ס"ק א'. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ז אות א' שהביא בשם ספר חתת לחם דמסיק ג"כ ליינא דיפיריש שנית בלא ברכה וכדברי הפמ"ג הנ"ל ע"כ.

ועיין עוד בספרו של הרב מהרש"ם הנ"ל בנקוב בשם גילוי דעת בדעת וורה שם בהלכות טריפות סימן נ"ז סוס"ק ל"ה במוסגר שם שכתב שם לענין חיבה החלוקה בינתיים במחיצות של נסרים [ובכל צד מהמחיצות מונחים מצות] וכתב שם שאם דופני התיבה מסכיב הם גבוהים מהמחיצה שבינתיים וכן בשאפע אם דופנותיה הם רחבים יותר מהנסרים שביניהם הרי המצות שכלל צד מהמחיצות מצטרפים יחד לחלים ואם אין הדפנות רחבים וגבוהים יותר מהמחיצות שבינתיים אין מצטרפים ואם ההבדל שבתוך התיבה הוא גבוה עשרה טפחים בכל גוויי אין מצטרפין ע"כ.

ועיין עוד בהגהותיו של הגאון מהרש"ם הנ"ל על ש"ע או"ח סימן תנ"ז אות א' [דה"מ והנה] שנשאל במצות שנילושו ונאפו פחות פחות מכשיעור חלה ונצטרפו בסל אלא שהיו הרבה מהם בולטות חוץ להסל ואח"כ נתחלקו רובן לסדין אחד ומיעוטן לסדין שני ונטלו חלה מהסדין הגדול בסתם ושכחו אם יש עוד מצות בסדין שני ואח"כ נתערבו כל המצות משני הסדינים יחד וכתב שם דלפי דברי הפמ"ג [המובא בריש ענף זה] יש לומר דהוי ספק דרבנן משום דשמא כבר נצטרפו יחד בעת שהיו מונחים בסל וא"כ נפטרו ממילא ע"י הפרשת חלה מהסדין הגדול אפילו אם נטלו חלה מאותן שבלטו למעלה גם יש לומר בזה כל דפריש מרובא פריש וכו' עכ"ד הרב הגאון מהרש"ם הנ"ל.

(ח) הא דאמרינן לעיל בענף א' דהסל מצרפם לחלה היינו אפילו אם לא היו מונחים בתוך הסל רק רגע אחת ואח"כ נטלם מתוכו הרי כבר נצטרפו וחייבים בחלה. פמ"ג א"א סימן תנ"ז ס"ק ב'. ועיין בש"ע הרב הרש"ז סימן תנ"ז סעי' יו"ד י"א דאם המצות הם מעיסות כאלו שלא היה בהם בכל אחת בפ"ע שיעור חלה אלא שהמצות נצטרפו אח"כ בסל הרי לדעת הב"ח והפר"ח מותר להיות אוכל והולך מהמצות הללו ואח"כ יפריש מן המשויר על מה שאכל כבר ולדעת הח"י אסור לאכול מהמצות הללו קודם הפרשת חלה משום דאין צירוף זה מחשבם להיות כעיסה אחת [ממש גם לענין זה שלא יצטרך להיות מפריש מהם מן המוקף] וצריך לתרום מן המוקף (פירוש שיהיו כולם נוגעים זה בזה בשעת הפרשת חלה) והעיקר הוא להלכה כדעת המתירים הנ"ל ואעפ"י כ טוב לחוש לכתחלה לסברא השניה ע"כ. ועיי"ש עוד דאם שכח להפריש חלה ממצות אלו קודם יו"ט וזכור מזה ביו"ט כיון דביו"ט אסור להפריש חלה ממה שנחתייב קודם יו"ט לכן צריך לשייר מכל מצה מעט כדי להפריש אחר יו"ט מן המוקף ע"כ. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעזאן סימן תנ"ז אות א' [דה"מ והנה] מ"ש בזה.

(ט) אם נאפו המצות משני עיסות ויותר שלא היה בכ"א כשיעור חלה ולא

אפיית המצות השלם

פג

כשיעור, וכ"ז מיירי כשלא נצטרפו כל המצות בסל קודם יו"ט אבל אם נצטרפו בסל קודם יו"ט הרי הוא בכל ענין מפריש בברכה עכ"ר הסמ"ח הנ"ל בשם הבית מאיר [ועיין בספרי מניו"ט סימן צ"ח ס"ק מ"ו שהבאתי בשם הרב מים חיים ובנו הרב בהג"ה שם שכתבו ראם נצטרפו המצות כבר בכלי אחר או אין חילוק בין אם היה בכל עיסה כשיעור או לא היה כשיעור וא"צ להפריש חתיכה אחת מכל מצה אלא רשאי להיות אוכל והולך ולאחר יו"ט יפריש חלה ממצה אחת על כולה אפילו על מה שאכל כבר ע"כ. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעואן סימן תנ"ז אות א' (רה"מ והנה) רמשמע מדבריו שגם הוא נוטה להקל עכ"פ בלא היו מתחלה בכל עיסה כשיעור ואח"כ נצטרפו יחד בסל שלא יצטרך ככה"ג להשאיר חתיכה מכל מצה אלא יכול להיות אוכל והולך ואח"כ מפריש].

(ד) אם רכו מקצת מצות קודם יו"ט ושכחו והפרישו חלה מן המצות השלימות ע"י צידוף סל ולא נתכוין לפטור גם את המצות הנרכים אם נזכרו מזה קודם יו"ט ויש במצות הנרכים שיעור חיוב חלה רשאי להפריש חלה מהמצות הנרכים ואין לחוש שמא יש בתוך המצות הנרכים מאותן המצות שכבר נפטרו ע"י מצות השלימות רכיון נרכו רק רק היו כלח בלח לענין זה ועוד שלא נתכוין בהפרשת חלה מהשלימות כי אם על מה שלפנו ולא לפטור הני שנזכרו קודם אבל אם אין במצות הנרכים לבר שיעור חלה או צריך להפריש מהן בלי ברכה משום שיש ספק שמא הן מעיסה שנתחייב חלה. סמ"ח סי' י"ב אות ט"ו בשם בית מאיר.

(טו) ואם לא נזכרו מהמצות הנרכים עד יו"ט אז אם כבר נידך כקמח הוי לענין זה לח בלח ורשאים לאכול. מהנרכים ולהשאיר מהם קצת עד אחר יו"ט ולהפריש מקצת מן המשווייר לאחר יו"ט לשם חלה ואם נשאר מן הנרכים שיעור חלה לאחר יו"ט הרי זה יפריש בברכה ואם לא נשאר כשיעור חלה יפריש בלי ברכה וכן אם לא הפריש חלה כלל גם מן המצות השלימות ונזכר ביו"ט ויש לו הן שלימים והן נרכים אז אוכל והולך מהנרכים ומשייר מהן כרי שיעור חלה עד אחר יו"ט והנותר מהם לאחר יו"ט מפריש מהם ע"י צידוף בסל שעושה עם החתיכות ופרוסות ששייר מהמצות השלימות שאכל ביו"ט. שם בסמ"ח אות ט"ז בשם הבית מאיר הנ"ל. (וע"ע בסמוך או' י"ז ברניים אלו).

נתערבו מצות שכבר נפרש מהם

עם שאר מצות

(טז) אם הפריש חלה ממקצת המצות וממקצת מצות לא הפריש ונתערבו יחד צריך להפריש חלה מכל מצה ומצה ואם מכיר מצה אחת שהיא מאותן המצות שלא הפריש מהם עדיין הרי זה נוטל חלה מאותה המצה של האחרות. רמ"א סימן תנ"ז סעי' א'. ועיין בהגהות הגאון מהרש"ם מברעואן סימן תנ"ז אות א' שכתב ראם נתערבו קצת מצות שכבר הפרישו מהם חלה ברוב מצות שלא נטלו מהם עדיין חלה יש לומר דהמיעוט הפטור הוא בטל ברוב החיוב והוי

ככולו חיוב [פירוש ויכול להפריש ממצה אחת על כולן. והארץ שם במה דיש פוסקים דס"ל דהיתר אין מתבטל באיסור ודבים חולקים ע"ז] וסיים שם דעכ"פ לענין חלה בזה"ו דאינו אלא מדרבנן ובצידוף הסברא שיש לומר דשמא יודמן לידו גם עתה בשעת הפרשה מאותן המצות המחוייבים בחלה ולכן יש להקל ע"כ. ועיי"ש עוד שנשאל כמי שאופה מצות למכירה ולשין עיסות גדולות יותר משיעור חלה וקורם. החג באים הקונים המצות וכתב שם דאם אין הקונים קבועים אצלו תמיד מחויב האופה להפריש חלה קודם שיתן לכל אחד דאל"כ אם יפריש אחד קודם יופטר גם של האחרים כיון שנצטרפו יחד וא"א ליהדר בשל דבים לכיון שלא לפטור האחרים ע"כ. [ועיין בט"ז י"ד סו"ס"י שכ"ו ובט"ז או"ח סימן תרנ"א ס"ק ה' ודו"ק].

הרבה נשים רוצות לזכות בהפרשת חלה

ועיין בספר סמ"ח סימן י"ב אות י"ט בשם הבית מאיר והמקו"ח ובית אפרים רמה שנוהגות הנשים דאחד אפיית המצות מחלקים את המצות לחלקים וכ"א מהם נוטלת חלה ממה שלפניה אין למחות בהם דק שיתנו כ"א מהם בפה מלא שאינה פוטרת מן החלה דק מה שלפניה ע"כ. ועיין בספר לבושי שרד בחידושי דינים שלו להלכות חלה אות קי"ט דיש למחות בידם [לכתחלה] שלא לחלק לשני חלקים כדי ליטול שני פעמים חלה ע"כ וכן דאיתי בספר מילי דפסחא אות ל"א שכתב רמה שנוהגין רכשמביאין המצות מבית האופה מערבין ומקבצין המצות מבית האופה מערבין ומקבצים כל המצות לחוך כלי אחד ולאחד שנצטרפו לחלה ויש כמה נשים שכל אחת רוצית ליקח חלה בפ"ע לכן מחלקים אח"כ המצות לכמה ציבורים או שמניחים בתיבה אחת שחלוקה במחיצות ולוקחים כמה פעמים חלה זאת מפרשת ממקצת המצות המונחים בזוית זו והשנית מפרשת ממקצת המצות המונחים בזוית אחרת ובוה עושים שלא כד"ת וגורמים בריכה שאינה צריכה. ואם רוצים ליקח דוקא כמה פעמים חלה צדיכים עכ"פ ליהודי להפריש החלה קודם שיצרפן לחוך כלי אחד ואז יוכלו ליקח מכל חלק הצבור חלה בפ"ע ע"כ. ועיי"ש במקוד הרינים שלו מה שהביא בשם המקו"ח רכשמפריש חלה ממקום אחד ממילא נפטרו המצות שמונחים בכלי השני ואפילו אם מחשב שלא לפטור השאר לא מהני עכ"ד בשם המקו"ח. אך הרב מילי דפסחא כתב שם להוכיח מכמה דוכתיין דמהני מחשבה שלא לפטור כל העיסה ובפרט במקום שלא נתחייבו בחלה דק ע"י צידוף סל עכ"ל וכן דאיתי מפורש בתשובת צ"צ החדשות חיו"ד סימן רל"ה דכשמחלק המצות לשנים או לשלשה חלקים בכדי ליטול חלה מכל חלק בפני עצמו א"כ דעתו בפירוש שבחלה זו לא יפטר דק חלק אחד לבר ע"כ אינו נפטר החלק השני אף שיש בהחלק השני מצות מהעיסה שבחלק הראשון משום דבעינן כוונה לפטור ובפרט היכא שיש גילוי דעת שמתכוין דק לפטור אלו בלבד א"כ בוראי לא נפטר החלק השני עכתי"ד בקצרה. (וע"ע מה שכתבתי הרבה דינים נחוצים בליקוט שלי לקמן).

נוסח הברכה – וגם בענין ברכת שהחיינו

(י) אם שכח להפריש חלה מן המצות בעיו"ט ונוכר בביה"ש של עיו"ט. עיין בספרי מנחת שבת סימן ע"ה ס"ק ב' ענף ה'. [ועיין בספר סמ"ח סימן י"ב אות י"ח שכתב רמה דמבואר בפמ"ג מ"ז או"ח סוס"י תנ"ח דמותר להפריש חלה בביה"ש של ע"ש מיירי דוקא מעיסת חמץ בשבת שחל בער"פ שאז אין עצה אחרת ע"כ]. ואם שכח להפריש חלה מן המצות מצוה שהיה בהן כשיעור חלה ונוכר מזה לאחר שאפה מכל העיסה שלשה מצות הצריכים לו לסדר שיהיו שלימות עיין בזה בח"י סימן תנ"ז ס"ק ט' מ"ש בזה בשם הלבוש. וברבר נוסח הברכה שמברכין קודם הפרשת חלה מהמצות עיין בט"ז וש"ך יו"ד סימן שכ"ח ס"ק א' ובמג"א סימן תנ"ז ס"ק א'. והנכון שלא לשנות מכפי נוסח הברכה שמברכין בכל השנה, ועיין בספר מילי רפסחא הנ"ל אות ל"א דמה שנוהגין איוה נשים בער"פ כשמפרישים חלה מהמצות מברכין ג"כ שהחיינו הוא מנהג בורות וברכה לבטלה דהרי מפרישין חלה בכל שבת בכל השנה ואם כוונתם לזמן דהרגל הלא עדיין לא הגיע זמנו וראוי להזהירם על ככה ע"כ.

(יח) אין לארס אחר להפריש חלה בלא דשות בעל המצות. ש"ע יו"ד סימן שכ"ח סעי' ג'. ועיי"ש בט"ז ס"ק ב' דאפילו משרתת שבבית לא חטול חלה בלי דשות בעלת הבית משום דהאשה מקפרת בער"ש ועריו"ט שתטול בעצמה חלה ע"כ. ועיי"ש עוד ברמ"א סעי' ג' דאם העיסה או המצות הם של שני שותפים אין צריכין ליטול דשות זמ"ז אבל אחר הנוטל חלה מעיסות השותפים צריך ליטול דשות מבעל העיסה. ועיי"ש עוד בש"ע סעי' ג' דאם בעל העיסה צתן דשות לאחר להפריש חלה אפילו אם הנתינות דשות היה בעודו קמת מועיל שיוכל האחר להפריש אח"כ מהעיסה או מהמצה ע"כ.

(יט) שנים שנתנו קמחיהם לאפות מצה ואין בכל חלק לבר שיעור חלה אם עירוב הקמח היה מרעת שניהם חייב בחלה כיון שאינם מקפידים ואין דעתם לחלק כי אם לאחר האפי'. ש"ע יו"ד סימן שכ"ו ודמ"א שם סעי' ג'.

פרק ו

הננו מעתיקים כאן מס' תולדות שמואל להגאון הצדיק מוהר"ר מאיר קליון מאיהעל ז"ל המפורסם לבעל הוראה מובהק בכל מקצועות התורה, הרבה דינים נחוצים מסוג „שמירה משעת קצירה" ועוד כמה דינים שלא נתבררו כל צרכן בחיבורים שקדמוהו, ונחוצים לכל יהודי נאמן, לידע, לא פחות מהלומדים ובעלי הוראה ומקום הניחו לו להתגדר, וכמו בשאר הלכותיו כן בזה קולע אל השערה בכל דת ודין ולא יחטיא המטרה

בסברא ישרה ונכונה כולם מיוסדים ובנוים על אדני האמת וצדק על דברי הראשונים כמלאכים אשר מקורם ממקום קדוש והלבון, ונקוה שרבים יהנו מזיוו תורתו ויתבשמו מאור חכמתו, כי רבה הוא.

- א -

שמירת החטים - בעורם מחוברים

בעורן מחוברים לקרקע משמע ולכו"ע לא בעי שימוד אפי' נתייבשו ונגמרו כבד עד שאין צריכין עוד לקרקע וכן מבואר להריא בשערי תשובה סי' תס"ז סוף ס"ק י"ב בשם שו"ת מעיל צדקה והגם שהמכבר כתב שם בס"ה רבאין צריכין עוד לקרקע מתחמצין אם ידרו עליהם גשמים מ"מ אין לחוש לזה ולא עוד אלא אפי' ידענו שידרו עליהם גשמים אחד שנתייבשו כבד לגמרי מ"מ אין מחמיצין אא"כ ידרו עליהם גשמים מדוכין יום ולילה ובחזק רב עד שמפילין הקשין והשבלים לארץ אבל בגשמים מועטין שידרו עליהם דרך נפילתן קיי"ל הכל אנכ מלייהו (ד"ל שנפלו על השבלין כשהן מחוברין ועומדין בקרקע כרדכן וידד עליהם הגשם דרך נפילתן) אין מחמיצין כראיתא בגמ' פסחים דף מ' [כן איתא בשערי תשובה שם ס"ק י"ב בשם המעיל צדקה ובמשנה ברורה שם ס"ק י"ח בשם המאמר מדרכי בשם רבינו מנוח] ומכ"ש הטל היודד על השבלים יום יום ודאי אין בו כח להחמיץ [שע"ת שם בשם המעי"צ] ומ"מ יש לזהר לקצור עכ"פ אחד שכבר נתנגבו לגמרי מהגשמים שידרו עליהם ואפי' על הטל יש להקפיד בשעת קצירה עכ"פ כמ"ש הה"ג מבערוזאן בהגהותיו על האור"ח סי' תס"ז ס"ק י"ג בשם פסקי תוס' שלא לקצור רק כשהם יבשים מן הטל ועיי"ש בשם הירושלמי פסחים פ"ב ה"א דער חצות היום עדיין קיים לחלוותי הטל ועיין בחיי אדם כלל כ"ח כתב שהמנהג לקצור למצה של מצוה חטים שלא נתייבשו עדיין לגמרי אלא בעורן לחין קצת באופן שעדיין צריכין לקרקע. (תו"ש מצוה י"ט סי' ב' ב.)

- ב -

היכי רמזי שמירה ?

וג"ל פשוט דגם לפי"ד הפוסקים דס"ל דבעינן שימוד מה"ת משעת קצירה מ"מ אין השומר צדיק להיות יושב ומשמר או אפי' להיות נכנס ויוצא אלא כל שאספו תיכף אחר קצירה ודישה והצניעו ברשותו במקום שא"א שיבא עליו מים שלא מרעת ה"ז שמירה מעלי' וזה נלמד לענ"ד מק"ו ממי חטאת דכתיב בהו למשמרת כמה פעמים בתוה"ק ואפי"ה משמע במס' פרה פי"א מ"א שכשמצאו במקום שהניחו בלי שום שינוי ה"ז כשר ואפי' ששם פוסל אפי' דק נגיעה

אפיית המצות השלם

פז

בעלמא של אדם טמא וגם ביי"נ משמע במס' ע"ז פ"ד מי"א שכשאין היין מונח במקום שהיא רשות הרבים ג"כ לא בעינן שומר כלל וא"כ מכ"ש בנ"ד שאין לחוש רק מביאת מים וודאי דסגי אם מניחו עכ"פ ברשות ישראל במקום מוצנע שא"א שיבא שם מים שלא מדעת אפי" אינו סגור ומוסגר מדריסת הדגל של ב"ב או אפי" משאד בני אדם כיון שמונח עכ"פ ברשות ישראל וזה פשוט מאוד, אבל בשמונח ברשות עכו"ם וודאי לא מהני אפי" מונח במקום שמור ממים וגשם לא מבעי' היכי שיש לחוש לאחלופי כגון שהעכו"ם נהנה בחילופין וודאי שאין זה שמירה כלל אלא אפי" בשאינו נהנה ג"כ יש הרבה פוסקים דס"ל דאפי' חותם בתוך חותם לא הוי שמירה כראוי לענין זה, עיין בשו"ת מהר"ם שי"ק חאו"ח סי' רל"ד שמצוד כן לפי"ד הפוסקים דבעינן שימור מה"ת משעת קצירה ועיין במעדני שמואל סי' ק"ח ס"ק ב' וס"ק כ"ח האריך הרבה בענין זה והביא הרבה מקילין ומחמירין וע"כ כל בעל נפש וודאי שמן הראוי לו להיות נשמר מלצאת ידי חובת מצה בחטים שהיו תחת יד עכו"ם בלי שומר ישראל ומכ"ש אם הי' תחת ידו אחר שכבר נטחן או שטחנו העכו"ם בלי שומר ישראל כראוי שאז אסור לאפות מקמה זה אפי" לצורך אכילת רשות של שאר ימות הפסח לפי"ד רוב הפוסקים כמבואר כ"ז בארוכה במעדני שמואל שם ועיין מג"א סי' תנ"ג ס"ק י"א שהקטן לא ישמור את הרחיים, ולכתחילה יושיבו שמה ירא שמים ובקי קצת בדינים ולא ע"ה [פרמ"ג שם] (שם, ג).

- ג -

שמירה לשם מצה

עוד למדו חכמנו"ל (פסחים ל"ח ריש ע"ב) מהא דכתיב ושמרתם את המצות דבעינן שיחכוון בעשייתה לשמרה לשם מצה דווקא אבל אם לא נתכוון לשמור דווקא לשם מצה אעפ"י שנתכוון לשמור שמירה יתירה שלא תבא לידי חימוץ אין אדם יוצא במצוה זאת המ"ע של אכילת מצה והנה מדברי הב"ח בס"י ת"ס משמע דס"ל דלכו"ע אין זה דרשא גמורה אלא אסמכתא בעלמא ומדרבנן וכ"כ הפר"ח שם משם הב"ח וכ"כ הטו"ז ס"ק א' והחק יעקב בס"ק ב' (ועיין לקמן בסעיף ה' דעת הר"ש בזה) אבל בשם הרשב"א והלבוש כתבו דדרשא גמורה היא ומעכב אפי" מה"ת וכן העלה הפר"ח שם להלכה (עיין כ"ז בפרמ"ג מש"ז ריש סי' ת"ס) וכ"כ במשנה בדורה שם בחלק ביאור הלכה שוהו ג"כ דעת הרמב"ם והדיטב"א והסמ"ג והבית מאיר והחק יוסף, (שם ד').

- ד -

לשם מצות, מצוה"

ונ"ל דגם לפי"ד הפוסקים דס"ל דבעינן שיחכוון לשמה אפי" מה"ת מ"מ סגי עכ"פ בשנתכוון אפי' רק לשם מצה סתם ולא בעינן שיחכוון לשם מצה של

אפיית המצות השלם

מצוה דווקא כי גם בסוכה קייל"ן ג"כ שצריך שיחכוון בעשייתה לשם סוכה (ר"ל לשם צנ) דווקא ואי לא כיון קייל"ן דפסולה אפי' מה"ת כמבואר בשו"ע או"ח סי' תרל"ה ס"א ואפי"ה לא בעינן שיחכוון לשם סוכה התג דווקא וא"כ רואה אני שהדברים ק"ו ומה החם דכתיב באמת חג הסוכות חעשה לך אפי"ה סגי בשעשאה אפי' רק לשם סוכה סחם אעפ"י שלא נתכוון לשם סוכה התג דווקא א"כ מכ"ש הכא דלא כתיב באמת חג ושמרתם את המצות ולא הוזכר כאן חג כלל וודאי דלא בעינן שיחכוון לשם מצה של מצוה דווקא [ונ"ל שזהו באמת כוונת הפ"י שהקשה על הירושלמי שאמרו דלביח שמאי דפסלי סוכה ישנה (ר"ל שלא נעשה לשם חג דווקא) ה"ה במצה ישנה והקשה הפ"י דמנ"ל לירושלמי הא ור"ל דכיון דבסוכה הוזכר חג ובמצה לא א"כ י"ל דסוכה חמור באמת טפי וכנ"ל, וראיתי במנ"ח שהאריך להקשות על הפ"י וגם על הירושלמי הנ"ל ומתוך הדברים נראה דלא אסיק אדעת' החילוק שכתבתי פה ולענ"ד הרבדים ברורין כמ"ש] ועיינתי בש"ס ובפוסקים ברין זה ולא מצאתי שיהא נזכר שישמור דווקא לשם מצה של מצוה ורק ברש"י ז"ל בפסחים שם ל"ח ריש ע"ב הוזכר שיחכוון לשמור לשם מצה של מצוה אבל באמת גם משם אין רא' לענ"ד די"ל שגם כוונת רש"י ז"ל רק לאפוקי היכי שעושה בפירוש לשם כוונה אחרת וכדמיון שכתב הרמב"ם ז"ל בה' תו"מ פ"ו ה"ט וז"ל מצה המשתמרת לשם מצה בלבד וכו' אבל זה משתמרת לשם הזבח עכ"ל, וכ"כ באמת גם המנ"ח דלשם מצה דובר אחר פסול אח"כ ראיתי להפרמ"ג סי' תנ"ד במשבצות ס"ק ג' נתיח ג"כ לחילוק זה דלשם זבח גרע טפי אלא דמדברי הפר"ח שם ס"ק ב' גבי עיסת כלבים נראה לכאורה דלא ס"ל לחילוק זה ומ"מ י"ל שגם הפר"ח לא כתב שם רק בשתשב להדיא להאכילה לכלבים דהו"ל ג"כ כמו לשם מצה דובר אחר אבל לשם מצה סחם י"ל לענ"ד דגם הוא מודה דמהני אפי' לא נתכוון להדיא למצה של מצוה אח"כ ראיתי במהר"ם שיי"ק על התרי"ג נתיח ג"כ במקצת להדברים שכתבתי, (שם).

- ה -

עוד בהנ"ל

(ה) כבר נתבאר לעיל בסעיף א' שיש הרבה פוסקים ראשונים ואחרונים דס"ל שאין אדם יוצא אלא בחטים משומרים משעת קצירה דווקא וכתב הטו"ז בסי' ת"ס ס"ק א' דלכו"ע לא בעינן עכ"פ שיחכוון לשמור דווקא לשם מצה אלא משעת לישא ואילך אבל הקצירה והטחינה די לכו"ע אפי' בשמור רק מהשש חימוץ וכ"כ הגר"ז בשו"ע שלו סי' תנ"ג סי"ט אבל הב"ת (הביאו הטו"ז שם) ס"ל דלפי"ד הפוסקים דבעינן שימור משעת קצירה מעכב גם הכוונה לשמה גם בשעת קצירה וטחינה והפרמ"ג במש"ז ריש סי' ת"ס כתב שזהו ג"כ דעת הרשב"א (ועיי"ש בבאר היטב ס"ק ב') וכ"כ הא"ר והפר"ח שם ועיי"ש בפרמ"ג וגם בשאר אחרונים דלכתחילה וודאי ראוי לחוש לדעת הרשב"א וסייעתו ולכוון גם בשעת קצירה וטחינה לשם מצה דווקא, (שם ו').

אפיית המצות השלם

פט

- 1 -

קמח מן השוק

ולהלכה יקח לכו"ע לבתחילה עב"פ חטים משומרים משעת קצירה אבל בשעת הרחק מותר ליקח אפי" קמח מן השוק [שו"ע סי' תנ"ג ס"ד וב"פ במקו"ח שם והנוכ"י שם כתב דלית רחש ליה אפי" לבתחילה דק המהרדין מן המהרדין] אבל הפר"ח שם חולק על המחבר כזה ופסק כדעת הפוסקים שאין יוצאים בחטים שאינם משומרים משעת קצירה אפי" מה"ת עיי"ש ועב"פ כמקום שנהגו לרוחץ את החטים קודם הטחינה לכו"ע אסור ליקח קמח מן השוק (מג"א שם ס"ק ח' ועיי"ש שהביא כשם מורה אחד שהתיר פ"א ליקח קמח מן השוק ואח"כ תזכר בו וגזר תענית על שגגתו). (שם, א.)
ולענין קמח מן השוק דזמנינו עיי' מה שהעתיקתי מס' שמושה של תורה (לקמן בפרק ל.).

- 2 -

שאיבת מים - לשם מצת מצוה

וצ"ע לענ"ד לפי"ד הפוסקים דבעינן גם קצירה וטחינה לשם מצת מצוה דווקא אפי" מה"ת אם יש בכלל זה גם המים ששואבין ללוש את המצה של מצוה שכשלא נשאבו לשם מצת מצוה דווקא יפסלו אפי" מה"ת כמו בקצירה ובטחינה ובשאר כל המלאכות הנוהגין באפיית המצות והנה מלשון הרמ"א שכתב בסי' תנ"ה ס"א שאסור לשאוב מים למצת מצוה עיי' א"י וגם ממה שכתב שם שנוהגין ליטול מים מיוחדים למצה של מצוה משמע לכאורא דס"ל דבעינן גם בשאיבת המים שיהיו נשאבין לשם מצת מצוה דווקא וכן מכוון להראי שם בחו"י ס"ק ט' ובבאה"ט ס"ק ז' כשם מהרי"ל ומהר"י אלא רמ"ש אין דאי" עב"פ שיהא מעכב אפי" כדעכר וכן מכוון בחו"י שם ס"ק ח' כמה שאסר רמ"א לשאוב עיי' עכו"ם שזהו דק לבתחילה כי בן מפורש כמהרי"ל שממנו מקור הדין של הרמ"א, אלא שאעפ"י י"ל דזהו דווקא לפי"מ דקיי"ל"ן לעיקר הדין כדעת הפוסקים שהשימור ולשמה אינו מעכב אלא מלישה ואילך אבל לפי"ד הפוסקים דמקצירה ואילך בעינן שימור ולשמה דווקא אפי" כדעכר א"כ למה יגרע באמת שאיבת המים מכל שאר המעשים שעושין לצורך אפיית המצה הלא השאיבה היא ג"כ מצדכי המצה אשר בלעדה א"א כשום אופן לאפותה וע"כ צ"ע לענ"ד.

- ח -

נתינת מים לקמח, לשמ"מ

ועכ"פ נתינת המים לקמח נ"ל וודאי דבעינן לשם מצת מצוה לכו"ע דבין שמשבאו מים על הקמח יתחמץ אפי" מאיליו אם לא יתעסקו בה כל שעה א"א

וודאי דדינו ככל שאר המלאכות שנעשין בה מלישה ואילך א"כ ראיחי באשל אברהם מהדעת קדושים מצודד להקל גם בזה אלא שגם הוא מסיק שם להחמיד בדבר והלום ראיחי במשנה ברורה סי' ח"ס ס"ק ד' כתב ג"כ דלדעת הי"א שהביא המחבר בה' שבת סי' שכ"ד ס"ג רבנתינת מים לבר על הקמת חייב ג"כ משום מגבל א"כ וודאי פסול לדירה' אפי' בריעבד אם עושה ע"י חשו"ק ועיי"ש בביאור הלכה שכתב חוכת מגילה על שאין העולם נוהדין בזה אמנם לקמן מצוה ל"ב סי' כ"ה ס"א הבאתי כל השיטות בזה והעליתי שם רמעיקר הדין לא קייל"ן שם באמת כשיטת הי"א שהביא המחבר שם ומ"מ נלענ"ד כמ"ש דלענין מצת מצוה י"ל דלכו"ע הוי בכלל לישה [כן נ"ל] (שם).

- ט -

נתינת קמח לכלי

נתינת הקמח לחוך הכלי קודם נתינת המים הגם שהרמ"א כתב בסי' חנו"ד טוב לומד גם בזה שעושה לשם מצוה מ"מ זה הוי וודאי רק למצוה מן המובחר אבל מצד הדין וודאי אין קפידא כנראה גם מלשון הרמ"א שם, (שם).

- י -

עוד בהנ"ל

וכבר כתבתי לעיל בסעיף ד' הנתינת המים חוך הקמח בעינין לענ"ד לכו"ע לשם מצוה מצוה דווקא אבל נתינת הקמח לחוך הכלי קודם נתינת המים לא עדיף לענ"ד ממעשה הניקור ואולי אפי' המתמירין בניקור מורו בזה דמותר גם ע"י קטן כי כבר כתבתי לעיל סוף סעי' ד', דמצד הדין אין בזה קפידא ע"ש [כנ"ל פשוט], (שם, ח').

- יא -

מעשי עכו"ם - חש"ו

הפרמ"ג במש"ז ריש סי' ח"ס כתב דלכתחילה יאמר בשעת מעשה בפה מלא שעושה לשם מצת מצוה ובריעבד סגי גם במחשבה אבל סחמא כתב הפר"ח שם והמנ"ח כאן דלא הוי כלשמה והפרמ"ג שם מתלק בדבר דבקצירה וטחינה בעינין דווקא שיתכוון וסחמא לא הוי כלשמה אבל בלישה ואפייה הוי גם סחמא כלשמה ועכ"פ ע"י עכו"ם או חשו"ק לכו"ע פסול אפי' בריעבד [שו"ע או"ח סי' ח"ס ס"א] ואם ישראל עומד ע"ג כבר כתבתי בפ"כ ח"ב כלל י"ד שיש בזה חלוקי דיעות אי מהני בשמלמדן כל שעה שיעשו לשמה וע"כ מוטל וודאי על כל אדם מישראל שישחזל בכל האפשר ויעשה כל טצדקי שיעיג למצת מצוה מה שיעשה דווקא לשם מצוה מתחילת קצירה עד אחר אפייה ע"י ישראלים גדולים

אפיית המצות השלם

צא

ובני חודין רווקא אבל אם א"א בשום אופן להשיג רק מה שנעשה ע"י עכו"ם או חשו"ק אפי' מתחילת קצירה עד אחר אפייה ה"ו יוצא בדיעבד אם הי' ישראל עומר ע"ג ומלמדו לעשות לשמו [ב"ח טו"ז ומג"א וחי"ש ועיי"ש בח"י דלכתחילה עדיף ע"י חשו"ק מע"י עכו"ם] ולענין הניקור שמנקרין את המצות כתב המג"א וחי"ש שם שאין לחוש אפי' לכתחילה לעשות ע"י קטן כשא"א ע"י גדול ואדרכא הכי עדיף טפי כרי למהר בעשייתן והיא שיהי' גדול עע"ג אבל הטו"ז שם כתב דלכתחילה לא יעשה גם הניקור ע"י קטן ועיי"ש במ"ב בשער הציון אות ב' שכ"כ גם החק יוסף, (שם).

- יב -

לצאת במצת איסור

אין יוצאין במצה של טבל [רמב"ם ה' חו"מ פ"ו ה"ז] ואפי' אינו טבול רק למעשר עני רלא הוא אלא בלאו [מנ"ח בשם השאגת ארי' במשמעות הרמב"ם ז"ל] ומכ"ש בשאר איסורי הנאה ודאי אין יוצאין וכתב השאגת ארי' בסי' צ"ו שכ"ז היא רווקא בשאפשר לו לצאת במצה של היתר אבל בשאין לו של היתר יוצא אפי' באיסורי הנאה מטעם ערל"ת (אבל התפארת ישראל בפסחים פ"ב משנה ו' כתב דאע"ג דקיי"לן בכה"ת עשה רוחה ל"ת מ"מ במ"ע של אכילת מצה לא אמרינן הכי משום דבעינן מצה הראויה לו' כראיתא בפסחים ל"ח ע"ב וכאן אינה ראויה לו' מפני האיסור שבה. ואולי ס"ל להשג"א דלא אתי קרא למעט מה שאינו ראוי לו' אלא היכי דאפשר באחרת אבל ברא"א כיון דבאמת אילו הי' איתרמי גם בשאר ימי החג שיהא נדחה האיסור שבה מטעם ערל"ת הי' נדחה ג"כ הו"ל שפיר מצה ראוי' לו'. כן נ"ל) והגם דאיסורי הנאה לא מקרי ממון בעלים (עיי' פ"כ הקרמה ח' בח"א שם במבוא הקנינים ס"ג ובח"ב שם פ"ב ס"ז) מ"מ כיון דדינא היא נדחה מפני המצה א"א ההיא שעתא מצתכם קרינן ב' ורווקא באופן ששייך בו ערל"ת אבל אם היא באופן שאין העשה דוחה הל"ת (עיי' בפ"כ ח"ב ככל כ"ב התנאים שנאמרו בזה) לא מבעי' אם האיסור היא מאיסורי הנאה ודאי לא יצא רלא הוא שלו כיון דדינא היא שאין האיסור נדחה כנ"ל, אלא אפי' אין האיסור מאיסורי הנאה ג"כ לא יצא מטעם מצה"ב עכ"פ ובאיסור טבל יש חילוק שאם לא הופרש ממנו עדיין תר"ג ותר"מ כיון שיש בו חיוב מיתה אינו הדחה מפני העשה של אכילת מצה ולא עוד אלא אפי' אינו אלא טבל דרבנן ויש בידו גם מצה של איסור אחר אפי' היא מאיסורי תורה אפי"ה יקח המצה של איסור אחר אעפ"י שהיא מה"ת ולא המצה של טבל רכיון דדינא היא שהטבל אינו נדחה מפני מצות מצה א"כ כל דתיקון רבנן כעין דאודיייתא תיקון אבל אם אינו טבול אלא למע"ש או למעשר עני אפי' היא טבל דאודיייתא כיון דלא הוא עכ"פ במיתה אלא כמבואר בר"מ ה' מ"א פ"ו ה"ו נדחה מפני המ"ע של מצה מטעם ערל"ת [שאגת ארי' שם סי' צ"ז], ונ"ל שכשיש לו מצה של היתר פחות מכזית לא יקח מן האיסור רק מה שצריך

להשלים לכזית אבל אם אכל כל הכזית משל איסוד לא יצא [כנ"ל פשוט] וכן אם יש לפניו ב' מיני איסודין נכון יותר לענ"ד שיקח ח"ו מזה וח"ו מזה דלענין מצות מצה ודאי מצטרפין משא"כ לענין איסוד קייל"ן דמב' שמות אין מצטרפין (עיי' פ"כ הקדמה ג' ענף א' ס"ה), אבל אם אחר מהם היא מאיסודי הנאה צ"ע לענ"ד אי אמדינן גם בכה"ג רההיא שעמה מצתכם קדינן בי' או אולי כיון שיש לפניו איסוד שנקרא עכ"פ שלו עדיף טפי שיאכל מזה כזית שלם [כן נ"ל] (שם, ט).

- יג -

במצה בעינן משלכם

אין אדם יוצא ידי חובת מצה אלא במצה שהיא שלו דגמדינן לחם לחם מחלה מה התם אין מפריש אלא משלו ה"נ אין יוצא אלא משלו (פסחים ל"ח ע"א) וע"כ אין אדם יוצא במצה גוולה אבל אם גזל חטים או קמח ועשאו מצה יוצא בה שקנאה בשינוי ומ"מ אין לברך עליו לא המוציא ולא על אכילת מצה דהו"ל בוצע בירך וכו' [שו"ע סי' תנ"ד ס"ד מחבר ורמ"א ועיי"ש מ"ב ס"ק י"ח] ובחידושי דע"א הביא בשם הריטב"א שאם לעסה תחילה יצא גם במצה גוולה דקנייה בשינוי מעשה אבל המקור חיים כתב דלא יצא גם בכה"ג כיון שהלעיסה תחילת הבליעה היא הו"ל שוב מצוה הבאה בעבירה. ולפי"ז נ"ל דבלעסה והקיא וחזר ואכלו יוצא לכו"ע דשוב אין כאן לא משום מצה גוולה ולא משום מצה"ב (עיי' פ"כ ח"ב כלל י"ז ס"ד אות ג' דלפי"ד ר"י שהבאתי שם אין בזה משום מה"ב) ובמצה של שותפין כתבו החוס' בסוכה ל"ה ע"א ד"ה אתיא שאם אכל כמה זתים עד שהי' מגיע ממה שאכל גם על חלקו שיעור כזית עכ"פ ה"ז יוצא וא"ל לא יצא, ועיי' בשערי תשובה סי' תדנ"ז ס"ק ה' שהקונה לזבל ואתרוג לא יקנה בהקפה כיון דמה"ת דווקא מעות קונות ולא משיכה נמצא דמה"ת לא הוי שלו אם נאמר דקנין דרבנן לא מהני לדאודייחא (עיי' פ"כ ח"ב כלל ד' ס"ז) ולפי"ז ה"ה כאן יוהר שיפרע קודם הפסח (אח"כ מצאתי כן בלקוטי סופר סוג גולן בשם הסמא דחיי) ודווקא אם קנה מצות אפיות אבל אם הקמח הי' שלו ודק שכר האפייה נשאר חייב להאופה אין כאן בית מיחש משום לכם [כן נ"ל פשוט] וכ"ז במצה גוולה אבל מצה שאולה מיקרי שפיר לכם כיון ששאל ע"מ לאכלה ולא ע"מ להחזירה בעי' (טו"ז שם), (שם סי' ה' ר).

- יד -

כזית בפחות משהו פרוטה

אם התבואה היא בוול הרבה עד שאין כזית עולה לש"פ אפי"ה מיקרי שפיר שלכם (שערי תשובה סי' תפ"ב ס"ק ב' ועיי' פ"כ ח"א הקדמה ח' פ"ב ס"ח). ונ"ל דלפי"מ שמבואר בשו"ע חו"מ סי' שנ"ט ס"א דכפחות מש"פ אין

אפיית המצות השלם

צג

כאן משום גזל ואין בו רק מצר מרת חסידות א"כ ככה"ג שאין בכזית ש"פ אולי מותר לו לקחת משל חבירו גם שלא מדעתו ולצאת בו אלא דלפימ"ש הפתחי תשובה שם ס"ק ב' בשם הנוב"י רנהי שאין בו משום גזל מ"מ אינו נקרא שלו ממש א"כ אינו יוצא לכאורא כנ"ר אלא שבאמת גם הנוב"י לא כתב זה לדבר ברור עיין פתחי תשובה לאהע"ז סי' כ"ח ס"ק כ"ו [כן נ"ל], (שם, ז).

פרק ז

בענין מצות מכוונת (מאשי"ן)

הנה אין כאן די מקום להאריך בענין מצות מכוונת כי הרבדים עתיקים ומועתיקים בטפוזן של צריקים, (עי' דברי חיים ח"א אור"ח כג, כד, שו"ת שם ארי' ח"ב יור"ד נג, מהרש"ם ח"ב טז, שו"ת מנחת משה קו' חקת הפסח, קונטרס הנספח לשו"ת עבודת עבודה, שו"ת באר משה כז, בשו"ת שערי דיעה ל, מהר"י אסאד אור"ח קנ"ז, כתב סופר בהשטות, דברי מלכיאל ח"ד כ, שד"ח מע' חומ"ץ יג, יב, בית יחזקאל מא, תירוש ויצהר קפ"ח, שו"ת אמרי יהודה בסופו, שו"ת לבוש"מ, (מעדני שמואל רי, כד), אעפ"כ לפטור בלא כלום א"א, ע"כ הועתקתי שני תשובות להגאון מופה"ר בעל אבני נזר, וגם לרבות הכתוב השלישי שו"ת מאור יהושע להגה"צ מהרא"י פריינר אבדק"ק נאסאד, אשר משם יתבאר כל אמירא של מצות הללו בפסח.

תשובה א

והנה המאשי"ן מצות ירוע לכל כי כל גדולי וצריקי מדינתנו נ"ע הם ארמו"ר הגה"ק מהר"ם זצ"ל והגה"ק מהר"א זצ"ל מטשעכנאווי והגה"צ מהר"י זלה"ה מקוטנא אסרום בחלט [וגם גאוני צריקי גאליציא כמו הרב הגה"ק מסאד"ן זצ"ל וכו' אסרום] וירוע כמה הרעיש אדמו"ר זצ"ל מגור על המתירין [לא רציחי לפרש הרבדים משום כבוד המתירין שוכני עפר] עתה, מאן ספין להחיר מה שאסרו המה אף אם הי' המתירין רוב הלא בריש פרק ר"א דמילה במקומו של ר"א היו כורתין עצים לעשות פחמין בשבת, אף שחכמים רוב והלכה כמותם, מ"מ היתר גמור הי' להם [ושם בגמ' מפורש כמה שכר טוב הי' להם] ומינה דייק הר"ן בפ' מקום שנהגו דכ"ש כל שנהגו איסור כרברי האוסר הי"ה כאילו קיבלו עליהם לנהוג אותו איסור עליהם ועל כל הנלוים עליהם יעו"ש.

וע"כ המאשי"ן מצות שנחפשט במדינתנו איסור עפ"י כל גדולי מדינתנו איסור גמור וחמור הוא לנו, כמו שהי' היתר גמור הכרתת עצים וכו' אף שהלכה להיפוך, כמו"כ איסור גמור לנו אף אם הי' הלכה כהמתירין, וכ"ש שיש לנו לתפוס שהלכה כאוסרין כי המה הרוב והגדולים בחכמה וכיראה.

מעשה מי שיאמר שיתיר בעיר אחת כי מתיירא שאם לא יתיר להם יבאו

מקצת אנשים לחמוד מזה, אין ממש ברבריו, אף אם הי' מקום לחוש לזה, וכי אומרים לאדם חטוא כרי שיזכה חבירך מאחד שאיסור גמור וחמור הוא לנו. והמתמצלים להתיר משום שינוי איכות המאשין מאשר הי' אז, הבל יפצה פיהם ואין ברבריהם ממש מכמה טעמים, ואם בשגגה החירו ויחזרו בהם הי' הטוב יסלח להם (ש"ת אבני נור חא"י ח סי' תקל"ו).

תשובה ב

שמעתי ותרגו בטני כי נתעורר מחדש לעשות מצות על מאשין, וכבר התעוררו זגה"צ האמתים הי"ה כבוד ארמו"ר זצ"ל מגור והגה"ק זצלה"ה מסאנרד והגה"ק זצלה"ה מטשעכנאווי לאסור אותם בהחלט יען כי טומאתם בשוליהם ותחתיהם תעמוד הבהרת כי חמץ המה. ועוד כמה גדולים וצדיקים שאסרו אותם. וכבר מאיזה שנים התחילו כן בעירכם ונתבטלה תיכף ועתה נתעורר מחדש. וחסידים הלכו אל הרב דקהלתכם ואמר שאינו רוצה להתערב לא לאיסור ולא להיתר, אך הראה להם מכתב מהרב המתיר הוא הרב מבערוזאן שהתיר גם מצות אלו, אך מה יועיל זה בהיתירו הכי גדול הוא מהרב מלעמבערג ר' יוסף שאול ז"ל שהתירם, ועם כ"ז לאשר גדולים הג"ל אשר קטנם עבה ממתינו בתורה וכיר"ש אסרום בהחלט נתבטלה דעתו, וידוע כמה הרעיש ארמו"ר זצ"ל מגור על מצות אלו, ואמר שהמתירים ניכר ממעשיהם שחפצם לנשל מכל מצוה מעט מעט וכוונתם לעקור את הכל, עתה מה יוסיף הרב מבערוזאן בהתירו, ומה יערוץ הזכוב בשדיקות קולו בין הכפירים, וכבר קיבלו במדינתנו דעת האוסרים, והוא במדינתנו איסור תורה ממש.

לזאת אנו מחוייבין לעמוד בפרץ, בפרט ברור הזה אם נניח להקל באיסורים ואף באיסור חמץ ראש תורחינו הקרושה ירימו יד, והוא כעין ערקתא רמסאני יען הוא גזירה ונוגע לכלל, ומה לי גזירה מעכו"ם ומה לי מרדעי ישראל מרימים יד במצוות, (שם סי' תקל"ו).

תשובה ג

להגה"ק מוהר"ר אברהם יהושע פריינד זצ"ל אברק"ק נאסויד (סי' י"ח):

תמהתי על אשר רדש הסכמות ברבר מצות הנעשים על המאשיין שאסרום כ"ק גאון הגאונים קודש הקרשים מרן רשכבה"ג בעהמ"ח ר"ח (צאנו), ומי הוא זה אשר ימלא לבו ח"ו להקל נגורו בפרט שכמה גאונים אמיתיים אסרו, וכן שמעתי מפ"ק מרן הגה"ק צדיקו של עולם משינאווא זצוקלה"ה צוח למאר בק' לבוב בשנת תרמ"ב והגאון בעהמח"ס שואל ומשיב זצוקלה"ה אמר קודם פטירתו לתלמידו וקדובו שהי' אבר"ק סערעט שיוהר מאד מלאמות על המאשיין כי נתחרט על מה שהתיר, ובוראי המתיר יורה כמ"ש ר"ת (תוס' ע"ז לא. ר"ה דורדיא) ועלינו יערה רוח הבורא, וכמה וכמה אנשים נעשים בעלי מומין רח"ל

ואשחקר בק' קל"ב נקטע יד בחור אח' ע"י המאשין וקי"ל שלוחי מצוה אינן ניווקין, וידוע שאין לנו כדור הזה מי שיחלוק על דברי מרן דכולהו תלמיד בעל ד"ח זצוקלה"ה וסייעתו הגה"ק, עכ"ל.

פרק ח

ועכשיו נעתיק סדר אפיית המצות כפי שסדרן בסדר נאה ויאה הגה"צ הפוסק המפורסם שמו נודע בשערים, מוהר"ר חיים ישעי' הכהן בעמ"ח ס' מסגה"ש, וס' ישועות ישראל, ועוד ספרים הרבה, אשר הפליא עצה והגדיל תושי' בדבריו המועטין המחזיקין רובי ההלכות השויכים לאפיית המצות מתחילת נתינת הקמח עד גמר העשייה.

- א -

זהירות בהקמח

- (א) כל אדם צריך להשגיח על מצות שלו שיהיו נעשים ונאפים בכשרות. וזכות זה יאריך ימים ושנים, וינצל משום איסור.
- (ב) בשעה שלוקח הקמח צריך לזוהר שלא יניחנו על הקרקע, ולא במקום נמוך, כדי שלא יגיע אליו שום לחלוחית.
- (ג) בשעה שנושא הקמח מהמוכר להאופה יזהר שיהיה מכוסה, בכדי שלא יגיע אליו שום חמימות, ולא שום לכלוך.
- (ד) כשנוטל איזה שק מהאופה לצורך הקמח, צריך לברוק אותו היטב כפנים ובהוכן, אם אין דבוק עליו שום משהו בצק.
- (ה) כשמביא הקמח להאופה ישגיח שלא להניח הרבה שקים עם קמח זה על זה. גם שלא ישוב על השק.
- (ו) גם יזהרו להרחיק הקטנים מן הקמח. ואפילו הגדולים אם יש עליהם איזה לחלוחית, צריכים להרחיק עצמם או מן הקמח.
- (ז) גם יש לזוהר בדבור סמוך לקמח שלא יתנו איזה רוק מהפה אל הקמח.

- ב -

מים שלנו

- (ח) אין לשיץ את המצות אלא במים שלנו הלילה ולכן צריך לשאוב אותם

אפיית המצות השלם

אחר שקיעת החמה בבין השמשות, ולהעמירם במקום קר ער הבוקר. וכשיעברו עליהם י"ב שעות משעה שנשאבו, אז מותר ללוש בהם.
 (ט) בשעה ששואבין המים צריך לומר לשם מצות מצוה
 (י) צריך לסנון המים על חתיכת פשתן עבה שלא יהיה בו שום קרע או נקב.
 (יא) צריך להשגיח שהצר מעלה של הפשתן לא יפול לחוך המים, כי לפעמים יש חמץ בהבארות, ויכסה המים בשעה שמוליכין.

- ג -

התנור

(יב) התנור שאופין בו המצות צריך להכשירו מקודם רהיינו להסיקו ולפור הגחלים על פני כולו. וללבונו כל כך ער שיהיו ניצוצות נחומים ממנו בכל קרקעיתו. מלמעלה עד סופו.
 (יג) ואחר הליבון טוב לגורפו ולנקותו היטב, ולהמחין ער שיצטנן קצת. ואחר כך יחזור ויסיקהו לאפיית המצות.
 (יד) סמוך לתנור זה יש מקום שמבשלים עליו (שקורין קוימע"ן) צריך להכשירו וללבונו גם כן בהצדדין כנ"ל בכל מקום שיש לחוש שהאופה יניח שם מצה חמה מן החנור.
 (טו) ואם אי אפשר להכשיר מקום זה, צריך לכסות שם בנסרים חרשים או בעצים נקיים בכרי שלא חגיע שם איזה מצה בלי הכשר.

- ד -

לישה ועריכה

(טז) בחרר שלשין ועורכין ומנקרין המצות לא יהיה חם, ולא יסיקו שם בתנור בית החורף, ולא על הקוימע"ן. רק בתנור שאופין בו לבר.
 (יז) גם צריך לזוהר שלא יהיה שם חלון פתוח, ואפילו בחלון סחום בזוכיח אם השמש זורחת שם צריך לפרוס וילון במקום זריחת השמש שלא חמם העיסה.
 (יח) הלישה והעריכה והניקור צריך להיות רחוק מהתנור שאופין בו. ואם מרגישין על המצות חום התנור יש בזה חשש איסור חמץ ח"ו.
 (יט) הקרירה שמורדין בה הקמח ללוש (שקורין מייר"א טעפי"ל) יחזיק לערך שני קווארט.
 (כ) כשיש הרבה עוזרים, מותר שיחזיק ער שני קווארט וחצי.
 (כא) ויזהר מאוד בקרירה זו שתהיה יבש בלא שום לחלוחיח גם תהי' נקיה בלא שום פסולת ועפרורית קורם שישים בה הקמח.

אפיית המצות השלם

צו

(כב) המודד את הקמת, צריך לזוהר שלא יהיה על ידיו או על מלבושיו שום לחלוחית מים.

(כג) לא ירחוק את הקמת לתוך הקדידה, דק ימלא כך.

(כד) הקמת צריך להיות רחוק קצת מן הכלי שלשין בו שלא יפול שום עפורית של קמת על הבצק.

(כה) הקמת צריך להיות רחוק מן המים.

(כו) בשעה שנותנין הקמת לתוך הכלי שלשין בו, יאמר, לשם מצות מצוה.

(כז) מי שנותן המים לתוך הקמת, צריך לומר בשעת יציקה לשם מצות מצוה.

(כח) צריך ליחן המים מעט מעט כי אם יחסר מים יוכל לצקת עוד. אבל אם יעדיף על הראוי, יהיה הבצק רך מאוד, ויהיה נדבק הרבה בכלים.

(כט) אם לש עיסה רכה לא יוסיף בה קמת להעבותה.

(ל) הכלי שלשין בה צריכין להשגיח שלא יהא בה שום נקב או סדק שיוכל

להשאר שם משהו עיסה.

(לא) נוהגין שאתר כל ב' מיירי"ס או ג' לוקחין כלי אחד ללוש בו ונותנים

לאחר לרחוץ היטב זה הכלי מתכות שלשו בו, ולנקוהו משום משהו בצק.

(לב) וצריך לזוהר לאתר הרחיצה לנגב אותה היטב באיזה מטלית שטה"י יבש טרם שילוש בה פעם שנית.

(לג) אכן לא יניחו אותה לנגב אצל האש, פן תחתמם קודם שילוש בה פעם שנית, ואסור ללוש בכלי מתום.

(לד) בתחילת הלישה צריך לומר לשם מצות מצוה.

(לה) הלש את העיסה יזוהר שלא יהיה לו צפרנים גדולים, כי אי אפשר

לנקותם תדיר מהבצק שחתחיהם.

(לו) הבית יר שקורין ארבי"ל צריך לכפלים למעלה בשעת הלישה, כדי שלא

יהיה נדבק בהם שום בצק, גם שלא ילכלכו העיסה בשום דבר.

(לז) כששל איזה עיסה, או בשעה ששווהה קצת אתר איזה עיסה, ירחוץ

הידיים היטב.

(לח) ובשעה שרוחצם צריך להשגיח על הידים בכל הצדדים לרחצם היטב,

כי מן הסתם נדבק הבצק בכל הצדדים.

(לט) וכן האשה שלשה צריכה לזוהר בכל זה.

(מ) הסכין שתוחכין בו העיסה, ועצי המגלגלין והדפין שמגלגלין עליהם,

צריך להשגיח עליהם שלא יהא בהם שום נקב או סדק.

(מא) צריך להשגיח שלא יתחכו חתיכות עיסה יוחר מכפי האנשים

המגלגלין, כדי שלא תשאר עיסה מונחת בלא עסק.

(מב) ואין לסמוך על זה שאתר ילוש שחי עיסות, כי אי אפשר לו לעסוק

בשחיהן כראוי.

(מג) לאחר שחתכו העיסה לחלקים צריך לגרוד היטב המקום שחתכו עליו.

אפיית המצות השלם

צח

(מ) גם הסכינ צריך לגרוד היטב תיכף, באופן שלא ישאר עליו שום משהו בצק.

(מה) בשעה שמגלגלין העיסה צריך לומר „לשם מצות מצוה“. וכן המנקר המצות והאופה יאמרו כן.

(מו) צריך להזהיר להמגלגלין וכל העוסקים בהמצות שלא ידברו או משאר ענינים כדי שלא יסיחו דעתם משמירת המצות.

(מז) המגלגלין את העיסה יזהרו שלא יהיה להם צפרנים גדולים, כי אי אפשר לנקותם תדיר מהבצק שתחתיהם. גם הבית יר שקורין ארבי"ל צריך לכפלים למעלה כרלעיל סעיף ל"ו.

(מח) יש ליוהר שתהיה מונח כל המצה על הרף בשעת הגלגול, ולא תהא קצת המצה תלויה על צירי הרף.

(מט) אם מוצאים איזה סרק בהרף אסור לעסוק בהמצה במקום הסרק, כי נרבק שם בצק ונתחמץ, ונרבק אחר כך בהמצה.

(נ) יש להעמיד כלי קטן עם מים תחת השלחן, בכדי שיהיה נקל להמגלגלין לרחוץ ידיהם בין עיסה לעיסה אם שוהין קצת.

(נא) כשרוחץ ידיו צריך לנגבם היטב, כי המים הם חמוצים מהבצק הרבוק על הידים.

(נב) ואם אי אפשר לרחוץ הידים במים כל כך בין עיסה לעיסה, צריך ליוהר עכ"פ בכל פעם ששוהה קצת, להשגיח עליהם ולנקותם, ולגודדם היטב מהבצק הרבוק עליהם, ולאחר כל י"ח מינוטין ירחצם כנ"ל.

(נג) צריך להשגיח שלא יתנו המגלגלין המצות לנקרם, רק כשהשלחן פנוי מהמצות, והמנקרים מוכנים תיכף לנקרם.

(נד) אבל לא ישליכו מצות הרבה על השלחן, כי צריך ליוהר שלא תהיה המצה מונחת אפילו רגע אחת בלא עסק.

(נה) ולכן צריך להזהיר להמגלגלין שינגלגלו המצות עד שהמנקרים ינקרו מעט מעט, ויתנום להאופה.

(נו) ומה שנוהגין המון עם כשרואין מונח איזה מצה מפשפשין בה בידים, אין זה מועיל כלום. ואדרבה היר מחממת הבצק וממהר להחמץ. ולכן יש ליוהר שלא להניח היר על הבצק שלא לצורך.

- ה -

מנקר (רעדלע"ר)

(נו) כשהמגלגל נותן את המצה להמנקר צריך תיכף לגרוד הרף ועצי המגלגל עם חתיכה זכוכית.

(נז) והזכוכית יהיה חתיכה ארוכה קצת, ויגרוד בצד השור כי אם יגרוד בהקצה (שקורין שפי"ץ) יעשה סרק בהרף או בעצי המגלגל.

אפיית המצות השלם

צט

נט) קצת נשים אין יודעים לגרוד כדין, ומגרדין הרבה מהדף, והפיורוי בצק נשארים מודבק, וצריך להזהרם שישגיחו בעיניהם על הפיורוי בצק היכן נדבקים ויגרדו אותם היטב.

ס) כשהמגלגלין רוצין לאכול צריכים לילך לחדר אחר ולאכול שם, יזהרו שלא יהיה נדבק בהמלבושים שום משהו חמץ. ואחר האכילה ירחצו ידיהם היטב ויחזרו להמצות.

סא) וכן צריך להזהיר לכל העוסקים בהמצות, כשרוצים לאכול שיעשו כן. סב) השלחן שמנקרים עליו, צריך להיות רחוק קצת מן התנור, בכדי שלא יגיע להמצות שיש חום מהתנור.

סג) צריך ליוהר שלא לקמץ הנייר שמונח על השלחן שמנקרים עליו. ולכן יזהרו להחליפו עכ"פ אחר כל ב' מיירע"ס.

סד) ואם רוצה להפוך הנייר לצד האחר, צריך ליוהר שלא יהיה נדבק הבצק שבצר זה בהשלחן. ואם יתדבק יזהר לגררו תיכף מהשלחן.

סה) המנקרים ינקרו בוריות, וניקור סמוך לחבירו, בכדי שתהיה המצה המנוקרת יפה ולא תתנפחה.

סו) ואם נדבק בידיהם איזה בצק מהמצות, ירחצו ידיהם כששוהים בנחיים.

סז) צריכים ליוהר מאוד לנקות הברזלים בעץ שקורין סקאר"ע בין כל מייר"א א' כידוע המנהג, כי בחוך הברזלים נדבקה העיסה.

סח) ולכן צריכים לנקותם היטב בעץ הסקאר"ע כששוהין קצת. ואם יש להם עוד שהות, ירחצם ויקנתם היטב.

סט) בקצת מקומות המנהג שהמנקרים נושאים מצות האפויים לביתו של בעל הבית. צריך כל בעל הבית ליוהר, שלא יניח להתחיל בלישת המצות שלו טדם שיכואו המנקרים מבעל הבית שאפה בחחילה. כי אפשר יהיה קצת בחזרה, ובתוך כך יהיו מונחים המצות בלא עסק.

ע) וצריכים המנקרים ליוהר מאוד שלא ליגע בשום מצה אפיה עד שירחצו ידיהם וראשי האצבעות יפה, וינגבום היטב. וא' יגעו בהמצות, כמבואר לקמן סעיף צ'.

- 1 -

האופה (שיבע"ר)

צא) צריך ליוהר אחר הניקור שלא להושיט המצה להאופה, רק אם רואים שמוכן ליטלה תיכף ומיד, כי אם משהה המצה נגד פי התנור אפילו מעט ממהר להתחמץ ח"ו.

עב) ולכן יעסוק בהניקור עד שהאופה קבל המצה ויתנה להתנור תיכף ומיד. עג) המרדה תהא חלקה בלי שום סדק וגומא, שלא יכנס לשם משהו בצק ויתחמץ.

אפיית המצות השלם

- עד) כשמניח המצה על המרדה צריך להניחה בטוב, בכדי שהאופה לא יצטרך לחקן ולא יגע בה כלל, מחמת שהאופה נוגע בידיו במצות האפויים.
- עה) ואם נגע האופה במצה שאינה אפוייה, לא יגע במצה אפוייה עד שירחץ ידיו מהבצק שנדבק בה, כדלקמן סעיף צ'.
- עו) טוב להכין שני מרדות או ג' לצורך הכנסת המצות להתנור, שאם ידגיש שהמרדה נתחממה יניחנה להתקרר ויקח האחרת להכניס המצות.
- עז) ומלבד זה יהיה לו מרדה מיוחדת להוציא המצות מן התנור כנהוג.
- עח) יש ליוהר שיהיה לו מרדה מיוחדת להוציא בה מצה כפולה או נפוחה, ולא יוציאנה בהמרדה שמוציא בה כל המצות.
- עט) האופה צריך להשגיח שלא תיכפל איזה מצה, וגם שלא תיגע אחת בחברתה, ומכ"ש שלא להניח קצת מצה על חברתה כי במקום הנגיעה וכן במקום שמתכפלת אינה נאפית מהר ומתחמצת.
- פ) אם נתכפלה איזה מצה, צריך ליוהר כשמוציאה להניחה לבדה, שלא תיגע בשאר המצות עד שתתקרר.
- פא) וכשתתקרר ישבור ממנה את מקום הכפל וכרוחב אצבע אגודל של ארם בינוני סמוך למקום הכפל.
- פב) אם היו מונחים בתנור קצת מצה על גבי חברתה, צריך להסיר מקום ההוא עם רוחב גודל הסמוך לו משני המצות.
- פג) אם נפחה איזה מצה דהיינו שנתחלקה המצה בעוביה וצר העליון עולה למעלה והחלל הוא כמו רוחב אגודל, אסורה כולה בפסח.
- פד) וצריך ליוהר כשמוציא מצה נפוחה להניחה לבדה, שלא תיגע בשאר המצות ויתנה לאכלה קודם הפסח.
- פה) אם חפח גוף המצה ונעשית כהר באמצעותה על ידי האפייה, כדרך החמץ שמתחמץ ומתנשא למעלה באמצעותה, יש לה דין נפוחה.
- פו) צריך ליוהר שלא להוציא מצה מן התנור, כל זמן שלא נאפית.
- פז) ואם אירע שהוציא מצה מן התנור קודם שנאפית קצת, ואם היו פורסין אותה אז, היו חוטין נמשכין ממנה, אסורה אפילו החזירה מיד, דכיון שהמצה היא חמה ולא נאפית עדיין תוכל להתחמץ ברגע זו שהיתה חוץ לתנור.
- פח) והמרדה שהוציאו בה מצה זו אין להוציא בה עוד מצות, ואם החזירה לתנור נתחמץ גם מקום התנור, ולכן צריך ליוהר בזה.
- פט) לפעמים כשנתרבו המצות בתנור, מניחין איזה מצה מקצתה בקצה התנור מקום שלא יוכל לאפות שם, ואחר כך כשנעשה התנור ריקן קצת מכניסין אותה הקצה תוך התנור. צריך להזהירם שלא יעשו כן דכיון שלא תוכל לאפות שם נתחממה תיכף בחימום קל, גם המרדה ומקום האפוייה נתחמץ על ידי כן, ולכן צריך ליוהר.
- צ) האופה והנאמן צריכים להזהיר שלא יגע שום אחד מהעוזרים במצות אפירות עד שתרחץ ידיו היטב מן הבצק, ותעיין עליהם היטב ועל האצבעות

אפיית המצות השלם

קא

סביב שלא יהיה שום משהו בצק רבוק בהם, ותנגבם היטב קודם הנגיעה. ואם אידע שנגעה במצה, בידיים שאין נקיים מבצק, יאכלוה קודם הפסח. (צא) אם לא נוהד האופה לתקן המצות הנכפלות כמו שנחבאר למעלה סעיף פ"א טוב שהבעל הבית יברוק בביתו קודם הפסח את המצות אם יש בהם איזה נחכפלה או נפוחה ויסירם כמו שנחבאר למעלה כדי שלא יצטרך לשורפם בחוץ הפסח כשיזדמנו לו. גם יש לחוש שיזדמנו לפיו שלא מדעת לפעמים או לקטנים או בחוץ המצות דוכות. אבל כשיברקם קודם הפסח יתקן הכל בטוב (סימן תנ"ג תנ"ה תנ"ו תנ"ז תנ"ט תס"א).

פרק ט

העתקה מקונטרס פסח מעובין, מעשי ידי בעל כנה"ג, שקיבץ דיני ומנהגי פסח בקוצר אמרים, ומשמ בארה דינים דלהלן.

פסח מעובין לבעל כנה"ג

- א) שרי למימד הני חיטי לפסחא.
- ב) נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בע"פ עד אחר חצות שהוא זמן הקרבת הקרבן ואין לשנות המנהג.
- ג) פסח שחל להיות באחד בשבת למנהגנו שאנו נוהגים ללוש בע"ש ולא בליל פסח עצמו כדי שיקרים לאכול מצה בליל פסח בחחלת זמנה דוריוס מקרימים למצות נוהגים שלא ללוש אלא אחר חצות כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים.
- ד) אין לשיין מצת מצוה ולא אופין אותה ע"י גוי חש"ו ואין עורכין אותם על ידם מהר"י ווי"ל סי' קצ"ג.
- ה) מצוה על כל אדם שישתהל בעצמו במצת מצוה ויעמוד על עשייתה ויזרו העוסקין בה ויסייע בעריכתן כדי שיטפל הוא במצוה.
- ו) הלש עיסה אחד זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישא כל פירודין שיפלו בשעת לישא ועדיכה וכן הנדבק בכלי" אני מבטל אותם וכחב הב"ח כשטוחנין יחד שצריך לומר כך.
- ז) לאו זוקא הלש אחד זמן איסורו אלא אף בלש קודם זמן איסורו ורוקא שלש ברשותו ב"ח אבל מהרי"ל ברדשוהיו כתב דכשחל ע"פ בשבת דאז אופין מיום שלפניו אין צריך לבטל העדיין הוא ברשותו עד למחר וכו' ע"כ וזה כדברי הרב ז"ל בספר הקצר.
- ח) אין ללוש שלש מצות יותר משיעור חלה בפעם אחת ואם יש לו בנים

הרבה שאינו מספיק לו שיעור חלה ילוש בשני כלים פחות משיעור חלה ומשתי העיסות יתקן שלש מצות מהר"י ווי"ל ז"ל סימן קצ"ג.
 ט) המצה השניה יעשה יותר גדולה מהאחרות לפי שצריך לאכול ממנה כל א' שתי חתיכות א' בשעת המוציא וא' בשעת אפיקומן מהר"י ווי"ל ז"ל שם.
 י) המצות לא יהיו רחבות ביותר מהר"י ווי"ל ז"ל שם ובספר המפה סימן תנ"ד.

יא) אסור ללוש בפסח פת עבה טפח רבינו ירוחם ז"ל ובלשון הזה כתוב בס' המפה סי' ת"ס ויש לעשות המצה דקיקין ולא פת עבה טפח כשאר לחם ראין הרקיקין ממהרים להחמיץ אבל בעל הלבוש כתב נוהגין וכו' ואעפ"י רפחות מטפח שרי צריך לזוהר לעשותם דקים, וכל זה הוא אפילו במצה שאינה של מצוה ונוהגין לנקבה כדי שלא יחפח אבל במצה שמורה נוהגין שלא לנקבה אלא עושין דקיקין בלא ניקוב ומ"מ נוהגין לנקבה בראש הסכין כדי שלא יחפח.
 יב) נהגו לעשות ג' מצות של מצוה מעשרון ליתן בהם סי' לידע איזו היא ראשונה ואיזו שניה ואיזו שלישית, וכתב מהר"ם איסרלאס ז"ל בתשובותיו סי' קי"ט שאין לעשות בהם אותיות להיכירא שכשוברין אותה הוי מוחק ביי"ט ומנהגנו לעשות בראשונה חריץ א' ובשניה ב' חריצין ובשלישי ג' חריצין, וראיתי לא"א ז"ל כשהיה חותך מצה ראשונה היה אומר כהן וכשהיה חותך שני היה אומר לוי וכשהיה חותך שלישית היה אומר ישראל, וכסדר חתיכתן כך סדר עשייתן הנחתכת ראשונה עורכין אותה ראשונה ואחר כך השניה ואחר כך השלישית ויש שכתבו שצריך לאפותן כדרך עשייתן וכך הוא מנהגנו.
 יג) במקום שנוהגין ללוש בע"פ מצת מצוה אף לליל שני נכון לזוהר שהג' שנעשו ראשונות יעשו בהם המצוה בליל א' והג' האחרות שעשו באחרונה יעשו בהם המצוה בליל שני.

יד) נוהגין לעשות עוד ג' מצות אחרות חוץ מהצריכים להם שמא יארע תקלה באחד מהם או תשבר או תאבד אחת מהם וקודרין אותם מצת הספקות ואין מנהג זה אצלנו וכתב מטה משה דלאופין המצות בליל פסח עצמו אם המצות הנו' אעפ"י שלא יצטרכו יאכלם על שלחנו כי נוח לו לאכול פת חמין, אם רבים בני הבית שצריכין לכל הו' מצות דאי שרי לאפותם בליל פסח עצמו, אבל אם אין צריכין לו אין לאפות יותר ממה שצריך לו.
 לאחר אפי' צריך לכבד הבית שאעפ"י שבטל הפירודין מ"מ החמץ ברשותו ומה שנמצא מן הבצק שנפל ישרפנו, ב"ח בשם מהר"ל ז"ל.

פרק י

העתקנו כאן הלכתא גבורתא שהשמיע לרבים הגאון המפורסם
כמוהר"ר צבי יחזקאל מיכלזאהן הגאבדק"ק פלונסק יע"א.

(ד)

העתק מספר שו"ת תירוש ויצהר
(סימן קצ"ב)

מכתבו קבלתי וכו' (עי' לעיל סי' קצ"א). והנני מציע לפני כ"ח את הקול
קורא שכתבתי בדיני אפיית המצות. ופרסמתי ברבים, למען ידעו בני עירי
להזהר, וזה החלי.

א) הרב והגאון צריכים להיות בשעת הכשר התנור קודם התחלת אפיית
המצות בכל פעם שצריך הכשר ויביט וישגיח ויזהר שיהיו הגחלים הולכים על
פני כל התנור ויחלבן עד שיהיו ניצוצות ניתזין בכל שטח התנור. ואם יאפה
בהתנור חמץ בלילה צריך בכל בוקר ובוקר להכשיר התנור ככפעם הראשון.
ב) זמן שאיבת המים למצות צריך להיות רק תוך חצי שעה קודם צאת
הכוכבים.

ג) המים צריכים לעמוד במקום קר כל הלילה עד אפיית המצות. אונד עס
מוז שטיין ווייט פון דעם מעהל דאָס עס זאָל ניט גיפרישעט ווערין מהקמח לתוך
המים. אונד עס מיו שטיין י"ב שעות מזמן השאיבה עד התחלת אפיית המצות.
אונד ווען מען האָט געבאקין מיט וואַסער וואָס איז ניט גישטאַנען י"ב שעות
מוז מען מאַכן איין שאלת תכם על המצות.

ד) הרוצה לאפות ביום א' צריך להכין מצה וואַסער ביום ה' הקודם בתוך
חצי שעה קודם צאת הכוכבים.

ה) לא ישים ידו לתוך המים.

ו) המדה וואָס מען מעסט הקמח לעשות המיידע זאָל נישט מעד האַלטען
רק ב' קווארט ומתצה בצמצום.

ז) אז מען זעהט אַז עס וועט פאַר פעלין מצה וואַסער מעג מען צו גיסן
איין דריטיל מן המים וואָס מען האָט גישעפט ביום גאָר ניט מעהר פון איין
דריטיל.

ח) דער איין־מיידער (היינו המעהל שיטער) לא ידחוק הקמח גם לא יקח
הקמח בידו רק ער זאָל אַריין שיטין ע"י לעפיל חדש.

ט) אַז דער קנעטער זעהט אַז דאָס טייג איז ווייך טור ער נישט צו שיטין
קיין מעהל איבער צו קנעטין.

(י) אָללע פּערטיל שעה מוז מען געבין איין ריינעס בעקין דעם קנעטער.
 (יא) אָללע וואָס זענען עוסק אין די מצות ברויכין זיך אָפּ צו שניידען די
 נעגעל. ווייל עס נעמט זיך אַרינטער די נעגיל קרישקערליך טייג אין ווערין חמץ
 נאכהער צוריק אין די מצות.

(יב) המסייעים והרעדלערס צריכין להרחיק עצמם מן התנור כדי שלא יבא
 חום התנור על המצות.

(יג) הלש והמסייעים צריכין לכבס ידיהם (כל שלשה עיסות) [כל רבע שעה].
 גם די וועלגער העלצער והרעדלאך צריכין לנקות כל רבע שעה.

(יד) צריך השגחה גדולה שלא ילוש ולא יערכו המסייעים יותר ממה שיספיק
 להתנור כדי שלא יהיה מצות על השלחן בלא עסק.

(טו) בתוך התנור יהיה נוהר האופה היינו השיבער שלא יגעו המצות זו בזו
 ואסור ליקח מהתנור שום מצה עד שתאפה היטב ומי שיוציא המצה מהתנור בלא
 זמנו אזי המצה והלאפיטע חמוצים.

(טז) מצות הכפולות או הנפוחות חמוצים הם. וע"כ צריכין לזה לאפיטע
 אחרת לרדות מן התנור. ואם לא נכפלה כל המצה רק חלק קטן מותר לרדות
 אותה מהתנור בלאפיטע של פסח רק שיקח מהתנור באותו צד שלא נכפל, ורחב
 אצבע לבד הכפל ישבר מאותה המצה הכפולה ויהי' חמץ.

(יז) אם התנור אינו חם כל צרכו ואינו אופה ככתחלה צריכין לעמוד
 מלאפות עד שיוסק התנור מחדש.

(יח) דער מיירע האַלטער טאָר ניט לאַזין ליגין קיין שום טייגיל אפין טיש
 בלא עסק.

(יט) אין על הנאמן רק להשגיח שיהיה נעשה הכל בכשרות כנ"ל ער ברויך
 ניט צו קראצין די וואלגעהעלצער רק איש אחר יהיה ע"ז ושכרו יהי' כלאחד
 העחרים.

(כ) לא יאפו המצות בלילה רק עד אחר שעה 9 ולא עד שעה 10 ובבוקר
 יתחיל לאפות שעה 7.

(כא) מחויב הבעקער והנאמן לציית להמשגיחים בכל דבר ודבר כי הם
 ממונים מבר"צ וכל מי שימרה את פיהם בטח יוסגר התנור בלי שום אמתלא
 בעולם.

(כב) ואם ירצה הבעקער לאפות בבוקר קודם שעה 7 צריך ליקח ממים שלנו
 שתי לילות כדי שיהיה להמים י"ב שעות כדין.

(כג) הפעסער שהמים בהם צריכין שלא יהיה בהם קודם לזה דבש או קרויט
 ושאר דברים חמוצים.

(כד) אזהרה על הצודערלאנגער המצות להתנור על הלאפאטע שהלאפאטע
 לא יהיה כפי התנור רק בצד התנור כי כפי התנור מתחמץ מהר. והצודער-
 לאנגער לא יקח שתי מצות בשתי ידיו רק אחת אחת.

(כה) הקמח לא יסמוך סמוך לכותל הן אם הכותל חם או לח. והמים ג"כ לא
 יסמוך סמוך לכותל חם.

(כו) השואב המים לא יקרב עצמו להקמח ולא המודד הקמח יקרב אל המים והקנעטער לא יקרב עצמו לא לזה ולא לזה.
(כז) הבעקנס והלאפיטעס צדיך שלא יהיה בהם שום גריביל ושום סדק.

פרק יא

העתקה מס' ברכת הפסח - פתחא זוטא מהגאון המפורסם מורה הוראה מוכהק כמוהר"ר פנחס הלוי הורוויטץ זצ"ל בעהמ"ס פתחא זוטא, נדה, חלה, סוכה, נט"י, ועוד שאר חיבורים מחוכמים.

הלכות אפיית המצות

(א) צריך כל אדם להיות נוהר שילך בעצמו לעשיית המצות, כי הנה מצינו שאמרו חז"ל כל מה שעשה אברהם אבינו בעצמו פרע לו הקב"ה בעצמו וכל מה שעשה ע"י שליח פרע לו הקב"ה ע"י שליח (עי' פירש"י ר"פ וירא פסוק ד') והנה עתה נלמוד ק"ו, ברבדים שעשה הקב"ה בכבודו ובעצמו והיינו שביציאת מצרים רדשו חז"ל, אני ולא שליח ולא מלאך ולא שרף, וראי שיש לנו להתעסק ג"כ בכל עניני פסח בעצמינו לא ע"י שליח. (ק"ו מכירת חמץ דף י"ג ע"ב) (ולענין אפיית המצות ע"י נשים עי' ח"י סי' ח"ס סק"ד ובמג"א סי' תס"ז ובפרמ"ג שם).
(ב) יש לרדקק היטב להכשיר התנור היטב, וכבר נהגו בכל קהילות קודש שאין אופיין מצות רק בתנור שנחכשר ע"י הרב דמתא לכן אין מן הצורך לבאר כאן.

(ג) ומי שהולך בעצמו להשגיח על אפיית המצות, יראה לזרוז את העורכים וכל העוסקים בעשיית ובאפיית המצות שיהי' הכל בזריזות [אמנ"ה ונכון מאוד שלא ידברו בשעה שמגלגלין וגם ליוהר בנקיות הידים לנקות הצפרנים היטב, ואם הם גדולים לחתוך אותם מקודם] והעיקר שישגיח שאחר שעשו וניקרו את המצה שלא תניח בלא עסק אפי' רגע, דכיון דנתחממה המצה ע"י עסק הידים אז אם תניח בלי עסק תתחמץ מיד. ומה שנוהגין המון עם כשרואין שהמצה מונחת והתנור מלא שלא יוכל ליתן המצה להתנור אוי משפשפין בה בידים כדי שלא תהי' מונחת בלא עסק, זה אינו מועיל כלל, ואדרבה עי"ז מחממין יותר את הבצק וממהר להחמיץ, ולכן צריך להיות נוהר שתיכף אחר הניקוד יתנו אותה להתנור לאפות. ובפרט שצריך ליוהר מאוד מאוד שלא יחזיק המצה נגד פי התנור אפי' רגע כמימרא (עמ"א כלל קכ"ח סעי' כ"ו ובתו"ח שם).

(ד) וזה תלוי שבאם יתנהגו כסדר, שהמתחך העיסה הגדולה יחתוך בפעם אחת לסך העוזרים והמגלגלים ולא ישאר בידו אפי' עיסה [שקורין טייגיל] אחת ואז יהי' כל המגלגלים גומרים כמעט בבת אחת וגם המנקדים יגמרו בבת אחת ואח"ז יתנו לאופה כסדר זה, זה אחר זה, ואז יגמר האפי' בסדר אחר. ובמשך האפי' יהי' להעוסקים המגלגלים מעיסה שני' ולא יהיה הענין מבלבל משא"כ אם מונחים עוד עיסה ביד המתחך העיסה הגדולה יותר על השיעור שכבר נתחלק להעוזרים המגלגלים ואז ממתין המתחך והמתחלק עד שגומרים המגלגלים ולוקחין מהתנור המצות האפויות באמצע האפי', אז אין סדר והכל מעורבב ובשעה שהאופה מוציא מהתנור האפויות עומרים עליו בהושטת המצות הנשארות ואז קרוב שיבוא מהם לידי חימוך כנ"ל, לכן צריך להשגיח שיהי' הכל כסדר על נכון (ק' מכירת חמץ בדינים לפסח אות כ').

(ה) ואם לא נזהרו בזה והובא אל האופה איזה מצה לאפות יקח האופה תיכף המצה מן המושיט לאפותה, ולא ישגיח אשר המצות המונחים בהתנור יוכלו להיות נשרפים, כי גם הבע"ב יחזיקו לו טובה עבור זה שזוהרו מחמץ. גם הבעה"ב הבא להשגיח על אפיית המצות לא יתן עין השגחתו שיהי' המצות נאפות בהירוד ושלא יהי' נשרפים רק עיקר השגחתו יהי' שיהי' כשרים בלי שום חשש חימוך ח"ו כמוכן, (שם).

(ו) יש עוד הרבה והרבה אזהרות באפיית המצות כגון שירחצו המגלגלים את יריהם כאשר יראו שיש עיסה על יריהם. וכן ינקו העצים המגלגלים והשלחנות והעריבות. וגם צריך לזוהר מאוד שלא יהי' פירודין על השלחן, היינו שיבאר אותם אחר כל עיסה ועיסה, ועוד אזהרות הרבה כאלו אשר אי אפשר לפורטם והחכם עיניו בראש לעיין בכל רבר שיהי' בהכשר. ויש מקומות שמעמידין אנשים נאמנים ע"ז והחכם שבעיר הולך ומשגיח לפעמים על סדר אפייתן, ומלמד את האיש העומר על משמרתו בכל רבר שצריך זירוז. ולכן כל מי שיראת השם בלבו לא יאכל רק מן אותן מצות הנאפות אצל האופה שנתכשר התנור ע"י חכם שבעירו ושהעמיר שם אדם כשר להשגיח על סדר אפייתן כפי שהורה לו החכם שבעירו ומהעמיר אותו בכל עת שבא להשגיח על הכשר אפייתן, דיש סייעתא רשמיא להחכם הממונה בעירו שלא יצא ממנו דבר שאינו מתוקן (עי' דמש"א פא"ט ס"ו מובא בדע"ת ה"ש סי' א' אות צ"ד יעו"ש).

(ז) נכון לדקדק שלא לאפות המצות בלילה לאור הנר כאשר החוש יעיד כי אי אפשר להביט היטב על נקוי הרפים ועצי המגלגלים בזה בלילה אפי' לאור הנר היותר גדול (עי' הג' חכ"ש על או"ח סי' ת"ס שכ"כ עש"ה).

(ח) ערע"ת ה"ש סי' א' ס"ק פ"א בשם ס' קרבן תורה למגילה כ"ג. ברין אופה ששכר עוזרים לאפיית המצות קודם פסח, אינם יכולים לחזור, אף שפועל יכול לחזור כמ"ש בחו"מ סי' של"ג אפ"ה בנידון זה א"י לחזור כיון שהיו רבר האבר יעו"ש.

פרק יב

העתקנו מס' יוסף אומץ (אות תש"א) להגה"צ מוהר"ר יוסף יוזפא וצ"ל, ראש לדיוני ובני ישיבה דק"ק פראנקפורט בימי הב"ח ושל"ה וצ"ל.

דיני לישות המצות

(א) המים שלשין בהם לא ישאבם כלל מבעוד יום רק סמוך לבין השמשות. ורובא דעלמא מטעו שמקפידים דוקא תיכף אחר יציאה מבית הכנסת והזרזין ביניהם מקדימין לשאוב בטרם יצאו מבית הכנסת ובפרט במי מצות המצות מקדימין ביותר דלפי טעותיהו המקדים לשאוב הרי זה משובח, ובאמת הרבר הוא בהפך דבהקדמה איכא איסורא ובאיחור אין קפידא רק שלא ישאבם ביציאת הכוכבים, לכן אין לו להקדים כלל לשאובם מבעוד יום שעוד בין השמשות לפניו לשאוב בהם וזמנם ברביעית שעה.

(ב) האגין שלשין בו וכן הכלי שמי הלישה בו אל יהיו מנחשת שממהרין להתחמם, כן הוא בהגהות מנהגים.

(ג) עוד כתבו שאם התקופה נופלת אחר שאיבתן יתלו בהם יתר על יד משיחה שלא יתחממו המים מירו כשרוצה ליטול היתר.

(ד) יש לדקדק בזהירות גדולה לעשות עיסות קטנות היותר אפשר, ומה טוב שלא לעשות עיסה גדולה יותר מעשרון שהוא שיעור חלה שהוא בקירוב קמח הנכנס לתוך כלי המחזיק מדה וחצי ורנקבורט"ר במדה מחוקקת ולא גרושה. בא וראה כמה דקדקו חכמינו ז"ל על עיסות קטנות כשיעור הזה שהרי לדעת קצת פוסקים החירו למרוד ביום טוב של פסח שיעור חלה מה שהוא איסור גמור בשאר ימים טובים וכל כך למה אלא כדי להרבות כשיעור חלה. וראוי להשגיח על זה גדולי ולומדי העיר ואני בעצמי הולך בימים האלה בבית האופין כדי להשגיח על זה ועל שאר איסור. בואו ונחזיק טובה למנהיגנו שהם בחרו רייני העיר ומשלמים להם שכר בטלה שילכו תמיד בכל הימים לרבות הלילות האלו לבית האופים ולהשגיח ולהזהיר את העם מחמץ.

(ה) לישת המצות ועריכתן וגלגולם ונשיאתם צריך שיהיה הכל במקום שאי אפשר לבא שם ניצוץ מהשמש ולא זו אם התמה וזרחת אלא אף זו אם בעת ההוא יום מעונן מכל מקום צריך לזוהר לעמד במקום אפל וקר.

(ו) שלא להשהות העיסה או המצות אפילו רגע אחד בלי עסק כי השהיות מצטרפות לשיעור שאמרו חכמינו ז"ל. גם אם העיסה חמה על ידי עסק או על ידי קירוב האש בשיעור קטן מחמצת. וטוב בעיני שמיד שבאים עיסות לשלחן

יעשה מהם מיד מצות וישים מיד לתוך התנור. אכן לא יחחיל ללוש עד שישרפו העצים בתוך התנור לגחלים והנחתום מתחיל להוציא האש מן התנור. ורע עלי המעשה מקדמונים שהיו נותנים עיסה לתינוק לעסוק ובקל בא לירי חימוץ.

(ז) טוב ויפה להיות לכל מצה ומצה מגלגל וברזל וסכין מיוחד ולפחות ידקק שלא יהיו כלים אלו פנויים ממלאכתן דק יצאו מיד אחר ליד חבירו וכשאחד מהכלים האלו מונח פנוי קצת ידקק לגנוזו טרם יקח אותו אחד מהעוסקים במצות וישתמש בו פעם שנייה ועיסה בעיסה נגעה.

(ח) העסק בעיסה ובמצות צריך שיהיה בכח ולא במשמוש וטפוח הידים או ברפיקות המגלגלים שקורין וועלגר העלצר או ברקידות הברזלים דהיינו שטופל אייזן בל"א וברקידות הסכינים כשדוקק בשניהם על יד על יד ולא במהירות כי על ידי ענינים האלו העיסה מתחממת יותר משהיא פנויה מכל וכל כי על ידי עסקים כאלו העיסה מתחממת ואז ממהרת להתחמץ בזמן קטן. ואני נהגתי לדקוד בעצים קטנים ובין כל מצה ומצה משגיח על זה שזורקים העץ שדקדו בו.

(ט) לכן אם נגמרה המצה בכל עשייתה והארם יראה לעינים שאינו יכול להביאה תיכף לתוך התנור וכל שכך אם עומד לפני התנור בקרוב לאש ומצה ערוכה ועשויה כידו שאז בודאי ממהרת להתחמץ לא יעסוק בה באופן הנזכר למעלה על יד על יד רך טוב לשברה ולחזור לערכה ולתקנה, הגם שלכתחילה אין נכון לעשות כן מכל מקום הוא טוב יותר מלעסוק בה דין עסק ביש. אכן לא ירבה לו נושאי מצה דק א' או ב'.

תיקון המצות

(י) ומפני שמילי זהירות דתיקון המצות נפישין ואיסור חמץ הוא איסור כרת לכן ידקק כל בעל בית שיהא הוא בעצמו ובכבודו אצל תיקונם מראש ועד סוף ולפחות תיכף אחר הלישה יהיה שם עד שיהיו כל המצות בתנור. וטוב יותר שהוא לא יעשה שום מלאכה למצות דק ישגיח ביתר שאת על כל העוסקים שיעסקו כרינים הנ"ל. ובפרטות צריך דקודק גדול על נושאי המצות שלא ישוה אותם בידיהם ובפרט סמוך לתנור, ואף אם עסקו גדולים מחמת היריד אשר פה עמנו מכל מקום אל יכנס בספק כרת בכל פרוסה ופרוסה שיאכל מפני כסף הנמאס או יעמיד משגיח אצל תיקון המצות, ויראה שיש לו פנים לדבר קשות נגד אשתו והעוסקים אם יעסקו שלא כדון. ואני נהגתי להעמיד אחד מיוחד שבתלמידי אצל התנור כדי להשגיח שלא יעמוד אחד אצל התנור בקרוב לאש ומצה ערוכה ועשויה בירו ואמרתיו לו שהוא יורו את הנחתום שיתנה מיד לתוך התנור ואם לאו ישרוף אותה מצה, ומה יהיה נחשב מצה אחת או שתיים נגד כרת, כי ידוע לכל אדם אם יבא זמנו למות ח"ו ויכול לפרות את נפשו בכסף וראי כל מטמונים לא נחשבו לכלום, ובאמת הוא רק עולם הזה ואם לא ימות היום ימות מחר הכל למיתה הם עומדים כל עת, קל וחומר בן בנו של קל וחומר כל כסף וזהב שבעולם לא יהיה נחשב לו לכלום נגד מיתת עולם הבא חס ושלום שם חי וקיים לעולם, עכ"ל.

פרק יג

נעתק מסו' יעב"ץ זצ"ל

דלת ו, לאפית מצה

(א) נהגו שלא ללוש מצת מצוה עד אחד חצות ע"פ. בזמן הקרבת קרבן פסח. וכשחל בשבת, אופין כך בע"ש.

(ב) לכתחלה מהרדין אחד קמח חטין, ומרקרקינ לעשות פת נקיה.

(ג) אין לשיך ולא עורכין ולא אופין אותה, ע"י מי שאינו בר חיוב מצוה מדין תורה.

(ד) ומצוה בו יותר מבשלוחו, ביחוד במצוה זו החמורה וחביבה כאכסנאי ראתי לקצין, שראוי לכל אדם שיתעסק בה הוא בעצמו. ואמר האר"י ז"ל שאם טורח בה עד שמויע, הוא תיקון גדול לקרי, עכ"פ יעמוד על העוסקים בה וישגיח שתהא נעשית כרין וכהלכה, ויסייע במלאכתה כל מה שיוכל כדי להטפל במצוה. (ה) אין ללוש יותר מעשרון בבת אחת. עמו"ק.

(ו) בשעת נתינת קמח, וכן בהטלת מים לעיסה, וכן בעריכת המצה אומר לשם מצת מצוה.

(ז) בשעת לישה אומר, כל פידורים שיפלו מעיסה זו בשעת לישה בעריכה, והנרבק ממנה בכלים יהיו הפקר, וינקה כלי הלישה היטב בין עיסה לעיסה.

(ח) עושין שלש מצות מעשרון, ומסמנין אותן לירע איוו היא ראשונה, חותך מהעיסה חתיכה ראשונה, עושה חריץ א', ואורך אותה תחלה, ועושין אותן דקיקין, שניה אחריה בב' חריצין והיא גדולה שבשלושתן, אח"כ שלישית בג' חריצין, וכסדר הזה הם נאפיין אם אפשר להקרים לתוך התנור הנחתך ונעשה ראשון לכהן ואחריו הנעשה ללוי ובאחרונה הנעשה לישראל, ובלבד שלא ישהה להניח בלי עסק אם נגמרה מלאכת ועריכת האחרון קודם, כי אין רברים הללו מעכבים, ואינם אלא למצוה מן המובחר, ואם מניחה על השולחן להמתין על הראשון יצא שכרו בהפסדו.

(ט) ובררך זו עושיין ג' מצות לצורך ליל שני, ולא יאפה בי"ט אם לא בשעת הדחק, ונוהגין לעשות גם כן ג' מצות לספקות, שאם ישכרו מהמצות יקח מאלו למצוה, לפיכך מרקרקינ גם בהם ככל האפשרי.

(י) אחר אפיה יתן כל המצות בסל אחד, שאם אולי לא היה בעיסה א' כשיעור, הכלי מצדפן לחלה. ומפריש מאחת על כולן, ואם לא עשה כן צריך להפריש מכל א' וא'.

(יא) אם שכח ליטול ממקצת ונתערבו, ואינו מכיר אחת החייבת, צריך ליטול מכל אחת ואחת, או יעשה עיסה אחרת ויקיפנה להן ויטול ממנה על אותן שנתערבו, וכ"ז בברכה (עש"י סי' קל"ד).

פרק יד

הצגנו פה הדינים וההלכות מספה"ק ייטב לב, נכתבו בכתב יד קדשו ז"ע והי' רגיל כ"ק אדמו"ר מסאטמאר שליט"א ללמדם לבני ישראל בכל שבת הגדול בדרשתו.

דיני מצות

- (א) להזהיר שלא לקנות שום אדם חיטים מהבא בירו או קמח כי יש בתבואה כמה חיטים מחומצים וקנעבעליך וציבעלעס שאינו בטל בששים דק יקנו מחיטים או קמח הנטחן לצורך הכלל ברחיים המיוחד המנוקה בכל האפשר ועי' בתשו"ב בית אפרים או"ח (סי' מ') תחת"ס (סי' קכ"ו) וחסר לאברהם (סי' מ"ו) לענין שעת הרחק.
- (ב) לכתחילה ראוי להמתין שני מעל"ע אחר הטחינה ועכ"פ לא פחות ממעל"ע.
- (ג) להכשיר התנור קודם הטיחה שילכו הגחלים על פני כולו ושיהי' הניצוצות נחזין הימנו גם הכיר' שלפני התנור צריך ללבנו או לטיחו בטיט כעובי אצבע ששם נותנים המצות בלקחם מהתנור ולא יהא בטיט שום חבן ושבולת של קש.
- (ד) לשאוב מים בין השמשות בין שימשא וכוכביא ושיעמוד המים עכ"פ י"ב שעות בתלוש ואם ישאוב ע"ד משל שעה שישית לא ילוש עד אחר שעה ששית בבקר ויזהר לשאוב שיהי' די על כל היום המחרת לבל יצטרף להוסיף ע"י ביטול.
- (ה) אם אופין יום א' ישאוב המים לכתחילה מבה"ש יום ה' ואם שכח ביום ה' יש תקנה לשאוב מים יום ו' אחר שקיעת החמה ע"י שאלת חכם.
- (ו) להעמיד המים במקום הקר.
- (ז) ליהרר שלא ללוש ולערוך המצות במקום השמש ולא בחדר שאופין ולא יסיקו באותו החדר התנור של חורף ויזהר שלא ללוש נגר חלון פתוח ואם לש ביום המעונן צריך ש"ח.
- (ח) בבעקנים לא יהא סרק או טלאי ובמדרה לא יהא סרק וחרין ולא בשלחן היינו הברעטיר שעורכין עליו.
- (ט) להחליף הבעקנים אחר כל ב' עיסות עכ"פ גם להחליף המדרות בכל עיסה אחר שנתחמם תחתיו מחמיץ מיד קודם האפי'.
- (י) לנקות בכ"ע השלחן והוואלגעהלצער בזוכיח.
- (יא) שלא יגעו המצות זה בזה בתנור ולא יקחו ויסידנה קודם האפי' והיינו שיקרמו פניהם עכ"פ.

אפיית המצות השלם

קיא

(ב) ולא יקחו המצה האפוי' על מנח שלא נאפה עדיין.
(ג) שלא יהא מונח המצה חצי' בחנור וחצי' חוץ לחנור על הכיר' ששם מחחמם ולא נאפה ומחמץ.
(ד) אם נחחמצה המצה יוציאנה במרדה אחרת שאין משחמש בו.
(טו) הלשין והעורכין והערדלירס לא יעמוד שום אחר מהן במקום החנור רק במקום אחר שאין מרגישין חום מהחנור.
(טז) יזהרו שלא ללוש לעת ערב רק לאור היום.
(יז) המיידע טעפעל ראוי להחמיד לדעת קצת הפוס' שלא יחזיק יחד ממרה ליטער וחצי.

(יח) שלא יקחו חביוח של יין למים שלנו כ"א אחר הגעלה והיינו לכחחילה אבל בשעת הרחק מוחר ע"י הרחה.

(יט) נכון ליקח מצה שלימה לצורך חלה כרעח רש"ל.

(כ) ליוהר ליקח חלה מהמצוח ע"י צידוף סל קודם יו"ט ואם שכח צדיך ש"ח. ואם לא הי' בכל עיסה לבר שיעור חלה כ"א כנהוג לאפות עיסה פחות משיעור וכאמור למעלה אזי הסל מצרפן ומחד לאכול ביו"ט אח"כ להפריש בחוה"מ ואם היה בכל עיסה לבר שיעור חלה אז צדיך לשייר מעט מכל מצה ומצה שאוכל ולהפריש מזה הנוחד בחוה"מ.
(כא) שלא ללוש בעריבה של עץ כי א"א לנקרו ולהדיחו היטב שלא ישאר בו מעט בצק.

(כב) להעמיד איש נאמן וח"ח אצל כל אופה להשגיח בעינא פקיאח על כל עשי' שיהא נעשה לשמה ועפ"י הרח כנאמר למעלה.

(כג) הלש עיסה עם ביצים לצורך קטנים ויש בו שיעור חלה לא יפריש חלה מעיסה זו רק מעיסה הנילשח במים יפריש ג"כ על עיסה הנ"ל.

(כד) במקומות הללו שרגילין לאכול כל השנה פח של טענגערע נכון ליוהר מלאכלו בפסח ויש ע"ז כמה טעמים ואפי' אם נאפה כמו מצה של חיטים.

פרק טו

העתקנו משנה הלכות גדולות, ותקנות נחוצות להגה"ק שר התורה בעל המ"ח שו"ת אדני' דבי עילאי, ותועלת גדול יקבלו ממנו, ונחת ינחתו בו ושמו יקבנו קוני' אדני' דבי עילאי על ה' פסח.

הקונטרס כבר נרפס בס' רברי יחזקאל שרגא, סטראפקוב, ירושלים. והיוח שאין הספר מצוי כ"כ ע"כ ראינו לנכון להעתיק ממנו הנוגע לאפיית המצות. וז"ל:

דיני מצות

(א) החטים צריכים להיות שמירה משעת קצירה עכ"פ למצות מצוה ומשעת טחינה לעיכובא וכל המוסיף בשמירה בטחינה ובאפי' הוא מקיים מצות ושמרתם את המצות.

(ב) השקים עם הקמח שמוליכין מן הרחיים לא מבעיא שאסור להניח ע"ג בהמה שאין עליו אוכף אלא אפי' השקים אין להניח זה על גבי זה.

(ג) בין הטחינה לאפי' צריך לשהות מעל"ע ואין לסמוך על הרקדה דהרקדה צריך לעשות מחשש חיטין שבורות.

(ד) שאיבת המים למי שרוצה לדרקק היטב ידרקק על תחלת השקיעה שזה ניכר (היטב) בטוב וימתין מתחילת השקיעה שעה פחות מינוט וחצי אחר כך מתחיל זמן בין השמשות דהיא זמן הכשר לשאיבת המים ונמשך זמנו י"ג מינוט וחצי. כן כתב הפרי מגדים במ"ז סעיף קטן א' ס' תנ"ה עיין שם.

(ה) צריך ליוזר שיהי' המים בתלוש י"ב שעות לכן אין לאפות בבוקר רק מי שיש לו מים מן ליל הקדמת, ג"ז שם.

(ו) המים צריכין לעמוד במקום קר ואין לטלטל המים תחת השמש ולא תחת הרקיע שמא יהי' יום המעונן ולאו ארעתי' כ"כ אין לשים במקום השמש אפי' בבית שנסתם החלונות ותחת אויר הרקיע אפילו קרוב למקום השמש אסור וביום המעונן אסור תחת כל אויר הרקיע ומה"ט מי שיש לו חצר שאינו מקורה אין ללוש שם, תחת אויר הרקיע מחשש שמא יהי' יום המעונן ולאו ארעתי'.

(ז) כשאופין ביום א' צריך לשאוב מקודם ביום ה' בערב ואם שכח יכול לשאוב בעש"ק רק צריך להקדים קצת.

(ח) צריך לסנן המים בשעת שאיבה וצריך לומר בפירוש בשעת שאיבה לשם מצות מצוה או לשם מצות סתם וכן בשעת מדידת הקמח ובשעת לישת העיסה ועריכתה וזוה מוזמן לסטרא דקרושה.

(ט) אין ללוש עיסה גדולה משני קווארט והפרשת חלה יהי' ע"י צירוף סל והנה טועין ההמון מה שמניחין המצות על השלחן ומכסין בסדין מלמעלה וזה לא הוי צירוף סל כלל וצריך להיות כלי אחד מצרף לחלה ולכך צריך סדין מלמטה ומלמעלה ואף הצדידין מגולין ל"ל בה וכן מי שמפריש חלה מחביות או משאר כלים שיש להם תוך צריך שלא יצאו המצות חוץ לכלי ול"מ מה שמכסין ע"י כסוי מלמעלה.

(י) כשמפרישין מהתיבה שיש בה הרבה פאכין צריך להפריש מכל פאך ופאך רק ברכה אחת לכולן.

(יא) הרש"ל מחמיר שלא ליקח לחלה פרוסה רק שלימה ואף דחומרא זו של מהרש"ל היא כל ימות השנה מ"מ כיון שהעולם נוהגין כן במשך ימי הפסח במצות דוקא אין לשנות עכ"פ בימי הפסח וצריך לאפות מצה קטנה כרי להפרישה לחלה ואין לקרוא לה קודם הפרשה בשם חלה רק בשם מצה קטנה דאין לקרות שם חלה רק בשעת הפרשה.

אפיית המצות השלם

קיג

(יב) מים שלא לנו שריני' שבטלה במים שלנו הוא דק קדם הלישה אבל לא בשעת לישה.

(יג) אין ליקח על המצות כלי שהי' בו דבש או מי פירות.
(יד) אסור ללוש נגר חום התנור והכל לפי ענין המקום וחמימות התנור הגם דשיעור חימוץ היא י"ח מינוטין זה הוא רק לענין דיעבר אבל לכתחילה אין להניח העיסה אפילו רגע אחת בלי עסק וגם דיש חשש שלא יצטרפו השהיות הגם להגלגול מבטל את החימוץ מ"מ הבעיטה והניקוד אין פעולתן רק שלא תחמוץ בשעת מעשה אבל אין מבטלין החימוץ שמקודם לכן יש חשש שלא יצטרפו השהיות ולכן יש מההכרח להשגיח על דבקות העיסה בפיסח [ידי] העוודין או על השלחן או על העצים המגלגלין דלא מהני בהו העסק ונתחמץ בשיעור מיל ולכתחילה אף בפחות משיעור מיל.

(טו) כל מי שרוצה ברעדליך להמצות צריך להיות נזהר ללבן הרעדליך בכל שיעור מיל או לענין לכתחילה אף בפחות משיעור מיל מחשש עיסה הנדבק בשיני הרעדלעך ונתחמץ ומחמץ המצה.

(טז) אין ליתן המצות לנערים קטנים להחעסק בהם ובמצות של מצוה יש דיעות בפוסקים דאף דיעבר מעכב בהם עשיית הקטן פחות מ"ג שנים.

(יז) צריך להזהיר את הנשים וברניות של להרבות בדיבור בשעת עשיית המצות מחמת חשש רוק הניתח מפייהם. ואם איחרעי שניתח הרוק על המצה יש לאסרה כדעת הח"י שרוק נידון כמי פירות שעם מים ממחר להחמיץ.

(יח) גם צריך לעיין על העוסקים ומסייעין שלא יהי' בידם שום גרר יבש שאפשר להגלע ולהוציא דם כי הדם דינו ג"כ כמי פירות כפי דיעות האחרונים ז"ל.

(יט) גם צריך להזהיר את העוודין ומסייעין שלא יחממו ידיהם אצל האש וגם לפעמים נתחממו ידי המסייעים מעצמם מחמת רוב העבודה דאו צריכין להדגיע בנתיים וכמו כן כשמרגישים שנחמם איזה עיסה או מצה מחמת הידים דצריך להשליכה משום דמיד תחמוץ.

(כ) מהדאוי ליקח שני ספלים ללישת המצות כדי להחליף בין לישה ללישה וגם צריך לעיין בהספלים וגם על השלחנות ועצי המגלגלים שלא יהי' באחד מהם שום סדק ואם יש בהם סדק שאי אפשר לנקר או שחכ מלנקר אפילו בספל חדש שא"צ להכשירו מ"מ מעכב אף בדיעבר אם לשו כמה עיסות יותר מכשיעור מיל.

(כא) קערה של חדס אין ללוש בהם יחד מעיסה אחת בכל אחת כי על הרחיצה וניקור אין לסמוך בכלי חדס אפי' בכ"ח געגלייסט במקום שמנהג להשתמש בכלי חדס געגלייסט כי דוקא בכלי מתכות מועיל הרחיצה והניקוד ולא בשום כלי חדס כלל.

(כב) המורד את הקמח צריך להתרחק ממקום לישת המצות כדי שלא יהי' אבק פורח מן הקמח על המצה או על העיסה ויתחמץ בתוך הרוטב בפסה ומכש"כ שאסור להוסיף קמח בשעת לישה.

- (ג) התנור של אפי' שצריך ליכון כנ"ל שיהיו נצוצות ניתזין מהאכנים צריך שיחזקו התנור בין הליכון ובין היסק של אפיית המצות.
- (ד) צריך להיות נזהר למאוד ולהזהיר לאופה את המצות שלא ישאיר אפילו קצת מן הקצת מן המצות חוץ לתנור של האפי' דהיינו שלא יהי' מונח אפילו מקצת קטן על הכידה ואפילו אם הכידה גם כן כבר נכשרה כרינה כי אין כהכידה חום גדול להיות המצה נאפת שם ממילא ע"י החום השולט שם כהכידה נחמצת המצה.
- (ה) אין להושיט המדרה לקבל עליה מצה משום שמא נתחממה המדרה ותחמץ המצה עלי' קודם כואה לתנור.
- (ו) אין ליגע כהמצה בתוך התנור קודם אפייתה ומכש"כ שלא להוציאה מהתנור קודם הפייתה וכן יש ליוהר שלא להעביר בתוך התנור מצה אחת על גבי חכרה מחשש שמא יגע זה כזה ולא ישלוט האש כמקום נגיעתן ותחמץ שם.
- (ז) האופה צריך שני מדרות עכ"פ כדי להחליף כשתחמם המדרה ועוד צריך מדרה שלישיית להוציא מצה שנתחממה כתנור.
- (ח) מצה כפולה ונפוחה הכל לפי ענין הכפילות אם אין האש יכולה לשלוט שם ולפי ענין הניפוח.
- (ט) הלש כע"פ אחר חצות צריך ליוהר להפקיד כפני שני אנשים ולומר לפניהם כלשון חזוה פדורים יהיו הפקר ולא כלשון פדורים הפקר דמשמע מאליהם.
- (ל) יש ליוהר ללוש המצות של מצוה כע"פ אחר חצות דוקא וגם כשחל ע"פ שכבת האפותם כע"פ אחר חצות דוקא.
- (לא) ראוי ליתן קודם פסח מעט קמח לעניים או לאכול כעצמו מעט מן הקמח הואיל ונפק מפומי' דהרש"ל ז"ל.
- (לב) נפה שמניפין בה את הקמח של המצות אסור לנפות כאותה נפה מצה שתונה מחשש אבק של קמח שכנפה זו, ע"כ.

פרק טז

באן קנתה שביתה להתקנות והנהגות ישרות אשר תיקן, הזהיר והנהיג הגה"ק מהר"צ שפירא בעהמח"ס דרכי תשובה על יור"ד, בעיר כהונתו מונקאטש והי' רגיל בנו בעל מנח"א ליתן תקנות הללו בבתי אפייה שם, והזהיר משגיח המיועד לעמוד על הפיקוח שותקיים כל דברי פתשגן הכתב, (מועתק מדרכי חיים ושלום).

(א) ווען מען וויל כשרן דעם אריווען מוז מען ערנסט אויסגליען

(אויסהייצען). אז די קוילען זאלען זיין איבער דעם גאַנצען אויווען דאָס פינקען זאלען גיין פון אויווען, נאָך דעם זאָל מען עהם אויסקלעבען ער זאָל גלאַט זיין אָהנע גריבלעך דאָס הערדל וואָס איז פאַר דעם אויווען וואָס מען לייגט אַמאָל אין אַ מצה ברודי מען אויס צו גליען אָדער אַנשמירען מיט אַ ליים אַ פינגער דיק, דאָס ליים וואָס מען אונקלעכט דעם אויווען אָדער דאָס הערדל זאָל נישט זיין געמישט מיט שטריו אָדער זאָנגיין.

(ב) ביי דעם הייצען פֿין כשרן זאָל מען נישט באַקען מצות נאָר מען מוז איהם לאַזען אויסקלעהן אין פריש איינהייצען צום באַקען.

(ג) דאָס מעהל טראַגען צום באַקהיו זאָל זיין בשמירה יתירה עס זאָל זיין גוט צוגידיקט די זין זאָל נישט אַרויף שיינען ובפרט אין רעגען צייט עס זאָל ח"ו נישט פאַר רעגענט ווערין.

(ד) וואַסער צום באַקען מוז מען שעפען אין דער צייט וואָס די זין גייט אינטער ביו שטערן שטייען לויט די מינוטען וואָס דאָס ב"ד ווירד אַנצייגען פינקטליך און מען זאָל אזוי פיל אָן שעפען ווי פיל עס זאָל געניג זיין אויף דעם מאַרגיגען טאָג כדי מען זאָל נישט ברויכען צי צו שטען אַנדערע וואַסער.

(ה) צי די מצות וואָס מען באַקט זאָנטאָג זאָל מען דאָנערשטיג אָווענט שעפן אין דער צייט ווי עס שטייט אין אות ר', דאָס וואַסער זאָל זיין אימער צו געדעקט מכ"ש ווען מען טראַגט עס אין דרויסען זאָל עס בודאי זיין צוגעדעקט.

(ו) צי מצה וואַסער זאָל מען נעהמען אַנייע פאַס אָדער אזוי כלי וואָס מען האָט דאָס פאַריגע יאָהר אויך דרינען געהאַט מצה וואַסער אין פיל דאַמאָלס האָט מען די כלי נישט געניצט.

(ז) דאָס וואַסער זאָל שטיין אויף איין קיהלען אָרט אויך דאָס מעהל זאָל שטיין אויף איין טרוקען קיהלען אָרט ווי אזוי דאָס בית דין וועט אָן ווייזען.

(ח) דאָס אָרט פון קנעטען, אין ווי דאָס מעהל אין וואַסער בשעת קנעטען זאָל אַלעס זיין ווי דאָס ב"ד וועט זאָגען מען זאָל זעהר נזהר זיין דאָס עס זאָל נישט גיין דער שטויב פֿין מעהל אויף דער וואַסער אָדער אויף דיא כלים פֿין וואַסער, אין דער וואַס גיסט דאָס וואַסער זאָל נישט שטעהן דאָרט ווי מען קנעט דעם טייג כדי עס זאָל נישט שטויבען מעהל אויף דער כלי וואָס ער האָט אין דער האַנד ווי ער האָט אויסגעגאַסען דאָס וואַסער זאָל ער תיכף אָוועק גיין פֿין דעם פּלאַץ, גם ער זאָל נזהר זיין ביים וואַסער גיסען דאָס ער דאָס וואַסער טעפעל העכער האַלטין זאָל פֿין דעם מעהל כדי עס זאָל נישט מעהל שטויבען בשעת ווען ער גיסט וואַסער.

(ט) אין דער שטיב ווי דאָס מעהל ליגט אין ווי מען קנעט זאָל מען נישט הייצען.

(י) אַלע 15 מינוט זאָל מען דעם בעקען וועכסלען.

(יא) דער בעקען זאָל זיין פון מתכות אָהנע גריבלעך גאַנץ גלאַט, און מען מוז עס צוערשט ברענגען צו ווייזען להבד"צ.

אפיית המצות השלם

- (יב) די ברעטער וואָס מען וואָלגערט אויף זיי די מצות מיוען זיין גאַנץ גלאַט אָהנע שפּאַלטען און אָהנע קניפּען.
- (יג) דאָס מעסטער וואָס מען שנייט די מיירע זאָל זיין גלאַט אָהנע גריבלעך אָדער קריטצען עס זאָל אימער גאַנץ ריין זיין עס זאָל זיין אומגעגרייט פייכט זאָמך אין פּין איין מיירע ביז צו די אַנדערע זאָל מען עס גלייך אָפּרייבען ביז עס וועט גלאַנצען עס מוז זיין 2 מעסערס מען זאָל אימער קענען וועקסלען.
- (יד) מען זאָל נישט קנעטען אָדער וואָלגערן אויף דעם אָרט ווי די זין שיינט אין ווען מען שטייט קעגין דעם פענסטער וואָס די זין שיינט אַריין מוז מען דאָס פענסטער פאַרהענגען. (וועיין בנמוקי אור"ח סי' תנ"ט).
- (טו) די העלפּערס מווען האָבען צי דער אַרבייט ריין געוואַנד, נישט וואָס זיי גייען דערינען ביי די וויטשאַפּט אויף דעם ברויך יעדער ווער אין באַקהויז איזט השגחה צי האָבען.
- (טז) די העלפּער זאָלן נישט גיין געמישט מענער מיט ווייבער, נאָר לויטער מענער אָדער לויטער ווייבער.
- (יז) צי 10 העלפּער זאָל מען נישט מעהר נעמען אויף איין מיירע ווי איין קילא מעהל.
- (יח) עס זאָלן נאָר זיין אַזוי פּיל העלפּער ווי פּיל מצות עס שטעלען זיך אין אויווען ווי אַזוי דאָס ב"ד וועט מערך זיין.
- (יט) די העלפּער זאָלען אַכטגעבען דאָס דער טיש אין די וועלגעהעלצער זאָלען ריין זיין פּין טייג, גיט אַבקראַצען מיט גלאַז דאָס טייג וואָס קלעבט זיך אָן, אין נאָך אַיעדע שעה זאָלע מען די וועלגעהעלצער גיט אַבקראַצען זיי זאָלען ריין זיין.
- (כ) יעדער בעקער מוז האָבען דאָפעלטע וועלגעהעלצער לויט ווי פּיל העלפּערס עס זענען, כדי ווען מען וועט מווען אין מיטען וועלגערין דאָס וועלגעהעלצן ריין מאַכען זאָל מען דעם העלפּער איין אַנדערס קענען געבען דאָס דער העלפּער זאָל נישט ליידגי שטיין.
- (כא) די העלפּער אין די רעדלערס זאָלען נוהר זיין דאָס טייג אָדער די מצה נישט ליגען צי לאַזען אַ רגע אויסער מען טוט אַ פעולה מיט דעם טייג אָדער מיט די מצות.
- (כב) יעדער בעקער מוז האָבען איינעס פּין טיש צום רעדלען צו טראָגען מצות אין איינעם וואָס טראָגט פּון רעדלען צו אויווען. דער וואָס טראָגט די מצות צום רעדלין זאָל אַבאַכט געבען נישט מעהר מצות צי בריינגען וויפּל די רעדלערס קענען בעשטרייטען דאַמיט עס זאָל קיין מצה ליגען אויף דעם רעדל-טיש בלא עסק און דער וואָס טראָגט צום אויווען מוז זיין אַ בר דעה, וואָרין צום אויווען טראָגען מוז מען זייער נוהר זיין מען זאָל נישט אַ רגע כמימרי האַלטען די מצה.
- (כג) אין יעדן באַקהויז מוז מען האָבען 2 רעדלערס אין עס זאָלען זיין 4 רעדלין, 2 זאָלען זיין אַלץ ריין מען זאָל זי קענען איבערטוישען אין דער

אפיית המצות השלם

ק"ז

רעדער זאל זיך האלטען איין פיל אָרער האַלץ שאַלעכץ וואָס עס טוט גוט אויספֿיצען דאָס רעדל פֿין טייג.

(כד) די רעדליך זאלען זיין אין גאַנצען פֿון אייזען מיט די שטיל אין 2 מאָל אין טאָג זאלען זיי געגליעט ווערן.

(כה) מען זאל קויפען נייע שויפלען נישט פֿין פֿאַר יאָהר.

(כו) צווישען יעדע מיירע זאל מען די שויפעל איבערטויטשען אין די שויפעל זאלען נישט ליגען אויף דעם הערדל פֿאַר דעם אויווען, נאָר אויף דער ערד.

(כז) מען מוז האָבען איין באַזונדערע שויפעל אַרויס צי נעמען איין חמציגע מצה אָדער אַ איבערגעגלעטע אָדער איין אויפגעבלאָזטע.

(כח) דער שיבער זאל זייער אַכט געבין דאָס די מצות זאלען זיך נישט אָנרירען אין אויווען, אין ברויך צי זעהן ווען ער נעהמט אַריין אַ מצה אין אויווען עס זאל זיך נישט אָנרירען איין מצה אין די אַנדערע, אויך דאָרף זיך נישט אָנרירען איין געבאַקענע מצה אין איין אונגעבאַקענע, אויך דאָרף מען נישט לייגען די אונגעבאַקענע אויף דעם רעדל וואָס פֿאַר דעם אויווען איסט, וואָרין דאָרט איז וואַרים אין באַקען טוט זיך דאָרט נישט, קען די מצה חמציג ווערן, ווען דער שיבער ברויך דעם פֿלאַץ אין אויווען זאל ער נישט אַרויס־נעמען אַ מצה פֿין אויווען לכל הפחות איידער די מצה האָט שוין איין הויט. (כט) ווען עס וועט זיך טרעפען אויף איין זאך פֿון די תקנות אז מען האָט נישט אַזוי געטוהן ווי דאָ שטייט זאל מען פרעגן אַ שאלה.

(ל) די פֿאַפֿירען פֿון רעדלען זאלען יעדע 15 מינוט געוועקסלט ווערן.

צבי הירש שפירא

ע"כ בעל דרכי תשובה ז"ע

פרק יז

האזהרות דלהלן הם מריש אגדה של פסח אגודת אזוב להגה"צ מוהר"ר יעקב יחזק'י גרינוואלד אבדק"ק פאפא, בן בע' ערוגה"ב זצ"ל.

קצת אזהרות לאפיית המצות

(א) יזהרו שלא יניחו השקים עם הקמח על מקום לח בקרקע, ונכון להפסיק באיזה דבר בין הקרקע להקמח, וכן בין הכותל להקמח.

(ב) שלא להניח הרבה שקים קמח זה על זה, ולא לישב על שק קמח.

- (ג) המים שלנו שלשין בו יעמדו י"ב שעות מעת השאיבה עד הלישה.
- (ד) החרד שלשין בו לא יהא מהוסק.
- (ה) אין לשין נגר חלון פתוח אפי' אין החמה זורחת לתוכו, וכשחמה זורחת אפי' בחלון סתום אסור נגר החמה.
- (ו) אם לש עיסה רכה אסור להוסיף קמח להעבותה.
- (ז) המודד הקמח לא ירחוק הקמח תוך הכלי, ויהא רחוק קצת מן המים ולא יחקרב אל המים ולא אל העיסה ולא אל מצה אפוי'.
- (ח) המודד המים יזהר שלא להכניס ידו תוך המים.
- (ט) השולחן והוועלגעהלצער והשטענגעליך והמרדה לא יהא בהם שום סרק.
- (י) הלש וכן הוועלגערערס יקיצו צפורני ידיהם.
- (יא) לא יתחילו ללוש עד אשר יגרפו הגחלים מן התנור.
- (יב) לאחר כל ג' עיסות צריך להחליף הבקעין ולרחוץ הירים כל המתעסקים בעיסה.
- (יג) העוסקים במצות כשרוצין לאכול ילכו לחדר אחד לאכול, ואחר האכילה ינערו את בגדיהם מכל פירור וירחצו את ידיהם.
- (יד) המשגיח יזהר בכל עת ובכל שעה לגרוד היטב השולחנות והעצי גלגלים והרעוליך ויזהר שלא לעשות סרק על ידי הגרירה.
- (טו) הלש את העיסה צריך בכל ח"י מינוטין לגרד עם בערשטיל את המטפחת (שורץ) שדרכו ללבוש בעת הלישה, כי שכיח שנדבק בו פירודי עיסה.
- (טז) כל המתעסקים בעיסה לא יגעו במצה אפוי' בלי נטילת ידיים תחילה.
- (יז) צריך להחליף בכל פעם את השטענגיל שמכניסין בו המצות לתנור ולגרוד אותם.
- (יח) יזהרו שלא יביאו את המצות לחדר שבו התנור אם התנור מלא עם מצות.
- (יט) המצות לא יגעו זה בזה בתנור.
- (כ) אם לקח מצה מהתנור קודם שנאפית לגמרי אסור להחזירה.
- (כא) לא תהא מונחת המצה חצי בתנור וחצי חוץ לתנור במקום שאינה נאפת יפה.
- (כב) אם נתחמצה מצה יוציאנה במררה אחרת שאין משתמש בה למצות.
- (כג) אם נמצא מצה כפולה או נפוחה צריך להסיר הכפל והנפוח עם כדי נטילה דהיינו עוכי אצבע.

פרק יח

לקטנו לקוטי בתר לקוטי מתוספת חיים על ח"א הלכות הנחוצות לאפיית המצות והעתקנוהו כאן ככתבם וכלשונם.

דיני החטים למצ"מ

עי' בנשמת ארם בחטים שנקצרו בעודם לחים למצה שמורה ובכדי שלא יתעפשו נתנם בתנור חם ונעשו יבש כמו קליות (וקליות הוא כאפוי ואינו בא לדיי חימוץ) רבשעת הרחק יש לסמוך להחיר ולא קפרינן רק על מין הבא לידי חימוץ. יע"ש.

ואותן (הטערקישע ווייץ) אינם בכלל חטים כלל רק למיני קטניות יחשב ואין יוצאין בזה ידי חובת מצה ואסור לאכול בפסח כמו שאר מיני קטניות. חק יעקב, פמ"ג, וש"פ. (ואין זה אותן (הטירקישע) ווייץ שבזמננו שזוהו חטים באמת רק מחמת שנודע בימות החמה ונתיבש מאר קורין אותו (טערקישע ווייץ) בשם המושאל אבל הוא באמת חטים שלנו וכל רין חטים עליו). ומפני שחטים מין המוכתר מוקדם למצוה. לבוש. ולכן כשאין לו חטים ועושה מצות משאר ר' מיני רגן יקח מן החביב עליו ביותר כרי לקיים יותר מצות אכילת מצה לחיאבון. ח"י וש"פ.

דיני קמח למצות

והקמח הראשון שנטחן ברחיים לאחר שנקרו אותם נוהגין שאין אוכלין אותם בפסח כי חוששין שמא לא נקרו את הרחיים היטב ונשאר רבוק בהם מעט קמח חמץ ונתערב לתוך קמח זה הראשון רק אוכלין אותה קודם פסח. ש"ע והפוסקים. ומ"מ אם נאפה יש להחיר כיון שהוא קודם פסח. א"ר. (ומה שכ' בדרש"ו שעכשיו שנהגו לכסות סביב הרחיים בכגר פשתן אחר הניקור יש להחיר גם הקמח הראשון לפסח. רבריו הק' קשה להולמן חרא רבאלי' זוטא שממנו מקור ר"ז לא החליט רין זה אלא בלשון אפשר להחיר כתוב כן. וכן הוא הלשון בח"י ובה"ט. ועוד שהרי הא"ז בעצמו שרי ב"י נרגא בספרו אלי' רבא משום רא"א לכסות תוך הרחיים עצמו. יע"ש בס"ק י"ח ע"כ לכתחילה בודאי יש להחמיר. דו"ק).

(ב) וצריך לעשות כיס חרש לרקר בו הקמח לצורך פסח ולא להצניע משנה לשנה כיס הרחיים. שע"ת בשם שאילת יעב"ץ, והח"ץ, וכ"ר האחרונים.
(ג) ולכתחילה ימחר לטחון הקמח ג' או ב' ימים קודם הלישה. ש"ע וט"ז וש"פ.

(ו) ואם אי אפשר להמתין מעת לעת מהטחינה ישתדל שיהיה שהות ביניהם עכ"פ לינת לילה כי הלילה מקדר את הקמח שהיה רוחח בשעת הטחינה. מג"א, א"ר, חק יוסף (ורחה דעת הח"ח. יע"ש) רש"ו.
(ה) וה"ה אם נתנו בו קימחא רפסחא אם רוצה לכבסו צריך להתיר כל התפירות. מקור חיים.

(ז) פ"י חביטה היינו הכאות שהכובס מכה על הבגרים בשעת כביסתן, וה"ה מפה שהיתה מונחת על שק קמח אפילו של פסח אם רוצה לאכול עלי' בפסח לא די לה בניעוד ולא בכיבוס בצונן אלא צריך לכבסה בחמין עם אפר וחביטה. הפוסקים.

(ז) ויותר טוב לעשות המצות על השלחן חלק. ט"ו. שהחלק ברהיטני ולהפוך על הצד השני ולהריח צד אחד ולגרוד היטב וכן יעשה תמיד ולא יבוא לידי חימוץ. פמ"ג. ובמדינתנו נוהגין לקבוע (בלעכין) על כל פני אורך השולחן ועליהן עורכין המצות-ובכל פעם הנאמן משגיח עליהן שיהיו נקיים מפרודין. ונכון הוא.

(ח) ואם שכח ונתן בשק ישן קימחא רפסחא אם היה קודם הפסח יערה מיד הקמח מהשק וירקדו (כי שמא יש בצק בעין) ושרי רקמח בקמח נקרא לח בלא פמ"ג, וכן הוא משמעות הפוסקים.

(ט) כ' בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' ס') אם הניח הקמח של פסח אצל הנכרי בלי שומר מותר בריעבר. יע"ש.

(י) טוב לזוהר לכתחילה שלא לישב על שק שיש בו קמח של פסח שלא יתחמם הקמח מחמת כובר ישיבתו. ירושלמי, הובא בפוסקים.

(יא) מיס שלנו כל הלילה י"ב שעות בתלוש, כן הוא דעת רוב הפוסקים דצריך ב' כל הלילה י"ב שעות, ואפילו אם הלילה ארוכה יותר מ"ב שעות אסור ללוש בהן עד אור היום. ואם הלילה קצרה ואין י"ב שעות עד אור היום צריכין להמתין עד שיעברו י"ב שעות משעה שנשאבו. והעולם נוהגין שמיד כשיאיר היום לשיין עם המים שלנו ואף שעדיין לא עברו י"ב שעות, ואף שיש להם על מה שיסמוכו אבל רוב הפוסקים מחמירים בזה ועל כל צריך לזוהר ברבר. עיין פמ"ג ומחה"ש. כ' בהא"ר נכין להמתין ללוש עד שיאיר היום הרבה פן יטעה באור הלבנה.

(יב) אף שבכל יום האויר העולם חם מחום השמש אף על פי כן אין המים שבתוך הכלי מתחממין כיון שחם בתוך הבית שאין חום השמש מכה עליהם, ומ"מ בכל לילה יניחם באויר תחת התקרה ואם אויר העולם חם יניחם במרתף בין ביום בין בלילה עד הלישה. אתרוגים.

(יג) ומ"מ לא יכסה המים במטלית עבה רק בפשתן דקה (כי באמת זולת מטעם זה היה יותר טוב להיות מגולין) כדי שיצננו ביותר. פמ"ג, פ"ח.

(יד) לכתחילה יקח מן הבארות לפי שהחמה מהלכת בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ונתחמם המים והבאר הוא במקום נביעה משא"כ הנהרות רחוק המים ממקום הנביעה והקרקע מקדרתן וכל מה שאפשר להרר אחד מים הקרים ביותר

מהדרין. הפוסקים. (ומפלומפין) משמע דמוחר לשאוב מהם לפי שמכוסה למעלה ואין השמש מכה עליהם ביום, ולכן בדיעבד או בשעת הרחק שאין לו מים שלנו יקח מים (מהפלומפין). עי' בפמ"ג סי' חנ"ה בא"א ס' ס"ק י"א או שיקלוט מים מהגשמים ויניחם במקום שלא יפוג צינתן. נ"י בשע"ח וע"ל ס"ק ל"ה.

(טז) ולכתחילה השואב יהי' גדול ובן דעת. רש"י. וכ"ז לכתחילה אבל בדיעבד אין להקפיד אם ישאבם על ידי נכרי או תש"ו. א"ר, ח"י, וש"פ.

(טז) דוקא המים יש להקפיד לכתחילה שלא להיות בכלי נחושת משום דמים שלנו בעינין לצנן אותן ואין הטבע מכלי נחושת לצנן כ"כ כמו שאר כלים, אבל ללוש בכלי נחושת אין להקפיד ואפילו לכתחילה נוהגין היחד ללוש בהן. מג"א, א"ר, ח"י, מחה"ש. ומ"מ טוב יותר ללוש בקערה של בדיל כדי שיכול לנקות היטב. פמ"ג.

דין המים בשעת התקופה

(יז) ואין לשפוך מים שלנו מפני החקופה, משום דתלילה שיארע דבק חקלה במצוח השם שנא', שומד מצוה לא ידע דבר רע" ואם רוצה להחמיר על עצמו ולשפכה אם אפשר לו בקל למצוא מים שלנו אצל שכניו ומיודעיו או שאפשר לו בקל ללוש ביום אחר במים אחדים שישאב בביה"ש שלפניו הרשות בידו, ונכון לעשות כן להחמיר. וכל זה הוא אם הם מים ששאבן למצות שאינן של מצוה, אבל המים שושאבו ללישת מצת מצוה אף אם אפשר לו בקל למצוא מים אחרים אין נכ"ז להחמיר ע"כ לשפכן שנראה שמחזיק בדעתו שלא תגין המצוה וקל בעיניו מאמר הכ' שומד מצוה וכו'. מהרש"ל בביאור הסמ"ג ס"ו ע"ב, ט"ז, חק יעקב, מחה"ש, רש"י. וי"א דגם במים שושאבו ללישת מצות מותר לשפוך אותן אם אפשר לו בקל למצוא מים שלנו אצל שכניו ומיודעיו, משום דאין סומכין על הנס. כ"מ באגודה ס"פ כ"ש, וא"ו, וא"ר, ופמ"ג במ"ז סק"ג.

(יח) טעם השפיכה מפני התקופה, דבכל אותן ד' עתים ורגעים שהתקופה נופלת נהפכו כל מימות שבעולם לדם וכן כפעם בפעם בהרף עין. חקי חיים. ולכן יש סכנה לשחות שלא יתנוק ויתנפח. ט"ז ביו"ד. ולכתחלה כשיוודע שהתקופה נופלת אל יסמוך על ההתרים רק שיניח בתוך המים שלנו חתיכת ברזל קטן ונקי כמו מחט וכי"ב. ש"ע ולבוש. ויהיה תלוי בברזל חוט או משיכה וראש השני של החוט יהיה חוץ למים שלא יצטרך אחר כך להכניס ידו לתוך המים להוציאו משם כי היד מתממת מעט את המים אלא ימשכו עם החוט גם לא ישהה הברזל בתוך המים כי הברזל מתמם מעט את המים שלנו אלא יוציאנו עם החוט מיד לאחר שנפלה התקופה. מג"א, א"ו, וא"ר, ורש"י, ואחרונים.

(יט) טעם שפיכה מפני המת לפי שהמלאך המת מפיל במים טפח דם המת, והתשפך"ן כ' שראה שאחד שתה מהמים ומת. ט"ז, ש"ך. ושיעורו ג' בתים דהיינו ב' בתים מכל צד בית המת, והביח ששם המת. אחרונים, בי"ד. ונ"ל פשוט דאם הכין לו מים שלנו בליל ה' השייך ליום ו' לאפוח מצות ביום א'

כדלקמן בסי' י"ב ומת א' בשכונתו ביום השבת אין להחמיר כלל לשפוך המים אפילו לדעת המחמירין שכ' בס"ק כ"ז לפי שבשבת אין המה"מ משפשף סכיניו כש"כ בשו"ת שמש צדקה (יו"ד סי' ל"ו) אף שבכרכ"י קיהה בדבר לשפוך אפילו אם מת א' בשבת, מ"מ בני"ד אין להחמיר כי די לנו בחומרות הפוסקים והבו ולא לוסף עליה ואין להוסיף חומרות מדעתינו ודו"ק.

כ) ולכתחלה בשעת שאיבת המים יוהר לשוב כרי צרכו ולא ישאב ארעתי לערב לבסוף. שלחן שלמה. ואם אפשר בקל למצוא עוד מים שלנו או שאפשר לו בקל ללוש ביום אחר קודם הפסח במים שלנו טוב להחמיר על עצמו ולחוש לדברי הפוסקים שכתבו דוקא בריעבד אם נתערבו ולא לכתחילה לערבן ולשפוך בתוכו מים שלא לנו. דש"ו. וכן משמע מא"ד וש"פ. גם המג"א שממנו מקוד ד"ז. לא החליט ד"ו שמוותר לערב ולשפוך בתוכו לכתחילה מים שלא לנו, דק הניחו בצ"ע.

כא) ובשעת הרחק שאין לו מים שלנו מותר לכ"ע ללוש לכתחילה במים שלא לנו, וגם מותר ליקח אותם לצאת י"ח מצה בלילה ראשונה שהוא מה"ת. הפוסקים. ועי' מש"כ לעיל בסוף ס"ק כ"ב ועי' בשו"ת בנין עולם סי' כ"ז דאם לא ידוע שהי' צונן גמור ובוה יש להחמיר אם לא בשעת הרחק, אבל אם ידוע שהיה צונן גמור ואם כן אין כאן חשש דק שעבר על איסור דרבנן בשוגג דקיי"ל שמוחו ובמזיד מותר למי שלא נילוש בשבילו. יע"ש הובא בפ"ת.

כב) לא יניח ירו על הקמח. מג"א א"ד.

כג) והעולם נוהגין אף לכתחילה להקל וללוש יותר משיעור חלה ואף שיש מחמירין מ"מ יש למחות בידן בכל מה דאפשר כי בכל יום ויום מוסיפין לעשות גדולים כ"כ שבדואי באים לידי חימוץ ומכש"כ ביישובים קטנים שאין להם מתעסקין כל כך. חק יוסף.

כד) ואם שהו מתחילת לישא עד שהתחילו העוורים לערוך המצות שיעור

ח"י מינוטין. יש להחמיר ולאסור. מג"א, פמ"ג, וש"פ.

כה) סיד האוסר העיסה היינו סיד חי אבל סיד שבכותל שכבר נתייבש ונתקשה כאבן אינו אוסר. תשובת שבות יעקב ח"ב ס' י"ג הובא במחה"ש ובה"ט ועי' בשו"ת חת"ס. או"ח ס' קכ"ו.

דיני לישא

כו) עי' בשו"ע וש"פ איוהו אופן שמוותר ללוש תחת אויר הרקיע.

כז) [עי' ח"א דאסור ללוש נגד חלון פתח אפילו אין שם שמש שמא יהי' מעונן ולא ארעתי, אבל אם יש זכוכית בחלון מותר במקום שאין השמש בא שם, אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכוכית אא"כ מכסה בסדין, וכן נוהגין דלא כח"י]. וכן דעת חק יוסף, וס' חמד משה, הובא במחה"ש, והפמ"ג בא"א ססק"א דלא כח"י.

כח) עבר ולש תחת השמש, או סמוך לתנור מותר והב"ח אוסר. וכ' הח"י

ובה"ט הסכמת האחרונים לאסור בדיעבד, וכ' הנ"ץ דוקא בדעבד ולש במויד אבל בשוגג שרי, וכן כ' בס' מגן אלף דבמויד יש להחמיר אפילו לא הוחמה העיסה כיון דכל הלישה היחה בחמה. יע"ש באורך.

(ט) שיעור ח"י מינוטין הוא כשעדיין לא נתחמם הוצק ע"י עסק הידים אבל לאחר שנחמם ע"י עסק הידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ ואפילו בפחות משיעור ח"י מינוטין, וכן בכ"מ שמרגישין בו חום קצת ולפי יתרון החמימות ממהו הוא להחמיץ וצריך לחת לב לפי הענין. הרא"ש הובא בהפוסקים ועי' בכ"ח ובפמ"ג שצווחו ככרוכיאי על מה שנהגו בזה קלות יע"ש ומכ"ש בזמנינו, ולכן ראוי להשגיח על זה מאד ולהעמיד ע"ז איש הגון שיהיה בקי בכל דינים אלו להשגיח בכל בחי האפייה ולהשגיח שיהיה הכל ע"פ הדין ולא כמו שנהגו בזמנינו שהמשגיח שקורין נאמן הוא איש פשוט וממונה לגרור הוועלגיר העלציר והדבר הזה מוטל על כל מו"ץ שבעיר להשגיח על זה וכל מי שיש בידו למחות וכו'.

(ל) ואם המצה עשוי וירא שיבא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור לעשותה ומ"מ טוב ליהודי לכתחלה שלא יבא לידי כך. שו"ע. והטעם שיש לחוש שמא כשיחקנה בפעם שניה לא יערוך אותה יפה יפה שתהיה גוש ממש אלא יהיה בה סדקים וכפילות והרי זה כעין מצה כפולה שנוהגין לאסור, כדלקמן בסוף ס"כ. מג"א, א"ר, חק יוסף, ושאר אחרונים.

(לא) אותו המודד הקמח לא יקרב אל העיסות עד שינקה מלבושיו מהקמח וידיח ידיו תחלה, וכן צריך שירחק המצות מהקמח כי הקמח הנדבק במצות יבוא אח"כ במים או במרק ויחמץ וה"ה אותו שמתעסק ליתן מים לא יתן קמח. הפוסקים.

(לב) אסור לא' ללוש ב' עיסות כאחד, ומ"מ אם עברו ועשה אדם אחד יש לסמוך על משמעות הש"ע והלבוש להחיר בדיעבד. א"ר. וכן משמע מס' שלחן שלמה.

(לג) ואם עיסתו רכה והוא עני, או דחוק לעיסה זו והוסיף קמח אסור ליתנו בדבר לח, ואם נתן המצה לרוטב דעת הפוסקים להחיר באכילה שהרי אין כאן אלא חששא בעלמא שמא נשאר מעט קמח בעין ושמא לא נאפה יפה. א"ר, רש"י. וכתב החק יעקב דכ"ה הסכמות שאר אחרונים להחיר, אבל אם נמצא בהמצה קמח ונתנוהו ברוטב אף בדיעבד יש להחמיר. מג"א, א"ר, ח"י, וכפי הפמ"ג בא"א סק"ד (וע' בשע"ת דיש אנשי מעשה שמחמירין על עצמן מה"ט ואין אוכלין שום מצה שרוי' או מבושלת בכדי להזהיר מחמץ כל שהוא בכל חומר האפשרי וכ' המח"ש ושע"ת דהרצפה לקדש עצמו בזה אין מוניחין אותו ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום מחלוקת ולא משום לא תחגודו ויש נמנעין מלהחמיר על עצמן משום מניעת שמחת יו"ט שלא ערב להם לחם מצה חריבה ובפרט למי שקשה לו הלעיסה, וכן יש מחמירים משום חשש חימוץ שאין אוכלין מצה כלל אחר ליל ראשון רק אוכלים למעדינים מיני תבשילין. ויש נמנעין להחמיר על עצמן כן משום מניעות שמחת יו"ט כי פתא סערתא דליבא

(ולדעת הגר"א מצוה לאכול מצה כל פסח) ועל אלו שלכם לשמים קורא אני עליהם ועמך כולם צדיקים, וע"ש לענין אם צריך ע"ז התרה).

דיני ניקור

לד) ואם נשאר מן העיסה בידי המחלק ילישו ויעסוק בו שלא ינוח אפילו רגע בלי עסק.
 לה) ואפי" על שפת העריבה לא יהיה שום חריץ וסדק שלא יוכל לנקרם. ט"ז ועי' במג"א וברש"ז כיצד יעשה אם יש סדקים בעריבה.
 לו) ונכון לבדוק גם המרדה ולראות אם אין עליה בצק אף שע"פ הרוב המרדה נקיה ואם יש על המרדה בצק מחמיץ תיכף מחום התנור ואז אף הגעלה לא מהני. פמ"ג. כמו שנתבאר לעיל בהלכות הגעלה כלל קכ"ה סי' י"ט. יע"ש.
 לז) על בגד. ולכתחילה גם על בגד צמר אין נכון ליתן העריבה. א"ר. ובריעבד אפילו כסת שמתמם ליכא איסור. א"ר, ח"י, רש"ז, פמ"ג.
 לח) וכשמרגיש שנתחממו ידיו מחמת הלישה או מסיבה אחרת צריך לרחצם במים צוננים שלא יחממו את העיסה. פ"ח, פמ"ג.
 לט) וטוב יותר לעשות הניקור באופנים שקורין רעוליך מלעשותם בעצים שקורין שטופעל העלצלעך כי בהרעדלעך נעשה הניקור במהרה רק שיוהר שינקה אותם חריר ויחליפם כמו שנתבאר או שיטילם לתנור שיתלבן ויצנן אח"כ שלא יהיו חמין בניקור. פמ"ג. ולענין טבילה לפי שיש בה הרבה דעות יטבילם בלא ברכה או שיטבילם עם כלים אחרים המטבילים בברכה ויעלה הברכה גם על זה. ט"ז, ח"י, פ"מ.
 מ) ולא יעשו המצות כמין ח"י או עוף או דג לכתחילה, אבל בריעבד שרי. ט"ז, א"ר, ח"י, וש"פ.

שאר דיני עיסה

מא) עיסה עביו פחות מטפח אפילו משהו מותר לעשות מעיקר הדין לפי שכשאין בו טפח אז חום התנור שולט בתוך עביו. פ"ח, ח"י וש"פ. (אך בתנאי שתהיה נאפה יפה והתנור יהיה מחומם הרבה) ואם עבר ועשה מצות עבה טפח אף שיש לגעור מאוד בהעושיין כן אבל מ"מ אין לאסור בריעבד ומותרות באכילה. מג"א, א"ר, חק יוסף, ברכ"י, שע"ת, וש"פ. ומ"מ יש לעיין בתוך עובי" אם נאפית יפה ולא נתחמזה שם ואף עפ"כ טוב שלא ליקח אותם למצת מצוה. חק יעקב, רש"ז, בה"ט. והאידנא אכשיר דרא ורובא דעלמא מונעים עצמן מלאפות מצות עבות רק אופין רקיקין דקין. שע"ת.
 מב) ובעוה"ר לית דחש ומונחים כמה מצות לאחר שנקבו' קדם שמניחין אותן לתנור ועי' מש"כ לעיל ס"ק מ"ג דלאחר שנתחמם הבצק ע"י עסק הידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמץ אפילו בפחות משיעור ח"י מינוטין ולכן צריך ליהור מאד דיתנה תיכף לאחר שנקבה לתוך התנור. וכתב הבעה"ט, והרש"ז, מה

אפיית המצות השלם

קכה

שונהגין המון עם כשרואין מצה העשויה מונחת משפשפין בה בידים אין זה מועיל כלום, ואדרבה היר מחממת את הבצק וממהר להחמיץ ולכן יש לזוהר שלא להניח היד על הבצק שלא לצורך.

מג) הוציא מצה וחוטין נמשכין, הט"ז וח"י אוסרין, וכ"ד עולת שבת ומג"א וחק יוסף, וחקי חיים, ושלחן שלמה לאסור אף ברעבר. ולענין הלכה יש להחמיר כדעת האוסרין אם הוציא מצה מתנור ועריין חוטין נמשכין אפילו אם החזירים מיד, רכיון שהמצה היא חמה יש לחוש שמא נתחמצה בדגע א' זו שהיתה חוץ לתנור כי על ידי החמימות ממהרות להחמיץ אפילו בדגע וכן נתפשט המנהג ואף אם יש לספק שמא אין נמשכין חוטין טוב להחמיר ולאסרה מספק. רש"ז. אך אם קרמו פניה יש להקל אם החזירים מיד לתנור. ח"י וכן משמע מהרש"ז. מד) וי"א רבנכתפלה צריך להסיר עוד כרוחב אגודל סמוך למקום הכפל. ט"ז, רש"י, לבש"ד. ואם מסירו בתוך הפסח וה"ה בע"פ משעה שנאסר החמץ בהנאה טוב להחמיר ולשרפו אע"פ שאין זה חמץ ברור. מג"א, וש"פ. ואם עבר עליו הפסח מותר באכילה כיון שאין בה אלא חשש חימוץ. ח"י, רש"ז. והא"ר בס"י תמ"ו סקמ"ה והחק יוסף בס"י תס"א סק"ט חולקין על הח"י ודחו דבריו ודעתם שחמץ גמור הוא ויש לאסרו אם עבר עליו הפסח, ויש להחמיר ברבר שאין בו חסרון כיס כ"כ.

מה) ברעבר מותר כשנגעו ב' מצות כשהן לחין בתנור, והטעם כיון שהחום שולט בכל שטח המצה מלמטה ומלמעלה על ידי זה היא נאפית יפה ואינה באה לידי חימוץ מג"א א"ר. וכל זה הוא אם נגעו זו בצד זו אבל אם היו מונחים זו אל גבי זו (אף שסילק תיכף) הוה כחמץ גמור, וצריך להסיר מקום ההוא עם דוחב אגודל הסמוך משני מצוח.

מו) והמצות שעושין על (המאשין) כיון שאין באפשרי לזוהר בכל אותן אזהרות לכן הם חמץ גמור. שו"ת רברי חיים להגה"ח מסאנץ ס' כ"ג וס' כ"ד יע"ש באורן. וכ"ד שאר אחרונים שהם חמץ גמור.

מענין שמורה

מו) ואם הביאו קמח של פסח על מסילת הברזל שקורין (באהן) בלא שומר מסתפק בזה בס' תוס' ירושלים לענין מצה שמורה אם נקרא שמורה. יע"ש. מח) קטן פסול וה"ה חרש שאינו שומע ואינו מרבר או שוטה שיש בו מסימני שוטה כגון שיוצא יחידי בלילה או שמאכר מה שנותנים לו וכדומה מהסימנים שיש בהשוטה רפסולין. ש"ע והפוסקים. ומ"מ באי אפשר בענין אחר מוטב שיעשה ע"י חרש שוטה וקטן בישדאל גדול עומר עליהם משיעשה ע"י נכדי שהם שומעין בקולו ועושין לרעתו, משא"כ נכדי אינו שומע בקולו אם לא שגם זה אי אפשר מותר גם ע"י נכדי בישדאל גדול עומר ע"ג, אבל מומד להכעיס גרע טפי ועושה ארעתי רנפשי ולא מהני מה שישדאל עומר על גבו. הפוסקים. ועי' בס' מגן אלף מש"כ בזה.

מט) כתוב בכוונת האר"י ז"ל שיטרח עצמו במצות של מצוה ער כי יחחמם ויזיע ועל ידי זה משבר הקליפות שנולדו מהש"ז לבטלה. הובא בט"ז, וא"ר, וח"י, וש"פ. וה"ה בכל המצות אם מתחמם בעשיית אותו המצוה הזיעה הוא תיקון נפלא אל החטא זה. האר"י ז"ל.

נ) ואפילו נשים של ישראל שלא למרו עניני פסח אין מאמינים להם לענין אפיה ולישה בפסח לכך רוב הת"ח עומרים על הפקירה על לישתה ועל אפייתה כי כמה דברים יעלו על לב נשים שהן מותרות או שמא שוכחות ועושה רבד שלא כהוגן ואינם יודעות שכר מצוה והפסד עבירה, ואם אדם עומד עליהם יותר נהרות. מטה משה, כנה"ג, ש"ל, חק יעקב.

אפיית מצות ער"פ

ואין לשנות מנהג אפיית מצות ער"פ אם לא בשעת הרחק. רש"ז, וש"א. ואם חל ע"פ בשבת נוהגין ללוש בע"ש אחר חצות היום (כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים) וי"א דצריך שימתין חצי שעה אחר חצות כי כן היו ממתינים בהקדבת הפסח עד אחר שש ומחצה. מט"מ, ב"ח, ט"ז, אליה ווטא, ח"י, רש"ז. וכ' בשע"ת רטוב להמתין עד ז' ומחצה. יע"ש. ואם אין בני ביתו רבים יש ללוש אף שאר מצות לאחר חצות. חק יעקב, ועי' בב"י.

נא) וצריך ליוהר במים שרוחצין בהם הכלים ששימשו בעיסה וכן במים שמצננים בהם את הידים שישפכן במקום מדרון כדי שיבלעו מהרה בקרקע קודם שיתחמצו, ואפילו אם שופכן לרה"ר מ"מ כיון שכבר הגיע זמן איסור חמץ צריך הוא ליוהר לכתחילה שלא יבואו לירי חימוץ כלל, ולא ישפכם על גבי רצפת אבנים (או קרשים) אפילו הוא מדרון שהדי אינם נבלעים במהרה בקרקע הפוסקים.

נב) אם לקח מצה מחבירו שלא מדעתו לא יצא בה. רש"ז. ואם הוציא מצה מרה"י לרה"ר או להיפך בליל פסח שחל בשבת מותר לצאת בה י"ח ולברך עליה ול"ה מהב"ע. הפוסקים.

נג) ובחק יעקב הכריע ראין מצטרף המורסנן להקמח לכוית מצה שצריך לצאת בה י"ח מצה, והטעם פשוט הוא כיון שאין מצטרף המורסנן להקמח לענין חלה ה"ה ראין מצטרף לענין מצה, יע"ש ועי' בס' מגן האלף סק"ב שתמה בזה על הח"י מה שהכריע כן בפשיטות ראין מצטרף לכוית דבאמת טעם זה מחלה לא נעלם ממג"א על מה שנסתפק בזה ונשאר הוא ג"כ בספק אם מצטרף לכוית המורסנן להקמח.

נד) ומ"מ מותר לעשות המצות מסולת נקיה ביותר ואין אומרים אין זה לחם עוני ואפילו הוא יפה כמצות של שלמה המלך ע"ה ומה שהכ' קראו לחם עוני הוא פרט למצה עשירה כגון שעירב בה יין או שמן דכש ושאר משקין. הפוסקים.

(ע"כ מס' תוספת חיים על ח"א).

פרק יט

ליקוטי הלכות מאת הרהגה"צ מוהר"ר שלמה חיים פערלאו
וצ"ל בספרו קהלת שלמה על דה"ח, כולם מלוקטים משו"ע
ואחרונים.

קהלת שלמה

- (א) לכתחלה צריך לברור גם מן החיטין שאכלו מהן עכברים או שיהי' ס'
גנרן (שם בשו"ע ובפרמ"ג).
- (ב) קמח של מצות אם נמצא בו עכברים מתים ינהלו אותו פעם ב' בנפה
יותר רקה וכל מה שנשאר למעלה מן הנפה הוא אסור (ורע אמת סי' מ"ז).
- (ג) נוהגין לנקד הרחיים משום דלפעמים טוחנין בהם תבואה לחותה (שו"ע
סי' תנ"ג).
- (ד) צריך להזהיר את הנאמן שמושיבין אנשי הקהלה שישגיח שלא יהי'
סרקים בכותלים של בית הרחיים וגם יהי' הזכוכית מהחלונות סתומים כי ע"י
הסרקים נכנס הגשם והשלג לבית הרחיים ולפעמים מגיע להקמח (אחרונים).
- (ה) גם צריך להשגיח שיהי' הכלי המסובב את האבן שקורין באליע מנוקבת
בנקבים הרבה בכרי שיכנס שמה הרוח כי בלא זה נעשה הבאליע מלאה בצק
מתום סיבוב האבן והאוויר הלח שרינו כמים (שם).
- (ו) ביום שטחנו את הקמח אסור לאפותו מפני שאז הקמח הוא חם וממהר
להחמיץ כשנותנים בו את המים ע"כ ישהה אחר טחינה לכה"פ מעל"ע (שם סי'
תנ"ג ובח"י).
- (ז) אין לשיין את המצות אלא במים שלנו הלילה דהיינו שישאב אותן המים
ביה"ש ויעמרו בתלוש כל הלילה ואפי' אם הלילה ארוכה יותר מי"ב שעות אסור
ללוש בהן עד אור היום ואם הלילה קצרה ואין י"ב שעות עד אור היום צריכין
להמתין עד שיעברו י"ב שעות משעה שנשאבו והעולם נוהגין שמיד באור היום
לשיין עם המים שלנו אף שעדיין לא עברו י"ב שעות ואף שיש להם על מה
שיסמכו, אבל רוב הפוסקים מחמירין בזה וע"כ צריכין ליוהר ברבר (מחצה"ש
ופרמ"ג סי' תנ"ה).
- (ח) לא ישאבם ע"י עכו"ם אלא ע"י ישראל (רמ"א שם).
- (ט) לא יתנם בכלי של רבש או של שאר מי פירות או שהי' בו דבר חרף
אפי' לא הי' חמץ משום דע"י רבד חרף ממהר להחמיץ גם לא יתנם בכלי
נחושת משום שאין מצנן המים (מג"א סק"ט).
- (י) אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לתוכו מים שלא לנו

ובלבד שיהא רוב ממים שלנו ולכתחלה טוב שיהי' ב' שלישים ממים שלנו (שו"ע חיי"א שם) ויש להדר אם אפשר לשאוב את המים שמוסיפין מתוך פלומפ או שאר באר מכוסה שאין השמש באה על המים (אחרונים).
 (יא) לא ידחוק את הקמח תוך המדה כי יש לחוש שלא יהא נילוש יפה וישאר בתוך המצה משהו קמח וכשיבא אח"כ לתבשיל יחמץ (רמ"א בס"י תנ"ו ס"א).

(יב) לא יניח היד על הקמח שלא לצורך כי היד מחממת קצת (מג"א).
 (יג) אין לשין המצות במקום השמש ולא נגד חלון פתוח אפילו אם אין שם שמש דשמא יהי' מעונן ולא אדעתי ואפי' החלון למזרח אחד חצות שהחמה סובבה לדרום ואפי' אינו מעונן דזימנין מתוועדים עבים (שו"ע בס"י תנ"ט).
 (יד) מותר ללוש מצד החלון או רחוק ממנו באופן שא"א שיבא השמש למקום הלישה (ח"י).

(טו) אין ללוש אצל התנור מפני חום התנור (שם בשו"ע).
 (טז) גם צריך ליהדר שלא יהא הבית מהוסק וחם (חיי"א כלל קכ"ח ד"ח).
 (יז) יזהרו שלא להניח את העיסה אפי' רגע אחת בלי עסק ואם הניחו בלי עסק שיעור מיל שהוא ח"י מינוט הוי חמץ ולכן ימהרו בעשייתם דיש לחוש להשהיות מצטרפות לשיעור מיל ועסק זה שאיננו מחמץ הוא דווקא עסק הידים בעיסה ברידוד שמגלגלין בה ומטפחין ככח מבטל החימוץ אבל בניקוד המצות איננו עסק גמור לבטל השהיות ומכש"כ מי שמניחים ידיהם על המצות דלא הוי עסק וגרע טפי (שו"ע שם ובכה"ט).

(יח) ישער לחתוך מן העיסה כ"כ חתיכות כשיעור העוורין כדי שלא ישאר בידו כלום מן העיסה וחיכף כשגומרין מלוש העיסה חיכף יחלקו לגלגל (חיי"א ס"א).

(יט) אין ללוש מצה של מצוה ואין אופין לא ע"י גוי ולא ע"י חש"ו (שו"ע סי' ח"ס).

(כ) יזהר שישגיחו שלא יהי' פירורין על השלחן כדי שלא ידבק במצה ויהי' כמצה כפולה (חיי"א).

(כא) העוסק בלישה יזהר שלא יהי' בעדיבה שלשין בה שום גומא וחרין וסדק ויחליקם לעשותו יפה אבל לא ידבק עליו חתיכת נחושת במסמרים אלא ע"י היחוך (חיי"א שם).

(כב) העושה על השלחן מצות בלא סדין יזהר לסתום הגומות היטב שלא יכנס בו בצק וכן ישגיח על העצים המגלגלין שיהי' נקיים ולהחליפן לאחר שעשו ב' או ג' עיסות וכן כלים המנקבים בהם (שם).

פרק כ

העתקנו כאן הלכות גדולים יוצאים מפום ממלל רברכן שר וגדול בישראל שמו מפארים בהדרי הדרים הגאון האדיר כמוהר"ר חיים פאלאגני זללה"ה בעהמח"ס כף החיים (הקדמון) ועוד ספרים בלי שיעור, ואחר דבריו נהים כל בית ישראל.

העתקה מספרו מועד לכל חי (למועדים וזמנים)

(ואני אמרתי היטב איטיב להמעיון, ושמתי וסדרתי כל הדינים בקטעים)

אשית עצות, ושמתם את המצות

מים שלנו

(א) ושאתם מים בששון ללוש בהם את המצות וצריך שיעברו י"ב שעות משישאו המים עד שילוש, ולכן באשמורת לא ילושו ממה ששאבו מבע"י באותה הערב, ועיין מ"ש בענין בקונ' רוח חיים סי' תנ"ה מ"ש שם בעור משדי ולענין הסיסטירנאם ובכלי עץ אש"א בפריו סי' תנ"ה יע"ש ומי גשמים אין להקל אלא בשעת הדחק (מחבר"ר וחק יוסף סי' תנ"ט והלקט ח"א סי' צ"ד חילק בין יום ללילה ועיין ברכ"י ומוזב ארמה).

(ב) אם שאבו מים למצה בקנקנים של כל השנה כתבתי בתשובה דברי עבד אין קפידה ואפילו באיבריק של נט"י עי"ש, וטוב להחמיר שלא יהיו המים בכלי נחושת (מחבר"ר וחק יוסף ופר"ח שם).

(ג) יזהר כששואב מים למצה שלא יהיה ממעיין מים שתקנו מחדש הצינורות משום דנותן האומן שמן ויהיו במים טעם שמן ויכנס בספק וכבר כתבתי בחשו' על מעשה שהיה שמצאו טעם שמן במים יע"ש, ולענין מים שלנו שנתגלו בלילה של ער"פ ואינו מוצא מים אחרים ולא שכית נחשים יש להקל כאשר כתבתי בחשו' בס"ד.

(ד) לשפך משכונת המת אפי' למצת מצוה עיין פרה"א ח"א דט"ל ע"ד ומוה"ר לב מבין דמ"ד ע"א ובמ"ש בחשו' בזה ע"ש בס"ד.

קצירת חטים

(ה) אשרי אדם הנוהר לאכול מצה משעת קצירה ואין בזה לא משום יהרהר ולא משום לא תתגודדו ולא יחוס על הדמים כי ביוקר עמדו לו החטים דגם ה'

ביוקר עמדו לו ישראל כדי להוציאם ממצרים כמו שדרשו רז"ל ע"פ הבן יקיר לי אפרים דידוע החשבון דמועד דאם מוסיף מוסיפין לו (ועיין ברכ"י סי' חג"ן ולעיל סי' נ' ובס' שערי תשובה יד אפרים שם).

(ו) מי שמטה ידו ואין ידו משגת לקנות חטים משעת קצירה צריך התרה (דבר משה יו"ד סי' ל"ב וג"ל ופר"ח סי' תצ"ח ונה"ד סי' ח"י או סי' ובס"י ז"ך אות ב' ותמ"י סי' ב דפסח יע"ש, ומהר"ך חק"ק ד"ד כתב דלא בעי התרה, וחלק על הפר"ח ומהר"ר מהר"ח מדעי ז"ל בזכרון לראשונים דקנ"ב ע"ג כ"כ יע"ש, ועיין שערי תשו"ס סי' תס"ז ובחשו"ה העלתי דאם אין לו אפי' ללילה הראשונה בעי התרה יע"ש בס"ד.

(ז) ראוי שלא להניח לעשות קצירה למצה כ"א לת"ח שהוא גר' הכי לידע הדינים כדי להזהר מהם וגם שהוא ידוע לרבים מיראי ה' וחושבי שמו דאם הוא מקל באיסורים אין להניחו שימכור חטים משעת קצירה ועיין בתשו' מעיל צדקה סי' ס"ט. ומן הראוי הוא להכריז שלא יוכל שום מוכר חטים למצה אפי' שאינו משעת קצירה אם לא ילך אצל חכם בתחילה להראות לו החטים ולהודיע לו מהיכן קנה אותם ויחקור. עליו מאין באו ותל"ח בעידנו אומיר יע"א רוב הבעה"ב קודם שיקנו החטים מרא"י החטים למרכיצי התורה כדי לצאת ידי ספק אשר"ך ישראל דעייפ"ם ויגע"ם והולכים ובאים כמה פעמים וכשמחה בקציר כשקונים והם כשרים וראוי.

ברירת חטים

(ח) מה שנהגו לברר השעורים מהחטים עיין להגאון מרן זקני זיע"א בס' חק"ל ח"ב ליו"ד בשירי א"ח סי' ט"ו ועיין למהרמ"ר סימן ל"ח לשעורים בזריעה דמותר לקימן בפסח יע"ש, והמגדל תרנגולים יהיה בודק היטב הלול שמא יש בהם שעורים גם יקנה מקודם דוחן למאכל התרנגולים ויבררנו היטב כמ"ש בס' לב רוד פרק ל' יע"ש ושערי תשו' סי' הס"ו.

(ט) לענין חטים הבאים בספינה ושק שנפל למים וגם בחטים מתולעים ואף גם זאת בחטים ישנים משנה שעברה ואינפ' ארינאדום או יש"ש בזנבן מראה שחור אם יש חשש בהן הלא כתבתי בארוכה בדינים אלו בסה"ק לב חיים ח"ג ובק' רוח חיים סי' תנ"ג ותס"ו ועוד שם לענין קמח שהתלע עיי"ש בעור משד ועיין בס' שפת הים סי' ג' ומשה ידבר סי' ג'.

קמחא דפיסחא

(י) מה דצריך יום או יומים מטחינה ללישה הנה בשעת הדחק יש להקל ע"י דיקוד (חי' רבני ירוש' ובחוקת הפסח אות ה' ובכס"א סי' תג"ן יע"ש ובד חיים של יד אין צריך להמתין הלק"ט ח"א סימן י"א וגם בשל בהמות כמ"ש הרלב"ז התרשות סי' ת"ן ובק' רוח חיים סי' חנ"ג השבתי בזה מ"ש הכנה"ג והברכ"י כיע"ש בס"ד ועיין חמד משה שם).

(יא) יזהר כשנותן הקמח בשק שיהפך השק כדי שלא יהא חשש חיטה אפי' שינערנו היטב וגם צריך להזהיר להיושבים ברחיים בין לבעלים בין לשומרים

שירקדו הקמת היטב ויתנו דעתם דאם ניקב הנפה דתיכף יקחו אתרת ויהיו שם ד' ותמש' מותנות דאם לא יקפידו על זה איכא למיחש דימצא חיטה בשעת לישיה ואפיה ואשרי איש דיש לו ב' שקים אחד לחטים ואחד ליתן את"ך הקמת, וגם מה טוב מי שאינו מרקד הקמת בבית הרתיים בכלכול ובחפזון אלא בביתו בשובה ונתח דיוצא מכל החששות וכשמכבש השק יחיר החפירות וצריך אפר וחביטה (עי' מחציה סי' תמ"ב).

(ב) נשים חשובות כשמרקדות הקמת נותנות מצנפת נגד פיהן כדי שלא תנתו צינורא מפיהן הרשב"ץ בס' מאמר חמץ ד"ל סוע"א, וכן ראיתי שנוהגין פה עיה"ק ירוש' ת"ו קצת נשים כס"א סי' תס"ו וכן אני נוהג בביתי ועיין בברכ"י שרובבא' היטב סי' תמ"ז כתב דיוהרו שלא יהיו כלי פסת או אוכלין ומשקין אצל מקום הריקוד דיגיע אבק של הקמת עליהן ועיין דב"ש סי' שמ"א ושערי חשו' סי' תנ"ט היכא דנפל מהריקוד על המצות יע"ש.

(ג) בענין חטי דפסחא ובקמת סולח אני אומר דרך צחות דבחר עניא אולא עניותא והוא דמי שידו משגת לוקח קוטי' של טינייקי' עב וגם ארוך ורחב או גיגית קטנה בכיסוי חזק או חיבה סוגרת ומסוגרת ונותן בתוכה החטים או הקמת וסמוך לכו לא ירא מהני עכברי רשיעי ומפני הגשמים ואעיקר' רחוק הדבר דבבית של עשיר דהוא בנין חזק ומצופה דיהיה דלף טורד או עכברים כאשר לא כן בית עני דהוא תלולים תלולים ומעותר לגשמים ואפי' בהולכה וזורה לרתיים או בהולכה לתנור אם אינו מכוסה בחושאמ"ה וכדומה או שיפלו מים מהדורים למעלה הימנו וגם ימצא על הרוב עכברים דדר מתחת לארץ והמקום צר ורית המאכלות מושך לעכברים ואפי"ה אין יכולת בידו ליתן החטים והקמת במקום המשחמר כ"א חוך שק תלוי ועומד או מונח בפנינו הבית בקרן זיית ומעומד לכמה חללות וכמה צער מגיע לאביון בצר לו כשאירע לו איזה קלקלה דשואל את נפשו למות בר מינן האל ברחמיו ימציא לעניי עמו דבנקל יהיה הכל מתוקן ולא יארע שום חקלה ושום נזק.

(ד) יזהר שלא תהא העיסה קשה ולרככה בכת הזרוע כדי שתחלבן דלא טוב עושה, אלא מעיקרא תהיה רכה ותיכף ומיד יקטוף וינקב וכל המלאכות במהירות. (שלחן גבוה).

(ט) נכון להסיק התנור כלולב כנה"ג והמנהג במצה שמורה ומוהרי"ל היה נוהג בעצי ערב' של לולב ויש נוהגין בסכך של סוכה (ח' יוסף סימן תס"א ס"ק ו' ועיין נמי בפר"ח).

משגיח למצות

(טז) מה טוב דכל בעל הבית אשר עושה המצה יקח לו ח"ת אחד המכירו ורגיל אצלו שיהיה עומד ע"ג עשיית המצות מתחילה ועד סוף ויתן לו שכרו מושלם ועיין מ"ש בס' שו"ג.

(יז) כמה הזהיר מורינו הרב אבי התעודה בס' כנה"ג על השומר שיבחרו ירא

אלקים וסר מרע ושיהיה יודע ספר כיע"ש, וכ"כ באש"א בפריו סי' תג"ז דראוי להניח ברחיים שומד איש יד"ש ובקי בדינים קצת ולא להניח שקים ע"ג שקים וכדומה יע"ש ומכ"ש בשומד התנוד, לכן ראוי לכל מודה צדק בעידו להשיגח על השומד שיהיה ראוי לסמוך עליו ובכלל יזהירונו שלא יעשה מלאכה אחרת כ"א דוקא לנקות האוקלאג'ים והסכנים והאבנים והעירבות ושיהיה סל מיוחד ליתן בתוכן האוקלאג'ים מוכנים ונקיים מאבק ומעיסה אפילו כמלא נימא שלא יהיה בהם ולהחליף אותם כפעם בפעם ולפי העיסה דאם היא רכה ולא יחליפנו או ינקנו יותר במהרה, וגם לראות היטב באיבריק אשר ביד הנותנת את המים שלא יתמלא הבית יד מאבק הקמח ושיהיה בסמרטוט מכוסה על זה, וכיוצא בזה מוטל על השומד שיהיה בעינים פקוחות דאם לא ירדק היטב מלבד ראינו דואה סימן ברכה במה שלוקח עוד בה דהקולר תלוי על צוארו ונשא עליו את כל עונותם גם יזהר השומד ליתן עיניו בעשיית המצה שלא יקחו שני חתיכות ויעשוהו מצה אחת, גם שלא יעשו מצה בהשכמה ממים ששאבו באותה הערב ועיין בשו"ג ולעיל מזה וגם צריך להשביעו שלא ישחה יין ושכר בשעת מלאכה ואם דואה איזה דבר כיעוד שיגיד לברודי הקנסות אם אינו בא מידו להרחיק הכיעור, והן בפרט שלא ישבו בחור ובחולה זה בצד זה בקירוב, וגם האשה הבאה ליתן מים בקמח שתהיה מנגד הלש הרחק כמטחוי שלא יהיה ביניהם שום הרהור רע דלפעמים ול"ו קרב זה אל זה פנים בפנים ושאר הנמצאים שם בעבירתיהו טרידי ואין רואה ואין דורש ואין מבקש, ועל זה צריך השומד להיות בעינים פקוחות ועוד זאת שלא יהיה בצק רבוק כלל אפילו כטיפה של חרדל באבנים ובאוקלאג'ים וסכינים ובצפורנים של העושים המצה והפאייל"א ושלא יגרוד בסכין אלא ינקה בסמרטוט שרוי מעט במים ולא בשבדי זכוכית, ועוד את לכסות השמש כראוי וביום המעונן יותר דיומא דעיבא כולי שמשא ולשער שלא יהיה מגיע השמש בין בכדי מים בין במקום עשיית המצה ושלא ליתן הכדים אחר התנור כי יחמו המים ולהזהר שלא ימצא המידה גרושה ביותר, ועיין יד אהרן מ"ב משם מטה יאודה ובשו"ג וגם שלא לרדות המצה עד שתאפה היטב עיין עה"ד סי' ח"י או" ע"ה ושלא יהיו נוגעות זה בזה בתנור בעורף לחין עדיין בפר"ח, ואף גם זאת באיסוד גזל דאם רואה שגונבים מצות דמלבד דלא יהא חולק עם גנב ארבה חייב לגלות קלונם ותבא עליו ברכת טוב ובכלל הגזל הוא שלא לעשות לעשיר טובה ורחבה ודקה ולעני עבה וגסה ושבורה, וכל אלו האזהרות אינן להשומר בלבד אלא גם לפועלים הלש והעורך והאופה צריך להזהיר אותם בכל הני וכיוצא מאלה, ואעיקרא צריכים ממוני המזונות לבחור אותם שיהיו אנשים כשרים כדי שלא יכשלו באיסור חמץ מחמת שהן מקילין באיסורין ומה טוב מנהג עירנו אומיד יע"א דסובבים ח"ח המיוחדים לכן עם ברורי המזון בכל מוצאי שבת ולילי הששי בין תנור ורחיים לראות אותם כיצד מתנהגים בין בדבר הנוגע להלכות חמץ ומצה ובין על שאר איסורים ונדנדו עביה והוא דבר גדול לאפרושי מאיסור מכמה ענינים ואופנים ואם אינו עושה כולם ע"י מחצה ובשאר ימות השבוע מסובכים כל התי"ח שבעיר חזור חלילה

איש יומו הילכו שנים יחדיו והוא מנהג טוב ויפה, ואשרי אדם הכורח מלהיות משאו וממנו בחיטי דפסחא לקנות ולמכור ומלהיות בעל תנור לעשות מצה דמעוחד לבא להכשיל את אחרים בחשש חימוץ מכמה אופנים בין מדעתו ובין שלא מדעתו, ואפי' אם ירויח ריוח גדול אף אתה אמור לו השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך באומנות אחרת וכענין בורסקי דאפשר לעולם ע"י אחרים. (ח) חם לכי בקרבי על עשיית המצות של כללות העיר כדי לחלק לעניים דאינן עשויות כהוגן כרצון אבינו שבשמים ובראשו נגעו בענין הריקוד שהוא כאשר יעלה המזלג בלי השגחה ולפעמים ימצא כמה חיטים בקמח וגם דאופין בריבוי ועושיין בריבוי וכמה מצות מונחות זו ע"ג זו קודם אפיה כמו תל ולא תהא כזאת בישראל ומי יודע דכל ישראל ערבים זל"ז אך יראה במצה שלו שהיא תהיה כתקנה ולא ישגיח על מצות עניים, ומה גם דחלילה במקום מצוה דרבים לא יאמר חטאת הקהל הוא וראוי להמשגיחים של כוללות ת"ח שיחננו דעתם לתקן ענין זה ולשלוח ב' ת"ח מהבקר עד הצהררים, ועוד ב' ת"ח מהצהררים עד הערב וכן כשעושיין בלילות שיהיו ב' ת"ח עד חצות וב' ת"ח מחצות עד הבקר ויתנו להם שכר טוב בעמלם וזכור לטוב להר' הכולל נו"י כמוהר"ר אברהם חיים דוד וצוק"ל דכשהיה משגיח ע"ז היה הוא רץ כצבי וגבור כארי ולילך הוא בעצמו לבית הת"ח ולהזמין שילכו למצת העניים והיה תוור ובא ומביא אחרים תחתייהם תהא נפשו צרורה בצרור החיים וזיע"א.

(ט) יזהר דאם הפילא היא של נחושת להדיחה ולנקותה בין לישה ללישה ומכ"ש אם הוא במצה עשירה ואפי' של שיש יזהר לנקותה היטב בין לישה ללישה, ועיין ברכ"י סי' תנ"ט וכן הפועלים ידיחו ידיהם בין עיסה לעיסה לקרר הידים ולנקותם (מחצ"ה סוס"י תנ"ט).

לישת העיסה

(כ) טוב וישר שלא ללוש כמי ביצים (נחפה בכסף וברכ"י סי' תס"ב ועה"ד סי' ח"י אות כ"ב ופר"ח וחוקת הפסח ומ"ב סי' ז' אות רט"ו וכיד דוד וק"ל, ועיין להרב מעשה אברהם נו"ר דע"ז ע"ב) ועיניך תדאנה בספרי הקטן רו"ח סי' תס"ב דאספתי באומריים כל הראשונים שדברו בזה עי"ש בעזר משדי.

(כא) אין לעשות מצה עשירה בפירטוקאל כמו שהארכתי בתשו' להסכים עם הר' משה ידבר ז"ל ושם הרחבתי הדיבור לענין חומץ יין (ועיין אפי זוטרי וערוך השולחן סי' תס"ב).

(כב) אם בדיעבד לש בחומץ ולא היה מים כלל כשר הדבר (לפי מ"ש הפר"ח סי' תס"ו והבי"ד סי' רכ"ו הגאון הרמ"ז זיע"א בחק"ל יו"ד ח"א סי' קפ"ג דרכ"ו ע"ב) ועולם לכתחילה לא יעשה היפך סברת רבינו ישעיה דאוסר, והגם דהרב ערוך השולחן סי' תס"ב הביא לרבינו ישעיה וכתב ואין כן דעת הפוסקים כמ"ש מרן והרא"ש והטור סי' תס"ד כיעו"ש, הרי איכא הראב"ד נמי וה"ד רבינו מנוח ב"ה מה' תמו"מ עי"ש.

(כג) מצה במי ורדים לא יעשה (מטה יאודה חל"א ועיין כס"א סי' תס"ב וגם במי חלב עי' פ"ח סי' תס"ב וחס"ו).

(כד) נהיבא מכר הוינא טליא דכמה שנים שנה אחר שנה היה רבי הגדול מוה"ד בעל שורשי הים וצוק"ל והגאון המפורסם מרן זקני אור היר"ח זיע"א מזהירין למוכרי היין שלא יתנו מים כלל ביין שהוא למצה עשירה אפי' בשעת הבציר וכדי לצאת ידי ספק לוקחים למצה יין לבן מיסקי"ט ואין בו חשש מים כלל, ומי שאינו אוכל מצה עשירה מכל וכל תע"ב, ואע"ג דבשאלוניקי יע"א נוהגין קולא ליתן מים בשעת הרדיכה דוקא ואוסרים אפי' תוך שלשה ימים כמ"ש הרב"מ ח"א ח"א"ח סי' כ"ו והשו"ג סי' תס"ב ועיין אפי' זוטרי שם הנה לדידן הו"ל דרבי' המותרין ואחרים נהגו בהם איסור דאין אתה דשאי להתירם בפניהם וברור.

(כה) היכא דהיו לו שתי צלוחיות של יין משנה שעברה ובאחת מהן מסופק דנתן בהם מים ובעשות המצות שכח באיזה מהם היה הספק' וכבר עשה המצות אם יש להכשירם מכח ספק ספקא, זה היה מעשה ופסקתי דאפי' שהוא קורם פסח הרי יש לו שהות לעשות אחרות ובהשיגה ידו דיש יכולת עסקי' וכאשר הארכתיו בחשו' בזה בס"ד.

(כו) אם נתן יין של מצה לתוך חבית של רו"ס יש לאסור דנותן טעם לשבח ואפי' בדיעבד אסור כמ"ש בשה"ק רוח חיים סי' תס"ו אלא דלשחות ממנו בפסח הכשרתי בחשו' כמ"ש בס"ד.

(כז) יש לטגן השמן באור כדי לעשות מצה עשירה כדי לצרף ולהוציא המים שיש בשמן והוא מנהג ותיקין עיה"ק צפת ח"ו וכמ"ש הרב מעם לועז ז"ל סי' בא פרשה ז' דח"ן ע"א ואם לש בלי טיגון באור אם השמן חדשה מאותה שנה יש לאסור המצות ואם עבר משנה מהיות טוב יטגן השמן ומה גם אם לא היתה בכלי חדש אלא בכלי זכוכית דהזכוכית אינו מבליע המים ובס' מעם לועז שם נתן שיעור לימים דישארו המים בתחתיתו יע"ש דלמקוה המים קרא ימים, ובספרי הקטן רוח חיים סי' תס"ב השבתי ע"ד מורנו הרב מוהרי"ן בס' הבהיר לב מבין בה' חו"מ דג"ם ע"ד דהכשיר המצות אם לש בלי טיגון דחששא דחוקה היא יע"ש ולעד"ן דחששא קרובה היא וראוי להחמיר אם לא עבר שנה אחת עי"ש בס"ד, ועי"ש בס' לב מבין דמ"ב ע"ג להיכא דכיסוי השמן הוציאו העכברים יע"ש.

(כח) אם טיגן השמן באור אם צריך להמתין יום או יומים או ילוש מיד, עיין בזה להרב השקן בחורה בס' שמחת יאודה אליעזר ז"ל בס"א א' ועיין בעיקרי הרט סי' ח"י אות ס"ג דאפי' אם נמי פירות מותר ללוש יע"ש וא"כ כ"ש כשנתקדו כראוי דאין צריך להמתין כלל ועיין בס' אבק דרכים בתשובה סי' ד' וס' באר המים סי' ח"י.

דין התנור

(כט) יזהר שלא יאפה בתנור חדש דנתנו בו מלח בעשייתו דקשה אחרי כן

להכשיר המצות וע' בסה"ק רוח חיים סי' תנ"ה וסי' תס"א מ"ש שם תיקון שלא יטיל מלח וגם תיקון היכא דהטי' מלח, ושם נשאתי ונחתתי אם יש למלח דין מים או דין מי פירות, ובהפדש שיש בין מלח של ים המלח למלח היוצא מהנהר יע"ש בסי' תס"ב בס"ד ועמ"ש רב החומאי הד' מנחת זכרון נר"ו מע' א' ובס' שערי חשו' ויד אפרים שם.

ל) לענין כי התנור בתוכו, רחב פי שם ברוח חיים סי' תנ"ט ואם איישר חילי הייתי מבטל כל המקומות שיש בהם פי תנור בתוכו ומ"ג במקום צד דלפי ריבוי החמימות מעותר למהר להחמיץ ולפעמים סוגרין החלונות מפני החמה או מפני הרוח או הקור ושומר נפשו ירחק מלעשות המצה בתנורים כאלה אם לא במקום שהתנור נצב חוץ לבית שעושים בה המצות ומסיבה זאת וסיבות אחרות הנה זה למעלה משלשים שנה ראני נוהג לעשות המצה בביתי בין המצה הנאכלת חוץ ימי הפסח לבני ביתי בין המצה הנעשית בערב פסח ללילות הסדר ולעצמו, וכל ההתחלות קשות להכין הכלים וכל צרכי עשיית המצ' ואחרי כן מרי שנה בשנה דארבה ידויח בעשות המצ' בביתו והכל לפי הבית ולפני בני הבית שיתרצו ולפי התנור שיש לו לאדם וז"ל הרב פר"ח שם בסי' תנ"ט בדר"ה ומ"ש הוי חמץ הן רבים עתה ע"ה ונמסרו המצות בירם ואינן מטים און לשמוע דברי חכמים והנה פה עיה"ק ירושלים תוכב"ה רוב מצות הקה' נעשי' בבית שהתנור בתוכו וכבר כתבתי בסעיף א' שהבית שהתנור בתוכו הוא חס ביותר ואפי' בפחות ממהלך מיל הוא מחמיץ זאת, ועוד שלשין יותר משיעור חלה וכבר כתבתי בסי' תנ"ו רכל שלשו העיסה יותר מכשיעור כל ששוהין בעסק העיסה יותר משיעור מיל הוי חמץ ואף גם זאת שעורבין ומקטפין סמוך לפי התנור ועוד שאחד שנתחממה העיסה בידים מניחים אותה בלא עסק לפחות רבים עשה והרי פסק המחבר שמיר יחמיץ, ואחד כל אלה גם בן משתהין בכל עיסה קרוב לחצי עשה ונמצא רהוי חמץ גמור ואין למנהיגי הדרו כ"כ עונש לפי רתה יעשו גדולי הדרו שאין דורם דומה יפה ומ"מ ראוי להכריזו על פיתם שהוא חמץ ולהרחיק בכל מיני הרחקות עד שיקבלו עליהם את הדין עכ"ל.

לא) הן אמת רשלא לאפות המצות בחמץ הוא חומרא יתירא במ"ש בחס"ד פ"ב דפסחים כ"ש במאפה בתנור ויש קצת אפר מ"מ יש להוזהר דקדם שיתחיל ליתן מצות בתנור יגרוף הגחלים ויכבד במקל הקשור בסמרטוט נקיה שרויה במים נקיים להסיר כל האפר ואח"כ יקח מכברת חדשה ויכבד כל התנור כיבוד אחד כיבוד שלא ישאר אפר כלל וזה דרך ישכון אור לצאת מידי פקפוק ועי' למהרי"ל רי"ד ע"א.

לב) קרימת פנים בתנור אי צריך משני צדדין עיין בקו' רוח חיים סי' תס"א ושם כתבתי דהסימן ראין חוטין נמשכין ממנה לא מהניא כ"א בחמימותה אבל בצונן לא אהני סימן זה וגם כשיש סימן שנאפה אע"ג דאח"כ נעשית רכה הוא מהאוויר הרומן גרמא רבעת הראוי להוריד גשמים ומשימין אותם זו על גב זו ומכוסות מיחזו כמו שהן בלתי אפיה כראוי, ולפי האמת ליחא להאי חששא בלל ולכך מהיות טוב אני נוהג תמיד לפרוס אותם בבית בצאתם מהתנור ע"ג הסרין

כל אחת בפני עצמה כמו שעה והותר וגם לשים כל שיעור ושיעור בפני עצמו דאם ת"ו אירע חקלה באיזה מצה באתר מן השיעורי' שלא יתערבו כולם כאחד ויהא ניכר ההבדל ביניהם ועי' בס' נו"ב ת"ב סי' פ' ושערי תשו' סי' חס"א.

רדיית המצות

(ג) מי יתן והיה שיהיה בכל תנור שני רחחות דהיינו מרדות הנק' פאלאס כי שמא נגעה הרחת בכפולה ונפוחה ובנוגעות זו כזו ואז חכף יקח הרחת האחרת עור זאת דבעת דמסדר אותם בכיתו בחוך החיבה שמניחים בה המצות הנה מה טוב ומה נעים דיקרא לחלמיד חכם הרגיל אצלו דיעביר כל המצות בשביל נפוחה וכפולה וצר לי מאד דעל הכל שואלים בענייני דפסחא, אך בענין מצה כפולה ונפוחה אין דורש ואין מבקש לשאול ואיך יתכן דעמי הארצות יודעים להבתיך ולהפריש המצות ולבקר בין טוב לרע איזה יכשר ואם איישר תילי הייתי מתקן דלא יוכל שו' אדם להגביה סל המצות מהתנור אם לא ילך אצלם חכם ויבקרם היטב, והגם דהמקום צר ובלבול אינשי מ"מ יבקשו מקום מוכן לבדוק המצות ולציין בכי טוב הפוסקים המדברים בזה הלא המה הרדב"ז החדשות סי' תצ"ד דבר שמואל סי' רל"ד וסי' שע"ד בני דוד פ"ה מהלכות תו"מ בית דוד סי' רכ"ו מקום שמואל סי' ס"ג תינוך בית יאודה סי' י"א מוהר"ם מלובלין סי' ק"ה אהל יוסף סי' ת'ן פ"י אות טו"ב ואו' פ"ה פר"ת חק יעקב סי' חס"א וערך לחם שם עיקרי הדט סי' ח"י אות כ"ב תו"ן בפ' שתי הלחם חק יוסף סי' ח"ס וחס"א ושערי תשו' ולהרב המגיה שם בארוכה חמר משה ואשל מפרי שם אפי וטרי סי' תמ"ו ובס' הקטן תקקי לב ח"א סי' י"ד ע"ש בס"ד.

נמצא דם במצה

(ד) מצה שנמצא באחת מהם אפי' טיפת דם כתרדל יגעתי כדי להכשיר שאר המצות ואותה מצה שנמצא בה דם תכף תלך לאיבוד כמ"ש בסה"ק נשמח כל חי ח"א סי' ט"ו והלא תראה בס' הנורא תקרי לב מ"ב סי' יו"ד וסי' י"א מה שכתבו הגאון מרן זקני עם הרב מר בריה צרור המר דודי לי תנא דב"א ז"ל יע"ש ומי יתן והיה דהגוים היודעים ספר ילמדו בזה ויראתו כמה טפשאי אינהו דמעלילי' עלילות ברשע דבבר שלא נמצא ולא ימצא בעולם מלחא כנדא ואדרכא הוא חמץ גמור ואפילו בשאר ימות השנה אית ביה כרח לאוכל דם, ועיין בקונטרס דרכיו למשה דהרתבתי הדבור בזה בחמלת ה' עלי ועי' להתמ"י פ"ו.

מצות אפיות

(ה) האופה יזהר שלא יקח בידו המצה כשידיו נתחממו הרבה מהתנור ויזהר טוב דהמביא המצה יתננה על גבי המרד' ויזהר שלא יתננה כפולה ארני פו סי' תנ"ט.

אפיית המצות השלם

קלו

לו) היכא דנתחממו ידיו מההתעסקות העיסה טוב לצנן ידיו בדופני הכלי שלשה בה שהוא של מתכת או שיש, עיין חמד משה ומקראי קדש ואפי זוטרי סי' תנ"ט וח"ו שם אות י"ד.

לו) מה שנותנים מיד ליד המצות לא טוב עושים וכ"ש כשמחברקב אצל פי התנור ושוהין שם מעט בעודה ביד, אשל מפרי סי' תנ"ט.

חל) מי ששולח על ידי גוי קמח לפסח הכרחתי בחשו' דצריך חותם בתוך חותם ושם עמדתי היכא דפתחו במכס או נפתח ביד הקאטיראגני ואולם השולח מצות שיש בהם סימן אין קפידא מכמה טעמי ועיין מחצ"ה סי' ת"ס ועיין בס' שערי תשו' סימן תג"ל דלרחוץ ולכבד ולנקר החמץ הגוי נאמן דאנקיות' קפיד ולא מרעי נפשיהו יע"ש, וכן בס' תנ"ה כתב דמים ע"י גוי נאמן אך בלנו בכיתו של גוי אינו נאמן יע"ש.

לט) צבע הסמרטוט שנראה באבן ע"י קינוח ועשו בה מצה על האבן הזאת וכן חטים דיש בהם ריח שמן מחמת השק וכן חתיכת בורית שהיה בתוך השק ונתן ריחו אם יש לחוש בזה למראה ודיח וגם ריח מופ"א מחמת עיפוש או מהמרתף או מהחביות והחיכות וריח גבינה בדף אחד שנסורוהו היטב ונשאר הריח והטעם ע"כ אויל דה"ו כתבתי בחשו' בארוכה בעוד משרי ועיין אפי זוטרי סי' תמ"ו ותמ"ח.

הלכות שונות

מ) אם הניחו המצות אפיוות ע"ג שק של קמח ויש חשש מעפודרית יניחם בתנור עוד הפעם ויזהר שלא ישרה המצה בתוך משקה ולא יחתוך בפיו, עיין כס"א סי' תנ"ט ומרצ"ה סי' תנ"ח ועי' אפי זוטרי סי' תמ"ז מ"ש בענין דלמ"ד חוזר וניעור אין להם המצות בתוך הפסח.

מא) מוהרש"ל היה דודש דיאכל מעט קודם פסח מקמחא דפסחא דאם היה חשש חמץ יתלה כמה שאכל וטוב שיתנו לעני ועיין מג"א חזק יעקב וחק יוסף וחדר משה וברכות מים סי' ת"ל.

בס) בין בשאיבת מים בין בנתינת הקמח וכל העסקים יאמר לשם מצת מצוה וא"כ אין ראוי להניח קטן לשאוב מים וליתן קמח למדה כ"א ע"י גרולים אש"א בפריו סי' תנ"ו ועוד לו ברס"י ת"ס, ועיין פר"ח סי' תל"ו ושם באשל מפרי בס' תנ"ט כתב ראוי להשגיח מאד ולהעמיר איש הגון בכל בתי אפיה להשגיח על הכל ושלא לעשות המצות על ידי נערים קטנים דהבעה"ב יקח עוזרים חרשים לא מאותן שעומדין יום ולילה וידיים מחוממין מאד ממש יס"ב ובק"ק לבוב ראיתי מנהג יפה דהתנור בוער כל היום והוא רחב ופעם בוער מצד זה ואופה בצד השנים אח"כ מניח האש בצד שאפה ואופה כאן, ולפי מ"ש דאין לאפות במקום שנאפה פעם אחת דאף שאי אפשר להזהר בזה מ"מ כפי מה שעושין לאפות מצד אחר עדיף טפי, ופעם אחת שיערתי שכל אפיה של בעה"ב אחר לא היה כשיעור פ' מינוטין עכ"ל, ועוד לו בס' תס"א ואמת יהגה חכי רכמה פעמים אני מבקש שיעשו שני תנורים סמוכים זה לזה ושם יהיו אופין

המצות ובפרט מצות של הכולל לעניים רבשני תנורים ושנים אופים אותה עיסה שלוקחים דהיינו השיעור או חיש מהרה יכניסום לתנורים ויאפו מיד ואין לך תיקון גדול כדי לצאת מחשש חימוץ והדבר נקל לעשותו אשרי אדם שומע, ושבח אני למצות דעושין בערי פיראנקיאה הדכלים שיש להם בעשית המצות הם יפים וטו' מכל סיג ודין גרמא לעשותם יותר בכשרות.

גם) פאן איספונג'ארו אם יש בו משום מראית העין כענין הפאשטידה דנח'הכנה"ג ע"ז כתבתי בענין' בחשו' בארוכה וכיוצא בזה אראה בכר"ח סי' תס"א ותס"ג ומק"ק וכסא אליהו וחק יוסף סי' ת"ס ואפי זוטרי סי' תס"ג וערוך השלחן סימן תס"א ובספרו הנחמד חקת הפסח סי' תס"ג, ועיין תשו' סי' תס"ו. (מר) לא ירחוק הקמח במדה דאינו נילוש יפה עיין אפי זוטרי סי' תנ"ו ושם

לענין אם לש שני עשרונים ועיין לעיל מזה באזהרות על השומר. (מה) אם מותר לעשות מצות באבנים של בית הכנסת שנעקרו ממקומן ע"ז כתבתי בסה"ק לב חיים ח"ג בס"ד.

(מו) היכא דנמצאת חטה או מלח במצה אפוייה ע' פר"ח ופרה"א דט"ל ע"א וג' ואם נמצא שעור' בקאוי עיין מלך שלם סי' ב', ולענין אם נמצא נקב בשק מאכיל' עכבר ע' בפרה"א בח"ד ר"ה ע"ג ועיין פר"ח ובעכבר הנמצא בשמן וכן תאנה הנמצאת במי' בתחתית הקנקן על דינים אלו וכיוצא מאלו הארכתי בחשו' בס"ד ולהיות דתלויים בשאלת חכם לכן ע"ט לחשות ועוד תמצא בס' הקטן רוח חיים סימן תס"ו רביארתי כל הסעיפים בענין נשיכת עכבר בחטים וגם אם אירע זה בקמח לך נא ראה בא"ר לח"י רואי ועיין שערי תשו' סי' תס"ז ויד אפרים ומחצ"ה שי' תס"ב.

(מו) לצייר במצות אותיות לא יהיה בפועל אלא בכונת הלב ברכ"י וזל"א סי' ת"ס ועוד לו במ"ב ועיין אפי זוטרי סי' תע"ה ובחמ"י פרק ה'. (מח) כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים דלא טוב עושות לעשות בבית כל כך כיבוס וכיבוד וליבון על הכותלים ועל לוחות האבנים, ואילו בענין המצה ודברים הבאים מחמת הסעודה הנוגע לאיסור כרת אינן מחמירות כולי האי, וכבר האריך במוסר על זה בס' א"ץ וארחות יושר ועיין נמי בס' לב דוד פר' ל'.

פרק כא

הרבה חידושי הלכות במקצוע „אפיית המצות“ אשר דיבר בקדשו הגאון הצדיק מאור הגולה וראש הגולה בעיר באגדד מוהר"ר יוסף חיים זצ"ל בעהמח"ס שו"ת רב פעלים, בן איש חי, עוד יוסף חי, ועוד. והא לך מ"ש בדיני אפיית המצות בבן איש חי (פ' צו). וזה לשונו הזהב:

(א) אין לשיין אלא במים שלנו, ושואבים אותם סמוך לבין השמשות או בין השמשות. וכתב רה"ג הרח"ף ז"ל בחיים לראש זמן המוגבל לשאיבה הוא עשרה דקים קודם קדיאת המגר"ב באופן רכיון שנעשה י"ב שעות בשלימות וקרא המגר"ב אז חיכך ומיד יפסיק מלשאוב עוד יע"ש. ואסוד לשאוב לכתחילה למצת מצוה ע"י גוי, ויזהר לרחוץ קודם שישאוב, ויאמר בפיו הריני שואב מים לשם מצת מצוה.

(ב) טוב שלא תגע אשה נדה במים ששואבין למצת מצוה וכמ"ש בח"ל. ויזהרו לכסות פי הכר יפה שלא יפול דבר לתוכו. ואם מניחם בלילה בגג יזהר להורידם קודם הנץ החמה, שמא ישכחם ותזרח עליהם השמש, או שמא יהיה יום מעונן דיומא רעיבא כוליה שמשא, ואם יש לו אכסרדא טוב להניחם בלילה באכסרדא.

(ג) הן למצת מצוה הן לשאר מצות צריך להזהר שלא ילושו קודם עמוד השחר, יען שצריך להמתין על המים שיעור לילה אחת עכ"פ ואח"כ ילושו בהם. ובערב פסח אם מוכרח ללוש קודם עלות השחר מחמת הרבוי, צריך שישאוב את המים בין השמשות של ליל י"ג, אבל אם שאבם בבה"ש של ליל י"ד אין ללוש באלו המים קודם עמוד השחר, וצריך עכ"פ שיעור לילה אחת, אע"פ דיש מקפידים להצריך י"ב שעות מעת השאיבה, הנה בשעת הרחק ולצורך גדול יש לסמוך על אותם דס"ל רסגי בלילה אחת אפילו אין בה י"ב שעות. וצריך להזהר כשמוציא מים מן החבית ליתן ללוש בהם, שלא יכניס ידיו בתוך המים, כי הידים חמין הם ומחממין את העיסה וכמ"ש רבינו זלמן ז"ל בש"ע. גם צריך להזהר שלא ילוש הקמח אחר הטחינה אלא עד שיעבור עליו כ"ד שעות משום דמרחת ע"י הטחינה.

(ד) אין לשיין לפסח עיסה גדולה יותר מן חק"ך דרה"ם, ויותר טוב ללוש אותה פחות מן חק"ד. ושיעור עיסה שחייבת בחלה הוא קמח משקל שבע מאות ושבעה ושבועים דרה"ם, כי כן עולה מ"ג ביצים וחומש ביצה למשקל הביצה י"ח דרה"ם וכנו' בפוסקים ועיין חיים לראש דף ק"י יע"ש. ומאחד שאנחנו נוהרים שלא יהיה בעיסה שלשין לצורך הפסח שיעור החייב בחלה, לכן טוב להניח כל המצות אחר אפיה בסל אחד, והסל מצרפם לחלה, ואז מפריש חלה ומברך. ואם אין לו סל או חיבה אחת לצרפם בתוכה יניח המצות במקום אחד ויפרוס עליהם מפה שלא יתגלה מהמצות כלל ויפריש חלה. והברכה של החלה היא אקב"ו להפריש חלה תרומה, ואע"פ דיש מי שכתב הנוסח הוא תרומה חלה, המנהג פה עידנו לברך חלה תרומה, וכן היו דורשים עט"ד הרב מו"ז ולה"ה ועט"ד הרב מור אבי זה"ה בציבור בכל שבת הגדול ושמעתי שכן המנהג בעיה"ק טוב"ב.

(ה) אם שכח ולא הפריש חלה קודם יו"ט ונזכר ביו"ט, אין מפרישין חלה ביו"ט כמ"ש בש"ע סי' חק"ו. כיצד יעשה, יאכל בלא חלה וישייר מצה אחת עד מוצאי יו"ט ויפריש חלה מאותה מצה, דחלת חו"ל אוכל ואח"כ מפריש, ואע"פ שיש אומרים ולא אמרינן בחוצה לארץ אוכל ואח"כ מפריש אלא דוקא בהיכא דהוה בהו שיעור חלה בעודה עיסה, אבל אם לא היה בעיסה שיעור חלה אלא

אח"כ צירפם בכלי אחד ונחתייבו בחלה לא מהני בזה לשייר מצה אחת להפריש ממנה חלה במוצאי יו"ט, אלא צריך שישיר מעט מכל מצה ומצה כדי לחרום מן המוקף, הנה העליתי בסה"ק מקבציאל העיקר כסכרת החולקים דס"ל גם ככהאי גוונא דלא היה שיעור בעיסה תחלה, אלא שאחר אפיה נחנם בכלי לצרפם, מהני לאכול מהם קודם הפרשת חלה, ורק אח"כ ישאיר מצה אחת ויפריש ממנה חלה, על כן אם שכת ולא הפריש קודם יו"ט יסמוך על סברה זו לאכול ולהפריש אח"כ ממצה אחת ועיין בש"ע לר"ז ז"ל ה"פ סי' חנ"ז סעיף יו"ד וי"א יע"ש.

(ו) אחר שיברך ויפריש יאמר בפיו „הרי זו חלה“ כדי שיקרא לה שם בפיו אחר הברכה ואע"ג דאיכא רבים דס"ל דלא בעינן לקרא לה שם, עכ"ז כיון דאיכא רבוחא דס"ל הכי, מאי הפסד יש באמירת ג' חיבות אלו למעבד אליבא דכ"ע, כן העליתי בס"ד בחשובה בסה"ק רב פעלים.

(ז) הרא"ש ז"ל היה משחדל בעשיית מצח מצוה בכבודו ובעצמו, וכן דאוי לכל אדם לעשות. ואמר רבינו האר"י ז"ל המטריח עצמו במצח מצוה עד שמויע יועיל לחיקוק קרי, והלש אחר איסור תמץ יאמר בתחלת הלישה „כל פירורין שיפלו בשעת לישה ועריכה וכן בצק הנדבק בכלים יהיו הפקר כעפרא דארעא“. והמנהג להצניע הלולבין להסיק בהם התנור לאפיה מצח מצוה. והנה מצוח מצוה זו מצוה מן המובחר ללוש ולאפות אותה בערב פסח אחר שבע ומחצה, ועיין ברכ"י ז"ל.

(ח) אם נמצא חטה בעודה חיה, אם אינה מבוקעת יקח מן המצה כדי נטילת מקום והמצה עצמה מותרת, ואם היא מבוקעת יאסור כל אותה המצה שנמצאה בה החטה. אבל אם החטה נמצאה בעיסה, אפילו מבוקעת נוטל בה כדי נטילת מקום בלבד וזורקו לאש וכל העיסה מותרת, מפני שיש בזה הפסד מדובה וגם שעח הדחק וכמ"ש בסה"ק מקבציאל, ע"כ.

פרק כב

ועכשיו דברי ליקוטי מהרי"ח להגה"צ מהרי"ח פ"מ ז"ל (תלמוד וחסיד להגה"ק בעל יוטב לב, והגה"ק משונועווע זצ"ל) מ"ש בענין אפיית המצות, כדרכו בכל חיבורו לכלול במיעוט דברים הלכות הנחוצות מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים בלשון צח וקל ונקי. (סדרתי בסדר יפה ונעים, ענין וענין לבדנה).

סדר תיקון המצות

חטים לפסח

הוטים לפסח גרסינן במשנה פ"ב דפסחים והובא בש"ע תנ"ג אלו דכריס שאדם יוצא בהם ידי חובת מצה בחיטים ובשעורים ובכסתין ובש"ש ובש"ש ובשופין אבל לא באורז ודוחן ושאר מיני קטניות ע"ש, ולפענ"ד אפשר ליחן רמז לזה (בערב האכלו מצת) עם הי"ב אותיות והג' חיבות בגימטרא אך רק מתמשת מיני דגן) ועיין ברמ"א דהמנהג ליקח חיטים שהוא מן המוכתר ומוקדם למצוה ועיין במהר"ם שי"ק על תרי"ג מצות בשם הגאון הח"ס שלא יעשו מצת משעורים דאיחא בספרים דקמת שעורים קשה לשקחה ובמצת כחיב למען חזכור ע"ש.

שמורה

והנה דעת הר"ף בפ' כל שעה והרמב"ם שהחיטים שהם למצת מצוה צריכין שימור משעת קצירה ודעת הרא"ש שם שא"צ אלא משעת טחינה ע"ש, ע"כ הכריע בהש"ע חנ"ג שם שטוב לשמרן משעת קצירה ולפחות משעת טחינה, ועיין בפר"ח שחולק על הש"ע שאף בדיעבד אינו יוצא ידי חיוב מצה אלא אם שימור משעת קצירה אך עיין בשע"ח שם בשם הנוב"י שהסכים לדעת הש"ע. והנה יש נוהגים שכל ימי הפסח אינם אוכלים מצה רק השמורה משעת קצירה ועיין בשע"ח שם שאין כזה לא משום יוהרא ולא משום מחלוקת ולא משום לא תתגודדו, ועיין בחיי אדם קכ"ח שהגר"א התמיר מאד בדבר לאכול מצה כל הפסח רק המשומר משעת קצירה שיש כמה חששות מביאת מים על החיטים וגם לפעמים שמניחין ליבשם במחוכר יותר מדי והדין מפורש בהש"ע חס"ו שהדגן במחוכר שנתיבש לגמרי וא"צ ליניקה מקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים וזו שקורין שמירה עכ"פ ממהרין לקצור בעוד שהם לחין קצת ע"ש.

קצירת ישראל

ועיין בפרמ"ג ח"ס דאף למאן דסובר דשימור משעת קצירה בעינן מ"מ מותר לקצור ע"י עכו"ם דדוקא שימור מחימוץ בעינן ולא לשם מצוה ומ"מ סיים בצ"ע וכתב ודאי אם אפשר יקצור ע"י ישראל לשמה ועיין בח"ס חשובה קכ"ח דלכ"ע אין מצוה בקצירה רק בשמירה משעת קצירה א"כ ישראל העומד ע"ג העכו"ם לשמרה יכוון בשמירתו לשם מצות פסח וע"ש ג"כ דאוחן המתחסדין לקצור בעצמן עפ"י סחרי תורה לכאורה הם מפסידין עפ"י נגלה מחשש אוונכרי, אך ע"ש שלומד זכות עליהם שאין כאן שום חשש אוונכרי.

ברירת חטים

ועיין בטור חנ"ג שם דיש נוהגין לברור החטים אחד אחד מאכילת עכבר

ולזה נוטה דעת הר"פ אך דעת הט"ש ראין לחוש לזה כי החטה הקשה אינו מחמיץ ממעט דוק שבפי העכבר וגם מחבטלין כשיטחון החיטים ע"ש, אבל אם נמצא בהם חיטין שצמחו שקודיין אויס געוואקסין או כעין בצלים ושוחין החורפים יעשו שאלת חכם.

ועיין ברמ"א ריש הלכות פסח דהמנהג לגבות מצות לקנות חיטים לחלקם לעניים לצורך פסח והוא מרבדי האו"י בשם הירושלמי ועיין בס' נחלה לישראל שמביא סמך למנהג זה מזוהר חדש בראשית דבפסח נידן על התבואה שעברה שלא נתנו לאלמנות ויתומים, ע"כ מטעם זה נותנים קודם הפסח חיטים לעניים ואלמנות ויתומים כדי שבפסח בעת משפט התבואות יצא לצרף ריגנו ע"ש והוא נכון ועיין בא"ר שבפראג מחלקין קמח.

טחינת החיטים

הנה דיני טחינת החיטים הם בש"ע תנ"ג וע"ש דנוהגים לנקב הרחיים והקמח הראשון שנטחן אחר הניקד אין משתמשין לפסח ועיין בס' ייטב פנים לאדמו"ר הגה"ק מו"ה יקותיאל יהודא ט"ב וצל"ה מסיגוט דרחיים שטחנו בו מלח אין לנקב ע"ש ואין להאריך בדינים אלו כי כבר נהגו שאין מנקדין הרחיים רק ע"פ ת"ח.

ועיין בש"ע שם לטחון יום או יומים לפני הלישה (והט"ז מביא בשם מהרי"ו ג' ימים) והטעם שהקמח בשעת הטיינה רוחח וגורם להחמיץ העיסה, ועיין בבה"ט ובשע"ת דאפי' ברחיים של יד ורנטחן ע"י בהמות יש להחמיד ע"ש וכל הדינים אלו אין חילוק בין מצת מצוה לשאר מצת.

והנה כבר כתבתי לעיל דגם הסוברים דא"צ שימור קצידה מ"מ שימור טחינה צריך (ועיין בח"י שהמנהג לעשות שימור טחינה לכל המצת) ועיין בט"ז ת"ס דאעפ"כ מותר לטחון ע"י עכו"ם גם למצת מצוה ואפי' ברחיים של יד רק דישראל עע"ג ושומרו מחימוץ ודלא כהב"ח שכתב שהטחינה צריכה להיות ע"י ישראל דוקא אך בשע"ת תנ"ג בשם מחב"ד כתב דברחיים של יד יש להקפיד כהב"ח וע"ש ג"כ ריש נוהגין סלסול בעצמן שאין טוחנין למצת מצוה רק ברחיים של יד ואין בזה משום יוהרא ע"ש.

ועיין ברמ"א תנ"ג שם ראנשי מעשה הולכין בעצמם לדאות טחינה קמחיהם והוא מרבדי הירושלמי פ' אלו עוברין בר פפא אזיל לגבי טחינה וכו' ועיין בפד"מ ג' רעכ"פ להניח בהרחיים שומר יד"ש ובקי בדינים ע"ש.

מים שלנו

גרסינן בסוף פ"ב דפסחים אין לשיץ אלא במים שלנו ד"ל שלנו בליה בתלוש והפסיקא כן להלכה בש"ע תנ"ה, והטעם עיין במפרשים שם. ועיין ברמ"א שם דלכתחילה יש לשאוב מן הנהרות שמים בנהרות הם צונגין יותר אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הבארות ע"ש.

אפיית המצות השלם

קמח

ועיין במג"א דאין לשאוב המים בכלי נחשת שמחמם (אבל ללוש מותר בעריכות של נחשת והטעם עיין בח"י שם) גם לא בכלי שהי' בו רבש או מי פירות וכ"ש דבר חריף כגון בארשט ובשעת הרחק יעשו שאלת חכם ועיין בלבוש טוב ליקח המים בכלי חרס חרשים שמשמדין קרירתן (אבל בכלי חרס ישן עיין בפרמ"ג רמאוס הוא למצוה) ודינים אלו אין חילוק בין מצת מצוה לשאר מצת.

לישת המצות

עיין בשו"ע תכ"ו דאין לשיין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה וכ"כ במהרי"ל דאין לשיין יותר ממיירא היא שם המדה היינו שיעור חלה ע"ש, ועיין במג"א אפי' יש עוזרים הרבה ועיין בס' קטן קונטרס מכירת חמץ מהגאון בעל שו"ת היכלי שן שהלש העיסה יחותר צפורניו מפני שנכנס הבצק תחת צפורניו ע"ש ונכון הוא.

ועיין בשו"ע תנ"ט שלא יתקרב ללוש אצל התנור והט"ו כתב רבבית שלשיין בו אין להסיק התנור של בית החורף בו ביום והב"ח מחמיר גם בתנור האופה שלא ללוש בכל החרד והסכים לזה ג"כ בפר"ח ע"ש.

עיין במג"א שם בשם השלה"ק רמנהג הנכון להיות ב' ספלים להחליף בין עיסה לעיסה (ואדומור"ר בס' ייטב פנים כתב להחליף עכ"פ אחר שני עיסות) וכן הלש העיסה ואותן שתיקנו המצות ידיחו ידיהם אחר כל עיסה ע"ש, ועיין בחיי אדם לדקדק בין לענין רחיצת הידים ובין לענין להחליף הכלי לישא שלא יהי' עכ"פ יותר משיעור מיל ע"ש, ובכל אלו הדברים אין חילוק בין מצת מצוה לשאר מצות ודיני ומנהגי מצת מצוה אכתוב א"י בסדר הנהגות ער"פ.

אפיית המצות

עיין בשו"ע תס"א תנור שאפה בו חמץ ורוצה לאפות בו מצה צריך להכשיר התנור ע"י ליבון שיהי' הגחלים הולכים ע"פ כולו ושיהי' ניצוצות נתזין ממנו ויש נוהגין להטיל בו קרקע דדש (כעובי אצבע, מג"א) כדי שלא יצטרכו להסיק ומנהג יפה הוא (משום דקשה לדקדק שיהי' הגחלים הולכים ע"פ כולו ממש ב"ח).

ועיין במחהש"ק תס"א דאין ליתן מצה בתנור במקום שנאפה שם מצה כי כבר נצטנן התנור ע"י מצה הראשונה ועיין בהגהות הגאון מברעזאן נ"י בס' א"ת רכיון שהאש בוער בתנור בצד אחר אינו מצטנן כלל ע"ש, ועיין בפרמ"ג תנ"ט שכבר דיבר מזה וע"ש שיהפוך האש בתנור מצד זה לצד זה לעתים קרובות.

ועיין בס' ייטב פנים הכביד אדומור"ר וצלל"ה שלא יהא המצה מונח חציו בתנור וחציו על הכיפה ששם מתחמם ולא נאפה ומתחמץ, ועיין בקונטרס מכירת

חמץ מה שקצת עמי הארץ נוהגין שאם איזה מצה רוצה להעלות בנפוחה טופחין ומכין אותה בהמרדה היא חמץ גמור ולא יעשו כן בישראל.
ועיין בחיי אדם שראוי לכל יר"ש שקודם שיאפה יכשיר התנור שיהי' הגחלים מהלכים ע"פ כולו אע"פ שאפו בו מצה מקודם כי מי ידע אם היו נוהרים וכו' ע"ש.

השגחה באפייה

ועיין הרה"ג הנ"ט שהב"ח צווה ככרוכיא על שנהגו קלות בעשיית המצה ושצריך להזהירם ברבים בביהכ"נ ולגזור איסור על פתם אם לא ישמעו ויחזלו מלעשות מה שאסור עפ"י הלכה ולהעמיד איש הגון בכל בתי אפייה להשגיח ע"ז ושכל בעה"ב יקח עוזרים חרשים לא שיהי' עומרין יום ולילה ויריהם מחוממין מאד ממש יס"ב וראוי לאסור העיסה כה"ג ע"ש, ובסי' ת"ס כתב בשם כנה"ג דמושיבין שומר איש נכון וחכם ויר"ש בעשיית המצת ונשים שלא למרו הלכות פסח אין מאמינים להם כי כמה דברים יעלו על לבן שהן מותרות כו' והפרמ"ג סיים שם דלעמוד בעצמו יותר טוב ע"ש, וכ"כ שם בח"י בשם מהר"ל לעצמו בעצמו בכל המצת וכ"כ הפר"ח שגם באפיית שאר המצת הי' מנהגו לעמוד בעצמו ולהשגיח כי רבה המכשלה ע"ש והמהזיר והנוהר יזהירו כוזהר.
ועיין בס' קונטרס מכירת חמץ שכתב בזה דבר נכון רהנה מצינו דכל דבר שעשה אברהם אבינו ע"י שליח פרע לו הקב"ה ע"י שליח ומה שעשה בעצמו פרע לו הקב"ה ג"כ בעצמו, וכיון שיציאת מצרים הייתה ע"י הקב"ה בעצמו כדרשת חכמנו"ל אני ולא מלאך וכו' א"כ בודאי מחויבים אנחנו ג"כ לעשות כל עניני פסח בעצמינו.

הפרשת חלה

הנה המנהג במדינתנו שמן המצת שעושין לפסח אין מפרישין חלה מהעיסה רק אחר שנאפו מניחו הכל בסל אחד ונוטלין חלה (ובמקומות שנוהגין גם בפסח ליטול חלה מהעיסה ועיין בש"ע תנ"ז כיצד נוהגין), והנה דעת רש"ל להפריש מצה שלימה ועיין בח"י ובשע"ת תנ"ז שם דאין נוהגין כן אלא מפריש חתיכה ע"ש, אך כפי הנראה בההש"ק שם יראה לכאורה שחש לדברי הרש"ל וכ"כ בס' ייטב פנים ליקח מצה שלימה כרש"ל ע"ש ומהיות טוב וכו'.
ועיין בדרישה ביו"ד שנותן טעם להנותנין בהפרשת חלה לפסח לומר תרומת חלה מצה אך עיין בט"ז שם ובמג"א כאן דאין חילוק לענין הברכה בין פסח לשאר השנה ע"ש, ועיין בס' ייטב פנים דהלש עיסה בביצים לצורך קטנים וזקנים וחולים (דבאופן אחד מפורש בדברי רבינו הרמ"א דאין נוהגין במדינות אלו ללוש במי פירות ושארן לשנות ע"ש) ויש בו שיעור חלה לא יפרוש חלה מעיסה זו דק מעיסה אחרת הנילושת במים יפרש ג"כ ע"ז ע"ש והטעם ועיין בש"ע חס"ב ובמג"א ובח"י ועיין סוף סי' תנ"ז בשם הש"ך יו"ד שבפסח נוהגין

מרור כדאיחא בגמ' פ' ע"פ דארס של ירקות רפואה שלהן חמין ע"ש, אך במדנתניו אין נוהגין לאפות מצת ביו"ט וכ"כ הט"ז שאין לנהוג כן ע"ש ועיין בד"מ שעכ"פ יש ללמוד מדברי האו"ז הנ"ל דטוב לשמור המצת שיהי' חמין כדי לבטל הארס של המרור ע"ש.

ועיין בטור תע"ה בשם הרא"ש והובא ג"כ ברמ"א שם והמנהג באשכנז לעשות ג' מצת מעשרון (וכ"כ בב"י תנ"ח שמנהג אשכנז שעושים המצת מצוה גדולות שיספיקו לסעודת ימים הראשונים וכו') זכר ללחמי תודה שיוצא מבית אסורים מביא תודה וכל הג' חלות של תודה הי' מעשרון ועושה בהם סימן לידע איזה הוא ראשונה ושני' ושלישית (אבל אין לעשות אותיות להכירא דכששוכרין אותה ביו"ט הי' מוחק לבוש) ומניחין הראשונה לכהן והב' ללוי והג' לכריכה ואופין אותה ג"כ כסדר הזה ועיין בח"י שבמדינות אלו עושים ד' מצת וקורין לרביע מצת ספיקא שאם יארע תקלה באחד מהם לוקחין אותה ע"ש.

וע' בש"ע ת"ס שהראש הי' משתדל בעצמו במצת מצוה ומסייע בעריכתו וכ"כ ברוקח שכל אדם חייב לתקן בעצמו המצת דאמר במכילתא ושארותם צרורות בשמלותם וכי לא הי' להם בהמה אלא שהי' מחבבין המצות (ועיין בסדר היום שילוש בעצמו אם בר הכי הוא ואם לאו יתן המים ע"ש) ועיין בט"ז כלשם האר"י ז"ל שיטרוח עצמו במצת מצוה עד שיוזע ובוה ישבר הקליפות שנולד מש"ז לבטלה ע"ש, ועיין ברוקח דלא יאמר אדם (כמה טורח פסח) משום דאמדין בירושלמי רשע מה אומר מה העבודה הזאת מה טורח זה ע"ש, ועיין בח"י תפ"ט דדוקא על קרבן פסח נאמר ע"ש בכ"ז שומר פיו ולשונו שומר וכו'.

פרק כג

הדינים דלהלן העתקתי מס' שערים מצוויינים בהלכה על קש"ע סי' ק"י אות כ', קובץ חידושי דינים ממעדני שמואל למצות מצוה.

- (א) מצות מצה יוצאין ידי חובתו בחמשת מיני דגן ואלו הן, חטים, שעורים, כוסמין, שכולת שועל שופין, והמנהג ליקח חטים לפי שמסתמא זה חביב לרוב בני אדם, (ש"ע חגג, חק יעקב סק"ב) ובער"ב (פסחים פ"ב מ"ו) כתוב דכמו שמצטרפין החמשת מיני מרור לשיעור כזית, ה"נ מצטרפין כל חמשת מיני דגן לכזית מצה, וכ"כ הר"ן שם ועי' במנחת חינוך (מצוה י), וגם הסובין והמורסן שלה מצטרפין לכזית אם עוד לא הפריש אותן ממנה (ש"ע חגג מ"ב סק"ג).
- (ב) קמח שנקלה בתנור ועשה ממנה מצה, ספק בזה אם יוצא בה ידי חובתו,

אפיית המצות השלם

קמו

דהא אינה באה עוד לירי חימוץ (משבצות זהב חס"א סק"ב), ובשעת הרחק יוצאין בה דעכ"פ היא ממין הבאה לירי חימוץ (נשמח אדם ס" טו).
ג) מצה שנילושה במי פירות, נקראת מצה עשירה, ואין יוצאין בה ידי חובתו (ש"ע חסב ס"א). ואם נילושה במי פירות בתערובת מים, יש בזה פלוגתא, והסכמת הפוסקים דאינו יוצא ידי חובתו, אלא אם יש ששים נגד המי פירות (חק יעקב שם סק"ב).

מצה מבושלת ושרוי

ד) מצה שאחר אפייתה כישלה במים, אין יוצאין בה שהבישול מבטל טעם לחם (ש"ע חס"א ס"ד). ואפי' שרוי ברותחין (חק יעקב ס"ק יג). ואפי' בכלי שני יש להחמיר (מ"ג סק"ח). דוקא כשהיד סולדות בהמים (משנה ברורה סק"כ).
ה) מצה השרויה במים ולא נימוחה יוצאין בה (ש"ע חסא ס"ד). ודוקע בריעבד, וזקן וחולה אפי' לכתחלה (מג"א סק"ו). ודוקא כששורה כוית שלם ביחד, ואם נשרה פרוטות פחותות מכזית, וגם נחלבן המים מן המצה, נחבטלה מתורח לחם ואין יוצאין בה (משנה ברורה ס"ק יח). וכשנשרה ביין ושאר משקין, אין יוצאין בה, וזקן וחולה יוצא בה (מג"א סק"ז וחק יעקב ס"ק יב). ויוצאין במצה מפוררת קקמח (פ"מ"ג מ"ו חסא סק"ב).

ו) אין יוצאין במצה גזולה (ש"ע תנ"ד). ויוצאין במצה שאולה (ט"ו סק"ד). ואם קנה מצה, והמוכר גילה דעתו שאין מוכר לו בהקפה, והוא נכנס אחריו אחרי המעות, והוא מרחתו לך ושוב למחר, לא קנה המצות, ואינו יוצא ידי חובתו מן התורה (משנה בדורה ס"ק טו).

ז) מצה שנבלע בה אפי' איסור דרבנן, אין יוצא בה, דכל מצה שאין מברכין עליה ברהמ"ז אין יוצא בה ידי חובתו (רמב"ם חומ"ץ פ"ו ה"ו. פ"מ"ג א"א חסא סק"ח).
ח) מצה שנאפה קודם פסח שלשים יום, אם נעשה לשם פסח יוצא בה, (חק יעקב תנ"ד סק"ד). ואפי' מצה שנשארה מפסח דאשחקד, ושמרה כל משך השנה שלא יבא עליה חמץ ואין בה חשש חולעים, ג"כ יוצא בה (שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' צט).

מצה שעופשה - נחרכה

ט) מצה שעופשה אין יוצאין בה, דאין מברכין עליה המוציא וברהמ"ז אלא שהכל כמש"כ בש"ע סי' רד ס"א, (הגהות מהרש"ם סי' תנד). ונראה דגם אם המצה נחרכה באופן שאין ראוי עוד לאכילת אדם ג"כ אין יוצא בה דלאו אוכל הוא וכש"כ אם אינו ראוי לכלב עיין מש"כ בט"ו (תמב סק"ח) ומג"א (שם ס"ק י"ד). וגם כיון שנחלקלקל מאכילת אדם אין מברכין עליו, כמש"כ במג"א (סי' רד סק"א). וכשנאכל ע"י הרחק יוצא בה, ע"י ביאור הלכה (רד ס"א).
י) מצה שלא נאפית לשמה, שנחערכה במצות האפיות לשמן בטל ברוב (שו"ת בנין שלמה סי' כח, ושו"ת משיב דבר סי' לד) וכן מצה פשוטה שנחערכה במצות שמורות בטיל ברוב (שו"ת בנין עולם סי' כח).

יא) אם הוציא מצה מרה"ד לרשות היחיד בליל פסח שחל בשבת יוצא בה ידי חובתו, ואין זה מצוה הבאה בעבירה, דהמצוה לא באה לירו בעבירה אלא שעשה בה עבירה (חק יעקב חנו סק"ה). והא דפסקינן (סי' שו"ח ס"א) דאם עשה מלאכה בשוגג אסור בו ביום, עי' בבאור הלכה (שו"ח ס"א) דבמלאכת הוצאה מותר מדינא, מפני שלא נשתנה אלא שיש להחמיר גם בזה, וא"כ במקום מצוה כהכא מותר לגמרי.

יב) מצה שנאפה ע"י כח השמש אינו יוצא בה ידי חובתו (חק יעקב חס"א סק"ח, אשל אברהם סק"ה) ועיין לעיל ס"ק יא.

יג) וצריכין לעשותן לשם מצוה. כתוב בפמ"ג (מ"ז ח"ס סק"א) דסתם עשיית מצוה לשמה, ובפרי חרש (סי' תס) כתוב דסתמא שלא לשמה ובמנחת חינוך (מצוה י') כתוב דיש ענינים דסתמן לשמה כגון קרבנות, ויש ענינים דסתמן שלא לשמה כגון גיטין, וסתם מצוה שלא לשמה דגם באמצע השנה אוכל אדם מצוה, ועכ"פ בתוך שלושים סתמא לשמה דומיא דסוכה.

פרק כד

העתקה מסוף סי' שערי טוהר על ה' נדה להג' בעל ברכות הבית
 – ועצני העולה, תלמיד בעל ייטב לב זצ"ל.

שער כ"ג כמה דברים הנחוצים לאפיית מצות מצוה

בענין אפיית המצות לפסח צריך ליוהר ולהוהר מאוד שלא יבואו חלילה לאכילת חמץ בפסח, ואף שיש משגיח מ"מ א"א בשום אופן לאחד להשגיח על הכל כאשר בעיני דאיתי, לכן צריך לתקן שיעמדו ב' משגיחים וב' אנשים ללוש, וככה יעשו קודם לכל יראה המשגיח שהכלי שמורדים הקמח לא יחזיק יותר מן א קילא קמח, כי ביותר מזה יש בו שיעור חלה עיין אות כ"ב. וכל הכלים והרפין לא יהיה בהם שום גומא וסדק, ויכין אַבלעך לבן שעליו יהיה פורקין המצות (רעולין או שטיפלין) כי על שאר רבר נרבק הבצק ואי אפשר לנקותו ויכין שבר זכוכית, ויוהר את הלשין שאחד מהם לא ילוש רק ב' מיידים ואח"כ יצא וידוח ידיו והכלי ויקנח היטב הכלי עד שיהי' יבש ובינו לבינו ילוש האחר בכלי אחרת ב' מיידים ואח"כ יצא וידוח ידיו והכלי כנ"ל ובינו לבינו ילוש האחר ב' מיידים, וכן יעשו כסדר זה אחר זה ולא יתחיל אחר ללוש עד שיגמור הראשון כי אם אין שם רק אחר ללוש הוא מיקל ללוש גם י' מיידעס בלא נקיון וכאשר יבא המשגיח יאמר שהוא רק מיידע השנית, וישגיחו שהעוזרים ידוחו יריהם תמיד אחר ב' מיידעס, וטוב שיעמד אחר שיהי' בידו מפה אחת לחה הרבה ואחת יבשה ויתן לפני כאו"א שיקנח ידיו בלחה ואח"כ ביבשה ובכל שעה ירוח המפה לחה,

וישגיח תמיד על הסכין שחותכין בו הבצק ועל הבלעך שמסרקין עליו שיהי נקי וגם על הדפיץ ישגיח ויגררו בשברי זכוכית רק שיוהרו שלא יעשו בהם גומא והבלעך והסכין ינקה במפות הנ"ל כנ"ל, ומשגיח אחד יהי תמיד אצל התנור להשגיח על האופה, כי אצל חום האש ממהר להחמיץ ויש הרבה דברים שאין האופה נוהר בהם וע"פ רוב אין האופה ת"ח ואינו י"ש גדול ולפעמים מונחת המצה על המרדה החמה ואצל חום האש עד אשר הוא עוסק בתנור להכין לה מקום או לתקן המצות אשר שם או לרדות ולפעמים כאשר רודה אותה בתנור שלא כהוגן הוא מוציאה ומתקנה וחתורה כאשר בעיני ראיתי והוא חמץ גמור, וכאשר יעלים עין ממנו המשגיח יכול להאכיל חמץ גמור חלילה והרבה נוהרים באפיית מצות שמירה ואין נוהרים באפיית מצות פשוטים. אבל זה טעות שלענין חמץ אין חילוק בין שמירה לפשוטים וגם הנשים וב"ב מוזהרים על אכילת חמץ וצריך לזהר בכל אלה אף באפיית מצות פשוטים לאשתו ובני ביתו אף שהוא אוכל שמירה, והרב ילמד את המשגיחים האיך להתנהג.

פרק כה

העתקה מס' דרך פקודיך - מ"ע דאכילת מצה להגה"ק מהרצ"א מדינוב זצ"ל בעל בני יששכר.

א) בכל עשיות המצות יאמר בפיו לשם מצות מצוה ויש להזהיר גם הטוחנים ברחים שיאמרו כן בפיהם והמדקקים לשמור משעת קצירה ואילך לומר כן בכל עשיות וידעתי דגם בכוונה בלחוד סגי, אבל להיות דהדבר מסור לכל וישנו בזה והוא מצוה בתורה ושמרתם את המצות ע"כ מהראוי ללמוד לומר כן בפה מלא כי הקול מעורר הכוונה.

ב) המדקקים במעשיהם שלא לאכול כל ימות הפסח רק מהנשמרת משעת קצירה אשרי חלקם ורבים מבעלי תורה חכמים ביניהם ואומרים שהוא חומרא בלא טעם כי אין להחמיר רק למצות מצוה אף אתה אמור להם (וכו' עיי"ש וסיים) אשרי חלקו ותבא עליו ברכה.

ג) בעסק האפי' הנה יציבא מלתא אשר חכמי האמת הגידו אשר ישעור חימוץ היא ערך י"ז מיניטן כשתעמוד העיסה בלא עסק כשיעור הזה אבל תדע שהשהיות מצטרפות וגם השיעור הזה הוא דוקא בבית שאין בו אש ולא נתחמ' וגם כשהעיסה לא נתחממה מהעסק שעסקו בה בידיים אבל בבית שיש בו אש וכיוצא או שכבר עסקו בהעיסה אוי כרגע באפשר תקבל משהו חמץ. ע"כ כל החומרות שעושין המדקקי' אינם ממילי דחסידי רק מן הדין והמבזי' והמלעיגים ודוברים עתק באמרם לא היתה כזאת בימי אבותינו עתידין ליתן דין והמדקק בשמור ישמר מכל צרה.

פרק כו

העתקה מסה"ק שמע ישראל להגה"ח המפורסם רי"ח סאמעט
זצ"ל.

- ו"ל: א) צריך להשגיח שלא יחטכו חתיכות עיסה יותר מכפי הצורך לחלק
מיד להמגלגלין כדי שלא תשאר עיסה מונחת בלא עסק ואין לסמוך ע"ז שאחד
ילוש ב' עיסות כי א"א לו לעסוק בשתייהן כראוי.
ב) הלש והמגלגלין את העיסה יזהרו שלא יהי' להם צפרנים גדולים כי א"א
לנקותם חדר מהבצק שתחתיהם.
ג) יזהרו להחליף הנייר שמנקרים עליו בין כל מייר"א או עכ"פ אחר כל ב'
מיירע"ס כי אחר הניקור נדבק הרבה בצק בהנייר וידבק אח"כ בהמצות
האחרות.
ד) צריכים המנקרים לזהר מאוד שלא ליגע בשום מצה אפוי' עד שירחצו
ידיהם היטב ואם אינם נוהרים בזה עושים איסור גדול.
ה) כשמניח המצה על המרדה צריך להניחה בטוב בכדי שהאופה לא יצטרך
לחקן וליגע במצה שאינה אפוי' כי אח"כ נוגע במצות האפויים ואם נגע בהאינה
אפוי' ירחץ ידיו.
ו) האופה והנאמן צריכים להזהיר שלא תגע שום אחת מהעוזרים במצות
אפיות עד שתרחץ ידי' היטב מן הבצק ותנגבם ואם אירע שנגעה במצה בידיים
שאינן נקיים מבצק ואכלוה קדם הפסח ואם נתערבה במצות אחרות יעשו שאלה
עכ"ל ע"ש. ועי' בח"י סי' ת"ס סק"ד ובפרמ"ג סי' חנ"ט בא"א סק"ד מ"ש
בשם הב"ח ובסי' ת"ס במ"ז סק"ב ובא"א סק"א ומי שמעיין שם חסמר שערות
ראשו מגודל הוריות והזהירות שצריך לזה דבקל יוכל לבוא לידי חשש איסור
כרת ח"ו עי"ש, ע"כ.

פרק כז

העתקנו כאן תקנות והנהגות מאת הגאון הגדול שר התורה
בעהמ"ח שו"ת דברי מלכיאל אשר העיר לעולם כולו בחיבוריו
הנוראים, ובבקיאותו הכי מפליאה, והעתקנו דברים כהווייתן
כלי תוספת או מגרעת נתן, משו"ת הנ"ל ח"ד סי' ב"א, והרגיל
בחיבוריו יודע ועד כי המחבר משתמש בלשון קל מאד ואפילו
קטני קטנים ירוצו קריאתם בו, והרוצה לחקות על שורשי

התקנות הללו, ולבא על טעמן ימחול לעיין בפנים הספר כי שם גילה הרהמ"ח כחו הגדול, „בביאור על התקנות“ בחריפות מבהילה, ובביאות עצומה, בטוב טעם ודעת.

- בע"ה תקנות שתקנתי מה שצריך להשגיח כעת אפיית מצות, וגם בעצמי בע"ה לא מנעתי מלהשגיח ע"ז בכל האפשר.
- (א) לראות מקום עמידת הכלי הגדולה עם המים אם הוא מכוסה ושלא יפלו גשמים לתוך המים, ושלא יוסיפו בהם מים שלא לנו עד מחצה.
- (ב) דאוי לפדקים לשאול ממי לקחו הקמח ובאיזה מקום נטחן ואם היה הכשר כדאוי וכיחוד צריך זה במקומות שאופים מצות למסחר, ומכ"ש במקום שהעסק הוא של נשים.
- (ג) להרחיק שלא ילושו בבלי שתוכה לבן וכמו אגנות של נחושת שקורין קופער, כי בהם אין ניכר כדאוי אם נשאר קצת לכנונית של העיסה ולא נתקנה כדאוי.
- (ד) לא יהיו סדקים ולא פקקים הנקרא סענקעס, ועב"פ שלא יגלגלו על הרקבן או על הסענקעס.
- (ה) שיהיו להם ג' מדרות ושיחליפום בכל עת שיתחממו, ולא אחד שלש עיסות כפי הרגלם.
- (ו) לא יעמרו המים סמוך להקמח בלי הפסק מחיצה ביניהם, וכן שלא יעמרו המים סמוך למקום שמגלגלים המצות שלא יפלו פירודי בצק לתוך המים, וכן שלא יעמרו סמוך לתנור שלא יתחממו, וכן להרחיק הקמח ממקום שמגלגלים המצות.
- (ז) לא יגלגלו המצות נגד התנור.
- (ח) שלא ילושו ולא יגלגלו המצות במקום שהשמש שולטת דרך החלון.
- (ט) הקערות שלשים בהם יהיו מקונחות וכיובשות כדאוי ושלא יניחום להתיבש אצל התנור שלא יתחממו.
- (י) לראות שלא יגלגלו נערות פחותות מכנות י"ב שנה, וכן שופך המים לתוך העיסה לא יהי' קטן ונותן הקמח ע"ל אות ב"ה כביאורי.
- (יא) מי ששופך מים לא יעמוד אצל הקמח, כי עי"ז הוא מתכסה באבק קמח ואח"כ נדבק זה כמים וכן נותן הקמח לא יקרב אל המים ואל המצות.
- (יב) הכלי שמונחים בו המצות האפיות לא יעמוד סמוך למקום שמגלגלים המצות או למקום הקמח שלא יפול לשם פירודי עיסה או אבק קמח.
- (יג) התנור יהי' חם כדאוי כדי שיאפה במהירות.
- (יד) לא יהי' דבוק משהו בצק במדרה, ואם נדבק אסור לרדות בה, ושלא ידבק בה סיד, וכן הכרזלים שמנקדים בהם מצוי שישאר משהו בצק, וצריך להשגיח שינקו אותם היטב, ושל נחושת טובים יותר כי כנקל לנקותם.
- (טו) העוורים אחד כל ט"ו מינוט והוא כערך שלש עיסות ירחצו ידיהם וינקו

העצים המגלגלים והקרשים והכדולים שמנקרים בהם והטס שמנקרים עליו ושיהא הכל נקי כדאוי.

(ז) המים שהעוורים רותצים ידהם יחליפו בכל עת ולא ירחצו שחי פעמים באוחם המים עצמם.

(ז) להכין עבור העוורים מטפחות לקנח יריהן אחר הרחיצה כדי שלא ישארו יריהן לחות.

(ח) להזהיר את העוסקח בלישה שחרע ללוש לשם מצח מצוה, ושלא חדבר בעת הלישה שלא ינתזו ניצוצי דוק על העיסה ושכל שלש עיסוח חנקה ידיה היטב, ותשגיח שלא ישאר עיסה תחת צפרניה.

(ט) להזהיר את האופה שלא יסיע שום מצה ממקום למקום בחנור בעוד שלא קרמו פניה כדאוי.

(כ) לראות שהמצות יהיו אפויים כדאוי ולא ישאר בהם אף מקצח בלתי אפוי כפי שנמצא כן כמה פעמים, וכיחוד צריך להשגיח ע"ז במקומות שאופים המצות למכירה.

(כא) להזהיר המגלגלים שלא ירברו בעת הגלגול שלא ינתזו דוק מפיהם.

(כב) לא יאחזו העצים המגלגלים חתח אצילי ידיהן.

(כג) לראות שלא יהי' כמות העיסה גדול, כדי שיוכל לאפות התנור ממנה בתנור אחר, ולא ישארו מונחות עד שיריקו התנור.

(כד) להשגיח שהעוורים לא יאכלו במקום שמגלגלים המצות, ושיהיו חלונות הביח נקיים שלא יהי' מונח שם שום חמץ.

(כה) שלא לשפוך המים קרוב לקמת, רק להרחיק קצח הכלי מהקמת.

(כו) לא יניחו המצות בתנור זה על זה במקצת, ושלא יגעו זה בזה.

(כז) לראות שיסירו מהמצות מקומות המכופלות, והנפוחות יותר מדאי.

(כח) להזהיר שימנעו מלאפות בלילה כפי האפשר, ואם יהי' שעת הדחק ויצטרכו לזה, חתי' או השגחה יתירה על נקיון הכלים ועל כל דבר, ושיהי' אוד בכית, אבל לא ע"י בליץ לאמפיין שעי"ז מחחמם האויר בכית מאד.

(כט) שלא לשאח המצות בידים מהקרשים להטס שמנקרים שם, רק ישאום על עצים שמגלגלים בהם.

(ל) כל האזהרות הללו דאוי ללמרם בניחותא למען יקובלו, וגם לא ישכחו

שלא ניתנה תורה למה"ש, והזהירות היא דק ברבר האפשרי, אכן אם ידאו

שמולזלים ברבר בשאט נפש, אזי דאוי לאסור את המקום ההוא מלאפוח שם

מצות, או לגרש משם את המולזל ברבר. והנה העירותי דק הדברים שראיתי

שמולזלים בהם, ואם ימצא אחר במקומו שמולזלים בדברים זולחם, עליו להוסיף

השגחה גם על דברים ההם.

[והנה היות שבדבריו נכללים הרבה חידושים נחוצים שאין מובאים בשאר

אחרונים, למצוה רבה יחשב לתגרם כל הנ"ל באידיש ולהפיצם כיעקב, ולהרביכם

בכותלי כחי אפייה].

אפיית המצות השלם

קנג

הקדמה קצרה מהמו"ל

הנה אחרי קצת התכוונות החלטתי שיהי' לתועלת הרבים אם אעתיק מ"ש שם בשו"ת הנ"ל מהביאור הגדול על התקנות הנ"ל כמה ענינים נחוצים, וכאן קנתה מקומות להוציא מחשבתי הלזו אל הפועל ואקוה שרבים נחת ינחתו במתיקות לשון קדשו של המחבר, ובנימת הלכותיו. ולהקל על הקורא כתבתי אצל כל קטע אל איזה הלכה הרברים הבאים עולים, [דהיינו ציון כזה „שייך לאות א“] הכונה שקטע הבא לקראתינו הוא ביאור על אות א' הנ"ל, ובתוך הרברים ימצא הלכות מחודשים, וטעמים נפלאים.

ולהערפה כתבתי בראש כל פוסקא על מה הרברים עולים.

מי גשמים במים שלנו

(שייך לאות א)

ומ"ש ליזהר שלא ירדו גשמים, הנה לא מיבעיא אם ירבו מי הגשמים על המים שבכלי דוראי אסור דהא לא הוי מים שלנו, ומה שהיו בלועים בעבים לא הוי זה כמו בתוך כלי, וגם דאפשר האויר חם במקום שהעבים נמצאים, וגם אולי נמצאו המים בעבים בעוד היום גדול, וקמא קמא בטיל לא שייך בנ"ד מוכן דהכא משום חמימות אתינן עלה, וכיון שהרוב הוי מים שלא לנו הם מחממים השאר, אכן אף במיעוט מי גשמים יש לחוש דהא כתבו הפוסקים והובא במג"א סי' תנ"ה סק"ה דגשמים רותחין הן ויש לחוש שיחממו כל המים, ואף דבמים שלא לנו אמרינן שמיעוטם מצטננים ברוב מים שלנו כדקיי"ל בסי' תנ"ה ס"ד, היינו דהא מ"מ אינם חמים, אבל מי גשמים דנקטינן שהם דותחים במקורם, יש לחוש דאף בדובא לא בטלי [וכעין שכתב הרמ"א בתשובה סי' ל"ה דחמי האור לא מהני להו צינון] וכ"ה בטבע אשר מים חמים כשיתערבו במים צוננים אף שיהא הרוב צוננים, בכ"ז יהיו המים פשרים.

ומ"ש ליזהר שלא יהיו מחצה מים שלא לנו, הנה בזה נכשלים הרבה מעמי הארץ, כי מוסיפים ככל עת מים שלא לנו, וחושבים שבכל עת בטלים המים הנוספים בשאר המים. ואפשר מקור טעותם הוא מהא דקמא קמא בטיל, אבל כבר כתבתי דהכא לא שייך זה, ולזה צריך להזהיר על זה.

נאמנות הנשים בחטים, קמח מצות

(שייך לאות ב)

הנה אף שכל ישראל נאמנים על האיסורים, מ"מ הא קיי"ל דנשים אין נאמנות בדבר שיש בו טורח, והכא הוי טורח גדול לחפש אחר חטים כשרים לפסח ולטחנם בדחיים של פסח ולהשגיח על כל הפרטים הדרושים לזה, ואף כי יש לחלק בזה, בכ"ז במקום שאופין מצות למסחר יש לחוש לזה אף באנשים כפי

שהורה הנסיון אשר הם מחפשים לקנות קמח בזול, וכן למהר באפייתם כפי האפשר כדי שיוכלו להזייל הרבה, ולא עדיפא מטבח הנוטל שכר מכשירות ולא מטריפות שהחמירו ביו"ד סי' י"ח, ואף הדכא יש להחטים חזקת היתר לפסח, מ"מ כיון שמצוי שיתחמצו מסיבות שונות יש לחוש, וגם דהויא חזקה העשויה להשתנות, וכ"כ הח"י סי' ת"ס סק"ד בשם הש"ל שיש להחמיר בנאמנות נשים לענין מצות ע"ש.

דיני הקרשים – או ניירות, שמגלגלין עליהם

(שיך לאות ד)

וכבר נהגו נקות את הקרשים והעצים המגלגלים בין כל שיעור מיל, ויש נהגים לפרוס על הקרשים נייר ומחליפים הנייר בכל פעם. ונראה דאף בכה"ג צריך לזהר שלא יהו סדקים בהקרשים באשר ראיתי כי נופלים פירורים מהעיסה לאחורי הנייר ונדבקים בקרשים ונופלים בסדקי הקרשים, ולזה גם בכה"ג צריך לנקות הקרשים בכל שיעור מיל, והמגלגלים על הנייר צריכין לזהר שלא ליקח נייר שיש עליו נקודות שחורות, כי ראיתי בעיני שהשחורות נדבק בהעיסק ויש בזה חשש חימוץ או עיכוב באפיה ע' סי' תס"א ס"ב ובהגר"א שם סק"ט, וגם יש ניירות המשוחים באיזה דבר המחליק, וזה נדבק בעיסה, והמגלגלים על טסי ברזל ומהפכים הטסים בכל עת אחר שיעור מיל, צריכין לזהר ג"כ, כי ראיתי אשר פירווי עיסה נופלים מתחת הטסים ונדבקים שם, וכשמהפכים אותם צריך לנקותם מהפירורים הללו, וגם צריך לזהר שלא יהיו בהקרשים מקומות שיש עליהם כמו זפת מלחלוחית העץ שזה נדבק בעיסה, וביותר כשהעץ מתחמם וכן שלא יהי' בהם דקבון, שזה נדבק ג"כ בעיסה.

ומ"ש שעכ"פ לא יגלגלו על מקום הרקבון או על הסענוקעס, לכאורה יש לאסור בזה דהא קיי"ל ביו"ד סי' ר' וסי' י"ח ס"י שאסור לכתחילה לשחוט בסכין שיש בו פגימה אף שיכוין לשחוט במקום שאין בו פגימה, ואפילו כרך מטלית על הפגימה, דחיישינן שמא ישכח וישחוט במקום הפגימה, ובשעה"ד שרי כשישים מטלית על מקום הפגימה, וא"כ ה"נ נימא שמא יגלגלו על מקום הרקבון והסענוקעס, ובפרט בני"ד שמסור הדבר לנשים, וגם אין היכר על מקום ההוא שידעו לזהר בזה. ונראה שזה רק בסכין פגום שאם ישחוט במקום הפגימה הוי איסור גמור, אבל בני"ד אף אם ידבק איזה דבר מהקרשים בהעיסה אינו איסור ברור רק חשש בעלמא, ובדיעבד אם נאפו המצות אין לאסרם, לזה אין לגזור בזה, וכ"כ הפוסקים דכל היכא דבדיעבד כשר אין לגזור בזה אטו לכתחילה, וגם דזה מיקרי שעה"ד כי קשה להשיג קרשים שלא יהיו בהם פקקים כאלה, ורוב אופי המצות הם עניים, וכבר כתבו הפוסקים דכל שעה"ד כדיעבד דמי, וגם דהפגימה הוי רק משהו ואין ניכר כ"כ משא"כ הנהו דנ"ד שהם ניכרים היטב, אכן אם יש על הקרשים דבר שיאסור אף דיעבד אסור לגלגל עליהם, ועו"ל דבעירובין (דף ג') איתא דרבים מדרבי אהרדי ולא גוריהן וכעין זה איתא

בשבת (דף י"ב) גבי קריאה לאור הנר דבשנים לא גזרו וכן איתא בשבת (דף קמ"ז ע"ב) דברבים לא גזרינן שמא יסחוט, וה"ה בנ"ד יש הרבה נשים ואנשים עוסקים באפיית המצות ומרכרי אהרדי, ואף דבעירובין שם חד לישנא ס"ל דברבים גרע דהוי קודרא דבי שוחפי, היינו רק החם שצריך לשים לב אם נתחדש דבר שצריך חיקון אבל לשמור שלא יעשו איסור ידוע דבים עדיפי, ואף דבשבת (דף י"ב) מחלקינן בין עוסקים בענין אחד או לא, מ"מ בנ"ד כולם עוסקים בענין אחד לשמור את המצות מחימוץ, ויש להאריך בזה ואכ"מ כי בנ"ד אינו רק חשש בעלמא כמ"ל אכן בסדקים אין להקל ולומר שזיהרו שלא ללוש עליהם, כי הם קטנים וקשה לזוהר בזה וכמו פגימה שהזכרנו.

דיני אגנות שלשין בהם

(המשך לאות ד)

ובאגנות משלים בהם נהגו להקל לקחת אף אם יש בהם איזה נקב או סרק, ומקדים משם בכל עת ע"י מחט, וזה בא כאשר קשה להשיג קעדות בלי סרק ולקחת חרשים הוא הוצאה רבה, אבל ראוי להתרחק מזה כיון שהוא מפורש במהרי"ל והובא במג"א לאיסור, אם לא שהנקב ניכר היטב ורחב קצת, וכן בסדק רחב וכמ"ש המג"א שם דאם הרחיב הסדק שרי, וכן הרושם שהאומנים רושמים על הכלים דשרי לענין הגעלה אם ינקרום היטב כדאיתא בס"י חנ"א סי"ג.

דיני המרדות

(שייך לאות ה)

הנה אופי המצות הורגלו להחליף המרדה בכל שלש עיסות, וזה טעות כי הנסיון הורה שהמרדה מתחממת בנתינת ד' או ה' מצות לתנור, וכשמניחים אח"כ עליה מצת עיסה מתחממת מחמת חום המרדה טרם שיניחנה בתנור, וכעין דקיי"ל בס"י חנ"ט שאסור ללוש בשמש או סמוך לתנור, ויש מחמירים שם אף בדיעבר ע"ש במג"א וח"י, והכא גרעא טפי משמש, וכ"כ הט"ז סי' חס"א סק"א ובח"י שם שע"י חמימות מתחממת חיקף ע"ש דגם המרדה מתחממת, ולזה כתבתי שיהיו מוכנים ג' מרדות כי ע"פ רוב יש י"ב או י"ג שמגלגלים המצות, ויוכלו להחליף שני פעמים ובתוך כך חצטנן המרדה הראשונה, וצריך להשגיח להעמיד המרדה בפרוודור כדי שתצטנן, ויותר טוב לאפות ע"י מקלות כי נקל להכין הרבה ולהחליף בכל עת, וגם כי המצה אינה מונחת כולה על המקל ואינה נדבקת כ"כ להמקל.

הרחקת מים מהקמח - עיסה - תנור

(שייך לאות ו)

הטעם פשוט שלא יפול אבק הקמח לתוך המים ויתחמצו המים כי אבק

הקמח פורח באויר ואינו נראה לעין, וכ"כ המג"א סי' תנ"ג סק"א שאבק פורח ע"ש בח"י, וההכרח לעשות מחיצה בינתיים כמ"ש המג"א שם לענין טחינה, רק שיש לחלק כי מתנועת הרחיים מתפור האבק ביותר, וראוי לאסור המים אם לפי ראות עין אפשר שיפול האבק במים, אך מה שאפו מהמים אין לאסור באשר יש כמה ספיקות בזה, וכעין זה קיי"ל בס"ס תנ"ט שצריך להרחיק הקמח מהמצות שלא ידבק האבק ע"ש, ומ"ש להרחיק מן התנור פשוט כי קרוב לתנור מתחממים המים וכהא דקיי"ל ר"ס תנ"ט שלא ילוש אצל התנור, וע"ש בח"י סק"ט שהביא דעת קצת פוסקים שאוסרים ללוש רק אצל פי התנור. ונראה דהמים כ"ע מודו שצריך להרחיק מכל התנור, דהא חזינן שהקפידו חז"ל במים אף על חום מועט כמו שמצינו שהצדיכו מים שלנו, וכן קיי"ל בסי' תנ"ט ס"ג שאסור לקטף במים שמצוננת ידיה בעת הלישה לפי שנתחממו המים מיריה, ושם אין ידיה חמות כ"כ מהתעסקות בלישה ע"ש בח"י סק"ח. וכ"כ הפר"ח סי' תנ"ט סק"ה שאף אם היו המים קצת פושרים הם מחמצים ע"ש, ואם יתראה קצת חמימות במים אסור אף דיעבר כדין עבדה ולשה בחמים, וסמוך למקום גלגול המצות ודאי שאסור כי שם מצוי ליפול פירוורי בצק כידוע, וכן סמוך להמצות אסור להעמיד הקמח כמפורש ס"ס תנ"ט, ולפמ"ש"ל יש לרן שצריך הפסק מחיצה.

הרחקת קמח – ממגלגלין

(שייך לשם)

וממקום וממקום שמגלגלים המצות צריך להרחיק שלא יפול הקמח על העיסה ולא תאפה כראוי, וכדקיי"ל בסי' תנ"ט ס"ו ובמ"א סק"ט צריך לזוהר שלא ליתן קמח לתוך העיסה ע"ש. והנה המנהג שהשק קמח עומד סמוך למקום הלישה, ולבאורה אין ראוי לעשות כן כי האבק יפול על העיסה באמצע לישה, ונראה שאין לחוש לאבק רק בשעה שלוקחים הקמח מתוך השק שעיי"ז מתעורר אבק הקמח, אבל כשהשק מונח כדרכו אין עולה אבק ולזה אין לחוש בשעת לישה, אבל למצות שמגלגלים יש לחוש שיעלה האבק בעת שיקחו קמח ליתן לתוך הקערה ללוש. ולפ"ז צריך להזהיר את נותן הקמח שלא יקח קמח מהשק לתוך הכלי שמודד בו הקמח ללישה רק בשעה שצריך ללוש, ולא בשעה שעדיין לשה את הקודמת, כי יש לחוש שיפול אבק על העיסה בשעת לישה.

לישה – וגלגול, סמוך לתנור

(שייך לאות ז)

זה מפורש בסי' תנ"ט ס"א שלא ללוש סמוך לתנור, וכחב שם הח"י דעת קצת פוסקים הדינו רק נגד פי התנור, וקצת סוברים שאסור בכל החדר שהתנור בו. והנה להחמיר בכל החדר לא נהגו כמ"ש הח"י שם, והוא דבר שאין רוח"צ יכולים לעמוד בו כי רוב האופים הם עניים, ורק בזמן הש"ס שכל אחד אפה

אפיית המצות השלם

קנז

לעצמו בכל יום כפי צרכו היה יכול לזוהר, משא"כ אצלינו שאופין קוה"פ על כל הפסח ורק צריך לזוהר עכ"פ שלא ללוש ולגלגל נגד התנור, ואף לא סמוך לתנור במקום שמרגישים את חום התנור.

לישה - וגלגול, נגד השמש

(שייך לאות ח)

הוא מפורש בש"ס (דף מ"ב). ובר"ס תנ"ט מבואר דאף דרך החלון אסור, ואף דשם איירי בחלון פתוח מ"מ פשוט דאף כשהחלון סגור והשמש שולט דרך הזכוכית שאסור כי החום שולט גם באופן כזה, ואפשר שעוד חם יותר כי הזכוכית מוסיף הבל מניצוצי השמש כדאיחא בביצה (דף ל"ג) ע"ש ברש"י. וממילא הניצוצות מתחממים יותר ומחממים את העיסה, וצריך להשגיח ע"ז כי רובם אין נוהרים בזה, וצריך לחלוח וילון עב נגד החלונות שלצד השמש. אחרי כותבי זה ראיתי בח"י סק"ד שכתב דשרי ללוש נגד חלון של זכוכית, והרגיש בהא דביצה, וכתב דשם איירי דווקא בזכוכית עם מים. ולענ"ד זה אינו דהנסיין מורה שכל זכוכית מוסיף הבל נגד השמש וכידוע שמוציאין אור מזכוכית אף בלא מים, וגם נראה לעין שהשמש מחמם אף בעד חלון של זכוכית.

נקיון הקערה - קודם לישה

(שייך לאות ט)

ע"פ רוב נמצא בהקערות אבק וההכרח לנקותם, כי האבק מתערב בקמח ומעכב שלא יהא נילוש יפה וגם אפשר גורם חימוץ, וביותר לפי ההרגל להניחם אצל כותל ונפול מהכותל סיד לתוך הקערה, וזה מחמם ומחמיץ כדקיי"ל ס"ס תנ"ט, וצריך להשגיח ע"ז כי דבר זה מסור להנער המנקה את הקערה, וכן הרבה פעמים ראיתי שהקערה אינה מקונחת כראוי בעת שלוקחים אותה ללוש בה, כי עדיין נשאר בה הלחלוחית מהמים שרחץ מקודם את הקערה מהבצק שנילוש בה וזה חמץ גמור כי הלא כבר עבר זמן רב, ויש לדון שאף אם יקנחוהו בעת כראוי לא יועיל כי כבר נבלע חמץ בקערה ויחממן עי"ז העיסה שילוש בה כעת, ועכ"פ אם לא יקנחוהו כעת כראוי וילוש בה אזי בודאי יש חשש חמץ, ואף בדיעבד יש לחוש ועי' סי' תנ"ט ס"ד ולזה צריך לזוהר בזה.

נתינת קמח, מים, לישה, גלגול - ע"י קטנים וקטנות

(שייך לאות י)

זה מפורש בר"ס ת"ס וע"ש בח"י בזה, ואף שלא למצת מצוה י"ל שאין הקטן נאמן ע"ז וע"ש באחרונים, ובפרט שעכ"פ יקחו ממצות אלו למצת מצוה, וגם אולי יחנו מהם לעני והעני יקח מזה למצת מצוה, ושופך המים יש להחמיר ג"כ לפי שנתינת המים הוא התחלת לישה כדאיחא בשבת (דף י"ח ע"א ודף

קנה"ה ע"ב). והרבה פוסקים פסקו כן לענין שבת והובא בטוש"ע סי' שכ"ד ס"ג וכתבו שם האחרונים שיש להחמיר כן ע"ש, וגם דהא עיקר חיוב שימור חל משעה שהקמח מתקרב למים כדאיתא בפסחים (דף מ' ע"א) ע"ש ברש"י שמשעת נתינת מים לקמח מתחיל חיוב שימור, וקטן לאו בר שימור הוא ועי' מג"א סי' תנ"ג סק"א, ואף דבמי טטאח כתיב ג"כ שימור ותנן בפ"ג דפרה שקטנים עסקו בזה, ועי' יומא (דף מ"ג) דיליף מקרא להכשיר קטן להזאה י"ל דאיירי כשגדול עומד ומשמר או דהתם גזה"כ הוא, ועכ"פ נראה ברור שיש להזהר בזה. ולפמש"ל באות כ"ה לתת המים לקערה ואח"כ הקמח, צריך לדקדק גם בנותן הקמח שיהא גדול וכמובן, ומ"מ גם שופך המים יהא גדול כי לפעמים צריך להוסיף אח"כ מים באמצע הלישה כידוע, וגם כי כשנותן מים לתוך הקערה שלשו בה כבר עיסה אחת, נמצא שם עדיין פירורים מעיסה הקודמת.

נותן מים לא יתקרב לקמח – וכן להיפך, וגם למצות

(שייך לאות יא)

ההרגל ששופך המים יקרב אל נותן הקמח, ועי"ז יפול עליו אבק הקמח ואח"כ הוא שואב המים ונדבק הקמח בכלי שהוא שואב, ומהכלי יפול להמים שכתוך הכלי הגדול וכן נופל מבגדיו לתוך המים ויש חשש חימוץ בזה, ועי' ח"י ס"ס תנ"ט שכתב שמודד הקמח ירחק מהמצות אם לא ירחץ אה ידיו. ולדעתו אין תועלת ברחיצת ידיו כי כל בגדיו מלאים אבק הקמח כידוע, ומבגדיו יפול האבק על כל דבר שיקרב אליו, לזה צריך להתרחק מהמצות כל זמן שלא ינקה בגדיו. ועי' מג"א סי' תנ"ג סק"א שאבק הקמח פורח וע"ש בח"י, וע"ל אות ו', ובעיני ראיתי כ"פ שהיה דבוק קמח על הכלי ששופכים בו המים.

הרחקת המצות מקמח – וגלגול

(שייך לאות יב)

מהקמח מפורש בס"ס תנ"ט, וע"ל אות ו' שיש לדון שצריך מחיצה להפסיק, וממקום שמגלגלים מסתבר כי בעת הגלגול נופלים הרבה פירורים, ולזה הצריכו בסי' ת"ס ס"ג לומר בע"פ בשעת לישא פירורים יהיו הפקר וע"ש באחרונים.

חמימות התגור – כראוי

(שייך לאות יג)

הטעם כי אם לא יהא חם כראוי לא יתאפו המצות כראוי ובין כה וכה יתחמצו, וכ"כ הרבה פוסקים שאסור להניח המצה בתגור ואח"כ להסיק תחתיה, כי בין כה וכה תתחמץ המצה, והובא בסי' תס"א ס"ב, ומקור הדין שם הוא מהא דפסחים (דף מ') אדהכי מתמע ליה ע"ש בפוסקים ובח"י סק"ז, ואף ש"ל דכיון

אפיית המצות השלם

קנט

שהחום שכתנור הוא עיקר אפית המצות אין לחוש לחימוך ודמי לשוחט בסכין רעה ראפילו כל היום קיי"ל רכשירה, מ"מ ז"א רהכא כיון שאין בו חמימות כ"כ לאפות במהירות מתחמצת קודם שמתחלת ליאפות, רכל חום מחמץ אף קודם שיעור מיל, וגם רהא יש מצות שנעשו מהעיסה שנילושה פעם ג' בקערה, ונתערבו בה פירורים שנשארו בקערה וכן על הקרשים מעיסה ראשונה שנשלם לה שיעור מיל בראשית אפייתם בתנור, וכידוע שכן המנהג ללוש בקערה כפי ערך שיעור מיל וכזה לכל השיטות אסור, ראף המקילים כסי' תס"א ס"ב במסיק אח"כ היינו משום דהוי תוך שיעור מיל ע"ש. ונראה ראייה לנ"ד רהא איתא בפסחים (דף ל"ו) שאין עושיין מצה עכה טפח וכ"פ כסי' ת"ס ס"ה, והטעם הוא שמתחמץ קודם שנאפה כראוי, ואיתא בש"ס שם דלהכי עשו לה"פ עב טפח אף שהוא מצה מפני שהיה התנור של מקרש חם ביותר ע"ש בפרש"י והעצים היו יכישים והיה נאפה מהרה אף שהוא עב, נמצא מבואר שאם התנור אינו חם כ"כ אפשר שתתחמץ קודם שנאפה אם המצה עכה, וא"כ י"ל שאם התנור אינו חם כראוי אזי יתחמץ אף במצה רקה כמו שלנו, כי מי יודע גבול העובי ומרת החום, ונראה שצריך שיהא התנור חם עכ"פ כפי הדרך להיות בעת אפיית לחם, וכיותר צריך להשגיח בסוף האפיה כי אז אף שהתנור מצטנן קצת אופים בו ג"כ וההכרח לקצר.

ליזהר מדבוקת משהו בצק – לכלי ניקור, ומרדה

(שייך לאות יד)

כמה פעמים מצאתי שנדבק מעט בצק במרדה ולפעמים חושבים שהוא סיד אבל באמת הוא בצק, וזה ניכר כי סיד יעבוד בקינוח בעלמא אבל בצק הוא רבוק והוי חמץ גמור מחום התנור, וגם כי שוהה יותר ממיל, יש לאסור המרדה כדקיי"ל כסי' תנ"א סי"ז ובמג"א שם סקל"ז שאין מועיל קליפה והגעלה. ונראה דבנ"ד סגי בקליפה רהא הוי רק משהו, ואם תפלוט המרדה לתוך המצה יתבטל כס' כרין חמץ קודם הפסח, ועי' במג"א סי' תס"א סקי"א דאין יוצא הבלוע בלא רוטב וגם שטעם מועט יתבטל כס' ע"ש, ורק גבי אפיית חמץ אמרינן שם רלא מהני קליפה כי נבלע טעם חמץ ככל המרדה ולא כטל רלא ידעינן כמה בלע משא"כ בנ"ד, ואין לחוש שפליטת המשהו יחמיץ את כל המצה, ראף משהו שאור גמור אין בכוחו להחמיץ מצה שלימה בעת קצרה כזו, ורק כשהוא בעין יש לחוש שידבק בהמצה ויהי' איסור בעין, וגם דאפשר יחמיץ עכ"פ המקום שידבק בו אבל בקליפה דהוי רק פליטה מתפשטת הכליעה ככל המצה ואינה מחמצת, ולפ"ז י"ל רסגי רק בגרירת המקום שנדבק בו הכצק, ומ"מ נראה להצדיק קליפת כל המרדה כאותו צד כי הרי נתפשט טעם החמץ ככל המרדה ואסור לבטלו לכתחילה, ואף דקיי"ל רקודם הפסח לא הוי שם איסור על חמץ וגם רהא אין כוונתו לבטל, מ"מ היכא דאפשר למעט את האיסור צריך למעטו ככל האפשר, ועי' ט"ז יו"ד סי' קל"ז ובחיבורי ח"ב סי' מ', וגם דאפשר

לא נבלע דק כדי קליפה רהא הוי איסור כחוש וע"ש במג"א, וגם דאם יקילו בגרידה בעלמא לא יזהרו בזה כראוי, אבל כשיחמירו לקלפה במעצר אזי יזהרו כראוי, אכן לאסרה לגמרי הוא חומרא שא"א לרוה"צ לעמוד בה כי קשה למצוא תיכף מדרה אחרת.

ואם נדבק סיד במדרה צריך לגדרו כמבואר בס"ס תנ"ה שסיד מחמם ומחמץ, ואף רבלא"ה מניח תיכף המצה בתנור מ"מ יש לחוש שחום הסיד יגרום לחמץ קודם שיאפה, רחום התנור לא ישלוט בו עדיין כדי שיאפה, וכעין הא דפסחים (דף ע"ה) לענין צלי מחמת דבר אחד וע"ש בתר"ה וגרפו בשם הירושלמי, וגם דרבר הנדבק מעכב האפיה כמ"ש הפוסקים ועי' הגר"א סי' תס"א סק"ט ושם באחרונים לענין חטה הנמצאת במצה, והורגלו לסמוך המדרה בכותל ועי"ז נדבק שם. סיד שרבוך בכותל ויש להזהירם על זה שלא יסמכו בכותל, או דע"כ"פ יקנחו בכל פעם את הסיד אף רזה קשה לסמוך עליהם, וכן קיי"ל ביו"ד סי' א' שאסרו לעשות דבר לכתחילה על סמך שידבקו אח"כ ויש לחלק, והיכא דאין להם מקום להעמידה דק אצל הכותל יש להקל לקנחה בכל פעם, ויותר טוב שידיקו שם איזה דבר בכותל לכסות את הסיד. והבדולים שמנקים המצות קשה מאוד לנקותם כי החריצים שם צרים מאוד ולזה צריך להשיגח הרבה ע"ז, כי אם ישארו שם פירודים ידבקו אח"כ בהמצות וזה ניכר כשידאו בין החריצים מראה לבן, והנסיחן הורה אשד אותם שהם של נחושת נקל יותר לנקותם, ואף שכתב המג"א סי' תנ"ה סק"ט בשם המט"מ שנחושת מחמם, מ"מ אין לחוש לזה כמ"ש המג"א שם, ומצינו דיש פוסקים דס"ל דנחושת אין בולע דק אם האור מהלך תחתיו עי' ש"ך יו"ד סי' נ"ח סק"ג בזה, משמע שנחושת אינו מתחמם במהרה כמו שאר דברים ולזה יותר נכון לקחת של נחושת.

שיעור נקיון להעוזרים – והכלים

(שייך לאות טו)

ע"ד שיעור מיל ע"ל סי' כ' בזה, ואם ישאר על איזה דבר משהו בצק אזי יתחמץ וידבק במצות שיעשו בהם אח"כ, ובקדשים ובעצים שמגלגלים בהם צריך ליוהר באשר מראה עץ הוא לבן קצת, ויש לפעמים ליחות מבצק נדבק בהם ואין ניכר כ"כ עד שיעיינו היטב, וצריך ליוהר שיגדרום בנחת כי הנשים מגדרות בשברי זוכיית ועי"ז עושים סדקים בהקדשים ובעצים המגלגלים, וזה גורם שלא יוכלו אח"כ לנקותם כמש"ל אות ד'. והנה המג"א סי' תנ"ט סק"א וסקט"ז כתב שצריך לנקות הידים והכלים אחר כל עיסה, אבל כבר כתב הח"י שם שאין המנהג כן, והביא שם דיעות פוסקים דס"ל כמנהגינו לנקות ולגרום בכשיעור מיל, אף כי בסוף הלישה בהכרח נשאר בצק רבוק בקערה וכשנותנים שנית קמח להקערה הרי אין הקמח נילוש עם הבצק הוה כראוי כמ"ש המג"א סי' תנ"ט סקט"ז, נראה רזה שייך דק כשנותן מעט קמח לתוך עיסה שנילושה כבר קצת.

אבל בנ"ד שנותן קמח ללוש עיסה שלימה שפיר נילושה העיסה כראוי ביחד עם הבצק הרבוק בקערה.

איסור רחיצה ב"פ באותן מים

(שייך לאות טז)

כאשר המים מלאים בצד מידי הנשים והמים מתחמצים כי עבר עליהם שיעור מיל, וכשירחצו שנית באותם המים אין תועלת בדחיצתם כי ידבק בידיהן החמץ שיש במים ההם מקודם, ועי' סי' תנ"ט ס"ג וס"ד לענין מים שמצננת בהם ידיה ושרוחצים העדיבה. ולפ"ז צ"ל שגם מים שמצננת ידיה צריכה להחליף בכל שיעור מיל עכ"פ, וע"ע בחי' סק"ח שהידים מתחממים בעסק העיסה ואקצר.

הרוחצין צריכין לנגב ידיהן בתר רחיצה

(שייך לאות יז)

זה פשוט כי הליחות שעל ידיהן יש בהם קצת ליחות מהבצק שהיה על ידיהן, ואם לא יקנחום כראוי ישארן על הידים מים מחומצים כי נבלע בהם ליחות בצק וירבק אח"כ בהמצות, וגם אפשר יגרמו חימוץ להמצות כשיתעסקו בהם בידיהן, וצריך להשגיח ליבש המטפחת או להחליפו כי מרוב הקינוח בו הוא מתלחלח ואין תועלת בקינוחם בו כי הידים מתלחלחות בו עוד יותר, וגם כי גם נרסקו ונבלעו המים שנבלע בהם לחלוות הבצק.

אזהרות להלש

(שייך לאות יח)

זה מבוואר בד"ס ת"ס שמצת מצוה צריך ללוש לשמה ע"ש בט"ז וש"פ ואכמ"ל בזה. ושלא תרבר. פשוט כי טבע המרבר שניתז דוק מפיו ודוק מחמיץ כדקיי"ל ד"ס תס"ו, ואף שכתב שם המג"א שאינו מחמיץ מיד מ"מ י"ל דהרוק הוא פושרין וכמו שבדקין הריאה ברוק במקום פושרין, וזה מחמיץ קודם שיעור מיל כמ"ש הפר"ח סי' תנ"ט סק"ה וכמש"ל אות ו', ולכן יש לחוש לזה וע"ד לנקות ידיה והקערה, כ"כ המג"א ס"ס תנ"ט. ולענין שיעור מיל עמש"ל אות ט"ו בזה ושלא ישאר בצק תחת הצפרנים, כאשר כן מצוי וכראיתא בפ"ט דמקואות מ"ב, ואח"כ אפשר תגע בעיסה וירבק בה משהו בצק שתחת הצפרנים.

אזהרות נחוצות להאופה

(שייך לאות יט)

הטעם כי כל שלא קרמו פניה תחמיץ בנקל מחמת החום, וכמש"ל אות ה' ואות ז' ועי' ח"י סי' תס"א סק"ו, ודק כשמונחת בתנוד היא נאפית כדרכה אבל

כשמגביה בהמרדה יש לחוש שתחמיץ, כי על המרדה אין שולט כ"כ כח חום התנור שתאפה שם המצה וכן קיי"ל בסי' תס"א ס"ג שלא ליקח המצה מהתנור ולהחזירה קודם שיקרם פניה, ואף בדיעבד כתבו שם הט"ז ומג"א דאסור. ונראה דה"ה כשמגביה על המרדה דהא עיקר האפיה הוא ע"י חום קרקע התנור ולא באויר התנור, וגם דהא המרדה חוצצת מלמטה בין אויר התנור ובין המצה ולזה יש לחוש שתחמיץ, ודנקיט המהרי"ל והרמ"א שלא יקחנה מן התנור י"ל דנקיט לפי שדרך האופים ליקחנה לראות אם כבר נאפית, ובמהרי"ל בשם הר"ש נקיט לה אף משקרמו פניה ע"ש. ובכה"ג אפשר שיחשוב האופה שכבר נאפית רק הד"מ כתב ע"ז דלאחר שקרמו פניה אין חשש ע"ש, ולזה נקטה בשו"ע כגונא דנקיט המהרי"ל שלוקחה מהתנור, ולכאוי' יקשה דא"כ כשמשימים המצה לתוך התנור ניוחש שתתחמץ באויר התנור קודם שיניחנה בקרקע התנור. ונראה דהלא התורה צותה לאפות מצות כדרך אפיה וא"א לשים על קרקע התנור אם לא תהיה קודם באויר, וא"כ מוכח שבדרך אפיתו אין לחוש לחימוץ, וכמו שאין חוששין שתחמיץ מחום התנור קודם שתספיק ליאפות, ואף דלא דמי כי י"ל שחום קרקע התנור שהוא חזק הוא אופה ולא מחמץ אבל חום אוירו י"ל דמחמץ, מ"מ עכצ"ל שכל שהוא דרך אפיתו אינו מחמץ אבל כשמגביה את המצה קודם אפיתתה יש לחוש שתחמיץ, ושם כתבו האחרונים שגם המרדה שהוציא בה את המצה אסורה, ולפ"ז יש לאסרה גם בנ"ד. ואפשר שיש לסמוך בזה על דעת הנ"ש בתשובה סי' י"א שהקיל בזה והובא בח"י שם, דבלא"ה יש מקום לחלק בין כשעודנה באויר התנור בין כשמוציאה מן התנור, ובלא"ה כתבו האחרונים שם שבשעה"ד יש לסמוך על הנ"ש שלא לאסור המרדה, והנה גבי צליית הפסח שצולין בשפוד באויר התנור קרי לה צלי אש, שם איירי שיש גחלים בתנור עיי' פסחים (דף ע"ה ע"א) ד"ה וגרפו בשם ירושלמי, וגם בלא"ה אין לדמות אפית מצה לצליית בשר, ואף דאיתא בבבבכות (דף ל"ז ע"ב) שאפו לחם ג"כ בשפוד ע"ש ברש"י על נהמא דהנדקא ובאו"ח סי' קס"ח סקל"ז [ובמג"א שם סקמ"ב משמע שאפו כן גם לחם גמור, וצריך להבין כוונתו וכן מש"ש מסי"ג בהגהה ואכ"מ] מ"מ י"ל שבאמת מתחמץ מקודם ועוד יש לחלק ע"ש ואקצר.

והנה בסי' תס"א ס"ה איתא דמצה שנתכפלה ודבוקה עד שאין שולט שם האש אסורה, וכתב הד"מ שם הוא כמג"א סקי"א שאם הכפל לא נדבק ול"ז רק הוא סמוך שרי אף שכמעט נדבק, ומוכח מזה דכשהאש שולט נאפה אף באויר התנור אף שאינו מונח על קרקע התנור, ואפשר לומר דאיירי בתנורים שבולמן הש"ס שהיה אש בתנור בשעת אפית המצות ועיי' פסחים (דף ע"ה) ובטוש"ע ר"ס תס"א, וזה דוחק דבזמן הרמ"א והמג"א ודאי היו התנורים כמו שלנו. ונראה שזה רק כשחום האש שולט בשני צדדי המצה, אבל כשמונחת על המרדה אין האש שולט רק למעלה ולא למטה כי המרדה חוצצת, ואף דבכפולה אין חוצצת אם לא נדבק היינו דטבע הכפל שיהי' משהו חלל בינתיים כל עוד שלא נדבק, משא"כ על המרדה אין שם שום חלל, וגם דכיון שחלק התחתון נאפה

מקרקע התנוד ממילא עכ"פ אינה גורמת צינן לחלק הכפל העליון, אבל המרדה שהיא צוננת ודאי שהוצצת [וזכר לרבר מהא רקיי"ל בסוכה (רף ל"ז) יומא (רף ג"ח) רמב"מ אינו חוצץ ושאינו מינו חוצץ]. ולזה נראה שאסור להגביה במרדה כל עוד שלא קדמו פניה.
(שייך לאר' כ)

דן פשוט בסי' תס"א ס"ד שצריך שיהיו המצות אפויים כראוי שלא יהיו חוטים נמשכים הימנה, ובח"י שם כתב שאם יחן אצבעו בתוכה לא יחרבק עליו בצק, ואנכי ראיתי שאין נוהרים בזה וביחוד במקומות שאופים מצות למסחר שרוצים שיכביד משקלם כשלא יהיו אפויים כראוי, וצריך להשגיח ע"ז לברוק המצות האפירות ואם מוצאים מצה כזו יש לחוש גם על המרדה שהוציאו בה המצה, וכן יש לחוש לשאר המצות המונחים אצלה ועמ"ש באות הקודם בשם הנ"ש ועי' בשו"ע הרב סי' תס"א בזה.

איסור אחיזת עצי מגלגלן תחת אצילי ידיים

(שייך לאות כב)

הטעם כי בשביל שהמקום החוק מתחממים העצים וגם מצוי שם זיעה כראיחא בזבחים (רף י"ח ע"ב) ע"כ ברש"י. והנסיח מורה שגם הבגר לח שם מויעה ויחלחלו העצים בזיעה ותחערב בהמצה, ואף רקיי"ל בסי' תס"ו ס"ה דזיעת ארס אין מחמץ מ"מ לא עדיף ממי פירות שבתערובות עם מים. ומצאתי בח"י שם סק"ז שהביא כן בשם מהרי"ל הרי כמי פירות לענין תערובת עם מים, וא"כ בג"ד יוגרם חימוץ כי הלא יש מים שנילושו בהם, ולבר זה איחא בירושלמי שפ"ח התרומות וביז"ד סי' קט"ו ס"ד שצריך לזוהר מויעת הארס כי הוא סם המות ע"ש, וגם י"ל שע"י החמימות ששם יתחמם העץ וגם יתחמם הבצק שרובק בהעץ אף שלא שהה עדיין שיעור מיל ואח"כ יחרבק בהמצה בעת הגלגול.

לישת עיסה גדולה גורמת - שהיית עיסה בלי עסק

(שייך לאות כג)

הטעם פשוט כי כתבו הרבה פוסקים אשר אם המצות מונחים בלי התעסקות יש לחוש לחימוץ אף בפחות משיעור מיל, עי' סי' תנ"ט ס"ב ובאחרונים שם, ושם נחבאר שאם אחר ההתעסקות יניחה בלי עסק מיד יחמיץ ע"ש בסש"ע ובאחרונים ודבריהם צריך ביאור ואכמ"ל. וגם כי הם מונחים ע"פ רוב או על הקרשים או על הטס שמנקרים עליו את המצות, ועל הקרשים יש לחוש שיפלו על המצות מהפידורים שגורדים מהקרשים ומהעצים שמגלגלים בהם, ועל הטס הנה ע"פ רוב מונח הטס סמוך לתנוד ויש לחוש שיחממו כשהיו מונחים זמן רב אף רודאי אין שולט שם החום, דבמקום שהחום שולט אסור להניח שם המצות בלא"ה וכמ"ל אות ז', אבל כשמונח זמן גדול יש לחוש אף כשאין

מורגש החום כ"כ וע' ר"ס תנ"ט ברמ"א ובח"י סק"י"ג, וגם כי ע"ז יבואו לפעמים להמשיך יותר מכדי מיל.

במקום הגלגול (ושאר עסק מצות) לא יאכלו

(שייך לאות כד)

הטעם כי כשאוכלים חמץ ומלכלכים ידיהם בחמץ יש לחוש שיפול מהחמץ על הקרשים או ידבק בהעצים שמגלגלים בהם, וכעין זה מצינו בחולין (דף ק"ב) שאין להניח כוחח אצל מלח שמא יפול הכוחח לתוך המלח וימלחו בו בשר, וב"ד סי' צ"ה ס"ו כתב הרמ"א שיש להחמיר אף בבשר וחלב ובג"ד חמץ לא ברילי מינה, וגם יש פוסקים דס"ל דחמץ קודם פסח לא מקרי איסור כלל דמי לכוחח ומלח ויש לחלק כמובן, ועי' חולין (דף ק"ד) ואקצ"ר כי עכ"פ דאוי לזוהר בזה. והנה ההרגל להניח עצים שמגלגלים בהם על החלון בעת הפנאי לזה כתבתי שלא יניחו חמץ על החלון.

להרחיק כלי המים מהקמח בעת השפיכה לאגן הלישה

(שייך לאות כה)

מעורר אני תמה על ששופכים המים לתוך הקמח בכלי אחר כל היום, כי הלא טבע הקמח להעלות אבק ובעת שפיכת המים יש לחוש שיפול האבק על הכלי של מים ויתחמץ שם, והזהרתי תמיד להחזיק הכלי דחוק מן הקמח ובכ"ז לבי נוקפי כי הקילוח מרחוק גורם יותר שיעלה אבק מהקמח, ולזה כמרומה שיותר טוב שיחנו המים מקודם לקערה ואח"כ הקמח ובה אין לחוש שיתזוו המים בנתינת הקמח כי זה נראה לעיני, ואם יראו שינתזו מים על כלי של הקמח יוכלו לקחת כלי אחר או לנקות היטב את הכלי תיכף, וגם אפשר לזוהר להשיים הקמח בנחת לתוך הקערה, ואף שא"א בפעם ראשון לצמצם ליתן מים כפי הצורך מ"מ יוכל אח"כ להוסיף מים כי אז כבר יתגבל הקמח קצת ולא יעלה אבק, וגם אפשר לתת הקמח מקודם ורק שיתן הקמח בצד אחר בהקערה והמים יתנו בצד השני, וזה אולי יותר נכון כדי שלא לעשות ההיפוך מדרך העולם, וגם כי כ"ה דרך לישה כדאיתא בשבת (דף י"ח ע"א) וגם לא יהי' חשש התזת המים, ויש עוד עצה לשפוך המים לידי הלש והוא ישים המים לתוך הקמח ונסיתו כן ועלה יפה וע"ל אות י"א.

דין מצות הנוגעות זו לזו, או מונחות זו ע"ג זו - בתנור

(שייך לאות כו)

זה מפורש בס"ס תס"א שאסור שיגעו זה בזה, ובהו כתב המג"א שם סק"ד דבריעבר מותר מפני שחום התנור שולט למטה ונאפה כראוי, ומבואר בזה שאם הניחו זה על זה אף בריעבר אסור רחום התנור שולט בתחתונה ולא בעליונה,

וממילא מחחמצת העליונה מתום התנור וכמש"ל אות י"ט והעליונה אוסרת את התחתונה, וזה ודאי אין לומר שחום התנור ישלוט לאפות שתי המצות יחד, ואף דמצה עבה כשתייהן היתה נאפית מ"מ שתי מצות שאני, וכעין הא דקיי"ל במליחה בסימן ס"ט שתתיכה עבה פולטת ע"י מליחה, ואם נחתכה במקום א' שוב אין פולט אם לא ימלת שני החתיכות ואף דלא דמי להא דנ"ד כמוכן אבל העיקר נראה כנ"ל, אכן התנור במקום ההוא הכשר שא"צ הכשר דרך בחמץ גמור כתב הח"י סימן תס"א סקי"ד שצריך הכשר אבל לא כנ"ד. דהוי רק חשש, וע' פמ"ג במשבצות סימן תס"א סק"ד שכתב שיחבטל המקום ככל התנור אם אין ידוע מקומו, ויש לרדן בזה ע"פ מה שאיסורו הוי רק מצד שיחמץ את הנאפה בו ואכמ"ל. שוב מצאתי בפמ"ג ס"ס תס"א שכתב שאם הניחו מצה זו על זו בתנור אסור בדיעבד וגרע ממצה כפולה יעו"ש, והנה שמתתי שכוונתי לדעתו הק'.

קושי אפיית מצות בלילה – וצורך להשגחה יתירתא

(שייך לאות כח)

זה מובן שבלילה קשה לראות אם נדבק משהו בצק על הכלים וכן בשארי ענינים, ועי' חיבורי ח"א סי' מ"ח לעניין ראיית מראות בלילה, ובשעה"ד צריך עכ"פ אור גדול ואור המנורות בליץ לאמפיץ ידוע שמתמם מאוד האויר ויש לחוש לחימוץ וכדאיתא בסימן תנ"ט ס"א ובח"י שם סק"ט וע"ל אות ז' בזה, ובדרך כלל צריך להשים לב למקומות שאופים מצות למסתר שאופים שם עד אחר תצות הלילה ויותר, וכל העוסקים בזה עייפים מאד ואין בכוחם להשגיח על כל דבר כראוי וצריך שם השגחה רבה, וכל ירא לנפשו יעמוד בעצמו בשעת אפיית המצות להשגיח שיעשו הכל כדין, כי אם ת"ו יכשל באיסור תמץ בחנם יהי' כל יגיעו והוצאותיו לצרכי הפסת, ומי זוטרי מאי דכתיב ושמרתם את המצות, וכ"כ בשו"ע סי' ת"ס ס"ב בשם הרא"ש ובח"י שם סק"ד ע"ש, ות"ל אשר מעודי השגחתי בעצמי בעת אפיית המצות בכל העת כפי האפשר, ובקשתי עוד אחרים אף בשכר לעזור לי בההשגחה כי צריך לזה כמה אנשים.

אסור לישא עיסה מגולגלת – בידים

(שייך לאות כט)

זה מפורש במג"א סימן תנ"ט סק"ד ובח"י שם שהידים מתממים את המצה, וההמון אין נוהרים בזה מחסרון ידיעה וגם כי נדבק בידיו בצק ולא ירגיש.

המשגיח, והמזהיר, וזהירו בניחותא – ושאר אופן התנהגותו

(שייך לאות ל)

כ"ה בשבת (דף ל"ד) וגיטין (דף ו') שצריך לומר בכיתו האזהרות לשבת

בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה, ומכ"ש שלא בכיתו דודאי צריך להסביר בניחותא ולהעיר אזנם שמסור בידם דבר חמור, ואם לא יזהרו כראוי יבשילו ח"ו באיסור ברת ובמקום מצת מצוה יאכלו חמץ ח"ו, וישראל קדושים הם ומקבלים מוסר, וגם כי רוב העוסקים כזה הם נשים ולנשים איחא בשמות רבה פכ"ח שצריך לומר להם בלשון רבה כדי להמשיך לבן, ובכ"ז במקום שרואה המשגיח שאין שומעים לדבריו יודיעם שיאסרו מלאפות שם מצות וכי יאבדו נאמנותם בדין חשוד לאותו דבר, ואם לא ישמעו לקול התראה זו אזי ודאי שאסור לאפות שם מצות בדין חשודים לאותו דבר בני"ל, ובפרט דבלא"ה אין נשים נאמנות בדבר שיש בו טורח בדאיחא כפסחים (דף ד') ובפוסקים. ואקצר.

סליק הביאור משו"ת דברי מלכיאל, תושלב"ע

פרק כח

העתקנו לכאן מספרי הנכבד זיוו המנהגים (חדש ניסן) להרה"ג ר' יהודה דוב זינגער ז"ל, (והסכימו גדולי דורינו – ודור הישן, על חיבורו) והקורא בו ימצא בו טעם זקנים ודברים מחודשים, וגם דבריו בהקדמתו לדיני מצות – אמת לאמיתו [ומי יתן ויתעוררו העם על דבריו לשוב למנהגינו הישנים], והעיקר תוספת היראה והתעוררות להתאמץ במצוה זו המובלע בין השיטין בתוך הדברים.

הקדמה

ראוי ורצוי לעודד ולהתריע כפרט כימים אלה, ימי התכוננות מלאה לימי חג פסח המתקרב, על העוכדה המצערת שהרבה הלכות דינים ומנהגים הולכות ומשתכחות מישראל, והגורם העיקרי לזה היא החיים המודרניים עם המכונות החדשות על כל צער ושעל, ועי"ז הנוער אינו יודע מההלכות ומנהגים מלאים חן וזיו יהודי מקורי שעל ידם השרישו אבותינו לתוכנו רוח דעת ויראת ה'. נקח למשל, הפרשת חלה מן העיסה, זכור נזכור איך שאמותנו הקדושות הפרישו אחר לישת העיסה ברתח ובהתעוררות עצומה בית מן העיסה עם ברכת להפריש חלה מן העיסה, ואמירת יהי רצון וכמה פרקים מתהילים וזרקו אותה כאש לתוך התנור, עניינהן זלגו דמעות של אושר על קיום המצוה, דמעות אלה האירו דרכנו והחדירו לתוך לבותיהם של הילדים שורש עמוק לאהבת ולקיום המצוות. והיום בדרך כלל אין לשין בכית אלא קונים לחם וחלה כחנות ויותר מזה אין אפילו

אפשרות סבירה לשרוף את העיסה, בפרט בבתי כנסת הרבה דירות אין תנורים בדירות אלא כירי גז או פחיליות ששריפת העיסה קשה עליהם, וכן הכנת הבשר לבישול: עד הנה לא הרשו שהקצב ימכור בשר המוכן לבישול, אחרי שהוא שרה מלח והדריח הבשר, מפני הטעם הפשוט של סרף בזה, והיום קונים בשר מוכן בלי מפריע, ואיך תראה וחלמד הבת איך שורין ומולחין הבשר, שהוא היסוד מוצק של מטבח הכשר, ואפשר עוד למנות דוגמאות למאות ואין ברצוני עכשיו אלא לקחת הענין האקטואלי של חודש זה והוא ענין הכנות ואפיית המצות. זכור נזכור איך שחנכו אותנו בשאיבת מים שלנו, איזה הד ושגב קדושה וטהרה ליוו אותנו בכל צעד ושעל, של הכנת תנור ראשון, גלגול העיסה, מצות שמורה הושטת המצות לתוך התנור בזריות ובקפדנות, ובפרט בערב פסח באמירת ושירה הלל שבקעו עד שמי מרומים, והיום בדרך כלל קונים חבילות מצות כהנות ועי"ז אין לילדים מושג מה זה מים שלנו, תנור ראשון, מה זאת מצה שמורה ופשוטה, על מה צריכין להוזהר ולהקפיד בעת לישת ואפיית המצות, וכרומה עשרות דברים, על כן העצה היעוצה לדעתי, לטובת החינוך היהודי השורשי והמקורי, שכל מורה והורה יקח את תלמידיו-ילדיו לבית אפיית המצות, ויסביד להם תהליך ההכנה מעת קצירת החטים עד גמר אפייתן, וידאו כמו עיניהם, ועי"ז ילמדו להמשיך תורת אבותינו ודבוחינו לדורות הבאים, וכן באמור למעלה שהאמהות כן תשדלנה ללוש כמשך השנה כמה פעמים בבית, להפדיש חלה מן העיסות ולשרוף אותה כדת וכהלכה, וגם לא לקנות בשום פנים בשר המוכן לבישול, אלא הן בעצמן תחעסקנה במצות הקשורות בהכנת הבשר, וזה ידרם ויגרור אחריו שהבנות תחונכנה ברוח ישראל סבא והיה מחננו תמיד קדוש וטהור.

הלכות חומר המצות

(א) מצה של חובה אין יוצאין בה, אלא דוקא כמה שהיא עשויה אחר מחמשה מיני דגן (חטה, שעורה, כוסמין, שכולת שועל, שיפון, והמנהג לעשות מצה מחיטים לכתחלה משום שהוא חביב לאדם, ויש בזה הידור מצוה) – דאלו באים לירי חימוץ שנאמר לא תאכלו עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות, בא הכתוב להקיש מצה לחמץ, מה חמץ אין חייבין עליו ואין איסור חמץ אלא בה' מינים אלו, אף מצה אין יוצאין בה אלא דוקא כמה שהיא מה' מיני דגן אלו, אבל המצות העשויות מקמח אורז דוחן ושאר מיני קטניות אין יוצאין בהן, שמינים אלו אין באין לירי חימוץ אלא לירי סדחון, וממילא מותר לעשות בפסח תבשיל של אורז ומיני קטניות ולאכול אותם, ויש אוסרים. והמנהג באשכנז להחמיר (ראה מ"ב תנ"ג סק"ו הטעם) ומנהג זה השתרש כבר זה מאות בשנים וקבלנו עליה ועל זרעינו באיסור גמור, והמפקפק ומיקל בזה מעיד על עצמו שאין בו ידאת שמים וידאת חטא. אחינו הספרדים לא קבלו ע"ע גזירת קטניות בפסח, ואוכלים בפסח בלי מפריע אודו וקטניות, אכן יש רבים מחכמי הספרדים

שאינן אוכלים קטניות ולא שמן שומשוּמין אלא מרליקין בהם. בשעת בצורת ורעב מתירים גם רבני האשכנזים אכילת הקטניות רעל דעת כן לא קבלו האשכנזים את הגזירה, ר'רודה" מאכילים גם האשכנזים לעופות, וכן אם נפלו מעט קטניות לתוך התבשיל וזרקה ואוכל התבשיל, וכן מותר להשהותם וליהנות מהם ולמכור אותם בחוה"מ ולהשתכר בהם, ולא נהגו איסור אלא אך ורק באכילה ולא נהגו איסור בהנאה. אין יוצאין יר"ח מצת מצוה ממצה העשויה מסובין או ממורסן לבד (סובין: קליפה הנושרת מן החטה בשעת כתישה, מוסרין: קליפה רקה הנשארת בנפה אחר יציאת הקמח, רש"י, והרמב"ם מפרש בהפך) אבל לשון העיסה בסובין ובמורסן שבה ויוצאין בה, וכן יוצאין במצה העשויה מסולת נקיה ביותר ואין אומרים שאין זה לחם עוני.

מצות שמורים

(ב) ועוד מעלה למצות מצוה שיוצאין בה חובת בערב תאכלו מצות: שהיא צריכה שמירה יתירה וקפדנית לשם מצת מצוה, ואינו רי שאין בה חשש חימוץ, שכתוב ושמרם את המצות כלומר המצוה היא לשמור את החטים לשם מצה (משא"כ מצות של שאר ימי פסח, רי ומספיק לכשרותן היריעה שאין בהן חשש חימוץ) והשמירה המעולה שלא יפלו מים על החטים היא: משעת קצירה כלומר שתיכף משנקצר ישמרנה לשם מצת מצוה שלא יפלו עליהן מים (ראה סי' תס"ז שאפי' אם התבואה עוד מתוברת לקרקע אם נתייבשה לגמרי ואין צריכה עוד לקרקע מקבלת חימוץ אם ידרו עליהן גשמים וע"כ המנהג לקצור הרגן של שמורה בעתן לחץ קצת) ולכל הפחות צריכה השמירה להיות משעת טחינה כשטוחנין אותן בריחיים של מים לפי שאז מתקרבת אל המים ויש חשש שנגעה במים ע"כ צריכה שמירה מאז, וי"א שמספיקה השמירה משעת לישה ולפני לישה אין צורך בשמירה מיוחדת רמן הסתם לא מחזקינן איסורא, והמצות האלו נקראות מצד הרין מצת שמורה ושאר המצות אין צריכות שימור כלל מצד הרין ומספיקה הידיעה שלא נתחמצו, ונקראות מצה פשוטה, וכל זה מצד הרין, אכן ישראל קרושים הם ונוהגים שאין אופין מצות אפי' לכל ימי הפסח, אלא מקמח המשומר לשם מצה משעת טחינה ולפחות משעת לישה, ולמצות מצוה לליל הסדר אופים שמורה משעת קצירה (המהררין במצוות והחרדים לדבר ה' נוהגים לאבול בכל ימי הפסח אך ורק מצות שמורות משעת קצירה) ובשעת הרחק סומכים על שימור משעת לישה ויוצאים יר"ח במה שלוקחים קמח מן השוק (אמנם במקומות שנוהגים לבכס את החטים ולהותן במים לפני הטחינה אסור ליקח קמח מן השוק אפי' בשעת הרחק דהוי ממש כרגן שנטבע ראה תס"ז ס"ב).

(ג) והיות שצריך למצה של חובה שימור לשם מצוה כנ"ל, ראוי ורצוי להגיד ולאמר בפה, בכל ההכנות, בעשייתה, באיבת המים, בלישה ובאפיה, בשעושים פעולות אלו: לשם מצות מצה! ויעסקו בעשייתה ישראלים גדולים וזכר מבין י"ג שנה ונקבה מבת י"ב שנה, אבל חרש שוטה וקטן ומכש"כ נכרי פסולים אם לא שא"א בעינן אחר שאז מותר בחשו"ק, ובנכרי אם ישראל עומר ע"ג ומסייע ג"כ

אפיית המצות השלם

קסט

קצת. וראוי לכל יר"ש שיהא הוא בעצמו עומד משגיח ומסייע בעשיית המצות, ובפרט במצות מצוה, וכן עשו גדולים הראשונים וכן ראינו אצל אבותינו ורבותינו, וסמך לזה ממכילתא, דרש ר' נתן: ומשארותם צדורות בשמלותם, וכי לא היה להם בהמות? אלא שהיו ישראל מחבבין המצות, ועוד המצה נקראת לחם עוני ודרכו של עני הוא מסיק ואשתו לשה (מהר"ל).

לישה במי פירות

ר) דע עור שאין יוצאין יד"ח מצה כליל ראשון במצה שנלושה במי פירות כגון יין שמן רבש מי ביצים, רכתיב לחם עוני, מה דרכו של עני לאכול קמח עם מים בלבד (מצה עניה) ולא הנילוש במי פירות שהוא מצה עשירה (וכן מי פירות בחערובת מים לא נקרא לחם עוני) ובשאר ימי הפסח מצד הרין מותר לאכול מצה שנלושה ממי פירות, אבל מי פירות עם חערובת מים ממהרי להחמיץ ראה פרטי דינים סי' תס"ב ולפי מנהגנו אין לאפות מצה עשירה כ"א בשעת הרחק לחולה או זקן הצריך לזה.

טחינת הקמח

ה) טחינת הקמח: נוהגין לנקר הריחיים היטב ולכסות כל הכלים בכבד פשתן, או שרוחצין כל הכלים היטב שלא ישאר בהם קמח מחומץ מכל השנה. וקמח הראשון שנטחן אחר הניקור שומדין אותו עד לאחר הפסח או אוכלים אותו לפני הפסח מהטעם שמה נחערב בו מעט ממה שנרבק בריחיים, ואנשי מעשה רגילים ללכת אל הטחנה להשגיח בעצמם בטחינת קמחיהם, ועכ"פ ראוי למנות שומר איש יר"ש ובקי ברינים קצת, ולא ע"ה ומכש"כ קטן כרי שלא יביא הרבר לירי חשש חימוץ. ביום שטחנו הקמח אסור לאפוחו, לפי שהקמח בשעת טחינה רוחה, ומחמם המים, והעיסה נוחה להחמיץ, אלא יטחון עכ"פ מעל"ע לפני האפיה. השקים שמניחים בהם הקמח טוב לעשותם חרשים, אסור להניח השק עם קמח ע"ג בהמה כשאין עור עבה חחת השק, שהקמח מתחמם מגוף הבהמה שהוא חם ועי"ז הקמח ממהר להחמיץ בשעת הלישה, ועוד שהבהמה מזיעה ואפשר שהזיעה מחמצת כמו המים ראה מ"ב תנ"ג סקל"ד. וגם לא יניח הרבה שקים עם קמח זה על זה במקום שאפשר, וגם לא ישב על השקים של קמח מפני שהקמח מתחמם עי"ז ובריעבר אין לאסור בזה.

חומר המים למצות

ו) המים: אין לשין את העיסה אלא במים שלנו, כלומר, שלנו ועבר עליהם הלילה בכלי לאחר שנשאבו, והטעם כתב רש"י שהמעיונות בימי ניסן הם חמין, מפני שהחמה הולכת באותו זמן בשיפולי הרקיע סמוך לארץ ומחממת המעיונות, וי"מ שבלילה החמה הולכת למטה מהרקיע ומחממת המעיונות, ולפיכך אסור

חכמים להשתמש בהם לצורך לישה תיכף כשמוציאים מן הארץ עד שיעמדו בכלים ויצטננו מחמימותם (ואין הברל בין שהמים הם מי בורות ומעינות ובין שהם מי נהרות) ולכן צדיכים לשואבם בין השמשות (אחד שקיעת החמה טרם זריחת הלכנה) כדי שהמים יהיו צוננים במשך כ"ד שעות, דהיינו ביום השאיבה י"ב שעות כשהמים היו עוד מחוברים (שביום המעינות צוננים) ואחד השאיבה י"ב שעות במשך הלילה כשהם כבר תלושים, אלא מפני שא"א לכוין ממש בין השמשות רשאים לשאוב סמוך לביהשמ"ש מעט אבל לא הרבה מבעד יום וכש"כ שלא לאחד לשאוב אחד כניסת הלילה, ובריעבר ששאבן מבעו"י או לאחד התחלת הלילה יש להקל ללוש בהם אחד עלות השחר אעפ"י שלא עמדו י"ב שעות.

איכות המים

(ז) מותר לשאוב בפעם אחת על כמה ימים. טוב לכסות המים כשמוליכין אותם מן הנהר עד הבית אף שכבר שקעה החמה כדי שלא יפול תוכם שום רבד חימוץ (ומטעם זה נוהגין לסנן המים בשעת השאיבה כבר לכן ונקי) ויהיו מכוסים במשך כל הלילה שעכ"פ לענין מצוה יש להקפיד על איסור גילוי, ויעמוד המים בחדר קר נפרד, ולא בחדר שיש בו התנוד שאופין בו המצות, ומכש"כ שצדיכים לכסותם בבוקר כשמוליכים אותם תחת אויר הרקיע למקום הלישה כדי שלא יתחממו מהשמש, לא ישאבם אלא ישראל ולא יתנם בכלי נחושת די"א שהוא מחמם את המים ונהגין ששואבין למצה של מצוה בכלי חרס חרשים. אם אין מספיקים המים שלנו מותר להוסיף עליהם מים שלא לנו, ובלבד שיהא הרוב ממים שלנו. ולכתחלה אין לשיין בהם אא"כ המים שלא לנו נתבטלו חד בתרי במים שלנו. כשאופין מצות ביום ראשון של השבוע שואבין מים בליל ה' כלומר, הלילה השייך ליום ו' ואין שואבין בע"ש.

הלישה - ואפיה

(ח) אין לשיין עיסה של מצה בחוץ במקום שהחמה זורחת שם, מפני שחום השמש מחמם העיסה ותבוא בקלות לירי חימוץ, אבל במקום מוצל מותר ללוש אפי' תחת אויר הרקיע, ודוקא ביום בהיר אבל ביום המעונן אסור דיומא רעיבא כוליה שמשא (יומא כ"ח) שטבע השמש או להגביר חומה בכל מקום, ע"י שהשמש בוקעת בכל סדקי העננים, ואין לשיין אלא בבית מקורה ולא נגר חלון פתוח שמא יהיה מעונן ולא ארעתיה, ואם השמש זורחת שם מכסים החלון בסדנים. לא ירחוק הקמח בהמדה דא"כ לא ילוש יפה, וכשיבוא הקמח לתוך התבשיל יתחמץ, אלא ימרוד בפזיור כדרך שמודדים למכור.

(ט) אין לשיין עיסה גדולה משיעור חלה, שהוא כשיעור מ"ג ביצים וחומש מביצים בינוניות של תרנגולת, והטעם ששיעורו חכמים שאם העיסה גדולה משיעור זה לא יספיקו הידיים לעסוק בכל העיסה, ובהכרח שמקצת עיסה תשאר

אפיית המצות השלם

קעא

כלי עסק (וכיצד משערים מרה זו ראה בשו"ע סי' תנ"ו, וראה במ"ב שם סק"ז שבזמן הזה נהגו להקל וללוש יותר משיעור חלה) וכיון שצריך לדקדק בשיעור העיסה שלא להרבות בה משום חשש חימוץ וממעטין משיעור חלה, וא"א להפריש חלה מן העיסה הזאת משום ברכה לבטלה, ולכן נוטלין ומפרישין חלה אחר האפיה, ואז נותנים המצות האפיות מכמה עיסות לתוך סל אחד, והסל מצרפן לחלה כמו הלישה, או שיתן עליהן סרין מלמעלה, שהסרין יקיף את כל המצות וזה ג"כ כמו צירוף בכלי, ויטול חלה ממצה אחת ויצא על כולן (ואם היה בכל עיסה יותר משיעור חלה כנ"ל בשם המ"ב מפרישין חלה מכל עיסה בפ"ע, ואם רוצה להפריש מאחת על כולן יכול לעשות כן, וא"צ צירוף כלי רק שתהיינה סמוכות זו לזו.

י) אסור לתת מלך או שאר תבלין בעיסה של מצה, מפני שמחממין אותה, ונוחה להחמין. אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח שאותו קמח אינו נילוש ונאפה יפה ויש לחוש שיתן המצה לתוך התבשיל ותחמץ. לא יניחו העיסה בלא עסק אפילו רגע אחד, דכל זמן שמתעסקין בה אפילו כל היום אינה מחמיצה (ועסק נקרא לישא ועריכה בכח ובחוזק, ולא ברפיון, ואם שהה העיסה בלא עסק שיעור מיל (שהוא לשיטת השו"ע תנ"ט ס"ב 18 רגעים ולהרמב"ם והרע"ב כפי" המשנה פסחים פ"ג 24 רגעים וי"א 22½ רגעים) הוא חמץ. ולכתחלה במקום שאין הפסד מרובה משהה 18 רגעים הוא חמץ, ובהפסד מרובה כ"ז דלא שהה 22½ רגעים אין לאסור אם לא רואים בה סימני שיאור וסידוק (מ"ב בניאור הלכה תנ"ט) (וכאן לפי דעה השניה הוי קולא אבל לענין מליחת בשר ששיעורה ג"כ כדי הילוך מיל הוי חומרא, וא"כ לדעה ראשונה די ב" 18 רגעים, ולדעה שניה 24 רגעים אבל כ"ז ברענבר, כלומר, אחר שכבר הודח הבשר אחר ששהה במלחו שיעור מיל ונתבשל כבר, אבל לכתחלה צריך להיות הבשר במלחו שיעור שעה ואין לשנות (רמ"א יו"ד ס"ט ס"ו).

יא) אחר הלישה, עורכין מגלגלין ומנקבין העיסה – כדי שלא תתפח – בזריות רכה, ועובי המצה היה כאצבע ועכשיו עושין המצות דקות עד כערך ד' וה' מצות כעובי אצבע (ואם היא עבה טפה מדינא אסורה שיש חשש שמא לא ישלטו חום האש בתוכה ותחמץ בשעת אפייתה) יש מדקדקים שהמצות תהיינה עגולות דוקא שכתוב עוגות מצה ועוגה היא עגולה, וראה שו"ת מהר"י אסאד או"ח קנ"ז שכ' בשם הר"ס ג' כי העגול מורה שאנו מאמינים בכורא ב"ה שאין לו ראשית ואין לו סוף. אמנם ראה בשו"ת התעוררות תשובה ממרן ר' שמעון סופר הי"ד ח"ד סי' ל"ז שכ' הלא במשך כל השנה אופין לחמי חמץ ככרות עגולות ועוד אדרבה חזינן שחביב הרבוע בתוה"ק, במזבח הפנימי והיצון כתוב רבוע יהיה, גם בחושן כתוב רבוע יהיה, תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני, ולחם הפנים ג"כ לא היו עגולים אלא ארוכים ורבועים.

יב) אחר הלישה והעריכה יהיו נוהרים מאוד להולך העיסה בזריות ובמהירות אל התנור, והאופה יכניסן תיכף ומיד לתנור, ויזהר מאוד שלא להחזיקה נגד פי התנור אפי' רגע.

התנור - למצות

יג) התנור: ראוי לכל יר"ש שקודם שיאפה יכשיר התנור כרץ, כלומר, שצריך להסיקו שילכו הגחלים על פני כולו, ויהיה חם מאוד, ויהיו ניצוצות ניתוץ ממנו. והמנהג להמתין עד שיצטנן התנור ולהסיקו עוד פעם ומנהג יפה הוא וטוב וישר לעשות כן (ראה סי' תס"א הטעם) ויש נוהגים לעשות בתנור קרקע חרשה כעובי אצבע, כדי שלא יצטרכו היסק ומנהג יפה הוא, - וע"כ משתדלים המהרדין, שלהם תהיה האפיה הראשונה שקורין תנור ראשון מפני שאולי מי שקדם להם באפיה לא היה נוהר בכל הזוירות והחומרות הדרושות. האופה יהיה נוהר שלא תתכפל המצה בתנור ושלא תגע אחת בחברתה ולא יוציאנה עד שתהא נאפית כ"כ עד שאם ישכרנה לא יהיו החוטין של העיסה נמשכין בתוכה. מהרי"ל היה נוהג להסיק התנור בעצי ערבה והלולב, ויש שמטאטאין בהם התנור, הואיל ועשו בהם מצוה פעם אחת עובדים בהם מצוות אחרות. אפס קצוהו כטיפה מן הים כתבתי מדיני מצות שרבים ועמוקים הם, ואיך זיל גמור בשו"ע ובמפרשיו הפוך בהם היטב היטב.

ע"כ סדר דבריו

פרק כט

זה לשון מרן רבן ומאורן של ישראל הגה"ק בעל המחבר חת"ס
זצ"ל בחלק השמטות סי' קצ"ו:

הנה אנחנו מקפידים שלא יהי' ולא ישהה מתחלת נתינת מים לקמח עד שתוציא המצה מהתנור אלא ב' או ג' מינוטי"ן אע"ג דשיעור חימוץ הוא י"ח מינוטי"ן מ"מ במדינתנו זריזין במצה זו אפי' הפחותים, ובכל זה חלילה ללוש עיסה כשיעור חלה כמבואר בש"ס וש"ע קפידא לפיסחא, כי אם ששם עורכין המצות עד שנייחנו על הפאל"ה, שסמוך לנתינה לתנור ממש אפי' רגע כמימר".
עו"ש: ע"כ התחזקו והתאמצו אתם אצילי ישראל ועשו כמו שאנחנו עושים פה היום בכל בית אפיית מצות עומד יומם ולילה משגיח אחר בן תורה המשגיח על העושים להשמר מכל מכשול, ועכ"ז ת"ח שבעירנו סובכים בכל יום פעמים פתאום בכל בתי אפיית מצות לראות מה ומי העושים והאופים וכל דבר קשה אליהם יובילו והמה יורו יורו.

פרק ל

העתקנו מס' שמושה של תורה (בעהמ"ח עיר דוד על קש"ע) להגר"ד פעלדמאן ז"ל. ודבריו דלהלן הם מורה דרך להמעיון דינו לקיחת וברירת חטים ומתקשה בהבנת שמות הנרדפין כמו „מבוקעות“, „מצומחות“, „לתיתה“ ודין גרמא למניעת קיום הלבותי, שהלא אם אין תלמוד איה איפוא יהא באן מעשה, אבל דבריו היקרים מאירים עינים, ומרחיבין לב בהבנת הענין על בורי.

- א -

חטין נעשות יפות

טוב להדר לקנות חטין הבאות ממדינות החמות, ושאינן הגשמים יורדים שם רק לעתים רחוקות, לא כן במדינות שירדדים שם גשמים מרובים ולעתים תכופות כמו מדינת בריטאני בגלילות שונות ובפרטות מנשסחר וגלילוהיה, ולעתים רחוקות יקרה שעת הקציר יעבור בלי גשמים, ועפ"י רוב החטין שם מצומחות, ועל כן טוב להדר אחר חטין הבאות ממדינת קאנאדא (מאנאטאכער) או מארגענטינא ואוסטראליע וכיוצא, שאז אפילו אם ימצאו ביניהן איזה חטין מצומחות, מעט מן המעט הנה שאין צריך לבררן ולדקדק אחריהן.

- ב -

מבוקעות ומצומחות

חטה שנחבקה מורה על קלקולה וחימוצה, שעל ידי ריכוך וניפוח החטה מתבקעת יותר מהרגיל ונראה לעין, ואינה דומה לצמיחה, והצמיחה לא חסור על ידי יובש החטה, אבל הביקוע יכול לחזור ולהתחבר על ידי שמייבשין החטין ואינו ניכר אחר כך והח"ס או"ח סי' קל"ב סיים ואי אפשר לצייר ענין הביקוע במכתב (אם יחזקני ויחלימיני השי"ת, אשתדל להשיג ציורים לחטין מבוקעות ומצומחות בחלקים הבאים א"ה).

מובן מאליו דמבוקעות קיל יותר ממצומחות, ואף על פי כן המנהג להצריך סי' נגד כל המבוקעות גם כן, וכיצד משערין, אחר שאי אפשר לברר ולבדוק כל חטה בפני עצמה, מבואר בפוסקים שמנהג הוא ליקח שלשה אגרופים, היינו שלש

פעמים מלא היד מהאוצר או השק, ומונין אם יש ששים נגר המבוקעות המצומחות, סמכנין ראיתחוק כל האוצר או השק שיש בו ששים. דוקא שכל החטין הן מקצירה אחת, אבל אם הן מקצירות שונות שקנה מזה איזה שקים וממקום אחר איזה שקים, או אפילו ממקום אחר אך בהפסק זמן בין קצירה לקצירה, אין מועילת בריקה אחת לכולם. החטין משנה שרבו בה גשמים, או שהן לחין ונשתנה מראיהן אף שיש ס' נגר המבוקעות והמצומחות יש לחוש לכולן ואין אנו בקיאין מהו נקרא ראוי להתבקע (עי' מרדכי פ' כל שעה) וסתם חטין אין שינוי מראה פוסל בהן, כי רגילין להיות בשינוי מראה זה מזה, גם שלא מצד נפילת מים עליהן, אבל בראיכא ריעותא כנ"ל שינוי מראיהן מוכיח עליהן, ולכתחלה יש לברר החטין ממיני ורעונים כמו שומים, קנעבליך, גאוליק" או כמו בצלים, „צוויבעל, אָניאן“, ועל כל פנים יראה שיהיה ששים כנגדן כמו שצריך ששים נגר המצומחות, כי יש מחמירין בהו רלא מהני ששים, דהמיץ שלהם הוא חריף.

- ג -

לתיתה

בשלחן ערוך או"ח ס' תנ"ג סעי' א' בהגה מבואר, דהמנהג ליקח לכתחלה חטים ומבואר הטעם באחרונים, משום דחביב לארם ביותר ואיכא משום הירוד מצוה, ובאמת יש לומר דעיקר הטעם הוא משום רשעורים ממהרין להחמיץ, ומדינא דגמרא פסחים מ' שעורים אסורין בלתייה מהאי טעמא ובמגן אברהם שם סק"ט דשיפון ושכולת שועל מין שעורים הן לענין זה, והאידינא אסור ללחות בין חטים בין שעורים (שם סעי' ה').

ומה היא הלתייה וכוונת הלוחתים, הרמב"ם ז"ל פירש שבוללין החטים רמים וטוחנין אותם מיד, ורש"י ז"ל פירש ששוורין במים מעט קורם הטחינה וחסיד מורסנן כרי שתהיה סולתן נקיה, והגאונים אסרו שלא יבאו לידי חימוץ על ידי הלתייה ולפי מה שראיתי בעיני, הלתייה כעת היא יותר ממעט שהיו שורין בימי רש"י ז"ל, רק שהן ממש שרוין במים כמו דגן שנטבע בנהר (עי' צמח צרק ס' ל"ב), וכוונת הלתייה היא לא רק כרי להסיר מורסנן ושיהיה סולתן נקיה בלבד, אלא כפי שגילו לי קצת היא כודי שהלחלוחית תחלק בשוה לכל החטים כי יש מהן יבשים ויש מהן לחין, גם מהחטים הלוחותים, מוציאים יותר אחוים % קמח לבן בכמות ובאיכות מאשר מוציאים מחטים שאינם לתותים וגם יתרבה משקל הקמח על ידי זה. ועוד יש טעמים ברבר שלא רצו לגלות ואח"כ אינם טוחנים תיכף ער לאחר שיתיבשו, יש מהם שמיבשים החטים באויר היינו שמפילים אותם ממקום גבוה לכור עמוק, וע"י שמתפורין בשעת הנפילה בהליפט (אויפצוג) שמחיצותיו מלאות נקבים והרוח נושב בו מכל צדדי, וחוזרין ומעלין אותן ע"י מכונה העשויה לכך, וחוזר חלילה איזה פעמים ער שמתייבשין, ואם הרבר נחוץ המה מייבשין בחום קיטור או עלעקטרי, ובאופן

אפיית המצות השלם

קעה

כזה קרוב מאד שממהרים להתמיץ, וסגירת צנורות המים שמראים להרכבים בשעת הכשר הרחיים, הוא רק אחיזת עינים, כי מי יודע אם לא כבר לחתו ונתיבשו, ומה יתרון לסגירת הצנורות בשעת הטחינה. ושמעתי מטוחנים מומחים בעלי רחיים שאי אפשר להכיר ולהבחין אם החטים לתוחים ויש שסמכו עצמם בבחינה על ידי זכוכית המגדלת, שאם החטים אינם לתוחים, אזי נראה קצת אבק בתוך הצירים (הסרקים) שבתטים, מה אין כן בחטים לתוחים, אבל קשה לסמוך על זה.

עוד מהגהמ"ח הנ"ל בענין הכשר ריחיים - והעמדת קמח

- ד -

הכשר הרחיים

בענין הכשר הרחיים כבר ביארו אתרוני הפוסקים איך לנקר ולנקות כל כלי הטחינה, ובאמת אי אפשר לנקרים ולנקות כראוי בפרט ברחיים הגדולים, מוכן כי לא כל מיני הרחיים שוים בזה, וסומכים עצמם על זה שהקמת הראשון שנטחן אחר הניקוד אין משתמשים בו לפסת, וגם טוחנים שלשים יום קודם הפסח עפ"י שו"ח נחלת שבעה סי' י"ב. בכל זה מצאתי לנכון לעודד שישגיחו היטב בנקיון מקום מעבר הקמח בהצנור העליון המונח בשכינה ובו עשוי סובב כמין בורג Screw שמעביר את הקמח בסובבו מצד האחד לצד השני, שמתעכבין שם פסולת כמו מוך ופרורי בצק וקשה לנקרו היטב, מה שאין כן במקום מעבר הקמח בצנורות הזקופים שאין מתעכב שם, וגם אפשר לנקותם בנקל. (וכמובן שזה רק בשעת הרחק כשאין ריחיים המיוחד לפסת, ואמנם ישראל קרושים ומחמידים בכ"ז שיהי' ריחיים של יד ושיהי' מיוחד רק לפסת ושאר מיני חומרות - המו"ל).

- ה -

עמידת הקמח

בעמידת הקמח בכתי האופים, ראיתי הרבה מכשולים, לא רק מה שמעמידים השקים זה על גב זה ושאר רבויים שצריכים לזיהר מצד הזהירות המבואר בש"ע ובאחרונים, אלא שמעמידים הקמח בתוך שאופים, ששם החום גדול מאד מחום התנור, ובמידנות שהאזיר לה וביחוד במנשסתר ובהרבה עיירות הקרובות לחוף הים, יש חשש גדול שעל ידי הרטיבות והחום ימהר להתמיץ, ולא עוד שראיתי שהעמידו שקים עם קמח זה על גב זה מפני רוחק המקום נגד חלון או פתח פתוח בבית שהתנור שם, ומצד אחד היו השקים רטובים וקרים, ומצד השני נגד התנור היו חמים ומכשול גדול הוא, ויש להשגיח על זה.

בענין קמח בכל השנה (אגב אורחא)

- 1 -

לבנונית הקמח

מעולם תמהתי על הקמח שראיתי במדינות אלו שהוא יותר לבן מהקמח המובחר שבמובחרים במדינות אחרות, ושאלתי למבינים ואמרו לי כי בשעת טחינת החטים זורקים הטחנים לתוכן איזה סם חריף ללבן הקמח שקורין בלייכען ע"י Bleaching Powder והאופים שלשים את העיסה בידיהם לא על ידי מכונה, עור ידיהם נעשה לקוי עפ"י רוב במין צרעת Dermatitis ודבר חריף הלא מועיל להחמיץ עי' ש"ע סי' תנ"ה ובמג"א סוף סקי"ט, ושמעתי מטוחן בעל רחיים גדולה שיש להם אופנים שונים איך להלבין הקמח ביותר והם מדברים הכמוסים עמהם שאינם מגלים אותם לכל, לטובת מסחרם.

ע"כ מס' הנ"ל

פרק לא

העתקנו מס' מנהגי ארץ ישראל - מנהגי עיירות שונות בא"י כמו ירושת"ו, צפת, מענין מצות - והמסתעף. (וע"ע פ' ל"ב).

א) המנהג לאפות מצות מצוה של בתי כנסיות שמחלקים אותה לעניים וליחידים ביום י"ג, אכן יש מעט מזעיר מאנשי מעשה שנוהרים בעצמם לאפות ביום י"ד וכן עמא דבר, אכן בדיעבד אין לנו לאסור. ועיין עוד בתשובות ח"א תע"ז, וכן הוא מנהג בעיקר"ת ירושלם ת"ו כשהיו מחלקים מצות אפויות לעניים למצות הסדר הגם כי אין שם כי אם שלש מצות ללילה הראשונה ותו לא היו אופים ליל י"ג ויום י"ג וליל י"ד כי אין הזמן מספיק לאפות לכל הקהל ביום י"ד, ואין הקב"ה בא בטרוניה ח"ו עם בריותיו כי הוא דבר נמנע האפשרות, ומה יעשו עיירות רבות שאין להם תנור כשר לאפית מצה בעירם ושולחים להם מצות אפויות דרך נהרות ומדבריות לאכילתם בפסח, וכן שולחים להם מצות לסדר ליל הפסח יום או יומיים קודם, ובשעת הדחק העצומה כזאת לא החמירו ומקדי בדיעבד וכשר ומה גם דהא איכא לכמה מרבנן קדישי קדמאי ורבת מן האחרונים דסברי מרנן דשרי אפילו לכתחילה לאפות קודם י"ד ויוצאים בה בשופי וכמו שכתב הרדב"ו באותה תשובה, ועיין להב"ח ולהרב מגן אברהם והח"י בסימן תנ"ח כ"ש דאין להחמיר ברלא איפשר.

ב) המצות בצפת אין עוסקים בה רק זכרים והחכם עומד שם עליהם.

ג) בזמן שאיבת המים למצה אנו רואים מהני רווקנא זקני וחכמי ירושלים ת"ו המרקרים לשאוב דקים אחרים סמוך לשקיעת החמה (סמוך השעה 12 לשעון ערבי) לפניה ולאחריה.

ד) החטים שעושים בהם מצות טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה (תנג, ד). ועיין לקמן תעו, ב כי כן נוהגים באיזה מקומות. וכתב המחזיק ברכה תס, ג כי בארץ הצבי נהגו כי כל המצות של פסח תהיה משעת קצירה.

ה) נהגו בעיה"ק צפת שכאשר עושים מצה עשירה ביין ושמן מטגנין את השמן קודם עשיית המצה משום שחוששים אולי עירבו מים בתוך השמן ויהיה מי פירות עם מים אך כשמטגנים השמן אז כח האש שואב כל המים שבתוכו.

ו) פעיה"ק ירושת"ו נהגו לנקר הריחים לחטים דפסח וטוחנים חטים בלחי שמורים משעת קצירה אלא משעת קניה מהשוק ואחר כך חוזרים לנקר הריחים כדי לטחון חטים שמורים משעת קצירה.

ז) ואנשי מעשה נהגו לילך בעצמם אל מקום הריחים לדאות הם בעצמם לטחינת קמחיהם (הגה תנג, א בשם המרדכי). וכן נוהגים בעיה"ק ירושלים.

ח) החטים מותר לבלול אותם במים כדי להסיר סובן וטוחנים אותם מיד כדרך שטוחנים הסולת וכבר נהגו כל ישראל בשנעד ובארץ הצבי ובספרד ובערי המערב שלא יבללו החטים גזירה שמא יהיו ויחמיצו.

ט) וכן מי רגלים ומי הפה מחמיצים (תסו, ה). כתב הרשב"ץ בספר מאמר חמץ ר"ל סע"א דנשים חשובות כשהן מרקרות הקמח נותנות מצנפת כנגד פניהם כדי שלא תנתז צנורא מפיהם כשהן מברכות יעו"ש. וכן דאיתי נוהגות קצת מן הנשים פעיה"ק ירושלים.

י) ומנהג לקנות חטים לחלקם לעניים לצורך פסח (הגה תכט, א). נוהגים פעיה"ק שעושים מכוללות הק"ק מצות מחוטים שמורים משעת קצירה ומחלקים לעניים בערב פסח כדי שיעשו הסדר מאלו המצות ומנהג ותיקין הוא וצריך להזהיר להממונים על זה לעשותן גרולות כדי שיספיקו לבעל הבית ובני ביתו ולא יבואו לאכול פחות מכשיעור.

יא) טחינת החטים של מצות מצוה אין איסור על ידי גוי אם ישראל עומד על גביו (ט"ז תס, א). וכן המנהג בארץ ישראל.

יב) בענין אכילת מצה בכל ימי הפסח בימים ובלילות חוץ משני לילות ראשונים הרב פשוט שאינה אכילת חובה ואי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל מצה, ולא דאיתי ולא שמעתי בהיותי בעיד מולדתי עיה"ק ירושת"ו ולא בשכני בעיד גרולה של חכמים מי שברך על אכילת מצה בימי פסח לא בימים ולא בלילות כי אם בשני הלילות הראשונים אבל בימים אפילו בימים הראשונים וכן בשאר הלילות אין מברכים כי אם ברכת המוציא אבל לא ברכת על אכילת מצה.

יג) כאשר לשין מצה עשירה ביין המנהג פשוט בארץ ישראל להדיח העריבה בין לישא ללישה ביין ולא במים דיש לחוש שמא תשאר טיפת מים וכשילוש ביין הוה ליה מי פירות עם מים שממהרים להחמיץ.

יד) ואין אומרים מזמור לתורה בערב פסח (הגה תכט, ב). משום שלחמי

תודה היו חמץ ואפילו בערב פסח אסור להקריב שיכואו לידי נותר (מגן אברהם ובובר היטב שם) כתב גאון ירושלים הפרי חדש (מ"ח תר"ד) דבאלו המקומות נהגו לאמרו. ובספר פקודת אלעזר על או"ח דס"ד ריש ע"ד כתב דעכשיו אין נוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו לאמרו.

טו) מנהג ירושלים להקדים בערב פסח להתפלל מנחה גדולה אצל הכותל המערבי ולומר סדר קרבן פסח.

טז) ערב פסח אחר חצות מתקבצים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקורין בהלכות קרבן פסח בהרמב"ם, ומתפללים מנחה גדולה ויוצאים לעשות המצות שמורות יש נוהגים וקוצרים החטים בידם ומקיימים לקט שכחה ופאה תרומות ומעשרות וחלה ומבכרים על אכילת מצה ליל פסח במצה שנעשה עליה עשר מצות.

יז) קודם חצות מקום שנהגו לעשות מלאכה עושים מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים (שו"ע תס"ח, ג). ירושלים היא מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח כיון דלקוטאי נינהו ומתקבצים שם אף ממקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח כיון דלקוטאי נינהו ומתקבצים שם אף ממקום שנהגו איסור (פר"ח תס"ח משם החוספות) וכן ראוי לנהוג בכל חומרי מנהגות. ואם מותר להסתפר על ידי ישראל עיין אדרת אליהו ישראל ד"ט ע"א שכתב שראה פעיה"ק מקילין בזה להסתפר על ידי ישראל אף שהוא מקום שנהגו שלא לעשות כמ"ש ואין מוחזין בידם כיון שהוא לצורך המועד וכסברת הראב"ד ודלא כרעת מרן.

יח) אגרת רבי שלומיל (נרפס בקובץ על יד ג') הכותב: „בצפת נוהגים כל בעלי התורה לאכול בפסח מצה שמורה משעת קצירה ואשר אין ידו משגת מכוון לאכול לכל הפחות לילה ראשונה ממצת שמורים; מנהגי צפת לר"א הלוי הכותב: „רוב בעלי תורה אוכלים מצה שמורה ליל פסח ויחידים כל שבעה ומחמירים כל מיני חומרות; לקוטי ר"מ מלכי הכותב: „ובארץ ישראל נהגו התלמידי חכמים לשלוח אדם כשרה לשמור החטים לשם מצה ואין אוכלים מצה אחרת בכל שבעת ימי החג כי אם מצה שמורה וגם בשעת טחינה נשמרים מן הריחים שנטחן בה חטים של פסח שאינן שמורים משעת קצירה ומכשירים אותם וכן בנפות וכן בשאר הכלים שנעשה בהם מצה אוסרים אותם לצורך מצה שמורה כאילו היה זה היתר וזה איסור“.

יט) ובנהר מצרים כתוב: „מנהג מצרים לחלק לעניים לחטי דפסחא מצות אפיות שקונים חטים מכיס הכוללות וטוחנין ובוררין ואופין אותם ומחלקים אותם לעניים חנם אין כסף, וכמנהג עיקו"ת ירושלים ת"ו כי יש מקומות רבים שמחלקים לעניים לחטי דפסחא לעשות המצות והעניים מטפלים הן בטחינתם ובאפייתם וזה צער לעניים כמוכן. אכן במצרים מחלקים חטים אפיות מוכנים וכמנהג עיקו"ת“.

כ) שער המפקד; נהר פקוד המביא את שורש הדברים: בתשובת הכה"ה ס"ה שהובאו בכרכי יוסף שכתב: „ויש מי שהקפיד שלא לשטוף העריבה שלשים

בה בין לישה ללישה במים אלא ביין וכו' והנוהג כן שפיר עבד, אך המנהג לשטפם במים ומניחים בחמה או באויר להתיבש ומעביר בגד לנקותם מקודם ואין לחוש ואם באולי נשאר ליחות לית לן בה ויר"ש יזהר לנגבם יפה, ואם מדיחה ביין תבוא עליו ברכה ועל זה מסיים הברכי יוסף: ובארץ הצבי מנהג פשוט להדיחה ביין וכוונתו מבוארת דבירושלם עושים כמהדרין מן המהדרין ושוטפין ביין, ובשבתם דבר דנוהגים מאי דהוה מנהג שפיר אכן הדבר ברור למי שידו יד כהה ואין לו יין בריווח ומדיחה במים ומנגבה היטב ומניחה בחמה להתיבש אין בכך כלום, וזה דלא כמשמעו מלת „דוקא“ שהוסיפו אל דברי הברכת יוסף“ (כי הנוסח בשער המפקד הוא „העושים מצה עשירה ושוטפים העריבה שלשים בה ושאר הכלים בין לישה ללישה המנהג הוא להדיחם ביין דוקא“); וראה בזכרון משה או"ח תנ"ט.

כא) שיח יצחק לר"א מני הכותב: „מנהג החסידים בירושלם ת"ו שאומרים מזמור לחודה אפילו בערב פסח ובחול המועד של פסח ובערב יום כפור“; כחר שם טוב; ועיין בשו"ח מעשה אברהם סימן יט.

כב) שאלו שלום ירושלם לרבי גדליה מסמיאטיץ הכותב: „פעם אחת ערב פסח הלכתי אני וחברי לכותל המערבי של ביה"מ ללמוד סדר שחיטת הפסח ועבודתו כראיחא בשל"ה“; שערי ירושלם שער ט' הכותב: „בהגיע עת מועד חג הפסח בערב פסח אחר טבילת יום טוב ולבישת בגדי יום טוב הולכים כל העיד בירושלם אנשים ונשים וטף וגם משאד עיירות וארצות הבאים לחוג אח חג הפסח בירושלם לפעמים יהיו כשלש אלפים איש ועושים כסדר המבואר ואומרים סדר קרבן פסח לקיים ונשלמה פרים שפחנו ואומרים חהלים ושאר תפלות המשבדים אח לב האדם וקול הבוכים נשמע למרחוק מאד ומחאנחים מקירות לבם מיללים בקול מר בהעלות על לבבם במקום הקודש הזה מה היה נעשה ביום הזה ועכשיו אנו רואים שהטמאים הפדאים מקרקרים בהיכלו בלעג וקלות דאש והפגרים הם מביאים בתוכו וכל התועבות בו עושים“.

כג) מנהגי ארץ ישראל לר"א גלנטי: בלוח חרנ"ו כחוב: „הספדים יאפו שלש מצות מצוה מחטים שמורים בערב פסח אחר חצות ודק אנשים יעסקו בכל מלאכות האפיה והם מלובשים בגדי יום טוב ואומרים הלל“; ובספר שערי ירושלם שער ט' כותב: „בערב פסח שעה ראשונה אחר חצות יאפו מצות מצוה ויזמרו עליהם אח ההלל כאשר עשו אבוחינו על הפסח בזמן שבת המקדש היה קיים, המנהג הזה הוא בכל ארץ ישראל, גם האשכנזים מלובשים בגדי יום טוב ובלילה יאמרו בכל ארץ ישראל הלל גמור אחד תפלת העמידה ומברכים עליו לגמור את ההלל אבל כשאומדים הלל בדילוג אין מברכים לא לפניו ולא לאחדיו. מנהג הספרדים בליל חג הפסח מתקבצים כל בעלי הבתים מכל התצר גם משכנותם לביח אחד ועושים הסדר יחד הם ונשיהם ובניהם ומספרים ביציאת מצרים כל הלילה ומתרגמים את כל ההגדה בלשון ערבי בקול זמרה נאה כדי שבינו גם הנשים והקטנים ואוכלים ושותים יחד בשמחה ואומרים שירות ושבחות אשר יונעם לשומעין“; ובכחר שם טוב כחב: „המנהג בארץ ישראל

להתעסק בלישת ואפית המצה השמורה בידם בפרט התלמיד חכמים ורב העדה והלישה נעשית בערב פסח אחר הצהריים.

(כ) פקודת אלעזר ס"ה ע"א; ספר התקנות בשם נחפה בכסף בחידושים על הרא"ם דקנ"ד ע"ג ובתשובות שם או"ח סימן ז' כתב: „המנהג בארץ הצבי יע"א דאף על גב דמחצות ואילך אסור במלאכה מכל מקום בפרקמטיה עושים עד הערב ככל ימי ע"ש ואין למחות בידם, דמדינא שרי ויש מקומות שמאחר חצות סוגרים החנויות ואין עושים שום משא ומתן והנהג להם לישראל כל אחד לפי מקומו". וראה בזכרונות אליהו בשם חכמה ומוטר דקס"ג ע"ב אות ו' וזכור לאברהם דקכ"ד וכן בשער המפקד ונהר פקד באריכות ובזכרון משה או"ח תס"ח.

(כה) ובמחזיק ברכה תסח, ג כתב: „בירושלם עיר קדשנו ת"ו נהגו להסתפר בערב פסח על ידי ישראל עד חצות ואחר חצות על ידי גוי ולא חשו לדברי הרב פדי חדש לא במה שכתב דירושלם דינה כמקום שנהגו שלא לעשות ולא במה שכתב דלהסתפר על ידי גוי הוה ליה כאילו הישראלי עושה מלאכה דהוא מסייע שיש בו ממש. אמנם הנכון ליהרר שלא להסתפר על ידי עכו"ם אחר חצות דאסור מדינא וקודם חצות לפי דעת שאר פוסקים והרב פרי חדש יש להתיר על ידי ישראל אך לפי פסק מרן יש להחמיר בעיה"ק ירושלם ת"ו ועל ידי גוי אין להחמיר"; ובארץ חיים כותב בשם הנחפה בכסף: „ביהודה עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות ובגליל לא היו עושים כל עיקר (פסחים נ"ה ע"א) ובירושלם שמתקבצים אליה גם מבני גליל נהגו איסור כל היום (ירושלם פסחים פ"ד, ה"ו) אבל שלש אומנויות חייטים ספרים וכובסים עושים מלאכתם אף בירושלם קודם חצות".

פרק לב

ועכשיו נעתיק סדר אפיית המצות בארץ ישראל שנוהגין בעידן אפייה – בזה"ז.

בספר דברי יחזקאל שרגא (מהרה"צ מסטראפקוב שליט"א, ירושלים) כ' ז"ל:

הנני להודיעך שכאשר זכיתי לעלות לארץ ישראל ויגעתי ומצאתי את שאהבה נפשי אפיית המצות בהידור רב. ונפלאתי מעצות המחוכמות שלהם למנוע כל חשש חימוץ בעזר השי"ת בטח חשמה לשמוע כמו שאני שמחתי ואמרתי עליהם אוירא דא"י מחכים.

(א) רידוד המצות על לחות אבן-שיש חלק מאד [או זכוכית עבה].
(ב) עומדים אצל השלחן בערך עשרים עוזרים מזה עשרה ומזה עשרה.

- בראש השלחן עומד מחלק העיסות הוא נוהג רק שתי עיסות לשנים העומדים אצלו לימינו ולשמאלו.
- (ג) המקבל את העיסה לש ובוטט בידו רק ערך ז' ת' בעיטות וחיכף מוסר העיסה ליד השני שעומד אצלו. והוא הראשון מקבל חיכף עיסה אחרת ועושה כבראשונה.
- (ד) השני לש ג"כ קצח ומוסרו לשלישי שמחחיל לרדד קצת ומסרו הלאה וכשמגיע לעשירי הוא גומר המצה.
- (ה) איש מיוחד מושיט המצה להמנב (רעדלער).
- (ו) באופן זה בא לידי המנב רק מצה אחת ולא יותר. כי לא נגמרים הרבה כאחד.
- (ז) מוליך המצות משלחן הניקוב לתנור אין לו רק מצה אחת להוליך ובשום פעם אין מונח על שלחן הניקוב הרבה מצות כאחד.
- (ח) אצל התנור הוא כן: המביא את המצה הוא בעצמו מכניסה לתנור. כלומר: אינו מוסרה ליד האופה (הנקרא שיבער).
- (ט) היושב אצל התנור אין לו שום עסק בהכנסת המצה לתנור. והוא משחלל שחמיד יהי' מקום ריק להכנסת מצה אחת.
- (י) משגיח מיוחד על (הבעקענס) כלי הלישה.
- (יא) משגיח מיוחד על נקיון אבני שיש או זכוכית הרידוד, לנקותם בכל 15 מינוט ע"י ריטוב במים, ניקוי, וניגוב שאחריו בסמרטוטין.
- (יב) משגיח מיוחד על עצי הרידוד.
- (יג) משגיח מיוחד על הארוכות (הנקרא שטענגעלעך) שמוליכין עליהן מצות לתנור.
- (יד) משגיח מיוחד לשבור הכפולות, הוא מסדר ג"כ את המצות ומוציאם לחדר השני.
- (טו) משגיח מיוחד לבדוק ידי המרדדים אם נקיים הם.
- (טז) יש הרבה ארוכות באופן שכאשר משתמשים בו פ"א חיכף מוציאין אותו חוצה והמשגיח מנקהו ומקררו.
- (יז) מים שלנו שואבים במושב מוצא תובכ"א הקרוב לעיה"ק ירושלים (זה הוא הנוצר במשנה שמשם מביאין מורביות של ערבה עי' סוכה דף מ"ה ע"א) מן המעיין מים חיים שבשם.
- (יח) אחר כל (מיירע) גמר עיסה אחת רותצין כלם ידיהן.
- (יט) לפני כל העבודה בפעם הראשונה מכשירין כל הכלים והשלחנות.
- (כ) משגיחים שהעוזרים לא יכניסו ידיהם לכיס כי שמא יש שם פירורי חמץ, ושיקצו צפרניהם. ושלא ידברו בשעת עבודתם.
- (כא) לכל עיסה לוקחים כלי חדש ללישה.
- (כב) לא לקחת העיסה בין שתי ידיו בתחלת הלישה רק חמיד יהא מונח על השלחן כדי למעט חימום היד השני.
- (כג) שלא להפוך המצה באמצע הרידוד.

(כד) כשכבר התחיל לרדד וראה שהעיסה גדולה יותר מדאי לא יקצוץ מן העיסה לצרפה לעיסת חברו.

(כה) משגיח מיוחד על המטפחות שיהיו מוכנים לכל מיני צרכים דהיינו ניגוב כלי הלישה, ניגוב שלחנות הרידוד וניקוב, וניגוב הידיים, אחר נקיין הארוכות [שטענעגער] שמנקים עם ניד זכוכית [שמירגיל] ונשאר שם אבק יש מטפחות לנקות את האבק.

(כו) ותנה הרווחנו בזה:

(א) שעל שלחן הרידוד אין מונחות הרבה מצות גמורות בבת אחת [ולא כמו שראיתי במקומות אחרים שנגמרו כעשר מצות יחד ואין מי שיוליך לשלחן הניקוב (רעדעל טיש) הרבה מצות כאחד].

(ב) שאין מונחות על שלחן הניקוב הרבה מצות בבת אחת, כי אין מביאים לו רק מצה אחת כנ"ל אות ר' [ותמיד נצטערתי שהיו מונחות כחמש ושש מצות על שלחן הניקוב, ואחר כל עסק של העיסה ממהר מאד להחמיץ, וכאן מתקון ענין זה, ושמחתי על זה מאד].

(ג) שמוליך המצות אין צריך לעורר ולצעוק להאופה [א מצה אין אריווען אריין], „מצה לתנור“, כי הוא המוליך, בעצמו תיכף כשלוקח המצה מן המנקב מכניסה לתנור, כי על מצה אחת קל לו להאופה לעשות מקום בלי שום המתנה ועיכוב. אבל אם הוא צריך לצעוק להאופה שיעשה מקום בתנור לדי או לה' מצות, הנה זה לוקח זמן רב שהאופה יסור לו מקום גדול כל כך, וכינתים הוא עומד אצל התנור או דחוק קצת ויש כמה פעמים חששות שיגיע חום התנור אל המצות, ואחרי שנעשו בעיסה כל העבודות צריכים להזהר משהייה כרגע ככש"ע הנ"ל.

(ד) מוליך המצות הוא תיכף פנוי לקחת עוד מצה כי אינו צריך להתעכב אצל התנור ואין מונחת על שלחן הניקוב הרבה מאד. עכ"ל.

(ה) האופה אי"ל שייכות עם עיסה קדם האפייה [משא"כ בסתם בידיים שתיקן מושב מצה קדם אפייה על השטענגל, נוגע אח"כ במצה אפוי' לאחו רדייתה מהתנור].

(ו) ובאמת יש צורך גדול למשגיח על כל הנ"ל כמו שהחוש מעיד שבלא"ה קידדי רבי שותפי לא חמימי כו' ואין משים לב, ולפעמים מוצאים אחר הניקוי עיסה רבוקה לאגן, יד הלש, ידי המגלגליק, ועצי רידוד, וכיוצא.

(ז) כמה מהתועלת להחליף הכלי לכל עיסה, והוא אינו חומרא יתירה, כיון שהרבך הרבוק לכלי מעיסה ראשונה שוהה עכשיו בלי עסק ויוכל לבא לידי חימוץ.

(ח) הציבור בשעת עבודה גורם הרחקת שימת לב להעסק שטרוד ומחויק טיבותא לידיו שעושים מלאכתם בלי לב ולב, אבל מפסיד זהירות ההלכתיים, ושמירה יתירה שנאמרה במצות רע"י בניית הלב לדברים אחרים לפעמים יתקל בשאלה ואל ידגיש, ועוד שלדעת מקצת פוסקים ע"י שימת כל לב העיוני בד"א

אפיית המצות השלם

קפג

משכית כח אמירת לשם מצות מצוה שאמר קורם העבודה, והרי הוא כעובד עבודתו בל"ז.

ט) לפעמים ימצא מגלגל שאינו עובד עבודתו כראוי וע"י נתינתו המצה אחריו לאחרים לגמור מוצאים החששות שבו, ועוד שנגמר ע"י מומחים במלאכתן.

ועוד כמה מעלות טובות

פרק לג

הלכות דלהלן לקוחים מס' המפורסם „ילקוט מעם לועז"

(שכירוע תיאר אותו החיד"א ז"ל בכבוד גדול וכי עליו בזה"ל „והקרתי תוקף פעולתו הצדיק הפלא ופלא" כי ה"י סופר מהיר ובקי בש"ס ובפוסקים ובמפורשים וכ"י).

משונה דרכו הליכותיו בהלכותיו משאר הפוסקים כדרך כלל במה שמאחד ומאגד ההלכה יחד עם עצות מפליאות והדרכה נכונה לכל הבא לגשת למלאכת הקודש כאשר עיני הקורא תחזנה משרים.

(להקל על המעיין סדרנו ההלכות לפי סדר המלאכות ולא כאשר סדר המחבר ז"ל, אבל בגוף הדברים העתקנו דב"ק כצורתן וכהווייתן).

- א -

סדר קצירה

(קעא) יש הכרח גדול לעשות המצה שמורה מחטים של קצירה. שאם אין מקצירה אין יוצאים ידי חובה באופן אחר. וקצירה פירושה שהיו שומרים אותה משעת קצירה שלא יבואו עליה מים או טל. ובחודש אב שאז נוהגים לקצור את החטים הולכים כמה יהודים והם משתוים עם בעל השדה ובודקים את החטים אם הם בשלים כל צרכם שאינם צריכים עוד לאדמה, אז באים וקוצרים אותו ביד. ואין קוצרים אותו על יד בהמה כמו שעושים בשאר תבואה, כי שמא תטיל הבהמה מים וחרטיב התבואה. ויש להשגיח שלא יבא הגשם עליו או הטל אע"פ שהוא עדיין בקרקע. (קעב) כי כל חטה שכבר בשלה כל צרכה ואינה צריכה עוד לקרקע, הרי כל מים שנופלים עליה מחמיצים אותה, אע"פ שעדיין לא עקרוה מן הקרקע. ולכן המצה השמורה היא יקרה כי לפעמים בשעה שקוצרים אותה מתחיל לירד גשם וצריכים לטרוח וללכת לשם פעם שניה ולבחור פנה אחרת וכן בכל מקום יש לקחת עבור חשבון הכולל כמה מדות של חטים בשביל היחידים

הדרים שם. ובודאי אין ציבור עני ויכולים לבזבו כמה גרושים בשביל לטפל בחטים במועדם. ואחר כך לוקחים אותו בשמירה מעולה וטוחנים אותו בדקדוק גדול ועושים שמורות. ומחלקים שש לכל בעל הבית. ואם הוא עשיר לוקחים ממנו כפי יכלתו, ואם הוא עני נותנים לו במתנה. ובכך יוצאים ידי חובה כפי צווי התורה. וכן נוהגים בקושטא שבכל מקום יש אנשים שיש להם התפקיד להתעסק במצות השמורות ולחלקם לאנשים וכן עושים בשאר מקומות. ובודדים כמה חלמידי חכמים שישגיחו על הפועלים. וזה שאמר הכתוב: ושמרתם את המצות כלומר יש לשמור את החטה משעה שהוא נקצר עד שנעשה מצה גמורה בתנור. ואם לא מוצאים משעת קצירה עושים המצה מחטים רגילות, ובודאי שזה נקרא אונס מאחר שלא משגיחים. אבל אם השמורות משעת קצירה הם יקרות יותר, אין רשות לבעל היכולת לעשות מחטים רגילות רק מפני שהוא רוצה לקמץ כסף. כי הדבר ברור שכל מי שחוסך כסף על חשבון קיום המצות לבסוף הוא מתחרט. כי הוא מקל במצוה כדי לחסוך כסף וסופו שהוא מאבד את כספו. (קעג) ואמרו החכמים שכל מי שמשתדל לאכול מצה כמצותה הרי הוא נחשב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. ונחשב כאילו קיים כל התרי"ג מצוות. כי פסח שנכתב באותיות מלאות: פ"ה סמ"ך ח"י"ת בגימטריא תרי"ג.

- 3 -

ברירת חיטים

(קנא) החטים הנקנים לפסח צריכים לבדוקם יפה. ומי שיש לו ילדים קטנים, יש אותם ללמוד בשעת הבדיקה, כי אין ראוי שיסתובבו כשהחטים באמצע (קנב) ויש לבדוק שלא תהיה תולעת או עכבר או דגן שיש חשש שנאכלו ע"י עכבר, כל זה יש להרחיק. (קנג) ובפרט השעורים יש להוציאם כי בהם יש חשש יותר מדבר אחר, שאם נופל מטר או טל בעודו בשרה או במקום אחר, הרי בשעורה הם נבלעים יותר מהר. ואם החטה מרובה שאי אפשר לבדוק אותה ביום אחד, כי בודאי העיניים מתעיפות מרוב הבטה למטה, יבדקו בשני ימים או בשלשה. הכל לפי רוב החטה, כדי שיכשרנו יפה. ומצינו מעשה בארם אחד שהלך בדרך והחטה של פסח על כתפו, פגע בנהר אחד. גזר רבי פנחס בן יאיר על שרו של נהר שיהלק מימיו לארם זה בזכות שהולך לדבר מצוה. וכך נעשה, ועבר הנהר כאילו היה קרקע מוצקה כמו שנבקע הים לדגלי בני". כמו שהראינו באורך בפרשת חיי שרה. ומכאן מוכח שאין ראוי להסמך על קניית הקמח מן הטחנה, אע"פ שיש שומרים. כי זה נתקן בשביל העניים שאין להם אפשרות לקנות חטים כי אין להם כסף בזמנו, ואינם יכולים לבדוק. וגם אינם יכולים לשלם לאחרים שיבדקו. אבל אלו שיש להם אמצעים אע"פ שאינם עשירים, ראוי מאד שיקנו חטים והם יבדקו ככל יכולתם, כי מצויים בחטים פירורים ושאר תערובות חמץ. (קנד) ויש חטים המצויים ביניהם פירורי מלח וראוי להסירם. ואם הם מרובים אי אפשר לאכול חטה זו בפסח ואפילו להתזיקן

אפיית המצות השלם

קפה

ברשותו אסור, ויש להניחו לאחר הפסח, כי חטים אלו חמץ הם שספגו מן המלח. ובפרט כשמוזג האוויר הוא לח. וכן יש להשתדל שלא לקנות חטים מכל מוכר שהוא. כי ראינו אותם שדרכם להביא ספינה מלאה חטים שמכסים אותם בהרבה לחות. ועליהם יושבים ומרחיחים ושותים מים ושם יושבים לאכול ולשתות כפי שראינו בנמל שבו שמים המלחים את החטים. ולא ימלט שלא יכנס מים לתוך החטים. ואין זה רק בספינה אחת כדי שנאמר כי רוב הספינות אין בהם חשש זה, כי ראינו כי כל הספינות כך מנהגם. (קנה) ואע"פ שכל אחד הוא בחזקת כשרות זה מן הסתם שלא ראינו ריעוהא. אבל אם ראינו שאי אפשר שלא יהיה מים, בודאי שאין אדם רשאי לקנות מחטה זו לפסח. אלא הכרחי לקנות רק מאלו שמביאים החטים בשקים ושמים אותם בתוך הספינה במקום בטוח שלא יגיעו לשם המים. לא של הים ולא של המלחים.

- ג -

טחינת חיטים - ועסק הקמח

הדבר הראשון הוא (קעד) לטחון החטים כשני ימים קודם עשיית המצות. כי תוך כ"ד שעות של הטחינה הרי הקמח הוא חם מחמת חוץ הטחינה, כי אנו רואים שהקמח היוצא מן האבנים הוא חם מאד, וחמימות זו נמשכת עד הזמן הנ"ל. (קעה) ואע"פ שמנפים את הקמח אין החמימות הזאת יוצאת על ידי הניפוי הזה. (קעז) ואע"פ שטחנו אותם בטחנת יד יש להמתין עד הזמן הנ"ל, ואין לעשות קודם לכן, כי מאחר שהקמח הוא חם הוא ממהר להחמיץ. (קנו) ובין שטוחנים החטה בטחנה ובין שטוחנים אותם בבית בטחנה קטנה, יש לדקק בניקוי אבני הריחיים, והקמח הראשון שיוצא לא ישתמשו בו למצה. ויניח אותו ואח"כ יתחיל בטחינה. (קנז) ויש להקפיד כשמביאים הקמח מן הבית לטחנה, להכינו בשק בתוך ארגו או בתוך תיבה ולכסות אותו בכד, מחשש שמא ירדו גשמים בדרך. ויביא עמו שק אחר כדי לשים בתוכו הקמח, כי אין לשימו בשק של החטים שמא ישאר שם גרגיר חטה ויתערב בתוך הבצק. (קנח) ואם מוצאים חטה בבצק אסור לאוכלו בפסח, ומצוי הרבה פעמים כי אע"פ שמנפים את הקמח מוצאים בו הרבה חטים כשעושים את המצוה. ואם אין לו שק אחר ישתדל לרוקן החטים ולנער את השק יפה אחרי שהופכו, ואח"כ ימלא אותו בקמח. וישים את שק הקמח בתוך הארגו ויכסוהו בבגד עד שיבוא לביתו. ואם הוא נושא אותו בדרך הים יקפיד על כך שבשעה ששם את הקופסא בתוך הסירה שלא יזקנה בכוח, כדי שלא יתיוו עליהם מימי הים. ואף יכסה אותם יפה יפה. כי פעמים על ידי המשוטים של המלחים מותוים מי הים בתוך הספינה, או ע"י התנגשות בין ספינה לספינה, ואם הוא נושא את השק על גבי בהמה יראה שיהיה לה אוכף או איזה עור עבה אחר, כי על הבהמה עצמה אסור לשאת הקמח, כי הוא מתחמם מגוף הבהמה. וגם מן הזיעה יכול החטה להחמיץ. צריך (קע"ז) לנפות את הקמח יפה יפה בכבדה חדשה. והיא צריכה להיות

יבשה ועכה. ואם אינו כן הרי פעמים רבות נמצא הרבה גרגירי חטים כפי שאנו רואים.

(קנט) ודעו שאם נפל מים על גבי שק קמח או סולת ונמצא בו חתיכה של בצק יבש, ואפילו כל שהוא הרי נל השק אסור לפסח, בין שנמצא למעלה בפי השק ובין שנמצא למטה או באמצע, ואין שום תיקון לעשות מצה מזה הקמח ויש לשומרו אחר הפסח. ולכן יש להקפיד ולהחזיק הקמח בתוך קופסא או באדגו סגור מאד. וכן אם נמצא השק מכורסם יש לנפות את הקמח ולזרוק את הפירורים האלה הנשארים בכברה והשאיר לשמור לאחר הפסח. ואחר כך יחזיק בידו בשק במקום המכורסם ולתופרו שם בחוט, במעט קמח, עד כמה שמכילה ידו כדי שיוכל להחזיק השק, שאם נרטב קצת קמח בפי העכבר, הרי הוא יהיה באותו מקום. ואח"כ יפתח את פי השק וידוקן את כל הקמח וינפה אותו יפה יפה, ועם כל זה לא ישתמש בו למצה, אלא ישמרנו לאחר הפסח אם הוא מוכרח לכך.

וכך המנהג בקושטא שבתחילה הולך אחר מן החכמים אל הטחנה כדי לראות שהטחנה תהיה קשה ובשלה ולא תהיה רכה, ושלא תהיה רטובה או טחונה. וינפה אותו יפה ויסיד ממנו כל מיני תערובת וינקה אותו יפה וישים אותו בחרד אחר של הטחנה שיהיה בטוח מאד שלא יפלו עליו מים מכל צד ושלא תהיה לחה ויסגרו את כל החלונות והחורים והסדקים ויסגרו את הדלת בשרשרת. וינקה יפה את אבני הריחים וינקה את כל הקורות (קס) והגגונים המלאים אבק חמץ מזו שטחונים כל השנה. באופן שכל הטחנה תהיה נקיה מאד שלא יהיה שום עיכוב. ויקחו כבדות חדשות שיהיו יבשות מאד ולא לחות ויהיו נקיות וישימו שלשה ארבעה שומרים בכל טחנה וישביעו אותם בשבועה חמורה שלא ישתו לא יין ולא יין שרף כלל. וישמרו את החטים והקמח יום ולילה, והם ישנו בתורנות האחר ישן וחבריו ערים. באופן שלא יסידו עין מהקמח והחטים. בין החטים של הטחון עצמו שהוא טחנם כדי למוכרם ליהודים, ובין החטים של הבעלי בתים שכל אחד שולח לטחנם. ואעפ"כ בעל נפש אינו סומך על אחרים אלא הוא עצמו מביא את חטיו לבית הטחינה כדי לטחנם. (קסא) ומצוה לעשות כך, כי דאינו מסיפורו של רבי פנחס בן יאיר שנבקעו מימי הנהר כדי לחת ליהודי לעבור עם החטה שנשא. ואם לא יכול לילך בעצמו ישלח בידי אחד מבני ביתו שהוא מכיר בו שהוא נאמן והוא ירא אלקים כדי שיהיה בטוח, כי בענין זה יש להקפיד מאד מאד. (קסב) ומי הוא בעל נפש יפריש מעט מן הקמח או מן הסולת ויתנו לעני שיאכלו קודם הפסח, שאם יהיה ח"ו חשש חמץ יתלו כי אכלוהו לפני הפסח. והוה על הסתם כדי שיהיה בטוח ביותר, אבל אם יש חשש חמץ אין מועיל דבר זה.

- 4 -

שאיבת מים שלנו

צריך (קעז) לשאוב מים יום קודם לכן כדי לעשות המצות. הן המצות

השמורות והן המצות הרגילות. ויש הכרת לשאוב המים בשעות המאוחרות של היום אחרי שהשמש שוקעת. ואי אפשר לשאוב מוקדם כשהשמש עדיין נמצאת, ולא בלילה ממש, אלא בשעת בין השמשות. (קעט) וטוב להקדים מעט ולא לשאוב מאוחר מאד שכבר לילה. הן אם הוא שואב את המים ממעיין והן אם שואבם מבור או מבריכה. ויש לקחת כד נקי וחדש ולשטפו יפה במים. (קפ) ושמים מפה נקיה ועבה בפי הכד כדי לסנן המים. ואם אינו מוצא כד חדש לוקח כלי ששואבים בו מיט או תביונה. ואם אינו מוצא, יקח כד ישן וישטפנו יפה יפה. (קפא) והכד צריך להיות של חרס. כי כלי של נחושת מתמם את המים. ואנו רוצים שיהיו צוננים כדי שלא יתמיצו. ואם לא ידע ושואב את המים בכלי נחושת, אינו יכול לעשות בהם את המצות. (קפב) וכן אם הכד היה של יין או של שמן או של דבש או של תמאה, אי אפשר לשאוב בה מים למצה. אחר כך מכסים את פי הכד ומביאים אותה לבית, ואי אפשר לעשות המצה באותה לילה אע"פ ששאב את המים בין השמשות, אלא יש להניחו לילה שלם. ויש הכרת לשים את הכד במקום צונן ולא ליד הבאר כי מאחר שזה תחת השמים יש חשש שישכח ליטלו משם בבוקר לפני עלות השמש. ואין להשאיר את המים בזמן שהשמש עולה אע"פ שהוא יום מעונן. ולכן טוב לשימו תחת הגג במקום מאוורר. ויש ששמים אותו בתוך המטבח על יד התלון. אבל עליהם לדעת שאם הם מסיקים את התנור בלילה אל להם להשאיר שם את המים, ובפרט אם המטבח קטן, שכן מתחת תמימות התנור מתחממים המים, ואין לשאוב מים לשמורה על ידי גוי.

- ה -

הסקת התנור

(קסט) יש הכרת להסיקו יפה יפה. ועכשיו אין זמן לקמץ בעצים אע"פ שהם יקרים. ויש למלא את התנור בעצים כדי שיהיה מלא גחלים, ולא די בשלהבת, כי כשם שבלע את החמץ ע"י גחלים כך הוא פולטו על ידי גחלים, ויש הכרת להסיקו עד שניצוצות יהיו מנחזים ממנו, ולכן אע"פ שהסיקו הרבה פעמים קודם הפסת ולא בישל בו, אין זה די בשביל מצה. כי מאחר שבזמן שהסיקו לא היתה לו כונה לשם מצה, בודאי לא שם לב להסיקו יפה. ולא די להסיקו פעם אחת ואחר כך לעשות בו מצה. אלא יש הכרת להסיקו יום קודם לכן כדי להכשירו, וכאשר עושה המצה הוא חוזר ומסיקו מחדש. (קסט) ויש להתקין מדרה חדש, כי זה שמשחמשים בו כל השנה אע"פ שמלבנים אותו אינו די. וכן לא מספיק אם מהקצעים אותו. וכן המגרף צריך להיות מסמרטוט נקי. וקודם שמתחילים לאפות את המצה יש לרתוך הידים ולנקותם במפה נקיה מאד עד שיחייבשו יפה יפה. כי בעת שהם רטובות אי אפשר לנגוע במצה כי היא נילושה ביין.

סדר לישה ואפיה

דבר נחוץ הוא לפרוש סדין נקי כדי שיפלו שם הפירורים. ובפרט כי באותם הימים אין מחצלת על הריצפה, ונופלים הפירורים תחת המיטה, ובתוך החורים והסדקים, והדי נחשב הדבר כאילו יש חמץ בפסח. ולכן יש לפרוש סדין נקי ועליו שמים את העריבות כדי לערוך בהם ולעשות מציות ומצות. (קפג) ואם הוא עושה את השמורות בערב פסח, טוב לומר קודם לכן: כל הפירורים שיפלו בשעת לישה ושל עריכה, וכן הפירורים והחתיכות של בצק הנדבקות בעריבות, אני מבטל אותם והדי הם הפקר. וכשאומר כן הדי זה נקרא שביטל אותם קודם שהחמיצו וזוה הוא נמלט מעון. (קפד) והעריבות צדיכות להיות בלי טלאים וקמטים שלא יקבצו לשם חתיכות עיסה שאי אפשר לנקותם יפה אחרי הלישה. ויתחמץ שם והתערב עם שאר העיסה שהוא לש בה. ולכן יש להקפיד שתהיה חלקה וישרה בלי פגימה.

ואין לעשות בצק גדול אלא יש להשתדל לעשות קמח או סולת בשיעור 520 דרהם בערך. ויותר טוב שיהיה מעט. ולא יותר בדרהם אחד מכפי שאמרנו. כי אם היא גדולה מדי אין הלש יכול לתפוס את כולה ונשארים מקומות ובאים לידי חימוץ. (קפה) ואין לשקול את הקמח במאזני „רומאנה“ ולא במשקל, כי יש כל מיני קמחים, יש קלים ויש כבדים. לכן יעשה כך, ימלא הקמח בספל או כוס שאינם מכילים יותר מ-520 דרהם. וכדי לעשות מדה זו מלא סיר מים ואח"כ, שפוך כל המים לסיר אחד, וקח מ"ג ביצי תרנגולת ושים אותם בתוך הסיר הראשון. (קפו) ושפוך המים לתוכו, ובודאי לא יכילו כל אותם המים ולכן המים הנשארים שפוך לכלי אחד שיהיה בדיוק לא מלא ולא חסר, וזה יהיה מצה ללוש לשמורות כי יותר מכן אי אפשר ללוש יפה. ויש אנשים העושים מדה זו של פח ומחזיקו משנה לשנה. (קפז) וכשמודדים הקמח אין לדוחקו ביד, כי על ידי כך יצא רב מדי. וכן אין למלאותו עד למעלה, כי כזה יהיה גרוש, אלא יהיה מרופרף וימלאנו עד השפה ולא יותר. (קפח) ואע"פ שהתנור גדול מאד והעוורים רבים, אין ללוש יותר מן השיעור הנ"ל. ויש לקחת קיתון של חרס חדש ובו שופכים המים מן הכד, ולשים בהם. ויש להקפיד שזוה ששואב את המים לא יגע בשק של הקמח ולא זה שמודד את הקמח ישאב את המים. אלא כל אחד עושה מלאכתו וכששופך המים יחזיקו מרחוק כדי שלא יגע הקיתון בקמח. וכל העוסקים בעריכת הבצק ועשיית המצות צדיכים לקצץ צפודניהם יפה.

ומי שלש את המצות צריך לאסוף יפה את כל הסולת כל רגע, ולא ישאר כלום סביב העריבה שום פירור ושום בצק בטל ממלאכה. וכן חתיכות הבצק הנדבקות לו באצבעותיו יש להסירם מפעם לפעם ולאוספם עם הבצק. ולא יעשה כן בשתי ידיו כי אינו יכול להשאיר את הבצק בטל ממלאכה, אלא ביד אחת ימשיך ללוש הבצק ובאמצעות ידיו ישפשם זו בזו וכך יסיר שירי הבצק. כי על דם אינו יכול לנוע אצבעותיו, ולא יעשה הבצק רך מדי, כי על ידי כך היא

אפיית המצות השלם

קפט

נדבקת בידים בשעת עריכה. וכן במערכים ובחבניות. ובינחים מקרבים אליו את קיתון המים ואת מדת הקמח כשהיא מלאכה סולח, כדי שמיד בגמרה הלישה יקבלו אחר כדי לעורכו וההוא יקח את המדה המלאה של הסולח ויחחיל ללוש. כי מאחר שכלי זה לח, אין ראוי לשים בתוכו את הקמח. אלא יש להמתין עד שיחמלא מים ולכן יש הכרח להחזיקו מוכן. (קפט) ובתוך מצה של מים אין לשים שומשום ולא „אנסין“ ולא שאר דברים. אלא רק קמח ומים. ואין לשים מלח לא במצת מים ולא במצת יין. וכל מי ששם מלח הרי דומה הדבר כאילו אוכל חמץ.

אחר כך חותכים הבצק לשנים. ונוחן חתיכה לכל אחד כדי שיערכנה, כי אם הוא קטן הוא יכול לאוספו כולו לתוך ידו. ויש לשים לב שלא ישארו פירורים שנפלו, אלא יש לאוספם בתוך הסדין.

(קצא) ויש להקפיד כשקונים את המערכים שיהיו חלקים ומהוקצעים ועשויים ביד בעל מלאכה אומן, ושלא יעשה אותו אדם שאינו יודע, כי הוא יעשה מקום אחד גבוה ומקום אחד נמוך, שאם נדבק בצק אי אפשר לשפשו בחד הסכין כי זה גורם לו פגימות. ובפרט כשיש פגימות בסכין, שהשלחן מחלקלל ונעשים מקום אחד גבוה ומקום אחד נמוך ועי"כ מחקבץ שם הבצק בסדקים אלו ואי אפשר להוציאם. ולכן טוב ליקח חתיכות זכוכית ולשפשף בהם, כי הם משפשפים יפה ומשאירים את השלחן חלק בלי שום פגימה.

(קצב) והחדר שבו עוסקים בעשיית המצה צריך להיות רחוק מחלונות, אע"פ שהוא יום המעונן, כי חום השמש חודר לשם, ולכן יש לעשותו במקום אחר שלא יהיה מול השמש. וכן צריך להיות מקום רחוק מן התנור. וכן אין לעשות את המצות בתוך המטבח, כי בו מדליקים אש. ואע"פ שהמטבח הוא גדול אי אפשר לעשות שם המצה, כי המקום הוא חם. (קצג) וכשמביאים את המצות אל התנור לא יהיה זה במקום גלוי תחת השמש. (קצד) ואין לשים את העדיבה שלשים בה על גבי מפה של צמר או שק, כי הם מחממים אותה. ואם הוא עושה כן כדי שלא יחחלק, הרי הוא יכול לעשות כן באמצעי אחר.

(קצה) ואם יצא הבצק רך מדי, אינו יכול להוסיף לו קמח או סולח כדי לעשותו סמיך יותר. אלא יעשה לישה אחרת, ואחר כך יערבב אחת בשניה ויחלקה לשתיים שלש חתיכות כדי שכל אחד יערוך חתיכה אחת. (קצו) ואם לא ידע הוסיף קצת קמח לבצק, אי אפשר לאכול אותן מצות בפסח בשום אופן. אע"פ שהוא מקפיד שלא לעשות בפסח מרק. כי הרוק שבפיו מחמיץ הסולח הנשאר במצה. (קצז) ומי שמודד את הקמח אי אפשר לו לנגוע בבצק ולא להתקרב לשם, עד שינער יפה יפה את ידיו ואת בגדיו מן הקמח שיש עליהם. וירחץ יפה את הידים ואחר כך ינגבם יפה, ואז הוא יכול לגשת לעריכה. (קצח) וכן מי שמודד את הקמח אינו יכול לשאוב מים בשביל הלש, ויש החילה להפשיל כלפי מעלה את החפפים של החלוק ושל הכתונת לפני שהוא מודד את הקמח, שמא יפלו לתוכם אבק הקמח, ואחר כך כשיערוך יפלו לתוך העיסה ויעשו אותה חמץ.

ואסור להשאיר את העיסה ואת המציות אפילו רגע אחד בלי התעסקות בהם, אלא יוסיף לערוך אותה. שאם משאיר את העיסה בלי תנועה אפילו רבע שעה בערך, הרי זו חמץ גמור, ומי שאוכלה בפסח הרי הוא חייב כרת, וזה רק בשעת ההתחלה אבל אחרי שכבר גמרו עריכתה, שנתחממה בידיה, אפילו אם משאירים אותה רגע אחד, היא מחמצת מהר. ולכן יש הרבה בני אדם המקפידים שלא לערוך בידיים אלא במעריך. ויש מקומות שעודכים אותו עם „בריגה“, שהוא עץ עבה ורחב המאסף יפה את הבצק ועורכו יפה יפה. וכן עושים בצפת תוכב"א. (קצט) ואם עשו מצות ועדיין אין התנור מוכן, או שנתקרב באמצע חוזרים ועושים ממנו מציות ומתעסקים בזה כל הזמן כדי שלא יבוא לידי חימוץ. (ר) ומטעם זה אין להתחיל בעשיית המצות עד שיטאטאו קודם את התנור, כרי שהמצות לא ישארו למטה אפילו רגע אחד. ולכן יש לערוך המצות יפה יפה, ואין תועלת אם מחזיקים עליו את הידים או כששמים סכין בתוכו כמו שעושים המן העם. כי הם טועים טעות גדולה. כי זה שמעכב את החימוץ הוא ההתעסקות בבצק בלי הפסק. יש לנקב יפה את המצות בסכין, כי על ידי כך היא נאפית יפה, ולא נשארים מקומות קשים ולא מתנפחים (רא) ואין תועלת לעשות אותם בפומפיה, מאחר שיש הכרח לנקותו בין מצה למצה, אין זה רבר שאפשר לעשותו וביחוד בערב פסח שממהרים. ואם עושים כן נקרא שאוכלים חמץ בפסח. כי מתמלאים החורים בפירווי בצק. אלא הטוב ביותר ליקח נוצות של עופות קטנים מן הכנפים שלהם, כי בחורים שלהם אפשר לנקב את הבצק יפה עד למטה. ולא נרבע בהם בצק, כי הם רקים. (רב) ואדם אחר אינו יכול להתחזק שתי עיסות כדי לעורכם כל אחת ביר אחת. אלא שני אנשים יתעסקו בשתי עיסות.

יש לעשות השמורות גדולות (רג) כרי שיהיה בהם כזית לכל אחד הבית. כי חובה לאכול כזית מצה, האנשים וכן הנשים, ואם השמורות הם קטנות שלא מגיע לכל אחר כזית, יוצא שמברכים על אכילת מצה והיא ברכה לבטלה. כי פחות מכזית אין זה נקרא אכילה. ואם אנשי הבית מרובים עושים שש שמורות בשביל כל לילה, או יותר. הכל לפי צריכתם. שהרי אם ישאירו אין רע בזה, ואילו אם יחסרו אין לזה חיקון. וישארו בלי קיום המצוה ובברכה לבטלה. ואחת משלש המצות השמורות צריכה להיות גדולה יותר משאר השתים, כי יש לחלקה אחר כך, כפי שנראה בריני הסדר של ההגרה. (רד) דעו כי אי אפשר לעשות את המצה שמורה על ידי עבר או על ידי גוי אחר, ולא ביד חרש שוטה וקטן, (רה) העריכה הלישה או הניקוב. וכל שכן האפיה, ולא יניחו לקטנים להתקרב לשם. וראוי שבעל הבית עצמו יתעסק בעשיית המצה, כי אם הוא עומד שם חוששים ממנו בני הבית, ומקפידים שלא תצא הבצק מתחת ידיהם אפילו רגע אחד. (רו) וכן אין לסמוך על הנשים בענין זה. כי יש הרבה שאינן יודעות להקרב ואינן יודעות את הדינים הנחוצים של פסח, והן עלולות להיכשל בכמה וכמה ענינים. כי מאחר שאינן יודעות לקרוא הן עלולות לעשות הרבה טעויות. וכן צריכות הנשים להקפיד שלא יעשו שום רבר על רעת עצמן, אלא ישאלו כל

פרט ופרט לפני שהן עושות, כדי שלא יכנסו לספק איסור. כי הקב"ה ציוה אותנו הרבה פעמים להיזהר בדין המצות ולשמור אותם שלא יחמיצו. ולכן נוהגים הרבה רבנים לברוק את החטים בידיהם ולהביא אותם לבית הטהינה. ולהסתכל בשעת הלישה והעריכה והאפיה ואינם סומכים על שום אחר. (דו) ומי שחס על נפשו משחרל ללוש ולערוך הבצק בעצמו, כי בזה יש חיקון גדול לחטא של זרע לבטלה, כי בעונותינו מועטים האנשים שהם נקיים מעון זה. וזה חיקון כפי שראינו בפרשת וישב פרק ב'.

- 2 -

הדרכה להאופה - שיבער

(רת) דעו כי האופה צריך להיות ירא שמים גדול ואומן גדול, כי הכל חלוי בו. כי הדרכ צריך להיות ברור שאפילו אם האדם משחרל ומקרקק בכל עניני הכשרות שהראגנו, ואם האופה אינו אומן או שהוא דיקן או שאינו בעל נפש, הרי המצות שהוא עושה הם חמץ. ולכן כל מי שרוצה להתעסק במלאכה זו צריך להשחרל בשבעה דברים.

הדבר הראשון הוא שריצפת התנור חתי' חלקה, ולא שיהי' מקום אחר גבוה ומקום אחר נמוך, כדי שאפשר יהיה להניח את המצות ישר, ולא יתקפלו בפנים התנור.

הדבר השני (רט) שיהיו לו רתתים חרושות, האחת בשביל להכניס המצות לתנור, והשניה להוציאה מן התנור אחרי שהיא נאפית. שאם תהיה לו רתח אחת, מאחד שהיא חמה מאד ושורפת כששמים בה את המצה להכניסה לתנור, ובינתיים עד שהוא זו היא יכולה להתמיץ מתוור התמימות של הרתח ובפרט אם הרתח ארוכה והמקום צד שבדאי הוא מתאחר עד שמכניס המצה בתנור וכל רגע נגרם נזק למצה שעליה. ולכן טוב שיהיו לו שתי רתחות. ובפרט אם יקרה ומצה אחת חתמיץ, כגון שתתקפל בפניו וכדומה, (די) לא יוכל עוד להשתמש בגלל זה ברתח זו, וכשלא תהיה לו אחרת הרי יעשה את הכל חמץ, עד שיקנה אחרת או ישאל מאת השכן. ורתח שמשחמש בה בשנה האחרת ואופה מצה בה, (ריא) אי אפשר להשתמש בה למצה א"כ הגעיל אותה קודם.

הדבר השלישי שיתויק חופן של אפר נגרו. ולפני שלוקח את המצה הוא מגלגל הרתח בחוך האפר. ולזה יש שני יחרונות: זה מצנן את הרתח שלא ימלט שלא תהיה חמה, וב' שלא חידבק המצה וחשטהה הנתחה בתנור, כי מתוך שיש אפר מתליקה המצה לתוך התנור.

הדבר הרביעי שיהיה מחבונן יפה בתנור וכשיראה שהוא מוכן יאמר להם להתחיל בעשיית המצות. שאם יעשוה קודם לכן יחמיצו המצות בידיו, ויש להתעסק בהם חמיר שלא יחמיצו. לכן יעשו שהמצות ילכו מן היד לתנור בזו אחר זו. ויראה כמה מצות מכיל התנור וכן יאמר להם שיעשו. וטוב יותר שיהיו מועטים מאשר יהיו מרובים אפילו באחר יותר. (ריב) וזה שמביא את המצות

לתנור ורואה שהאופה עסוק ואינו יכול לקחתה, הוא צריך ללכת ולנענע המצה מיד אחת לשניה, בלי להתעכב רגע. ואסור לו לעמוד לפני התנור או קרוב לו. כי האש היוצא מן התנור עלול להחמיץ את המצה, אע"פ שהוא הולך ומנענעה. הרבד החמישי הוא להחזיק מוכן עצים מבוקעים לפניו ולשים בפניו התנור כפעם בפעם כמה חתיכות, ולא לחכות עד שיהיה הכרח, כי אז אין המצה יכולה להיות כשר כי זה גורם שהמצות יהיו מונחים למטה.

הרבד הששי להשתול ולשים המצות בתוך התנור רחוקות זו מזו (ריג) שאם הן זו על גב זו או רבוקות זו בזו, הרי הן חמץ, כי כל זמן שהם לא אפיות צדיכות להיות נפרדות זו מזו. ואם אירע כך יש להסירם בהקדם כדי שלא יקלקלו את שאר המצות, כי נקרא שיש חמץ ומצה במקום אחד. (ריד) ויש להיזהר שלא להוציא את המצה מתוך התנור אלא אם כן נאפתה יפה יפה, מפני שהיא עלולה להחמיץ בין הוצאה והחזרתה לתנור. ואם עשה כן שהוציאה לפני שנאפתה, אסור לאכול ממצה זו.

הרבד השביעי הוא שאם נחלש חומו של התנור אסור להכניס בו המצנת כי אז אינה נאפית ובחוס זה היא מחמיצה. ומי שעושה מצה של מים אל יצטער אם מבזבז הרבה עצים או שמאכר כל היום בהרלקת התנור פעם שניה. כי אין זה רבד קל. (רטו) ובזמן שהוא מדליק את התנור ירחוץ יפה את אגן הלישה והמערכים והתבניות והסכינים עד שלא תישאר בהם אפילו פיסה קטנה של בצק. וינעד את הסדין וינקוה ויטאטא את כל המקום. ובפרט אגן הלישה שיש להיזהר מאד שתהיה נקיה לגמרי, וביחוד בצדה החיצוני ששם עשויים להירבך הרבה חתיכות קטנות של בצק. וישגיח שלא תשאיר אפילו אחת ולא יסמוך על עברו, אלא הבעל הבית בעצמו ידאג לכך. או שיעמוד ויורה כיצד לעשות. (רטו) ואם אין לו מקום לרחיצת האגן יש למלאותו במים חמים עד למעלה ולהשאיר כך עד שהתנור יהא מוכן ואז יחזור וילוש בו. (ריז) ואם מצה אחת נתנפתה כי לא נקבה יפה או שנגעה אחת בשניה בעורה בלתי אפוייה, הכל חמץ. ויש להוציאה מבין המצות. (ריח) ואם הוא ערב פסח אסור לאוכלה, כפי שכתבנו קודם, שאין לאכול מצה של מים בערב פסח. ומצה זו אינה חמץ וראי, ואין לאוכלה בפסח משום ספק חמץ, וכן בערב פסח לא, כי שמא מצה טובה היא. (ריט) ואחר שגומר הכל ירחץ את האגן יפה יפה, והתבניות והמערכים, וינקה את הסכינים וירתיחם במים עד כמה שאפשר, ואת המים ישפוך במקום מדרון כדי שלא יתאספו במקום אחד ויקמיצו. (רכ) ויחזור ויטאטא יפה את המקום, ואם ימצא חתיכת בצק ישדפנה באש. כי אע"פ שהפקירה לפני שהתחיל ללוש, אע"פ כ אסור לו להחזיקו ברשותו, ואי אפשר לו לשורפו בתנור שיש מצות בתוכו. כל אלו דיני הכשרות אם אדם רוצה לאכול מצה שמורה ומצה של מים, ואי אפשר אחרת. עכרה"ק.

(קמו) טא"ח ס" ת"מ. (קמו"י) ואם תשאלו: תוס' והר"ן ריש פסחים. (קמו) עץ החיים וקרנב חגיגה ולקח טוב. ועי' ראי"ע. (קמת) טא"ח תמת. ועי' חק יעקב ס"ק ז. (קמט) מי"א

פרק לד

חידושי הלכות מהגה"ק מבאטשאטש זצ"ל

(א) אודות שהיות הנחת המצה מן הרחת (באור התנור) אין חשש, כמו שאין חשש אם התנור ארוך הרבה ומוליך הרחת עד לסופו, ומ"מ זריזות להטיל מהרחת הוא טוב, וכן להזהר להגבי' הרחת מע"ג מצות שאינן אפוזיות, ומ"מ בדיעבד אין חוששין (א"א בטשאטש מהד"ת סי' תס"א).
 (ב) פירושי מצה כתבשיל לנזהרים, עכ"פ מהדק העולה באפי' אין חשש קמח, ובצונן אין חשש בפירור, (א"א, תס"ג, וע"ש שהאר"ך).
 (ג) התנור אין לאסור ע"י כפולה גם שיש בה בצק ממש, כי מ"מ בהתנור לא נתחמצה כו', (שם תס"א).

סי' תמט. ועי' חק יעקב. (קג) רש"י. (קנא) טא"ח תנ"ג. (קנב) כל בו. (קנג) חק יעקב ומ"א. (קנד) בני חיי תס"ב. (קנה) עי' סי' תסו. (קנו) סימן תנג. (קנז) רוקח רע"ב (קנח) עיין סימן תסז בפר"ח (קנט) הסכמת השיירי כנה"ג סימן תס"ו ובי"ח סימן תניג. ועיין ש"ע סימן תס"ו ס"ד ובפר"ח שם ומ"א. ועיין גנת ורדים ובספר פני יהושע (קס) מ"א תניג (קסא) רוקח רס"ג ורע"ב (קסב) חק יעקב ומ"א סימן ת"ל בשם רש"ל (קסג) של"ה (קסד) סימן תס"ב (קסה) תשו' הר"ר צבי סימן ק"מ ומהריק"ש וגינת ורדים כלל ד' סימן ס' ודרכי נועם (קסו) דרכי נועם (קסז) פר"ח (קסח) ד"ע. (קסח) טא"ח תסא. (קסט) סי' תנא. (קע) טוא"ח תסב. (קעא) פר"ח תניג (קעב) טוא"ח תסז (קעג) רוקח רצ"ה (קעד) או"ח חניג וחק יעקב (קעה) כנה"ג וחק יעקב. (קעז) הל' קטנות. (קעז) חק יעקב סי' תנא וסדר היום. (קעח) סי' תנה. (קעט) חק יעקב. (קפ) שיירי כנה"ג. (קפא) פר"ח ושיירי וחי"י. (קפב) חק יעקב ושיירי כנה"ג. (קפג) סי' תס. (קפד) מהריק"ש (קפה) מיימוני פ"ב מחלה ופר"ח יו"ד סי' צט וחק יעקב תנו. (קפו) שם בטור. (קפז) פר"ח. (קפח) מהריק"ש ובי"ח ופר"ח ושבלי הלקט (קפט) סימן תניג (קצ) בי"ח שם (קצא) מור"ם חנ"ס (קצב) סי' תנ"ס (קצג) שם ומהריק"ש (קצד) כנה"ג (קצה) ש"ע שם (קצו) בני חיי. ועיין חק יעקב (קצז) חק יעקב. (קצח) של"ה. (קצט) מור"ם שם ושל"ה. ועי' שכנה"ג סי' תנס ובי"ח (ר) סדר היום וכנה"ג סי' תנס וחק יעקב. (רא) פר"ח ת"ס עי' חק יעקב. (רב) מ"א תנ"ט (רג) כל בו (רד) סי' ת"ס ומ"א (רה) עיין חק יעקב (רו) שבלי הלקט וחק יעקב ושיירי סימן ת"ס (רז) נגיד ומצוה ושל"ה (רח) סימן תס"א (רט) של"ה (רי) מ"א תניא (ריא) מ"א שם (ריב) של"ה (ריג) כנה"ג ת"ס (ריד) מור"ם תסא. ועי' חק יעקב. (רטו) חק יעקב תנס. (רטז) מ"א. (ריו) סימן תנס (ריח) מ"א (ריט) סימן חנ"ס (רכ) פר"ח סימן ת"ס (רכא) הראנ"ח ח"ב וכנה"ג

ד) כפי שנחפשט כעת באפיית מצות בבית נחום, ששם שמירה והצלה מכמה מכשולות, וביד המו"צ לומר שלא לאפות בבית אופה זה דק בבית של אופה אחר ע"י טעם כ"ד למיגרד מילחא, או לגרום איזה תיקון כ"ד כדצונו, עי"ז כשחושש על מי מהעוסקים במצות אצל האופה גם שהאופה שכרו להריא על משך זמן והפסידו מה שהי' לפניו להשכיר א"ע במקו"א, מ"מ יכול המו"צ לגזור ע"י טעם כ"ד בחשש שלפניו שלא יעסוק הוא דק אחר יעסוק שם, (שם ת"ס).

ה) ונכון לומר על כל עסק בפ"ע לשם מצת מצוה, או כל העסקים שיעסק בהעיסה או העיסות הוא לשם מצות מצוה (שם סעי' ב').

ו) כל אחד מהעוסקים יאמר בפ"ע לשם מ"מ ול"ש בכך סגנון שמיעה כעונה ואם אמר יאמר שמעשה פלוני הו"ל לשם מצת מצוה אין שייכות בכך על עשייתו, פי' הכי יצא בזה גם על פעולתו (שם), וכוונתו רשומע כעונה עושה שמיעתו כאלו אמר על עיסת האחר לשם מ"מ, ודו"ק).

ז) משמע שבדיעבד גם אם לא אמר בשאיבה ולא בשום עסק (לשם מצ"מ ג"כ יצא ככוונה לחור) ומה דצ"ל שמירה עכ"פ מלישה או טחינה די בכך ככוונת שמירה למצה כו' במצות מצוה א"צ לשמה דוקא דק שמירה בשביל מצוה, ומדת חסידות לומר בפה.

מ"מ בדרך חסידות י"ל אחד כל הפסק שנוי מקום או שיחה, היסח הדעת, או שינה, כבסח"ם, או גיטין שמעכב בכך גם בדיעבד (שם).

ח) אחד שבדקו עד מקום שידם מגעת לנקות כלי לישת מצות ושאר כלים השייכים לזה יש זכות על הנשאר רבוק גם אם נשתהה בצק זמן מדובה, וגם אם הי' ברור שהעסק הדעיסה אינו מועיל להבצק שנרבק בכלים, כי מ"מ אין בזה דק ספק דרבנן שאולי לא נחערב להמצות, וספק שלא יהי' כלל בלא עסק, ועל הכל מצטרף דעת השאלות כידוע (שם תנ"ט).

ט) וכן אודות חשש חמום בידים או מצד המקום אחר שנוהרים עד מקום שידם מגעת יש זכות עפ"י ספיק ספיקא, כי החימוץ שע"י חמום יש בו ג"כ הדרגות רבות לפי רוב החמום ויש בזה ספיקות, וספק אולי לא הי' כלל חימום על הבצק, ועכ"פ כל המצות מעורבות, ע"כ (שם).

י) שמעתי נוהגים ליתן הקמח מהשק להרידה שממנה לאגן לישת המצות (פי' הקרירה היינו הכלי שממנה מערין הקמח לכלי הלישה ונקראת בלשון הפוסקים מייד"ע טעפ"ל) בכף, והוטב בעיני שיש עי"ז מעליותא להרחיק מחימום היד, כי הנותן הקמח א"א לו ליטול ידיו מתחלה עד סוף, ואף שבנותן הקמח ליכא כולי האי חששא דחמימות היד מ"מ יש מעלה בנתינה בכף להתרחק מחשש חמימות כ"ד ומזיעה (שם ס"א).

יא) וצדיכים ליהוד בקמח שלא יהי' צרוד קמח (פי' גוש קמח רבוק יחד) וכן צריך להיות הקמח שלא ברוחק כי עי"ז רוחק הקמח יש קמחים בהמצות שיש עי"ז חשש בבוא מים אל המצות (שם).

יב) בניקוי הידים להעוסקים בעיסה (הלש, העורך, והמרדד, וכיוצא) יש ב'

אפיית המצות השלם

קצה

טעמים חרא לנקות הנדבק בקמטי היד שהוא כבלא עסק שהעסק שבעיסה אינו שייך להנרבק, ועוד בה מעלה לקרר הידים, כי בחמום יש חשש חימוץ תיכף (שם), [ועפ"י] מקום יש בראש להצריך להדחת וניקוי ידים מים צוננים דוקא].
(ג) להפריש חלה מלחם מצה על חמץ או להיפך ונצטרף בסל אחר אפי' נוטה שמותר, כי מה שמנעה התוה"ק (יור"ד ה' חלה) להפריש על שאינו מינו או מחדש על ישן היינו בזמן חיוב חלה בגלגול משא"כ אח"כ, וכפרט אם אחד חשוב יותר ומפריש ממנו על הכל, ומ"מ עצע"ע (שם תנ"ו).

(ד) מים והפשרת שלגים אולי לא מהני בו ביטול ברוב (שם תנ"ה ר').
(טו) תערובות מים שלא לנו שליש, י"ל שהוא רק במצות שאינם למצוה משא"כ של מצוה נכון שיהיו בלא תערובות רק במים שלנו, במדת חסידות (שם).
(טז) גם שלשון הפוסקים להמתין במים שלנו עד עלות השחר, נכון להמתין עד אחר נץ החמה, ולפעמים אין מהשאיבה י"ב שעות רק עד הנץ החמה, ונכון שמוא יהיה י"ב שעות.

(יז) בנהרות שאצל עיר גדולה ויש הרבה צינורות השופכין לחלוחית להנהר כשנכרים עי"ז מי הנהר בגרעון מהנקיות של מים היוצאים ממעיין גם בריחוק מקום יש למנוע מליטול מהנהר מים למצות, אך מה שהנהר אינו נקי מצד עפרורית או ירקות הרגיל בצדי נהרות אין גרעון עי"ו, ושייך מה שכ' בשו"ע שלפעמים מהנהר עדיף ליטול למי מצות (שם תנ"ה א').
(יח) אודות קצירת חטים למצות שמורים שקצת קוצרים בעצמם דוקא, יש זכות דלא דמי לאסא דאוונכרא כי אולי בשדות אין חשש גול כמו ביער, גם התבואה שע"י זריעה אין חשש בה כ"כ, גם במצה ומרור יש מקילים בגול, ע"י שאג"א, (שם תנ"ג ר', וע"ע מש"כ בענין זה בקונטרס השיב ירחם להלן).

(יט) גם שהמ"א ז"ל כ' להקל בחטים שנשכו עכברים, מ"מ אין להקל באין ששים (שם ג').

(כ) אולי כמו שלארבע כיסות שואל ומוכר כסותו כן הוא לאכילת מצה ומרור (שם תע"ב י"ג).

(כא) חומרא שכ' בצל"ח פסחים בגודל שיעור הזתים יש סמיכה על מה שמחמירים לאכול ב' זתים בשעת המוציא מצה ובאפיקומן, ועכ"פ מצוה דאורייתא מקיים לכו"ע במדת חסידות (שם תפ"ו).

ס פ ר

"השיב ורחם"

ליקוט דברי גדולי הפוסקים בעניני אפיית המצות
(אשר העלתה מצודתי)
(ראה קראתיך בשם)
"השיב ורחם"

שבזכות קיום מצות מצה כהלכתה יזכינו מלכינו ויוצרינו לטהר
לכבינו לשוב ולעבדו באמת וישוב וירחם עלינו לקבץ נרחיננו,
במהרה בימינו אמן.

פרק א

שמירה לפני קצירה

א) ז"ל המחבר (או"ח חס"ו ה) דגן שכמחוכר שנתייבש לגמרי וא"צ ליניקה
כמאן דמנח בכרדא דמי, ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים, וכ' במ"ב, היינו
גשמים מרוכין אבל ע"י זליפה מועטת שירד על השכלים לא חיישינן ומותר
אפי' למצת מצוה (מאמר מוד' בשם ר' מנח).

ובשע"ת בשם ת' מעיל צדקה ב' דא"צ לחוש אפילו נתייבשו לגמרי והם
בקליפתן אם לא כשנתרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים והשכלים
לארץ והגשמים מולפין עליהם בחווק וכמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים דמי,
אבל כגשם שאינו חזק כ"ב ואינו אורך זמן גדול אין להחמיר אם לא שאנו
רואים אותם בקועים ותדע שלא הצריכו שימור רק משעת קצירה ולא משעה
שנגמרו במחוכר, ועוד דהרי טל לא מיעצר ונופל בכל יום, בו' ע"ש.

וכ' הח"א (מוכא במ"ב) דמה"ט נוהגין החרדים דזו שקורין שמורה משעת
קצירה קוצרין אותן בעוד שהן לחין קצת.

ובקש"ע קח' א', ב' כהאי לישנא: ע"ב ראוי ונכון לקצור בעוד שיש כהן

קצת מראה ירקות (וע"ע שו"ת אבני נזר סי' תקכ"ט, מהרש"ם ח"ב, ד).

ב) בשו"ת דברי חיים (ח"ב לט) כ' אם לא נקצרו קודם שנתייבשו כדאי לא
מיקרי שימור מה ששמרו בעת שנקצרו ביון דבשעה שבאו לכלל שימור, היינו
היבוש ה"י בהם חשש שנשרו כמים ולא מיקרי שמירה ולכן טוב יותר ליקח
מהחטים דאשתקד שלא נמצאו מחומצים רק מעט מועיר ולא ידעינן בהו חשש
ממים, עכ"ל.

וכע"ז כ' ג"כ בשו"ת מהר"ם שי"ק (רי"ז), וסיים בזה"ל ואפי' בדיעבד נ' דאם ידוע שנחייבשו כבר שהם כחלושים וכקצורים ואם לא קצרם עד אח"כ לא חשיבי כחטים שמורים משעת קצירה כיון דיבשו בקצירה ובע"י שמירה.

פרק ב

איכות מצות שמורה

(א) בשו"ת משיב דבר (להג' הנצי"ב) כ' בס"ל, ל' רדי שישחרל לשמור כפי יכולתו וכפי מה שאפשר לו ע"צ היותר טוב, מיהו בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד כא) כ' דצריך לזוהר גם מדבר שאינו מצוי, ע"ש.

(ב) בשו"ת חת"ס (קכ"ח) הקצירה שרי ע"י גוי, אפילו רוצה שיהי' לשמה רק שצריך ישראל שיהי' עומד ע"ג, והאריך בנועם סברחו בטוטו"ר, ע"ש והפמ"ג כ' (ח"ס) דאם אפשר יקצרו הישראלים לשמה, וע"ע שר"ת מער' חומ"צ (סי' י' ס"ק כ'), וזכרון יהודה (קי"ט).

(ג) וכן בטחינה עי' ט"ז (ח"ס א) דמותר לעשותה ע"י גוי, ע"ש הטעם. וכן הסכימו האחרונים דלשם, ע"ש.

(ד) בשו"ת שור"מ (מה"ח ח"ד קפ"ב, מהת"ל ח"א קס"ו) דבשמורה של מצוח לא מהני ספק, רוב, וששים, שיהא בכלל שימור, אלא צריך שיהא שימור ברורה, וכ"ה במהר"ם מובא במ"א חס"ו, וכ"כ בבית מאיר חס"ו ס"ד, חס"ו ס"א, וכ"ד מהר"ם שיק (סי' קכ"ה, רי"ז, רל"ד), וכ"כ בשו"ת מהר"ש ענגעל ז"ל (ח"ה צא), מנ"ת מצוה י' ב, שו"ת עזרת ישראל, שו"ת מהרש"ם ח"א נ"ג, ערוה"ב (קל"ו), וזכרון יהודה (קי"ט), ושם קכ"ב, ועי' מ"א חס"ו סק"ט, וע"ע שו"ת עמודי אור סי' טו, ח"י תנ"ה סקט"ו, באה"ט ח"ס, שע"ת תנ"ה ט', ב"מ חס"ו ס"ד. וע"ע שערי דיעה קפ"א. מנחת משה דף ט', או' יד, בית שלמה סי' צ"ד.

(ה) הזהיר במצה שמורה משעת קצירה ורוצה לשוב מדרכו ע"י שע"ת (תנ"ג ת) דתלוי ברבבחתא, דעת הפר"ח (סי' תצ"ו במנהגי איסור ס"א) דאינו אפילו סייג אלא מילחא יחירא, וע"כ אם רוצה לשנות דרכו בשאר ימי הפסח חוץ מלילה ראשונה א"צ חזרה, ע"כ, ודעת נחפה בכסף, והסכים עמו הברכ"י (שם) דצריך חזרה, וכ"כ בס' לב תיים, ורו"ח עי' שר"ת חומ"צ סי' ר' או' טו ומעדנ"ש ק"ח ג, או"ח (החדש) תנג, טו, ע"ש. מיהו סגי בחרטה, ע"ש. [ודין זה הוא יסוד גדול לכה"ח כולה בשאר ענינים כזו, ודו"ק], וסיים בשע"ת רכל מי שרוצה לנהוג פרישות בתומרות אלו או כיוצא בהם יש לו להתנות בפירוש שאינו מקבל עליו לנהוג כן חמיר רק בפעם הזאת דזמנין דמחרמי דלא אפשר לי למיעבד הכי ואחי לקלקולי, ע"כ, וע"ע שו"ת מהרש"ג נו, ב.

(ו) והנהיר במשעת קצירה א"צ לפרוש מהכלים של אינו נוהר, וכ"ש

רמותרין להטמין בתנור אחר, (זכ"א תמ"ו בשם שלחן גבוה, ובשם האורחת יושר. מערנ"ש שם).

ז) בשע"ת (שם טז) בשם מח"ב חס' רבארץ הצבי (א"י) רבים נהגו כי כל המצה של פסח תהי' משעת קצירה, ובשו"ת רב"י יוסף סי' מ"ה כ' שיש נוהגין שכל המצה שאוכל בפסח תהי' מחיטים שמורים משעת קצירה ואין בזה לא משום יוהרא, ולא משום מחלוקת, ולא משום לא תתגודדו.

ובמעשה רב מהגר"א (סי' קפ"ו) החמיר לכל הפסח שיהיו החטים נשמרים משעת קצירה וזה הוי כמו אתחזק איסורא, שמא ירד מים עליהם אחר גמר יובש, וכ"נ בח"א (קכ"ח ל). וכ"כ בכרכ"י בשם שו"ת שערי ישועה למהר"י זי"ן.

ועי' פמ"ג ראפילו בשעהר"ח טוב יותר ליקח קמח שיפון או של שיכולת שועל למצות, מקמח חטים משוק, מוכא בכה"ל שם.

ז) בענין שילוח הקמח ממקום למקום אי מהני חותם בתוך חותם עי' שר"ח מע' חומ"צ סי' יא, נו"ב מ"ת א"ח סו, צ"צ החרש נה, שו"ת מהר"ם שיי"ק (רל"ד, רמא), זכרון יהודה (קל"ח), ברכת משה ר, פתיחה רע"ת יוד"ד ה.

ח) בשו"ת זכרון יהודה (מהר"ק קי"ט) בשם רב גרול רומנו, ששמע שחסידים הראשונים היו עוקרים בידים השיכלי חטים עם עיקריהם שהיו משמרים שלא יניף עליהם ברזל, ומי ימלל גדול קרושת רז"ל, ע"כ.

ט) בענין חטים משומרים שקבלו ריח דומפ"פ גערוריך מסתפק בשו"ת זכרון יהודה (שם) לאוסרם מטעם זה א"לי ואנוהו, [ובעיקר הרין עי' סוכה לו, וברש"י שם, ומחבר ש"ע תרמ"ח טו, ובב"ח שם], וע"ע שו"ת ערה"ב שם.

י) חטים המונחים במקום שיש לחוש ששכיה עכברים לא הוי בכלל משומרים (מהר"ם שיי"ק או"ח קכ"ה), רכשם שאם מונחים במקום חשש נפילת גשמים אם אינם יודעים אם נפל עליהם מים לא הוי בכלל שמירה ה"נ במקום ריש לחוש להשתנות עכברים לא הוי בכלל שימור, ולא נקראים חטים משומרים, ע"כ.

ומטעם זה יצא המהר"ם שיי"ק לאסור במכ"ש שק חטים שנמצא עלי' כתם רמוכה כאילו השתינו עליו העכברים, וע"ע שו"ת זכרון יהודה קל.

יא) עני המדקדק במצות להיות מן המהדרין לאכול שמירה או שאר זהירות בשמירתן ואפיתן, והוא כידוע ביוקר מקמח פשוט, אם העני בר אוריין ומקפיד לאכול שמורה, או שאכל שנה ראשונה והוי כנדר צריכין ליתן לו (פת"ש תכ"ט, ומ"ש שהי נדר עמ"ש לעיל או' ה).

יב) חטים הנישוכים מעכברים ונטחנו ואיכא ששים כנגדן, או נמצאו בו גללי עכברים, עי' שע"ת תס"ו יב, זכ"א ח"ג, קיא שו"ת כתב סופר או"ח פח, ושו"ת הרי בשמים מהד"ת ר"ג, שר"ח חומ"צ סי' י', או ז'.

יג) נחערב מצה שאינה משומרת או שלשה חשו"ק בין מצות משומרות אי שייך ביי ביטול, יש תקנה להאכיל אחת לאחרים אפילו במידו ואנו תולין שהאינה משומרת נאכלה כיון שהיתירא הוא אין כאן חשש מבטל איסור

אפיית המצות השלם

קצת

לכתחילה ויכול לאכול כזית ממצה אחת ולברך עלי' וא"צ לאכול שנים שנים כו', שו"ת בנין עולם סי' כח, (וע"ע בהפוסקים שציינתי לעיל או' ד, אם דין זה מתאים גם עפ"י דבריהם שם), וכע"ז בשו"ת יד יצחק (ח"ב יד) דאם טחנו חטים שמורים בדיחיים שטחנו קודם פשוטים ונשאר מהקמח ונתערב עכשיו, כיון שיש ששים נגר הפשוט יש על הקמח דין שמורה, וכ"ה בשו"ת מחזה אברהם (סי' ק"ח) ע"ש.

יד) בענין חתיכות בצק הנמצא ברופני הריחיים שנעשו מתום הטחינה וזיעתה עמ"ש בנשמ"א שאלה כב.

טו) וענין בצק המתהווה מזיע עורר טעם גדול להחמיר בטחינת רחיים של מכונה עי' שו"ת ד"ח ח"ב לה, אבני נזר שס"ט, מנחת אלעזר ח"ג ע"ה, ועי' שע"ת תנ"ג סק"ח, ועוד.

טז) שינוי מראה בחטים אפילו הגדלים בשרה אחר אי"ז דיעותא, דע"ת תס"ז ג, בשם הגה"ק מבאטשאטש, ובפמ"ג כ' אם נשחנו מראיהם, אם אין אחרים בקל י"ל דשרי (מש"ז תס"ז ה, בסופו).

מיהו בשנה שרבו בה גשמים דין התבואה כחטים שבאו בספינה, דבעינן שלא נשחנו מראיתן (דע"ת שם).

יז) כ' בפסקי תוס' שלא לקצור אלא בשעה שהשמש זורחת.

ועי' נש"א (כלל קס"ו א) בשם הגר"א מירושלמי (פ"ב דפסחים ה"א) דער חצות היום לחלוותי הטל קיים אף שנמס בר' שעות.

וכ' ברע"ת תס"ז ה, ולכן יש לזוהר בקצירת חטים לשמורה שלא לקצור ער חצות היום, אלא לאחר חצות ע"ש.

פרק ג

חטים למצות

(תוספת טעמים על ביאור המבואר בפוסקים להדיא)

א) במהרי"ל (וי"ה מצות) כ' הטעם שבחרו העולם בחטים משום דלא מישחמיט שום תנא למינקט בלישני' אלא חטים.

ב) וברע"ת (תנ"ג א) כ' דיש להוסיף טעם עפ"י המ"א סק"ה וח"י סק"י ב דשעורה ממהרת להחמיץ יותר מחטה, והח"י הוסיף עוד להחמיר דגם להשהותם בבית אסור דממהרים להחמיץ יותר מחטים.

ובזכ"ל"א (תנ"ג) הביא מס' עם לעזו שצריך לברור החטים שלא יהיו בהם גרעיני שעורים מפני שממהרים להחמיץ וי"ל דמהאי טעמא המנהג ליקח רק חטים עכ"ל.

וכ"כ בלקט יושר (דף עב) דצריכין לברר השעורים ושכולת שועל מן החטים כי באים בקל לירי חימוץ, וראיתי בויג"מ שהעיר כי בעיקר הטעם ליקח

ולברור מה"ט מין חטים כבר חידש בתפא"י פסחים פ"ב כו. והביא שם עוד מדברי חיים לפסח (דרוש ב) ששעורים הם היותר מוגשמים משאר המינים וכערך התומר לצורה, ע"כ. עו"ש דבש"ך עה"ת פ' עקב (ד"ה עוד ואכלת), שהחטה אינה מסורה ביד שר אלא ביד הקב"ה כמ"ש בזה"ק, ע"כ [וטעם זה מתאים לטעם שכ' החיד"א בנטילת ד' מינים בחג הסוכות שאינם מסורים ביד שר אלא ביד השי"ת].

(ג) ואשים חלקינו עמהם לתת טעם לשבח למנהג ישראל ליקח חטים, לפמ"ד בש"ס (ברכות מ., סנהדרין ע.) ר' יהודה אומר עץ הדעת חטה היתה, וכ' בדפ"ק (מ"ע י' חלק המחשבה או' ב') שמצות מצה באה לתקן חטא עץ הדעת, ע"ש. (ד) ועוד י"ל דמצינו בנביאים ובש"ס שלא היו משתמשים כלל בשעורים למאכל אדם, ומקרא מלא הוא (מלכים א, ה.) השעורים והחבן לסוסים ולרכש, וכן מצינו בדחז"ל (פסחים ג:) דכשומר יחנן חקוקאה שעורים נעשו יפוח אמרו ל"י צא וקשר לסוסים ולחמורים. וכן במדרש (בראשית פ' כו, פ"ז) צורך לחטין יותר מן השעורים, וכמו"כ מצינו בכ"מ שעיקר הברכה בא"י היתה בחטים דוקא ומסתמא מטעם שזמה היתה עיקר חיותם, לדוגמא בימי ר"ש בן שטח היו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים, (תענית כג.), חטים מוציאות גלוסקאות כמלא פסת יד, (ספרי האינו לב, יב) עתידה כל חטה להיות כשתי כליות של שור הגדול משקל י"ד ליטרין בציפורי (שם וכתובות קיא:), עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש ההרים (כתובות קיא:), וע"ע בפ"י מהר"י קרא יחזקאל כו, יז, בזה"ל חטים מעילים שאין כמותם בכל העולם וגדלים במקום אחד בא"י ששמו מינית, ע"כ.

(ה) ועוד י"ל דאולי חטים מצויים בכמות יותר משאר מיני דגן וכדאיחא במדרש (קהלת פ' א, פכ"ג) דאלף מינין אית בחטה.

פרק ד

חטים מבוקעות, מצומחות, תערובות שומים ובצלמים - פירושים ודינים

אין צורך להאריך ולהרחיב הדיבור בדברים הללו שאין מצויים כעת כמעט, וע"כ יהיו דברי מועטים, בעצם הדין, ולרבות ציונים להפוסקים הנושאים בדינים האלו, דין מבוקעות מבואר בסי' תס"ז ו, ובאחרונים, - ומצומחות תנ"ג ג, ברמ"א ואחרונים.

מבוקעות

(א) כ' הג' מהרש"ם (תס"ז ו') דמבוקעות אינו הצימות שבראש החטה אלא ביקוע ממש הנראה לעין בכל חטה, אלא שע"י ריכוך וניפוח מתבקעת החטה יותר מההרגל, וע"י בשו"ת מהרש"ם (ח"א קס"ו, ח"ב ד') דכן נמי בנראה בה

סדק שלא כהרגיל, ואין חילוק באיזה צד יש הבקוע אלא כל ביקוע שניכר לעין הרואה שזה ע"י ריכוך אסור.

(ב) נחטים מבוקעות יתכן שאחר ביקוען יתייבשו, וכל יהיו ניכרין, (ע"י היטב בשו"מ מהר"ק ח"ג פ"ז, מהר"ל ח"א קס"ז, ע"ש) ואינו חמץ ודאי (שם), מיהו בשו"ת השיב משה (סי' יח) כ' דנתבקע ודאי חמץ רק בנתבקע ע"י רישה אין לחוש וניכר.

(ג) עו"ש דביקוע היא הכנה לצמיחה.

(ד) ע"י בש"ע תסו ו, ואחרונים דביקוע בא ע"י לחלוחית [של גשמים או ד"א]. וע"ע מה שאכתוב בסמוך לרינא.

(ה) ואם נעשה ע"י מאשין, ע"י ענף ד (וד"ז מצוי מאד מאד).

ענף ב

מצומחות

(א) הם הנקראים אויסגעוואקסען ונעשה מלחלוחית הארץ, והוא חמץ גמור (מ"ב תנ"ג יז, השיב משה סי' יח).

ובכל בו סי' מ"ח כ' ח"ל כ' הרב ועל הרגן צמח מלחלוחית הארץ אומר הר"י שזהו חמץ והיינו דאמרי' פ' כל שעה דאחמיץ במחובר, שפעמים שהחמיץ בא בעוד שהתבואה מחוברת מחמת רוב גשמים שיורדין בעת הקציר, בעת הקציר, ופעמים שבא בתלוש ואם ימצא אותו מעורב יכרוד אותו יפה שיהא ששים מאתו שלא צמח, ע"כ.

(ב) וכו' הגרש"ז (מובא בשעה"צ שם) דמה"ט רוב בני ישראל אופין מצה קודם פסח דרוב רגן מצוי בהם קצת מצומחים, ויש פוסקים דקמח בקמח מיקרי יבש ביבש וחתור וניעור, ע"כ.

(ג) וע"י שד"ח (מע' חומ"צ סי' י' ד) דבחטים המצומחים לא יתכן שאחר שיתייבשו כל יהיו ניכרים שמצומחים המה, כמבוקעות (לעיל), אלא לעולם ניכרים המה, וכ"כ בש"ע הגרש"ז תנ"ג יא, וכן כ' בשו"ת דברי מרדכי סי' מב, (ד) ועכשיו נציין המ"מ לעיין בהם דין ביטול מבוקעות ומצומחות, ודין

בריקתן.

עיין בש"ע הגר"ז, ומ"ב וכל אחרונים תנ"ג, ותס"ז (הנ"ל), ט"ז תמ"ז סק"ה, מ"א סקמ"ה, ח"י שם, נשמת אדם סי' חי, שלחן גבוה ס"ק חי, בית דוד סי' רמ"א, וזל"א דף קי"ד, ע"א, דברי מרדכי סי' מא, שו"ת בנין ציון סי' ה, שו"ת רמ"ץ סי' לו, עמודי אור סי' ט"ו, שו"ת השיב משה סי' יח, מנחת פתים סי' תנג, אבני נזר ש"ג, שו"ת חת"ס קל"ו, שו"ת שאילת שלום מהר"ת קפ"ו, שו"ת שו"מ מהר"ת ח"ר קפ"ב מהר"ג א"ז יז, עטרת חכמים סי' ה, כתבי הד"ק מובא ברע"ת שם, פמ"ג מש"ז תס"ז, יח, יד יהודה ה' שחיטה בהשמטות קנא, ובה' תערוכות סי' ק"ע סק"א, מנחת ש"י סי' ב, בשם הג' מליסא, חסל"א, שו"ת שם ארי' או"ח י', דברי חיים ח"ב לט, מעיל צדקה סי' ס"ט, יוסף רעת יור"ד

אפיית המצות השלם

של"א ק"ה, שו"ת מהרש"ם ח"ב ה, דע"ת חס"ז ה, חשב"ץ, ח"א קצ"ט, שו"ת פינות הביית יח, יט, שאילת שלום, מהר"ח צב, טז, משיב דבר סי' כח, מהר"ם ש"ק ר"ל, מנחת ש"י סי' א, פר"ח, נהר שלום שם, ושד"ח מע' חומ"צ סי' י' אר' ה, ה, מעדנ"ש, בריית אכרהם ל"ו.

ענף ג

בצלים - או שומים - או זרעונים בחטים

(א) הנו למותר הכפל שגם דין זה בטל בינינו שאין מוצאים גם כאלפי אלפים קילוא חטים, שום (קנאבע"ל) או בצל (ציבעל"ע) אחד, דו"ז נשתנה בדורותינו לזנבה וגרמא דדין מהגדלת חכמת הטכניקה במקצוע של עבודת השדה מריש הקצויה עד מלאות השקים בחבואה, וגם לרבות דרך הסחרים בימינו שמזרזים לזרז כל סחורתם הנמכר לאחרים בסדר דרגה היותר יפה ונעלה כדי שיקפצו עלה זביני, וע"כ זהירים חרזים שלא יתערב מין בשאינו מינו אולם לפטור בלא כלום לאו אורח ארעא הוא, וע"כ אצ"ן דברי הפוסקים בזה (וגם מטעם דמצונו בצלים ושומים בחטים שחששו חז"ל בכמ"ק שמא יחזור דבר לקלולו, גיטין ח. ביצה ד: ועוד) וכוה אסתגר.

(ב) החש"ש (מבואר בדברי הפוסקים) משום מי פירות, וגרע יותר, החדים הם ואולי אית להו דין מלח, ע"י סי' חס"ב, ובאחרונים שם, וע"ע בשו"ת בית אפרים סי' מ' (מבוא בקיצור בשע"ת שם), וע"ע שו"ת חת"ס או"ח קכ"ו, קכ"ט באמצע התשובה, שו"ת חס"א או"ח סי' מו, שו"ת רמ"ץ לה, שו"ת דברי חיים ח"ב לה, שו"ת בית שלמה (סקאלע) צד, שו"ת מהרש"ם ח"ו מא, וח"ז נו, האלף לך שלמה רע"ה, רצ"ג, שו"מ מהר"ח ח"ג פ"ב, תפארת יוסף לב, ישועות יעקב חס"ב בראשו, שו"ת חשק שלמה סי' ד, מהר"ם מינ"ץ, דע"ת תנג, חס"ב, שד"ח שם או"ו, שער דיעה כ"ה, מנחת משה רף ט, או"י, ומעני"ש.

ענף ד

חטים שנשברו, נסדקו, נלקו ע"י מאשיין (מבונה):

(א) לעומת חששות הנ"ל נתרבה בימינו השבורות וסדוקות ע"י הכאת מכונה של דשה, וכוה"ו עיקר הבדיקה והביררה נעשית בשביליהם כי דבר אחר אין מצוי בהם (כנ"ל) אולם כאשר הצצתי בדברי הפוסקים ראיתי לבם פונה מלחשש איזה חששא כל מהו בהם, ואעתיק דבריהם להבנת הדברים כדבעי, וחתרבה הדעת בעזה"י.

(ב) בשאיית שלום מהר"ת סי' יד, כי בדבר החטים הנידושים ע"י מכונות אשר כח הכאת המכונה מחסר קצת מהחטים וקצתם חסר מעט בראשם החד ג"כ יפה כי כבודו (וזכונתו להשואל) דאין להחזיק ריעותא מסתמא לחוש להן לנתבעק

ותולין במצוי בנח המאשיין ואין לפקפק בזה כלל כו' אלא דבכל כיוצא בזה אמרו הכל לפי ראות כו' ע"כ.

(ג) ומי לנו גדול מרבינו משה איש אלקים שכ' בשו"ת השיב משה סי' חי, דאם נסדקה מהדישה אין לחוש וניכר הוא.

(ד) וכמו"כ דן להתיר בשו"ת אורי וישעי בסי' ה, מטעם דאין מחזיקין איסורא.

(ה) ועי' ש"ח שם או' ה' בסופו דן להתיר וסיים לשונו וביחד דקשה להשיג חטים אזורים שמה דאי דיש להתיר חטים הללו בלי שום חשש כלל, ע"כ.

(ו) ודבריהם מובאים גם במערני"ש ק"ח יג, או"ח (החדש) תני"ג יא, ומשמע שמסכימים להם לדינא.

(ז) ועי' הגהות הגה"ק מסטראפקוב זי"ע (בסוף דברי שלום) שכ' בזה"ל לפי שכתב לעיל (הכוונה על המערני"ש) בשם הגי' מהרש"ם דאין להקל חטים שלא נבדקו ואסור הקצח הנטחן בלא בדיקה גם בדיעבר סותר מה שמביא כאן (להתיר בנחסר קצת ע"י הכאת המכונה) דמה חילוק אם אינו בודק חטים שיכול לבדוקם, או חטים שאינו יכול לבדוקם, עכ"ל"ק.

ענף ה

חטים מן החדש

(א) בשו"ת שאילת שלום מהר"ת קפ"ג, כ' דאסור ליקח למצות של פסח מחטים שלא נש"שו קודם לעומר של אשתקד כדי שלא יהי' ח"ו מצוה הבאה בעבירה כיון דריב המון יוצאין בהם גם ידי חובת מצה' בלילה הראשונה, כי ההיתר של חדש בזה"ז בחו"ל הוא פורח באויר, ורוב הראשונים סוברים דאסור מה"ת ולכן יש לזהר עכ"פ למצת מצוה ע"כ, מובא בשו"ת חומ"צ סי' י' ט"ו ועע"ש סי' ט, יד, וע"ע שו"ת במע' חדש, ואו"ח החדש תני"ג יב, מעדני שמואל ק"ח או' ו'.

פרק ה

קטניות במסח

(א) עי' ש"ע תני"ג א, דאין יוצאין ידי חובת מצה באורו ושאר מיני קטניות, וה"ה שאינם באים לידי חימוץ מעיקר הדין, וכ' הרמ"א דיש אוסרים, והמנהג כאשכנז להחמיר ואין לשנות [ואפילו באחרון של פסח, הגר"ו], ומ"מ בנפלו לתוך תבשיל וישו עכ"פ רוב היתר אין אוסרים (חק יעקב מ"ב). ומותר בהנזות; ומה"ט מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם אפילו לתתו

אותם ונקודם במים, דלא נהגו איסורא אלא באכילה ולא בהנאה (רמ"א, ומ"ב), וא"צ נדקדק לתלות הנר של שמן במקום רחוק מן השלתן משום תששא שמא ינטף על המאכל דאפילו ניטף אין לאסור דבכגון זה לא נהגו להחמיר (שם), וכן מותר יהיה שהותם בבית (רמ"א) אפילו נפלו עליהם מים דבשאר תבואה כה"ג אסור, והא מותר דלא קבלו עלייהו רק לאסור אכילתן (מ"ב).

ב) וטעמו של איסור מבואר בראשונים שמהם נובע מקור מנהג זה, והם הגמיי" פ"ה בשם סמ"ק, ומרדכי פ' כל שעה משמו, מובא בב"י, וט"ז, ח"א, גר"ז, ס"ב ושי"א, ותוכח"ד דאיסור קטניות ד' טעמים יש בה, טעם ראשון משום דלפעמים תבואה מעורבת במיני קטניות וא"א לברר יפה ואחי לידי תימורן כשיאפנו או יבשלם.

וטעם שני שכמה פעמים טוחנים האורז ושאר מיני קטניות לקמת וכמה פעמים אופין ג"כ מהם לתם ואיכא הדיוטים ועמי הארץ טובא שלא יבחינו בין קמת זה לקמת של מיני דגן, ובין פת לפת של מיני דגן ואחי לאקולי גם בפת וקמת על מיני דגן, לפיכך התמירו עליהם לאסור כל פת וכל חבשיל [ואפילו לבשל אורז וקטניות שלימות ג"כ אסרו משום לא פלוג, וגם משום תערובות מיני דגן, ח"א, מ"ב] ע"כ, וכן התרדל נוהגין בו איסור קטניות (רמ"א חס"ד).

וטעם שלישי כ' רבינו מנחם שיש מיני חטים (עי' לעיל פ"ג, ה') שבשנה שאינה נתיקונה משתנות ונראות כמיני זרעונים, וע"כ אסרו כל מיני זרעונים כי היכי דלא ליחי למיטעי ולמשרי גם חטים (ב"ה) ע"ש שהאר"ך. ומנאאתי טעם רביעי בקדוש, בנשמת אדם סי' כ', כתב דהוי מידי דמדגן, והביאו נ"כ ביד אהרן סוף סי' טז.

הר' בידני טך ארבעה חששות שאודותם נאסר הקטניות (וע"ע בסמוך בדין תפוחי זדמה).

ג) וכ' בח"א (קכ"ז א) דנהגו כל תפוצות הגולה האשכנזים, וכן במדינות פולין יגמם הם נחשבים מבני האשכנזים לאסור.

ד) וכעיי"ז כ' החיד"א (בטוב עין) דבאשכנז ופולין שקיבלו עליהם כמה מאות שנים תומרא זו קצת גדולי ישראל אין להקל להם והמקיל הוא פורץ גדר (שע"ת א, ע"י או"ט' בסמוך).

ה) במקום אחד עמדו קצת מהחכמים שרצו לפרוץ בזה (עי' בסמוך או"ת, ותבין) ויא' עלתה בידם לפי שתכמי הדור מגדולי אשכנז תרדו לקראתם ועמדו בפרץ וקיימו דברי תכמים והתליטו האיסור במדינות אלו, ואין ללמד ממקומות שנוהגים היתר מאז ומקדם שלא נתפשטה ביניהם גזירת הגדולים ותקנתם בזה, וכמו בגזירה שלא לישא ב' נשים וכיוצא (שע"ת א).

ו) ואל יאמר אדם כיון שאין אסור מדאורייתא אין לחוש דכל דגזרו רבנן העובר עליו חייב מיתה ועובר על לא חסור, וגם אם באיזה מקום תולין בתכם להקל שר' דיבר הנביא ות"ו לשמע אליו, ע"ש (דרשות מהרי"ל וליקוטי, מועתק בתשובה מאהבה ח"ב רנט ובשע"ת, כה"ת, דע"ת), ובערוה"ש (תנ"ג ד) כ' ואיסור זה כיון שקבלו אבותינו משום גדר מדין תורה אסור לנו לבטל,

והמפקקים הזמקילים בזה מעדיין על עצמן שאין בהם יראת שמים ויראת חטא ואין בקיאין בדרכי התורה.
 ז) עי' שו"ת חת"ס שהאר"ך כמנהג זה והזהיר מאד לכלי להקל ח"ו, ושאין כידניו כח לוותר דאיסור זה נחקק רק על אשכנז ושם נתפשטה, ועוד כמה טעמים.

ח) ועי' בדרשות חת"ס כך כ' דף רמ"ג דרשו (של איסור) פתוח מרכותינו בעלי חס' כמכואר במרדכי פסחים שרבינו כרוך, ומהר"ש מאייבר"א אסרום משום גזירה, ומהר"י מקור"ל בסמ"ק, ורבינו פרץ כהג' סמ"ק, ונתפשט ככל ארץ אשכנז ואחרוני הראשונים המה מהר"ל, ומהר"ו, ותה"ד סייעו על ידם ובא רמ"א וקבעו בש"ע ונתקבל בין כל בני אשכנז, והוה דינו כנתפשט בכל ישראל.

דברי החת"ס פונים למה שיצאו מקצת רבנים במדינת אשכנז לפרוץ גדרן של ראשונים והתירו קטניות כפסח, והרפסו דבריהם בעלה א, בלשון אשכנז ככתב שלהם, ואח"כ הרפסו ע"ז ספר מיוחד וכן אודות שאר התירים, שם הספר דברי אגרת, וזה נוסח שער הספר, "דברי אגרת מאת המחבר שו"ת דברי מנחם ה"ה הרב וגאון מוהר"ר מעטל שטיינהארט קונסיסטוריא לראטה, ואב"ד במלכות וועטטפאלען, על אודות איוה התירים ותקנות אשר יסרו החכמים הרבנים אנש' קונסיסטוריום במדינת וועטטפאלען יע"א.

והעומדים בפרץ מהידועים הגאון ד"א פלעקלעש זצ"ל בשו"ת תשובה מאהבה ח"כ רנ"ט הכה על קרקים, והגאון ר' אברהם טיקטין ז"ל אב"ד גלוגא, וכרעסלי מו"ס פתח הבית, הוא השואל (בשו"ת חת"ס שם) ומבקש מהחת"ס למחות נמרצות בפומבי בקרב כל ישראל נגד פירצת התרת קטניות, והבטיח לו לדרוש בשבז הגדול, ע"ש. גם הגאון דק"ק פיורדא, והגאון מליסא מחו להו מאה עוכלי ויעוכלי, כמכואר בדרשות חת"ס, ע"ש, ועל עוכרא זו רמו בשע"ת א, (מובא לעיל או' ה) במלין קצרים.

ט) ובמוד וקציעה (תנג, להריעב"ץ) כ' שהוא חומרא דאתי לידי קולא, ומכשול, שצריכים לאפות להם מצה הרבה ובפרטות העניים כדי לכלכל ביתם כלחם לפי ז'טף, ואין נוהרים בעיסה כראוי, וכ' שם שאביו הח"צ הי' מצטער מאד על חונורא זו, וכל חג המצות הי' מתרעם ואומר אי איישר חילי אבטליני' למנהג גרוע הלו שהיא חומרא דאתי לידי קולא.

וע"ז כ' החיד"א מה שהבאתי לעיל או' ד, והוסיף דגם הגאון חכ"צ אשר הי' מצטער יקים ל' דהי' גורם לבא לאיסור חמץ לא הקיל ח"ו במה שקיבלו כל גלילות ההם (אשכנז) וגדולי ישראל מאד רבים ועצומים מאד שהיו מחויקים כחומרא זו, רק אמר אי איישר חילי אבטליני'.

וע"ע יטו"מ מהר"ת ח"צ קכ"ח, חסל"א מג, מאמר מרדכי לב, מהריא"ז ענועל עא, זועפת ראם ב, שהחמירו מאד בדין קטניות בפסח.
 י) וע"ש בחת"ס דגם במקום שהתירו מאיזה טעם מ"מ יהר ליתנם במים רוחצין, דמו: שאפשר לתקן מתקנין (מובא גם במ"כ וכ"כ בשם הח"א).

אפיית המצות השלם

(א) ובירור הענין אם היתה תקנה או מנהג ע"ע בשו"ת מהר"ם שיי"ק יור"ד רט"ו ה, ושו"ת דברי מלכיאל ח"א כח, או' טו, ועי' שבילי דוד יור"ד קי"ב, ב, ד: דורי מלכיאל כח.

(ב) וע" ט"ז דדבר שגידולו בשרביטין דומה לגידול קטניות (עמ"ש בדין קאו"ע בסוג'ך) והוא בכלל האיסור, וזה לשון הגר"ו סעי' ד, ולא נתגו איסור אלא במיני קטניות שהתבשיל הנעשה מהם מתחלף בתבשיל הנעשה ממיני דגן שהם דומים זה לזה, ששניהם נקראים מעשה קצירה ולכן אסרו זה בשביל זה, אבל מיני זרעים כגון השבת שקורין עני"ש, והכסבר שקורין אליינדר, חרע אקלייז"א וזיצא בהם משאר מיני זרעוני גינה אין נהגין בהם איסור, חוץ מן החרדל לפי שגידולו הוא בשרביטין הרי הוא דומה לגידול מיני קטניות ונאסר בכללם וחרין מן הכמון הנמכר בחנות שקורין קראם קימע"ל שמביאין אותו לכאן ממדינות אחרות וגרעיניו דומה לדגן ולכך מחמירין בו כמו שמחמירין בכל מיני קטניות, אבל מין כמו"ן שקורין פעלד קימע"ל שאין צורחו דומה לדגן אין מחמירין בו כלל וכן כל מיני ירקות אין מחמירין בהם הועיל ואינן דומין כלל לדגן עכ"ל.

התירו בשעת הדחק

(ג) כ' בח"א (קכ"ו א) דבשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול אלא בדוחק גדול מותר לבשל קטניות ושאר דב"מ ומ"מ כל מה דאפשר ליהור מאורו (רי"י"ו) ודחון (ורעצק"י) שקורין טאטארקי יזהר מהם כי הם דומין יותר לה' מינים.

ושם (אות ו) הוסיף דדברים הללו (וחד מנהגן איסור קטניות) שהוא מנהג אבותינו מוזר לצורך גדול, או לחולה אפי' אב"ס, או לצורך תינוק אם צריכים הרבה לכך.

ועי' נמ"ב שהעיר מד' חת"ס הנ"ל דאפילו במקום היתר מ"מ יחלטנו לכתחילה ברותחין.

(ג) עי' בשו"ת חת"ס (או"ח קכ"א) שהתיר בשנת רעבון לאפות מצות מקטניות כגון טירקיש"ע ווי"ק, ובלבד שיאפו אותם עבות שהיה' ניכר שאינם יוצאים בו תובת מצה, וגם יהיו זהירים שלא יתערב בו מתחלה ועד סוף מעט קמח.

(ד) ובשו"ת מהר"ם שיי"ק (רמ"א) התיר ג"כ לחשאב"ס לאכול פת קטניות מקמח תירוז.

(טו) ובשו"ת מלמד להועיל (ד"ח) התיר עפ"י יסוד זה לחולה שנצטננו לו בני מעיו ויפואתו לאכול אורז, יחלטם במים רותחים וראכלם.

(טז) ונפ' שערי רחמים (להגר"א) כ' שאין להתיר גזירת קטניות גם בשני בצורת (הוא יחיד בדעתו).

(יז) בשו"ת בשמים ראש (שמ"ח) דחה דעת האוסרים וכ' שנתייחד המנהג

מהקראים חזלה לאסור ויש לחוש לתקנת עניים, והמחמירין עתידין ליתן הרין, וכ' בדע"ת ע"ו אבל אנו אין לנו אלא מנהגינו וחלילה לשמוע אליו, וציין לשו"ת פרשת מרדכי או"ח סי' ה, מ"ש על ס' הנ"ל, וכן בבית מאיר (תנ"ג ד' ס"ח ע"ג) מחא לי' אמחזא לסי' בשמים ראש וסיים דלא מפי הרא"ש יצאו דברים אלה. ידוע שבשו"ו חת"ס כינהו כזבי הראש.

(יח) בשו"ת גור אורי יהודה (או"ח קכ"ה) צידד להתיר מיני פרסוליים בשנת בצורת, והביא שכבר התירו חכמי הקלו"ז בבראד ד"ו פעם אחד אבל היו רבים מערערים, וסיים שאם יסכימו עמו בעלי תריסין דעתו להקל, ע"ש.

(יט) וכן נשו"ת מהר"י מבריסק (סי' מ"ח) דבשעהד"ח ושנת רעבון וכמעט לא ימצאו העניים לאכול, שרי. ומותר גם לעשירים אף שידם משגת לקנות לאכול משאר דברים, כדי שבל יהיו לב העניים נוקפן ויפרשו, ע"ש.

(כ) ועי' יעד"ח מע' חומ"צ סי' ה, או"א, שדקדק מלשון שע"ת תנ"ג א, בדוחק גדול יש להתיר.

(כא) ובס' לב חיים (ח"ב צ"ד) בשם חקרי לב לענין אכילת אורז דמנהג פשוט באחרי' דרב שאין אוכלין אותו בפסח, בכל זאת התיר שנה אחת שהי' דוחק במצות לאכול בפסח.

(כב) וכן נ' שהתיר בשעהד"ח בשו"ת שו"מ מהד"ת ח"ד קכ"ח.

(כג) ובשו"ת רברי מלכיאל (ח"א כ"ח) ג"כ התיר בשעהד"ח ורק לעניים, ואם יוכלו העשירים לפזר על צדקה באופן שלא יצטרכו העניים לבא לידי מצה זו מה טוב אבל אין לנו רשות לכופם לזה, ובכל מקום שמקלין בהפסד מרובה לעני, אין שום מצוה לעשיר ליתן לעני כפי הפסדו כדי שלא יצטרך לקולא של ההוראה ההוא, וה"ה בזה.

(כד) ועי' שד"ח (שם) שג"כ מסכים להיתירא דנן בשעהד"ח, וע"ש שהעיר דמהרי"ם (הנ"ל או"י), יחיד הוא במה שהתיר מטעם לבם נוקפם, גם לעשירים אף שידם משגת ליקח מיצרכי מזון אחרים, דמדברי חת"ס, שו"מ, בש"ר, נ' שלא התירו רין לעניים [וכ"ה בהדיא בשו"ת דברי מלכיאל], וכן כ' בפ"ת ובפרט בדרות האלו אין להקל, ע"ש.

(כדי) ועי' שע"ת (תס"ה ב) שנוטה להתיר חליטה אפילו בה' מיני דגן לחולה שאי"ב סכנה, ע"ש.

חיטי תורגמ"ה - שום -

(כה) מה יסקורין טירקישין ווייץ (חיטי תורגמה) אינו בכלל חטים רק למיני קטניות יחשבנו (מהר"ם לובלין, ח"י, א"ר, פמ"ג, הגר"ו, חת"ס קב"א), ע"ש. (כו) בפמ"ג (א"א חס"ד, בסופו) ברין אכילת שום בפסח כ' דיש נהגין שלא לאכול שום בנוסח ואיני ידוע טעם למה, ומ"מ עתה אין להקל בפני ע"ה, ובצנעה לת"ח אין להזמיר, עכ"ד, ועי' ביו"ד רצ"ו ס"ג דשומים ובצלים אינם בכלל קטניות.

אפיית המצות השלם

ובח"א (קכ"ו ז), דנ"ל פשוט דמה שיש נוהגים שלא לאכול צנן ושומים שאין להם שום טעם וריח, ומותר להתיר להם בפשיטות דודאי בזה לא שייך שום סייג, ע"כ.

ובס' חנורת משה (סי' יא) כ' בשם אחיו דמוכח מד' מ"א תמ"ז כ, דמותר לאכול שום ופסח, ופמ"ג, ומקו"ח לא ערערו על דבריו, ושכן מתבאר מד' הרב חוט השני הנובא בשע"ת או' כ"ה, וכ"מ מדברי שב יעקב מובא במחה"ש או' כ, ושמע שיש חשש שהעכו"ם שורין את השום בשכר ואין רוח חמתו נוחה בשמועה זו, שא"כ לא הוו שתקי הפוסקים מלהודיע זאת דדוחק לומר שבזמנינו נתחדש זאת (מובא בשד"ח מע' חומ"צ סי' ו, או' ט, בסופו).

קאפ"ע - טו"א - יו"ש - שמן שומשמן - שמן זית - פולין ירקות - תפוחי אדמה (קארטאפע"ל)

כו) אם חרכו קודם פסח להקאו"ע יש להתיר שבוי"ח סי' ה, והחק יוסף חלק ע"יו ואסר שכן הורה חמיו הגאון מוהרר"א ברודא, וכ' ברכ"י או' ג, ולי מסתברא כהשבוי"ח והבו דלא להוסיף עלה שהקאווע הוא אילן ונעשה משקה. (כח) ובז' טוב עין סי' ט, או' ו, כ' שגדול אחד הי' מחמיר אף בקאווע, אע"ג דדאי פרי עץ הוא, וני' שרצה להחמיר לפי שההמון לא ידעו מה הוא וידמו שהוא ג"כ מין קטניות ויתירו הכל ויפרצו גדר ראשונים, ומ"מ אף במקומות שניבלו חומרא זו בקאווע ג"כ אם חרכו אותו קודם פסח יש להקל וכמ"ש בשבוי"ח סי' ה, ודלא כחק יוסף ע"ש, מובא בשע"ת. (כט) וביוע"ת או' א, כ' דבמקומות אלו נוהגין היתר פשוט בקאווע ואעפ"כ זריזין מקדינין לחרוך הקאווע קודם פסח וגם לעיין קודם שקולים אותם לברר משם תערובת אורז ושאר מינים להיות נקי' מכל משום חומרא דפסח, וברכת טוב תבא עליהם, עכ"ל.

ל) ובעיקרי הד"ט (ח"י, לד), כ' דאצלם המנהג פשוט לשתות הקאווע אף אם לא נחר' קודם פסח, ע"ש.

לא) וכן בשאילת יעב"ץ ג' שמקיל, שכ' ח"ב קנ"א (בח"ב סי' קנ"א, מובא בשע"ת תנ"א) דקאפ"ע שנקלה באכוב בלתי מוכשר יש להקל להשתמש ממנו בפסח.

לב) וכן בח"א (קכ"ה כד), כ' רחיים של קאווע ששחקו בה קאווע בלא הכשר פשיטא דמותר ולא עוד אלא דאם אין לו אחרת מותר לשחוק בה אפי' לכתחילה שזרי לא רגיל כלל למצוא גרעינין בקאווע, ואת"ל שהי' בו גרעינין שמא נקלה יפה ואינו בא עוד לידי חימוץ, ואם רוצה להיות מן המהדרין אם אין לו רחיים מיוחד לפסח ינקה כפי כחו היטב ואח"כ יכניס אותו ברותחין (מובא בכה"ח תנ"א, קפ"ט).

וע"ע נכר"ש שהביא מפמ"ג דקאפפ"ע נוהגין היתר, והוא כ', בימינו אלה

מזייטץ קאפפ"ע והרבר ידוע לרבים אזי צריך לברוק אח"ז קודם הפסח.
 ובשור"ת הרי וזשמים (מהר"ת כ"ב) נידון קאפפ"ע הגדילה בגינה בשרביטץ
 כמו עדשים אם יש מקום לאוסרם כמו קטניות וכ' שכל הטעמים שהובאו בב"י
 כאן ליתנהו בקאפפ"ע ע"כ ל"ש להחמיד בקאפפ"ע בפרט אם חורכין אותו
 קוה"פ אי"מ להתמיד.
 ובדיני פסח לבעל ייטב לב וצ"ל (גרפס בייטב פנים) או יח, דקאווע הצומח
 בגערטנער הוא קזניות ואסור לשותן בפסח, ע"כ.

טיו"א

לג) עייץ בס' כף החיים סי' תנ"ג אות כ"ג וז"ל: אכן בט"ע שמעתי שרבים
 פורשים שלא לשונותו בפסח לפי שיש חשש רמאות שמשחמשים בט"ע ואח"כ
 חוזרין ומייבשין אותו למכור ושמא נשחמש תחלה עם חמץ וכן שמעתי משלמים
 וכן רבים ולכן שימד נפשו ירחק מהם. שבו"י שם. ברכ"י או' ד. ומ"מ נראה
 דאין לחוש לכלינו שנחבשל בהם טיי"א או נשפך מהטיי"א לתך המאכל, ויש
 נוהגין היתר בטיי"א שבאה מן התגרים אשר במדינות גדולם וגם הבקיאים
 מעידים שהוא כשר לפסח ע"י שמכירים במראה וטעם וריח שיש הכולל בין
 טיי"א שנחבשלה ונתייבשה לבין הטיי"א הבאה כדרך גרילתה ולא שלט בה אור
 לבשלה כלל. שע"ת או' א'. והרב עיקרי הד"ט סי' ח"י או' ל"ד כתב אך עשב
 הטיי"י שמעתי שיש נוהרין שלא לקנותו מהחניות אם כבר נפתח הכלי מהבאים
 מאולנדי"א אך אם הם סגורים כאשר מובאים משם מקילין ליקח ממנו ולשתותו
 כי לא יחושו רק לסחורי הארצות הללו ולא לסחורי אולנדי"א עכ"ל, ועתה מקרוב
 שמענו מאחד יד"ש שספר שאחד היה שם בבית מסחר הגדול שעושין הטיי"א
 ודאם חדר אחד שכתוב עליו הכניסה אסור ועבור שהיה אהוב לבעל דאש
 המסחר נכנס שב בלא רשות וראה שם כיסים מלאים טיי"א מבושלים שלוקחים
 אותן מן המסיבות אחד שבישלו אותם ולקחו טעמם, ושאל לבעל המסחר מה זה
 וא"ל שזה מערבין אותו עם עשב הטיי"י החדש שאלמלא כן לא היו יכולין
 להתעסק במסחר הזה שלא היו משתכרין, אלא שאמר אותו היר"ש אפשר שיש
 מסחר שאין מערבין ומי ידע, וע"כ שומר נפשו ירחק מהם אלא א"כ אחד
 רדישה וחקירה. עכ"ל.

וע"ע בשור"ח (שם סי' ד, יז) בשם בית מאיר (תמ"ז ה) דבספק נחבשל כלל
 כמו עשב הטע"ה איני ידע מה חשש איסור יש בו ושמעתי הטעם שמא מזיוף
 שכבר נחלט עניו הדוחחין ונתייבש, לכן לענ"ד אינו אלא כרברים המותרים
 ואחרים נהגו ב' איסור בטעות, ע"כ.
 וכ' ע"ז נשר"ח דדבריו נכונים בטעמם ולא יהי' הלב מפפקק בשחית
 הטיי"י כלל, ע"ש.

יין שרף

לד) אם מותר לעשות יי"ש מזרעים וקטניות ע"י ח"א כנשמת אדם לא, לאסור אפי' זום ברוק היטב שאי"ב שום גרעין ואפי' אם נעשה היי"ש מרבש והוא הרוב, חזמיעוט הי' מהקטניות אפ"ה אסור.

מיהו בשו"ת עמק הלכה בה' פסח סי' קל"ד התייר ביי"ש הנעשה מתפוחי אדמה ומעורו: בו מיני קטניות, אך צריך לזהר שיהא מלוקט אותו קטניות מתבואה של זומשת המינים, וגם צריך לקנותו ממוחזק בכשרות, וזה צריך לזהר בכל יי"ש שיונים לפסח שנעשה ממע"ד וכיוצא לקנותו ממוחזק בכשרות. וע"ע בנז"ח (מע' חומ"צ סי' ו, או' יא), שהאר"ך בזה.

לה) ובעו"ת באר יצחק (יא) כ' דכל שנעשה היי"ש ע"י תערובות אין גזירה ע"ש, כמ"ש בח"י, וכיון שבידו אותם מחשש רגן והכשירו הבית חרושת ע"י הרב זהו מעשה רב המוכיח דבר פירסום אין מזה חשש.

שמן שומשמין

לו) בתו"ד (קי"ג) מבואר דאין אוכלים אותו.

לז) בברכ"י (תמ"ז יד) כ' בשם פרי חרש רשמן שומשמין הרבר מצוי הוא שיש גרעיני זזטים אסור לאכלו בפסח, וכן נוהגין שלא לבשל בפסח אלא בשמן זית וכן ראוי להורות. עכ"ד הפר"ח, והמהר"ן נוהגין להחמיר גם בשמן זית דהוברר הפועלים עכו"ם בכל יום בעת אכילתן כשעושין השמן זית כל אחר ככר בידו וטובל בשמן, וכ"כ מורי הרב ז"ל בס' נחפה בכסף רף קע"ב: וראיתי להרב מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה שכ' דלדעת רב נטורנאי, המובא בטור תמ"ב לכאורה נ' דצריך לבער השמן שומשמין מהבית עכ"ר, אבל לא ראיתי ולא שמעתי בארץ הצבי לשום אחר שנהג כן כו' ע"ש בברכ"י שהאר"ך, וכ' אח"ז בתוך זורברים ררוב המון ישראל אינהו אכלי שמן שומשמין בפסח, ואם כה יעשה לטולח בערו (פי' להצריך ביעור) יהי' תמוה לרבים ולאחזוקי ישראל דאוכלים חמץ ממש, ולא ניחא למרייהו, ע"כ.

לח) בכ"ז תמ"ז, קמ"ו, העתיק דברי ברכ"י וכ' אח"כ ומיהו מ"ש ררוב המון ישראל אכלו שמן שומשמין היינו במקום שנוהגין להקל בחתור וניעור כו', וכבר כתבנו לעיל ראפילו בטעמו ולא ממשו יש מחמירין, וא"כ כ"ש היכא דאיכא ממש, וע"כ היכא דנהיגי בו איסור אין להקל, ובני אשכנז בלא"ה אין נוהגין להקל אע"ג שהוא תערובות לח בלח כו' מ"מ כיון שהוא ממני קטניות נוהגין לאסור'.

פרחי שמש

לט) בשו"ת בית שלמה (יור"ד קע"ז) כ' רשמן שומשמין הם בכלל קטניות, הם אלו שזעת הגידול נוטים העלים לצד השמש, ומה"ט שם שומשמין.

מ) ובשורת בית שערים (רט"ו) דשמן מפרחי שמש (סאנפלויע"ר סי"ד, או"ל) שהעלים נוטים לצד השמש יש מקום להתירם ואינו רוצה להתירם דדבר חרש הוא, וע"ע שו"ת מנחת אלעזר (ח"ד ל"ד), יד יצחק ח"ג ס"ח, דנהגו איסור בשמן זה.

שמן זית

מא) משמע במהרי"ל דמותר לאכול שמן זית, מ"א תנ"ג סק"ב, חק יוסף א"ו, חמ"מ או"א,

ודג"מ ו' לא ראיתי מנהג שיאכלו שמן זית בפסח, ועוד נ' חומרא בשמן זית שהרי הזיתים כותש במכתשת והזיתים מיקרי דבר חריף, וא"כ יש לחוש אולי נכחשו במכתשת שכתשו בו חמץ, ע"ש.

ובמחה"ט סק"ב כ' דבזיתים אין לחוש שכתש במכתשת שכתשו בו שעורים, דידוע שיש להם כלים מיוחדים לשמן זית.

וכ"כ השו"ג תמ"ז כג, בשם רי"ו נ"ה, ח"ה, דשמן מותר.

ועי' ברונ"י תמ"ז יד, שכ' והמהדרין נוהגין להחמיר גם בשמן זית דהוברר דהפועלים ענו"ם כל יום בעת אכילתן כשעושין השמן זית כל אחד ככר בידו וטובל בשמן.

וכ' עלד בכה"ג (תמ"ז, קמ"ד) דיש מקילין ע"י שמסננין השמן זית קודם פסח, ומניחין אותו בכלי כשר, אבל יש מחמירין שאין אוכלין כ"א מה שנעשה בכשרות לשון פסח, והמחמיר תע"ב.

ובשורת חשובה מאהבה (ח"א סי' י) כ' דאין חשש על השמן זית בזמנינו שעושים כבית הבר ונוהרים בו, וכע"ז כ' בכה"ח (תס"ז עב') וז"ל ומאי דחיישי רבנן בצוקע"ר העשוי במצרים דהפועלים טובלים פתם ביערת הדבש וכן מאי דחיישינן בעיר עז לנו עיה"ק ירושלים תובכ"א בשמן זית מטעם זה אלו חששות הם בגללותינו שהם ערביים אבל בערי אדום חקרחי כמה פעמים ואני שמעתי מפי המרובי"ט דליתנהו לחששות אלו לא מינה ולא מקצתה, ומ"מ אשר תאזה נפשו להחמיר בזה וכיוצא בזה אין מוניחין אותו כי כ"ע ידעי דבפסח כ"א מחמיר לעצונו ועושה גדרות וסייגים כי רב הוא חוקף איסור חמץ החמור מכל אסורין שבחורה כאשר בירר הרב"ז בתשו' דפוס פיורדא סי' מתו"ק כו', ע"ש בדבריו כי ועמו.

ובפר"ז כ' (הבאתיו ברין שמן שומשמין) דראוי להורות שלא לבשל בפסח אלא בשמן זית, וכן הוא נוהג.

ובשאי"ת יעב"ץ התרעם על המחמירין בשמן זית וכ' דמתחדשין חומרות בכל יום ועושיו באה שערו"י ששמן זית אינו מן המובחר לאכול בפסח ומימי לא שמענו ולא ראינו נוהרין בכך, אלא לקחו חמיד מחבית מלאה, ובכלי מוכשר ליו"ט, ע"כ

ובכר"ש כ' דבמדינתנו שמוזיפין השמן זית עם שאר שמנים כנודע אזי אין

אפיית המצות השלם

לבשל בשום שמן, וכי בכה"ח (תמ"ו קמ"ה) דהיינו לבני אשכנז שנוהגין איסור במיני קטניות, כו', ואפשר גם לבני ספרד וכגון שיש בהם חשש חימוץ, ע"כ. ולענין שמן כולי שתא אם יש לחוש שנחערב בו שומן מדברים טמאים עיי' יור"ג קג, ר, שו"ת ר"ח ח"ב ב' ג, ושו"ת הרמ"א סי' נ"ד שפ"ד יור"ד קג, יג, מנח"י כלל ע"ה ס"ק ל"ה, יר יהורה קג, יח, כ, ועי' שבילי רוד בסופו בחלק החשובות, שאילת יעב"ץ ח"ב כט, בית שלמה קח, בית יצחק ח"א קמב, קמה, משפטיך ליעקב (הקרמ"ח להגה"צ מפאפא וצ"ל) יור"ד סי' לב, ובש"א.

פולין ירקות

מב) באשל אברהם להר"א אופנהיים (נדפס על הגליון שו"ע רפוס לעמבערג) כ' בס' תנ"ג בשם השו"י בית דור סי' ו, רפולין ירקות לחין אפשר דמותרין ואינם בכלל קטניות דהלא קי"ל הנודר מן הירק אסור בפול הלח הרי לפנינו דרין ושם ירקות לו.

ובברכי יוסף (שם) כ' דיש לדחות דבריו, מובא בכה"ח תנ"ג יט. ובשמ"ב העיר דבשו"ת מהר"ש ענגעל ז"ל (ח"ד כ"ו) דעחו לאסור דשאני נדרים שהולכין בה בחר לשון בני ארס. וביר יצחק כ' לחלק בין אם יש כבר זרע בשרביטיהן או הם בכלל גזירת קטניות, ואותן שעוד לא צמחו בהן הזרע הם בכלל ירק ולא בכלל קטניות.

תפוחי אדמה

(מג) בפמ"ג (א"א חס"ד א) כ' מה שקורין ער"ד עפ"ל אמרו לי שהוא מה שאנו קורין קארטופליין, וכן ראיחי בס' עמק הלכה (ה' פסח קל"ר) שקורין לתפוחי אדמה ער"ד עפ"ל כמרומה שנוהגין היחר כי אין בכלל קטניות וגדולים הם ולית בהו תערובות חבואה.

ובס' תנ"ג מש"ז א, הוסיף וכו' והוא הדין מה שקורין ער"ד טאפליין או ער"ד עפ"ל דשרי אם לא במקום שנהגו איסור, ע"כ, (מובא באחרונים).

ובדברי מלכיאל (ח"א כח) ג"כ יוצא מפורש שתפוחי אדמה שריים ואינם בכלל גזירת קטניות.

(מר) ובנשמת אדם סי' כ, כתב ושמעתי שבק"ק פיורדא (בשנת תקל"א ל"ב) שהי' רעב גדול באשכנז הושיבו בי"ד והתירו בולבע"ס שקורין ער"ד עפ"ל כי באשכנז אין אוכלין ג"כ בולבעס כי שם עושין קמח מהם, עכ"ל.

ובשו"ת יד אהרן (סי' ט"ז) כ' דבזה עולה יפה טעם מקומות האוסרים תפוחי אדמה בפסח, וטעם מנהגינו להתיר כי אין אנו נוהגין לעשות מהם קמח כולי שחא, ועוד דבקטניות יש שלש חחששות, א. דמדגין, ב. ויש בהם גרעיני חטיף או שאר דגן, ג. דמיחלף בקמח (וכמ"ש בנש"א), אבל בתפוחי אדמה שאר"ב רק חשש ג' כמובן לא גזרינן בשביל זה לחודי' והוא היתר ברור, ע"כ [וגם טעם הרביעי הנ"ל מבה"ל ליחא בתפוחי ארמה].

ועי' אהל עולמה (מנהגי הגה"ק בעל תפא"ש מראדאמסק) כ' נכדו בזה"ל עוד שמעתי שאמר (האי צדיק) שצריכין ליתן הודאה על מה שלא הי' בזמן הגאונים תפוחי אדמה, כי התפוחי אדמה הובאו מאמריק"ע אחרי הגאונים, כי אם הי' מאכל זה בזמן הגאונים היו אוסרים אותו לפסח מחמת גזירת קטניות, מחמת שיכולים לעשות ממנו קמח, עכ"ל.

עוגות מקמח תפוחי אדמה

(מה) עי' בישו"ת ארי' דבי אלי' (אבני זכרון סי' י') דמותרים אפי' נ' כפת הנאפה מחמץ היזין לפקפק משום מראית העין, ויסודו על פרי"ח המובא בשע"ת ת"ס.

(מו) וכמו"כ בישו"ת לבוש"מ נושא ונותן בטעם ההיתר השתמשות קמח תפוחי אדמה, ע"ש.
(מז) ובשו"ת ערוה"ב (סי' קכ"ד, השיב לאחיו בעל קרל"ד) להתיר הקמח מתפוחי אדמה וזעשוי בביתם כל אחד לעצמו, אבל הנעשה בבתי חרושת ונמכרים בחנות אוסר, ע"ש.

פרק ו

מים שלנו

(א) ספק מים שלנו לא ילוש בהם, ואם לש מותר, מחבר"ר א, כה"ח ג, סי' תנ"ה.

מי גשמים

(ב) מי שקלט מים מהגשמים מותר ללוש בהם מצה וא"צ לינה לכו"ע ובלבד שלא יניחם במקום שתפוג צינתם, (הרדב"ז, ברכ"י ד, שע"ת ט), ובהלק"ט לחלק יצא דאם נלקטו ביום צריך לינה, אבל אם נלקטו בלילה א"צ לינה, מיהו במדבר"ר קו"א או' ב, כ' דמי גשמים שנקלטו בלילה אין להקל אם לא בשעהר"ח שה"ב הלק"ט בדרך אפשר אמרה, (כה"ח ס"ד).
ועי' מ"ב כח, ובשעה"צ שהכריע כהרדב"ז להקל בכ"ע.
ובערוה"נו כ' (שם יא) דמי גשמים יש בהם קצת חמימות וזה רואים בחוש, ולכן צריך לשהותם י"ב שעות.
ובשו"ת זברי מלכיאל (ח"ד כ"א, מועתק לעיל) כ' דמי גשמים אפילו יש מים שלנו רון כנגדן ג"כ אין להשתמש בהם דמי גשמים רותחין הם.

זמן שאיבה לכתחילה - בדיעבד

(ג) מים ע נשאבו אחר תחלת הלילה אין תקנה לעולם ההרא"ם, מיהו הב"ח

כ' דבידעבד אם נשאבו ביום או אחר התחלת הלילה מותר ללוש בהם ביום, (מ"א א, ח"י א, א"ר ב, חק יוסף א, הגר"ז ו, מ"ב, ד).
 ורוקא לאחוי י"ב שעות ולא מיד בעה"ש, (ח"י בשם אחרונים, חק יוסף שם, הגר"ז שם, קש"ע קט א, בשם רה"ש), ובשעהד"ח יש להקל קודם י"ב שעות, (מ"ב בשם אחרונים).

וכ' כה"ח דכין שכח"א החמיר בנשאבו כלילה שלא ללוש בהם גם לאחר י"ב שעות, ע"כ היכא דאפשר באחרים אין ללוש בהם (ע"ש או"י).
 ד) ואם נשאבו אחר חצות לילה אסור גם כדיעבד, (א"ר, הגר"ז, מ"ב, כה"ח).

ה) זמן שאיבה לכתחילה בביה"ש והיינו אחר השקיעה, (רמ"א מ"א, ח"י הגר"ז, ח"א, מ"ב כה"ח, וש"א), ואם א"א לכין ביה"ש שואבין סמוך לביה"ש, והיינו בסמוך לו ממש, (ד"מ, ורמ"ע לב, ורמ"א, מ"א, הגר"ז, ח"י, קש"ע, מ"ב, כה"ח), ומה"ט אם ספק לו ביה"ש כמו ביום המעונן יותר טוב להקדים קצת מלאחר, (מהרי"ל, מ"א, ח"י, מגן האלף, כה"ח, ואחרונים דלא כט"ז), וכן בשאר מקום דוחק יש:אב קודם (כה"ל).
 ו) ונכון ליהודי בהמתנת הלישה עד שיאיר היום הרבה פן יטעו באור הלבנה (כ"י, א"ר, כה"ח, טו).

קדושת המים

ז) טוב שלא תגע אשה טמאה במים ששואבין למצת מצוה, (בא"ח, צו"י), וה"ה שלא תלוש או תעסוק בכצק, ויש נוהרין שלא להניחה ליגע במצה של מצוה גם אחר אפייה (כה"ח טז).

מקום עמידת המים

ח) מאד צריך ליוהר שלא יעמיד המים בחדר שיש בו תנור בית החורף, או תנור שאופין: זו מצות שכלילה סותמין הנקב שהעשן יוצא, ואז הבית חם, ולפעמים מחמוו הקור נקראו המים ואסור להעמידו אצל תנור חורף שיפשר, (ח"א קכ"ח ח כה"ח טו"ב).

ט) מים שלנו תחת אויר הרקיע ורוצה להכניסם שבת בתוך הבית כ' בשו"ת בית יהודה נו, להתיר אלא שכ' דיותר טוב לשותות ממנו מעט בשבת אי יניחו במקום שא"צ לטלטלו, (ברכ"י שע"ת ד').

מים שהוחמו

י) מים שהוחמו אפי" רק נעשו פושרין אסור ללוש בהם, (ש"ע סעי' ג, ואחרונים) ושיגור פושרין כחמימות הרוק או כמים ששואבין בקיץ מן הנהר, (ח"י, לבש"ר ושם פר"ח, מ"ב לב), חמין שנצטננו יש אוסרים עדיין כיון שהיו

אפיית המצות השלם

רטו

פע"א חמין (שו"ת רמ"א סי' לה ורק בחמי האור להריטב"א פסחים בלישנא קמא, ולפר"ח אף בחמי חמה) ויש מחירין (ח"י, עו"ש מעיו"ט, להריטב"א בלישנא בתרא), ויש לסמוך אמיתרים בשעת הרחק או בהפסד מרובה (הגר"ז, ח"א, מ"ב).
(יא) וכ"ז בזמין שנצטננו, אבל פושרין שנצטננו לגמרי (אפילו נפשרו מחמי האור) לכו"ע מותר (א"ר, בה"ל).

מים חמין זוו פושרין שנחעדבו בהרכה מים צוננין עד שנצטננו (דעת י"א להקל (ע"ש, ח"י א"ר, גר"ע), ע"ש, ח"י, א"ר גר"ז, להקל) כיון שנתבטלו בצונן, ויש מחמירין (זוק יוסף, מגן אלף, בגדי ישע, פמ"ג), ולכתחילה יש ליוזר, וכריעבד במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט יש להקל (בגדי ישע, בה"ל).

וכרין פושרין ע"ע שע"ת א, שכ' בשם בית אפרים שכל שנתחממו חמימות קצת אעפ"י שאינו בחמימות הרוק אין ללוש בהם וסיים ריש לחוש לזה ולהעמיד במקום קר שלא יבאו לירי חמימות כלל, וע"ש עוד בר"ז.

לישה במים שלא לנו

(יב) עבר בזוגג ולש במים שלא לנו יש להחיר, (רמ"א ג, אחרונים, ואין לזוז מפסק זה, אף נקצת אחרונים החמירו, בה"ח).
(יג) ומ"מ זין ליקח אותם לצאת ידי חובת מצה לילה ראשונה אלא ישתל להשיג מצות אזורת (ח"י טז, ח"א קב"ח יג, מ"ב, בה"ח וש"א).
(יד) ובענין לכתחילה אסור ללוש בהם אפילו אי"ל מים אחרים ויאכל בפסח בברים אחרים (ב"י, ט"ז, משמעות מ"א, הגר"ז, מ"ב, בה"ח), אמנם בלילה ראשונה כרי שניא יבטל מ"ע ראורייתא יש להקל ללוש בהם (ט"ז, הגר"ז, מ"ב, בה"ח).

ביטול מים שלא לנו - במים שלנו

(טו) מים זולא לנו שנחבטלו ברוב מים שלנו לשין בהם (מ"א, ש"ך יו"ד קט, ו, פר"ת שם, פר"ח, הגר"א, הגר"ז, מ"ב), ואף לכתחילה יכול לערב אם רואה שלא יספיק לו ח"א משמעות א"ר, וגר"ז, מ"ב), מיהו דעת כמה פוסקים דבעינן דוקא חד בתרי כלשון המחבר סעי' ד' (ח"י יז, א"ר, ער"ה כ, א"א טו), וח"א קב"ח הכריע ולכתחילה רוקא חד בתרי ממש ואם רואה שלא יספיק לו סגי ברוב (בה"ח פ"ו).
(טז) ועדיין יש להסתפק בימינו בענין התערבות סתם מים במים שלנו, כפי שראיתי בס' שז"ב שהעיר רבזמינו שמטעם הממשלה מערבים ומכניסים במים מיני סמים כדי לזקקם אולי יש לחוש שפועלים להחמיץ כמו מי פירות עם מים, ואולי עוד יותר כרין מלח ותכלין בעיסה, כיון שגם הסמים הללו חדים וחריפים ומיעודים לשרוף ולכלות זוהמא שבתוך המים וצ"ע.

נקיון המים

(יז) מנהג יפה הוא לנקות ולטהר המעיין תחלה, ואם א"א ישאב מתוכו מים הרבה קודם לזאיבת מים למצות אולי ימצא שם חמץ, (דרשות מהר"ל ה' פסח), ומנהג שלנו להשים ע"ג הקנקן בגר פשתן לבן מלובן כדי שאם יהי' איהו חמץ ישאר בכגר וזמים ידרו משומרים לכלי, שכנה"ג, ח"י ו, וסיים בחי' ראינו אלא חומרא לכתדילה (כה"ח ל"ג).

שפיכת המים - מפני מת - או תקופה

(יח) בנו רות שאצל עיר גדולה ויש הרבה צנורות השופכים לחלוחית מהנהר כשניכרים עי"ז מי הנהר בגרעון מהנקיות של מים היוצאים ממעיין גם בדיחוק מקום, יש לזנוע מליטול מהנהר מים למצות, אך מה שהנהר אינו נקי מצד עפרודית או ירקות הרגיל בצדי נהרות אין גרעון עי"ז ושייך כמ"ש בש"ע שלפעמים מונהר עדיף טפי למי מצות, (א"א בטשאטש, מהר"ת תנ"ה).
(יח) יזהוי כששואב מים למצה שלא יהי' ממעיין מים שתקנו מחדש הצנורות משום דנותן האומן שמן ויהיו במים טעם שמן ויכנס בספק (מל"ח ג, ג, כה"ח נ"א).

וני פשיט דכוונתו דאתרא דשואבין מצנוד המקלח מים מן הנהר, ולא מחפירת המים.

(יח) שפיכת מים מפני מת או תקופה: עי' רמ"א דאין לשפוך, וכ"כ בט"ז לחלק דלשא" מצות מותר לשפוך מיהו המוכן למצות מצוה לא ישפוך דמזול עי"ז שמראי' שמחזיק ברעתו שאין המצוה מגנת עליו מהתקלה וקל בעיניו מאמר הכתוב: שומד מצוה לא ירע דבר דע, (וכ"כ הגר"ז, ומ"ב), ובח"א הוסיף להקל דאין לשפוך אפילו לשאר מצות.

מיהו בא"ר טו, וא"ז, כ' בשם האגודה (סו"פ כ"ש) דאף במצה של מצוה אין להתיר אלא כשא"א להשאיל לו באותו עיר מים שלנו משום היכא דקביע היזיקא שאוי, מובא בת"י ז, וכ' דאף האגודה לא החמיד אלא בעיר קטנה ואנשים מעט, אבל בעיר גדולה וראי לא מחייבו לחזור ולשאול על הפתחים עבור מים דק אצל שכניו ומיורעיו וכה"ג, וסיים דהמנהג להקל בכ"ע, ע"כ (כה"ח לר).

ובפמ"י: (מש"ז ג) כ' אט"ז הנ"ל דאם לבו נוקפו יכול לשפוך אם יש לו מים אחרים.

(יט) ויאמר בשעת שאיבה לשם מצת מצוה, (מהר"ל, כנה"ג, ח"י ט, הגר"ז כא), והיינו שיאמר בשעת שאיבה הריני שואב מים לשם מצת מצוה (הגר"ז, כה"ח מז).

טעם למים שלנו

כ) בכ"בו סי' מח בשם הרא"ש טעם למים שלנו דגם במים יש יסוד האש (דע"ת א).

אפיית המצות השלם

ר"ז

(א) בשו"ת ח"ז"ס אה"ע קנ"ג דן במים שלנו שעמדו בחצר סגור וקיר א' מהחדר הוא כותל יתנור שאפו בו מצות וחיממהו ב' ג' פעמים ביום ועמדו שם המים מערב עד בוקר ולשין בו מצות ואמר המורה שניסה באצבעו והמים קרים, וגם החלונות שבאותו חדר נקפאים ונקרשים מהקור שבחוץ, ואעתיק תמצית לשונו הנוגע לענינינו, וז"ל:

אומר אני אילו חש לקימחי' לא הי' מורה ללוש קמחים באותן המים ונסיונות בהכנסת ז'ד ומצטננת במים אינו ראוי ללישה כו' ועינינו רואות שכל המים הנשאבים מו באר צוננים הם מאד לפעמים עד להקפיא ככפור ומ"מ אמרו חז"ל אשה לא תלוש אלא במים שלנו מפני שהמעיינות חמין לכל מר ומר כפירושו ומדוע לא ניסה זה בהכנסת היד אע"כ אין המובחן הזה אבן בחוץ כי חמימות המים באצעייתם וגידו המים מתחממים ונכנס לתוך הקמח, ואי"ו נרגש בעליון המים ובחיינויים ודבר ידוע הוא שחמימות חדר שתנור חם כותלו נכנס לתוכו הוא חם יותר הרבה ממרתף המוזכר בסי' תנ"ה, ומה שקפאו החלונות הוא מטעם שמחמת הגל הבית מזיעים החלונות והקור נכנס מחוץ ומקריש ומקפיא הזיעה ההוא, ומשום כן בחדר שאין מחממין בו לא במהרה יקפאו החלונות, כי אין שם הבל שיוניו, ואותו ההבל שנכנס לתוך המים העומדים שם מחמין העיסה, והנה אמרו הפשות שלגים לעולם רותחין, ועינינו רואות שהיד מתקרר בהם עכ"ל.

(ב) כ' הא"ר ג, מעשה בא' ששם מי מצות בבית החורף חם, ושאל זקני הג' ז"ל אם הכלי הי' חם כשלקחו ממנו וענו לאו, והתיר, עכ"ל (דע"ת, כה"ח).
(ג) ובמור וינציעה ליעב"ץ כ' דעיקר מים שלנו וחומריו נאמר במקומות שהאוויר חם ביום ניסן כמו בא"י ובבל, אבל בארצות הצפוניות ימי ניסן הוא זמן קר, וסומן ע"ז להקל במים שלא לנו כדעבד בשעהד"ח, ובשע"ת ג, סיים אחר דבריו, ונ' זהכל לפי דאות עיני המורה לפי העת והזמן.
(ד) ובמהר"ם חלואה (פסחים סופ"ב) כ' דמה"ט צריך שיהא מים שלנו כדי לבטל כח הקיירות שבמים דאל"כ מעורר צד שכנגדו להתגבר, וכדוגמת אדם כששוחה מים קרים והוא חם מזיע ביותר, מובא בשמ"ב.

פרק ז

מקורות הש"ס והפוסקים, שחובה על כל אחד לעמוד ולעסוק באפיית המצות שלו, ולא תיעשה ע"י אחרים, וכן נהגו כל צדיקי וגדולי הדורות.

(א) ע"י גמרא (שבת קיט.) שהיו בוקעים העצים והדליקו האש לכבוד שבת. ומוכח מזה שלכוונת מצוה מותר גם להת"ח לעסוק במלאכה, ובירושלמי (פסחים

פ"ג ה"א ר' חנינא הלך לבית הרחיים. ובשו"ת חות יאיר (סי' רה) כתוב, מה שנוהגים הרוננים לעסוק בשאיבת מים ברה"ר לצורך מצות מצוה אע"ג דזה מלאכת בויזן כמש"כ לחוטבי עצים ושואבי מים. והו מפני שידוע לבל שאין מקבלים שכר עבור זה, והם עמלים לשם שמים, ועי' בטור (תו"מ סי' ערב) בשם הרמב"ם, שאם הוא חסיד ועושה לפניו משורת הדין אפי' הוא הנשיא הגדול ורואה בהמה חברו כו' פורק וטוען עמו. ועי' בגמרא (פסחים סה:): שהיו מפשילין הפזח מאחריהם, ואמר רב עיליש, טייעות. וביאר בהגהות יעב"ץ דקמ"ל בזה שבך נאה לעשות מפני חיוב מצוה, להקל אדם בכבוד עצמו.

(ב) ועי' נגמרא (חולין ז). ההוא גברא דהוה דארי חטי לפסחא ונפסק הנהר בשבילין, משום דבמצוה עסיק. ובגמרא (פסחים קטו). לחם עני, מה עני הוא מסיק ואשתו אופה בו. ומגמרא זו כתב הרא"ש (פסחים פ"ה סי' בו) דדרך בעלי מעשה וחסידים מחמירים על עצמם ולשין ואופין בעצמן. ובבאר היטב (תס סק"ד) כתוב בשם האריז"ל שע"י הטירחא בעסק המצות עד שמוזע זה תיקון להוצאת ז"ל. ובשו"ת אבני נור (סי' שע"ב) מתמרמר מאד על מה שנפרץ הדבר שאין בעי"ב אופין המצות בעצמן כמקדם, ודרכו של האופה הסוחר שלא להשגיח כל כך כי ממתו למעט ההוצאות, וכתוב בווה"ק (פ' תצוה) דעיקר דין רראש השנה למאן דלא נטלי מיכלא דאסווחא כו'.

(ג) כתוב בחק יעקב (תס סק"ד) ראפי' נשי ישראל אין נאמנים לענין אפיה ולישת המצוה, דהרבה דברים יעלו על לב הנשים שזה מותר, ולכן רוב הרבנים ות"ח עומדינו על הרקידה והלישה והאפיה, ועי' ברמ"א יו"ד (סי' קבו ס"ג) והש"ך (שם נוק"ל) דבאיסור שיש בו צרדים להקל או שיש בו טרחא אין הנשים נאמנות משונו דעצלניות הן ומקילין. ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כא) כתוב דגם לאנשים הסוחרים באפיית המצות אין להאמינם, דלא עדיף מטבח דפסקינן ביו"ד (סי' י"ד סי"ח) שאם הוא נוטל שכר רק מן הבשרות יש לחוש שקיל כדי לקבל שכרו, וה"נ יקיל בדברים הצריכים והירות כדי שלא להפסיד ממון.

(ד) הרא"ש ז"ל הי' משתדל בעצמו במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזוז העוסקין בהם ומסייע בעריכתן, וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא עצמו בעשיית המצוה (שו"ע שם ס"ב). והנה המג"א בס"ק א' כתב הטעם משום דמצוה בו יוזר מבשלוהו וכן העתיקו אחריו כל האחרונים. ובאמת המעיין בלשון הרא"ש בפ' כל שעה סי' כ"ו יראה שיש בזה גם טעם אחר וז"ל הרא"ש שם, ובעלי מצוה וחסידים והתמימים מחמירין ע"ע וכו' ולשין ואופין בעצמן כההיא דאמרין מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה וכן היא גם בטור באן, הרי שעיקר דטעם משום דבאופן זה מיקרי לחם עוני טפי, אח"כ ראיתי בביאור הגר"א הביא ג"כ כנ"ל ועי' בתו"ש שכ' דמ"מ הדבר פשוט דלדינא אין זה מעכב דשפיר מקרי לחם עוני אפי' בשנעשה ע"י משרתים רבים כדנקט גם הרא"ש ז"ל רק לשון שהיו מחמירין ע"ע, וגם הרב פשוט שאעפ"כ שייך בדבר גם טעמו המג"א ז"ל ועיי"ש בטו"ז ס"ק ב' בשם האר"י הקרוש שיטריח עצמו במצה של מצוה עד שיתחמם ויזיע וכו' ישבר הקליפות שנולדו מש"ו

לבטלה, ומהרי"ל פסק ליוהר לכתחילה בכל המצות לעמוד על גביהן בשעת עשייתן כי רבה המכשלה וכ"כ הח"י שם בשם השבולי לקט שאין להאמין לנשים בענין ליישה והאפייה כי כמה דברים יעלה על לבם שהן מותרות וגם השכחה גורם אצלם לנשות דבד שלא כהוגן, וע"כ רוב הרבנים והח"ח עומדים בעצמם על ההקידה וליישה ואפייה [משנה ברורה שם ס"ק ר'].

(ה) וכ' בשו"ת דגד משה מהר"ת (סי' צ"ח) וז"ל: באפיות המצות אני נוהג להעמיד נאמנים ומשגיחים בבית האופים שישגיחו על הכל שיהיה בהכשר ויתרון, ואני מזהירם וזלמדם פרטי ריני ליישה, ואפיות המצות, ומה שנחוץ לשים עינא פקחא על ליבר והכשר התנור מחמץ למצה כדינו, ולהשגיח על הספלים שלשין בהם והשלחנות שעודכים עליהם והעצים המגלגלים והמרדות שיהיו חלקים בלי שום סדק וגומא והעיקר שיהיו עומרים ע"ג המסייעים לראות שיהי' הכל נעשה בוזהירות וזריזות יתירה ולא א' חכמים שיעוד מיל לחימוץ אלא כשעדיין לא נתחמם הבצק אבל לאחר שנתחמם ע"י עסק הידים, וכן בכ"מ שמרגישין חום הוא וגמהר להחמיץ מיד וצריכים לתת עין ולב ע"ז שלא יניחו העיסה בלא עסק אפי' רגע א' ושיצננו המסייעים ידיהם כשמרגישין חום בידיהם מרוב העבודה, ולהחליף המרדות בכל פעם. ואולם בכ"ז מהדראוי לכל מי אשר נגע יראת ה' בלבו שיהיה הוא בעצמו עומד ומשגיח באפיות המצות שלו וכן היו עושיין גדולי הראשונים ז"ל. ושמעתי למי שהי' נאה דודש ע"ז שהרי מצינו לרז"ל שא' כל מה זעשה א"א בעצמו פרע לו הקב"ה בעצמו וכל מה שעשה ע"י שליח פרע לו יקב"ה ע"י שליח. והנה עתה נלמוד ק"ו עאכ"ו בדברי' שעשה הקב"ה בעצמו וכמו שדרשו חז"ל אני ולא מלאך אני ולא שרף ודאי שיש לנו להתעסק ג"כ בכל עניני פסח מיוחדים להצלת הקב"ה אותנו בכבודו ובעצמו שנעשה גם אנחנו הכל בעצמינו לא ע"י שליח ומהדראוי לכל איש להכין בעצמו מים שלנו לאפיות המצות שלו כי האופים מערבים ומוסיפים על המים שלנו שאר מים. ובעינן שיהי' רוב ממים שלנו ולכתחילה טוב שיהיה שני שלישים ממים שלנו והאופים אינם זהידים לרקק כ"כ גם צדיקים ליוהר שיעברו על המים שלנו משעה שנשאבו סמוך לבה"ש שנים עשר שעות הא לא"ה כבשנת העיבור ולפעמים הלילה קצרה ואין י"ב שעות עד אור היום צריך להמתין עד שיעבור י"ב שעות שלימות וכן צריך שיעמדו בתלוש כל הלילה ואפי' אם הלילה ארוכה יותר מ"ב שעות אסור ללוש בהם קודם שיאיר היום והעולם אינם יודעין להזהר בכ"ז ע"ש.

(ו) בטור או"ח סי' ת"ס ב' וז"ל: ורב האי גאון כתב וכו' ובעלי מעשה וחסידים מחמירין על עצמם כגאונים המחמירין ולשין בעצמם ואופין כהיא דאמרינן מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה לכן מצוה על כל אדם להשתרל בעשיית הכצות ובאפיתן וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל היה משתרל בהן ועומד על עשייתן ומזודו העוסקים בהן והיה מסייע בעדיכתן ע"ש. וכ"כ הדוקח (סי' רע"ג), והמדרכי פ"ק דפסחים, והגהות מיימוני פ"ג, וע"ש בב"ח, ובטו"ז (סק"ב שם) רכספר כוונות האר"י כ' שיטתו עצמו במצה של מצוה עד

כי יתחמם ויזיג ובוה ישכר הקליפות שנולדו מש"ז לבטלה ע"ש. ועי' בס' קב הישר (פרק צ' אות ג') באריכות דפח"ח.

(ז) ובש"ע "אוח" (סי' ת"ס ס"ב) כ': הרא"ש ו"ל היה משתדל במצת מצוה ועומד על עיבתן ומזויר העוסקים ומסייע בהן בעריכתן וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפח הוא בעצמו בהמצוה. ובמג"א (שם סק"א) דאמרינן רפ"ב דקדושין מצוה בו יותר מבשלוהו, ובחק יעקב שם כ' וכ' בש"ל ואפי' נשים של ישראל שלא לארו ענייני פסח אין מאמינים להם לענין אפיה ולישה בפסח לכך רוב הת"ח ורבנים עומדים על הקדירה ועל לישתה ועל אפייתה כי כמה דברים יעלו על לב נעים שהן מותרות או שמא שוכחת ועושה דבר שלא כהוגן ואינה ידעת שכר מניוה והפסד עבירה ואם אדם עומד עליהם יותר נוהרות עכ"ל.

(ח) עיין נספד שו"ת אבני נזר (סי' שע"ב) שכ' שם וז"ל: מכתבו הגיענו בדבר המאשין מצות. האמנם כי לא ראיתי המאשין מעולם, בכל זאת נכונים מאוד דברי הגזון מקוטנא וזלה"ה. כי מאחר שהגדולים שלפנינו אסרו והרעישו מאוד על המתירין יהי' מאיזה טעם שיהי' בטח הי' להם טעמים נכונים. מי הוא אשר יסיג גבול אשר גבלו הראשונים כמלאכי השרת ולא יירא מהכוות בגחלתם. והנני להוטרוד בדב בעתו כי שמעתי שנפדץ מאוד באיזה עיריות אשר אינם אופים מצות ו"ל בעל הבית לעצמו, רק אחד אופה למכור. ודע עלי המעשה מאוד. האחד ו"ל אם הבעל הבית אופה משגיה על המצות, וכל אחד חדר על המצוה ודואה ויהי' על צד היותר טוב, ודיני אפיית מצות רבו כמו רבו. לא כן אם אחד אופה כדי להרויח כל מגמתו למעט בהוצאות ולא ישגיה כל כך על המצוה. השנית מי זוטר מה שאמרו במדרש בשכר שטוחנין ולשין את המצות, ואם כי בטחינו הדבר קשה, על כל פנים בעיקר מצוות שימור דלישה, למה נמעט במצוה חביבה מאוד פעם אחת בשנה ויקנה מצוה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק.

על כן אם יוכל לבטל מנהג הרע הזה לגמרי מה טוב. אך גם אם אי אפשר, על כל פנים זרוש ברבים כי איש אשר ידאת ד' נגע בלבבו, ילך בדרך שדרכו אבותינו וכל איש יאפה מצות לעצמו, וישמח במצוה הבאה לידו. ובטח וכות זה יעמוד להם ביום הכסא. כמבואר בוזהר הקדוש, כי עיקר הדין בדאש השנה למאן דלא שקיל מינילא דאתווחא. והי' בזה שלום, עכ"ל.

(ט) בספר שעד המלך (פ"ד) כ' וז"ל: כל ב"י שיש בו דיעה ידאה בעצמו להתעסק בערינתן ולישתן ואפייתן ושיכוון בהם לשם מצה של מצוה המדמו אל השם ירו"ד כמו שזכרתי בפ' הקודם. ומה נשתנה הדורות האחרונים מן הדורות הראשונים אשר אמרו חז"ל מחלקין קליות ואגוזים להתנוקת כדי שישאלו לפי שהתנוקת א"י מאומה ולכך חולקין להם בכדי שהבנים ישאלו על הפסחיים ויודיעו להם כוז מעשיו של הקב"ה. ועכשיו התנוקת עוסקים הכל מעדכין נשים וקטנים מתעסקים בעריכתן ולישתן והכ"ב אינו בכיתו וטרוד בעסקיו עסקי עה"ו אח"כ הוא שואל מהם וצריך להזהיר גדולים על הקטנים שלא יתנו להקטן להתעסק כיון וטאין בהם דעת ואין בקיאין בשימור ומצוה בגדול כי ע"כ נקרא

לח' עוני כמו העני המהפך בחדרה ועושה בעצמו כן צריך כל איש לעסוק במצותו ולא וזהא המצוה בזויה עליו הואיל ומצותה בכך ויפנה מכל עסקיו ועסוק במצוה לא יידע אתו מאומה כ"א הלחם אשר הוא מחויב לאכול ויעלה לשם חובה לצאת י"ח ולא יעבור על המצו"ת ומצוה שבאה לירו אל יחמיצנה כי זה כל אדם זהיר חריז ובמקום זריזין יאפה אותה וע"י יהיה הגרמה ועיקר שלא תהיה שהיה כי השהיות מצטרפות וכמו שהשהי' פוסלות בשחיטה כן השהיה פוסלות בערינה ובלישה לכן יהא הב"ב זריז ונשכר שישפוך חמתו על עצים ואבנים ולא יזווס על התנו' שלא יותץ. ועל סידור גידי העצים שצריך להרבות עצים על האש ומחמת שיש בזה ח"כ ביותר צדיך לזרו אש תמיד תוקר לא תכבה בכדי שיהא הונוגר חם מאוד ושכחוהו רבנן לריציב' שאינו חם ואינו חוש' על עץ ואבן וכשיראו שאין התנוור מחזיק חום כפי צורך האפייה יפסוק מלאפות ויסיקו את התנוור בו יסק גדול, עכ"ל.

(י) כתב נקו הישר, יש קבלה בירי כל טורח שאדם מטריח את עצמו לכבוד יו"ט של פסח והוא עיף ויגע בהטורח, אזי העסק הזה הוא הודג כל המזיקים הנקראים נגע' בני אדם, ועיין בשו"ת חות יאיר סי' ד"ה שכתב דהטעם הוא משום דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו ואמרו בפר' כל כתבי דגרולי ישראל היו עושין בעצמנו לכבד שבת ולא תסבור דהיינו דוקא לפי שהיו עושים בבתים ובחומותם, לז' כי אפי' בפרהסיא מצוה להתעסק לכבוד קונו וזה במצות שבין אדם למקום, ועי"ש באריכות.

וכ"כ הויד"א בצפורן שמיר אות קל"ב, ועיין בדרשות מהר"ל ה' תיקן המצות שכתב ג' טעמים ע"מ שצדיקים עבוד זה להשתדל לעשות בעצמו. (יא) בס' אזה למושב (רף י"א) הובא קודות חייו של זקני הח"צ ז"ל ושם כ': הוא תיקן בבית המדרש דקלוזי ללמוד בכל בקר ברבים אחד תפלת שחרית פרק מתנ"ך ובין מנחה למעריב פרק משניות עם כל המפורשים על בודיה כאשר עד היום עושים. והשלחן אשר למד עליו עדיין קיים ולומדים עליו בקלוזי. והוא היה הראשון ברבד מצוה לזכותם ביין לקידוש ולהבדלה שלא היה נמצא לפניו יין כשר במקום הלז. והוא שלח אנשים לאיטליא ולצרפת לעשות יין כשר. ועוד היו מזוללים בימיו בעשיית המצות ותיקן שישגיח על עשיית המצות אדם כשר וירא ד'. ועו' הזהיר את העם שלא לאכול בפסח למרוד קדיין, כי בשיעור קטן אין יוצאין בו, ובשיעור גדול הוא סכנה. לכן תיקן שיהי' לוקחים לאטוג הנהוג בהאמבורג וזומ"ד (שו"ת ח"צ קי"ט). ועוד היו מדרננים על ההרסים הנמצאים בהאמבורג שהם בחשש מורכב וכו' (ח"צ קס"א) וכו' והי' מוהל נפלא וכו' ע"ש. וכ' בס' מזכרת לגרולי אוסטריה ע' ר"ד מרגניתא טבא דר' מאיר (הגה"ק רבי מאיר מוגליות וצ"ל אבר"ק אוסטריה. בע' שו"ת, „מאיר נתיבים“) יש בירי רבד אמיתי וזשמעתי מפי זקן תורני נאמן ששמע מפי זקנים נאמנים אשר פעם אחת ביום י"ג ניסן לפנות היום הלך הגאון והחסיד ר' מאיר וכדו בידו לשאוב מים שלנו לצאת מצוה, ואז הי' הפשרת שלגים בכל הרחובות דפש ושיט והדרך הי' מקולקל מאד ויהי' בדרך פגע בו הרה"צ רב ייב"ו ז"ל אמר אל הגי"מ מאיר

ז"ל רב הליל (לאנד רב) מווע אחם הולנדים ברגליכם ברפש גדול ובדרך רע
 כזה? ויען ר' מאיר ויאמר מצוה גדולה כזו שיש לי רק פעם אחת בשנה חביבה
 עלי בשעתו ולא אוכל למסרה ולתת אותה אל הסוס. כשמוע הרה"צ רב ייב"ו
 הדברים יונאים מפי ר' מאיר קפץ מן העגלה וילכו שניהם יחדיו.

(ג) ביו"ת תירוש ויצהר (קצ"ב או' כח) כ' בחוך הדברים ה"ל: ובענין
 שכ"א יהי' בעצמו בעת אפיית המצות שלו. הנני רגיל לומר בדרושיי לשה"ג
 ממש"כ בכ' באר מים חיים (פ' חיי) ויאמר אברהם וגו' זקן ביתו המושל וגו'
 דק' למה פרט הכ' כל סימני עברו וכו' אמנם הכ' מגיד בזה צדקת א"א אשר
 בהגיעו לעזות אחת ממצות ה' עשה בכל החבולות לעשותו על צד היותר טוב
 ופחד ורעד על אחת מני אלף אולי יארע לו רבד תקלה וכו' ואף באליעזר עברו
 שהי' נאמן ביתו וכו' ואחר כל הנאמנות לא מסר בידו ענין השליחות עד אשר
 השביעו וכו' ע"ש נפלאות דפח"ח. מכש"כ בענין חמץ במשהו, וחיוב כרת, ולכל
 מסר קלי הית, ומאו"ה. וקטנים, איך יכול מי שיראת ה' בלבבו להאמין, ולבלי
 להיות בעצמו משגיח. ועי' בס' באמ"ח בראשית בפסוק ויצר ה"א וגו' דפח"ח.
 ונדע הסיפור בס' דברים ערכים מהק' בעל קדושת לוי שהי' בדרך מסעו במדינת
 הגר. בא בונסניא בכפר לילנת לילה, וראה שבעה"ב איננו רוצה להאמין לא'
 שביקש להלוות לו איהו סכום קטן כגמ"ח. ושוב הי' צריך לשחוט עגל עבור
 האורחים, והאמין לא' מן האורחים שאמר שהוא שו"ב אף שלא הי' מכיר
 מעולם ע"ט. ואם מפני הבזיון, או הטורדה, עי' גמ' פסחים (דנ"ז) במעשה
 ויששכר איש כפר ברקאי כה"ג, ונדע מירושלמי בשאלת הרשע מה העבודה
 וכו' טורח זו: שאתם מטריחים וכו' והארכתי בזה בסו"ס צבי לצדיק (רצ"ו ע"ב).
 ובמלאכי (א' י"ג) במצ"ר. ואפי' במקום שאין חשש לאיסור, ג"כ יש נפ"א לפי
 הטרחא, וכאשר פי' בכ' ולך ד' חסד וגו' כמעשהו, כי בסחורה אין משלמין יותר
 בשביל זה שהמוכר הי' לו טרחה יחידה בדרך הובילו הסחורה, כי לפעמים העגלה
 הלכה במישור בעת שהוביל המוכר את סחורתו, ולפעמים נשכרה העגלה באמצע
 הדרך והי' עמל רב בתיקון העגלה, עכ"ז המקח הוא שוה כשער שבשוק, אבל
 בעבודת הש"י הכל לפי הטרחה עי' בס' תורת יצחק (פ' יתרו), ע"כ.

ועמ"ש בשו"ת דברי מלביאל ח"ל וכל ירא לנפשו יעמוד בעצמו בשעת
 אפיית המצוה להשגיח שיעשו הכל כדין, כי אם ח"ו יכשל באיסור חמץ בחנם
 יהי' כל גיעו והוצאותיו לצרכי הפסח, ומי זוטר מאי רכתיב ושמרתם את המצות,
 וכ"כ בשו"ע סי' ת"ס ס"ב בשם הרא"ש ובח"י שם סק"ד ע"ש, וח"ל אשר
 מעודי השגחתי בעצמי בעת אפיית המצות בכל העת כפי האפשרי, ובקשתי עוד
 אחרים אף וישכר לעזור לי בההשגחה כי צריך לזה כמה אנשים.

ועי' מה שכ' בס' שערי טוהר מבעל ברכת הבית זצ"ל (מוכא לעיל פ' כ"ג)
 ח"ל: בענין אפיית המצות לפסח צריך ליוהר ולהוהר מאור שלא יבואו חלילה
 לאכילת חמץ בפסח, ואף שיש משגיח מ"מ א"א בשום אופן לאחד להשגיח על
 הכל כאשר נעניי ראיתי, לכן צריך לתקן שיעמדו בו משגיחים וכו' אנשים ללוש,
 עכ"ל.

(ד) וע"ע בול: הספרים שרבריהם מובאים בחיבור זה וחראה שכ"א ואחר עומד ומוזהר שגזוה לעמוד ולהשגיח כ"א על עשיית מצות שלו, ונלאהי להעתיק דברי קדושים בכפילא, והרוצה לחקות על שורשן יעיין נא ברבה"ק. (וע"ע בליקוט שלי במדור אפיית המצות, בשם „השיב ורחם" קטע המתחיל השחרלות עפ"י נצמו).

(טו) ואני מהגשתרלים אף לשאר מצות שאני עושה לביתי לפי שרוב המצות הנעשות בזה"ו אינם עשויות עפ"י דיני הש"ס והמפרשים ז"ל (פר"ח, ת"ס). (טז) ואשה שתטחון ותלוש קמח למצת מצוה תהי' לה סגולה שלא תפיל פרי בטנה מפלת נפלים כמ"ש בס' רפואה וחיים פי"ב דמ"ד ע"ב בשם ליקוטי מהר"ן ז"ל (יפ"ל ח"ה או' ב', כה"ח ת"ס כ').

(יז) מנהג רוג המקומות להשיב שומר על עשיית המצות לעמד על עשייתן ולורז העוסקים בום, ואמנם פשוט הוא שיש למנות איש נבון וחכם וירא אלקים, ולדברים כאלו אין עושין חבורת נשים וקטנים (ס' הזכרונות כ"ד ע"ב, כנה"ג וכה"ח תנ"ו).

(יח) ומה טונ: רכל בעה"ב אשר עושה המצה יקח לו ת"ח אחר המקירו ורגיל אצלו שיהי' עומד ע"ג עשיית המצות מתחלה ועד סוף ויתן לו שכרו מושלם, (מ"ח ס" ג, טו, כה"ח ת"ס יב).

(יט) ואפי' נשים של ישראל שלא למרו עניני הפסח אין מאמינים להם לענין אפייה ולישה בפנוח משום שזונו המקום להשמר בפסח בכמה מקומות שהוא רבוי דקדא ושמוזם את המצות, וכתיב את חג המצות תשמור, והרבה פסוקים תמצא לע"ו, ומעשים בכל יום שת"ח ורוב הרבנים מניקים את החטה ביריהן ומוליכין אותה אל הדחיים הם בעצמם, ועומדים על הרקידה, ועל האפייה, ועל הלישה, משום שה"בה דברים יעלו על לב הנשים שהם מותרים או שמא שוכחות ועושות דבר שלא כהוגן ואינם יודעות שכר מצוה והפסד עבירה, ואם יהי' אדם עומד עליהם יותר נוהרות (מט"מ תקפ"ג, כנה"ג, כה"ח ת"ס), ובמ"ב ת"ס ו, סיים וכ' לכן רוב הת"ח והרבנים עומדים על דקירתה, ועל לישה, ועל אפייתה, ע"כ.

פרק ח

אפיית מצה בער"פ

(א) בירושלמי אוסר למצת מצוה מה שנאפו קודם ער"פ אחר חצות וע"כ ראוי להחמיר שלזו לעשות קודם לזה, (טור סי' תנ"ח, וכ' בד"מ רכן המנהג במדינות אלו ללוש מצות של מצוה אחר חצות י"ד, וכ"כ הגר"ז והגו כל ישראל שלא ללוש המצה של מצוה ער אחר חצות היום בער"פ). אבל בריעבר כשר גם בנאפה קודם (כמ"ש בתוספתא שהביא אבי העזרי,

וכ"כ במרדכי פ"ק דפסחים, ד"א"ז על הדי"ף פסחים סופ"ג, וכלבו סוס"י מת, רדב"ז ח"ה ב"א די"ג, ב"ח, פר"ח, חמ"מ, הגר"ז ב, מ"ב, כה"ח וש"א).
וכי המאמר דהאירנא מקילין מפני הרוחק זולתי קצת שנוהרין וכך דאוי לעשות.

וכי במ"ב (ק"ג) דרוב ישראל אין נוהגין ליוהר אפילו במצת מצוה ללוש בער"פ כ"א איזו מהם וחפשתי באחרונים ומצאתי בבגדי ישע טעם להמליץ בעד המנהג מפני שיש כמה דעות שאפילו בער"פ במשהו (כמבואר בסי' תנ"ב) וזה קשה ליוהר ע"ל לא ימצאו אף משהו חמץ בהחטים שלא יהיו מצומחים וע"כ אופין מקודם כדי שיחבטל החמץ, ע"כ.

ב) הזמן מחנות ואילך, דהיינו אחד שש שעות (עי' בסמוך או' ה') יכול לאפות כבד (לשון הש"ע שם, וכ"כ מ"א, א"ד, פר"ח, חקת הפסח ב, בית מאיר, ביאור הגר"א) וי"א אחד שש ומחצה דוקא (ב"ח, ח"י, ט"ו, עו"ש, הגר"ז), וי"א אחד שבע ומחצה (דוקת, שבלי הלקט, די"ג, מט"מ חקע"ו, וכי' בבדכ"י דטוב הרבד להמתין עד ז' ומחצה מובא בשע"ח א').

ועכשיו אבא': עיקר יסודן, ואבוא דכולהון, דאיחקש מצה לפסח (כדאי' בפסחים קכ: ע"ש ברש"י ורשב"ם וחו"ס'), ובהא פליגי דמ"ד שש ומחצה, דזהו זמן הקרבנא פסח לכל המקודש, מ"ד שש, דעיקר הזמן מחצות (כמ"ש החוט' פסחים ה', נדה סג', וש"ס יומא כח:), ומ"ד שבע ומחצה, כיון דתמיד נשחט בו ומחצה ואחרי' הווסח (כדאי' בפסחים נח). והשאר ס"ל דמ"מ בדיעבד כשר בקרבן פסח גם קודם התמיד, וע"כ במצות אף לכתחילה שרי, ומ"ד שגם קודם ער"פ שרי, ס"ל י"לא איתקש אלא לענין אכילה ולא לעשייה (אחרונים).

ג) ואוליגן בזה בתר שעות זמניות ולא שוות (כמבואר במנ"ח מ' ה') ברין שחיטת הפסח, וכ"כ בחולדות שמואל מ' אכילת מצה סי' ג' או' ה', ע"ש) והיינו ששעות שמע"ה עד צ"ה מחלקין לי"ב חלקים וכל חלק שם שעה עליה וזמן אפייה אחד שש ושעוה אלו, או שש ומחצה וכו'.

ד) יש מדרקקים להחפיל ער"פ מנחה קודם עשיית המצות (ברכ"י, ושע"ח שם, ובשע"ח נתן וזעם למנהגם דחיישי שמא יפגעו מחמת טירדות אפייה, ע"ש. ובמשמרת שלום קידענאו ובכה"ח ד, נתנו טעם זכר לקרבן פסח שזמן הקרבחה אחר התמיד, וה"ח בזה שהמנחה במקום תמיד, ואפייה במקום הקרבחה, ע"ש מה שכ' עוד), וגבן לא נהיגי הכי אפי' המדרקקים (שע"ח ע"ש טעמו, מיהו במשמרת שלום קידענאו כ' דאפי' להמנהג שאין מתפללין מנחה, מ"מ יאמרו לפחות פ' התמיד קודם אפיוו, ואם ירצה לאמרו עוה"פ קודם מנחה יאמר כקורא בתורה, ע"ש).

ה) י"א דאם אפשר טוב לאפות כל המצטרך בפסח ער"פ אחד חצות (בי, מהרי"ו, קצ"ג, כנו"ג, א"ד), וי"א דאפילו מצוה ליכא (ר"מ, הג' לבוש, פר"ח, וכ"נ דעת הכה"ח שכ' דכן סתמיות האחרונים, וסיים דכן עמא דבר, ולדעת הצעיר והרל"ג כ"נ כן, מחמת כמה טעמי חרא דאז כבד חל זמן איסור חמץ וכל חעובות אף שהז' בס' מ"מ שוב לא מקדי תעובות היחר, ועוד דלדעת כמה

אפיית המצות השלם

רכה

פוסקים גם ער"פ רינו במשהו, וכיון דלכגרי ישע הנ"ל הרבה מונעים לגמרי מה"ט מאפיית מצות בער"פ, כ"ש דלדין מיחש מיהא מיבעי לכה"פ בשאר מצות, ועוד דו חוש מעיר עפ"י רוב שהבהילות והמהירות גדלה מאד, ואגב חורפא משבשתא, ובשאר זמן יכול לאפות במתינות יותר, כי עכשיו טירדות החג הקרוש ממשמשו ובא ואין הרעת צלות).

(ו) הגר"א לא הי' מקפיד לאפות ער"פ כמבואר בשערי דחמים, ומ"ב, וכן הג' בעל תפארת שלמה כמבואר באהל שלמה.

(ז) אסור להאכיל מצות מצוה לעכו"ם (בשמים ראש קס"ט).

(ח) הלש אוזר זמן אסור חמץ יאמר בשעת לישה כל פירודין שיפלו בשעת לישה ועריכה, וכן בצק הנדבק בכלים אני מבטל אותם כדי שנמצא שמבטלן קודם חימוצן (ת"ס סע"ג) וצריך לומר פירודין יהיו הפקר, אבל אם אמר פירודין הפקר אינו מועיל רמשמע דמעצמן הן הפקר וזה אינו, (ד"מ, מט"מ, פרישה, ט"ז, ועמ"ש במ"א סק"ב ליישב מנהג העולם, ועי' ח"י, וכ' הגר"ו ה, דאף שיש מיישבים המנהג מ"מ יותר טוב לומר בלשון המבורר יותר), ועכ"פ צריך שיאמר בלשון שמבין (וגר"ו שם, וכמ"ש בסי' תל"ד, עכ"ד).

וי"א לומר, הפירודין שיפלו יהיו בטלין או הפקר לאחר שיפלו דאל"כ יש חשש ברירה, (רצ"ת ת"ס בשם ס' יד יוסף).

(ט) ואם שכח לומר בשעת לישה יוכל לומר אח"כ כ"ז שלא נתחמצו אלא בשינוי לשון קצת כזה: כל פירודין שנפלו מעיסתי בשעת לישה ועריכה, וכל הבצק שנדבק בנלים יהיו הפקר כעפרא דארעא, (כה"ח ת"ס כג).

(י) באם אופין כמה בע"ב בתנור אחד ויש לחוש שיתחלפו המצות והרי אין אדם יוצא במצה גזולה יש לעשות כמ"ש הרוקח שכ"א יאמר, כל מי שיגיע מצה שלי לירו הרי היא לו במתנה וסגי בזה, (שאג"א צב, צג, דע"ת שם).

(יא) ישראל קרושים הן ונהגו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות כראי סי' תע"ז (ח"י ו"ס א, מ"ב, כה"ח וש"א).

(יב) בבה"ל (ת"ס ר"ב וקטן) כ' בתוך הרבדים בזה"ל וע"כ צריך שיהי' בזה כל מעשיהן היינו התינות מים לתוך הקמח, והלישה, והעריכה, והאפי', וי"א דגם הניקוד ע"י גדולי' ויהי' הכל בפירוש לשם מצת מצוה וא"צ שיאמרו בכל מצה ומצה, אלא יאמר, כל אחד, מה שיעשה היום בענין מצה יהי' הכל לשם מצות מצוה, וזכרני בינוי נעודי הי' המנהג בישראל שבעת אפיית מצות בעל המצות הי' אומר וחוזר להעוסקים כמ"פ שזכרו שהוא מצת מצוה, ועכשיו בימינו נתרופף המנהג הי' כו' עכ"ל, וכ"כ בא"א מהר"ת ת"ס דיאמר כל העוסקים שיעסוק בעיסה או בעיסות הוא לשם מצות מצוה, (ועי' פדק שלאחר הסמוך או ה').

(יג) אם נשאו קמח ורוצים למכרו בחוה"מ י"א דשרי (שו"ת צור יעקב סי'

ו') וי"א דאסור למכרו מפני חשש מדאית העין כשמכרו לעכו"ם משום דכל סולת לתתין ולכן יש לאסור ג"ו (מהר"ם שיי"ק סי' דל"ו).

(יד) לענין ניקוד ע"י קטן עי' היטב מ"א, ט"ז, ח"י, מ"ב, כה"ח (סי' ת"ס),

די"א אפי' לכתחילה שרי ואדרבה צד מעלה אית ביה, וי"א דלכתחילה לא, ע"ש. ועי' בפרק הוזמוך או' ר' מ"ש בע"ז עור.

פרק ט

ענינים שונים באפייה

דין עיסה רכה

(א) קי"ל דאם העיסה רכה אסור להוסיף קמח, וכ' בהג' מהרש"ם דזה דוקא אחר שכבר נזמרה לישת העיסה אבל בתחילת הלישה שיש עוד מעט קמח באגן שלא נילוש נזמרה להוסיף עוד קמח וללוש יחד, ע"כ (סי' תנ"ט סעי' ו').
 (* א) אם לשו' עיסה שבלילתו רכה צריך לרחוץ הידים בין עיסה לשניה (ידושלמי פסזים פ"ג ה"ב, דע"ת תנ"ט ר').
 (ב) מצוח שנפל עליהם אבק קמח, עי' שע"ת תנ"ט סקכ"ד, ובהג' מהרש"ם שם.

לשבר המצה ולחזור לעשותה

(ג) ברמ"א (תנ"ט ב') באם המצה עשויה וירא שלא חבא לירי חימוץ מותר לשברה ולחזור לעשותה כדי שהעסק יבטל החימוץ מיהו טוב לזוהר לכתחילה. ובר"מ ו' (תס"א ג') כ' מהרי"ל אם ירא שלא יהו המצות שיעוד מיל, באגורה ודוקו מתידין לשברן ולחזור ולערכן ואנן לא נהגינן הכי, כי שמא לא יעדכנה פעם שנית היטב והוי כמו מצה כפולה, עכ"ל.
 ובהג' מהרש"ם (תנ"ט ב') כ' דבמהרי"ל כ' דק רנכון להתרחק מזה שמא לא יקטפו יפה שנית, ואפשר דגם מהרי"ל לא החמיר אלא במצות עבות שהיו נוהגים בזמני' הקודמים, אבל ברקיקין הנהוגין בזה"ז אין לחוש לכך, ועמ"ש בס' תסא, ז, בשם תשו' הרדב"ז בדין כפולות שכ' דאין לחוש כ"כ בפרט במצות הרקוה, ע"ש. וע"ש בשע"ת סקט"ו, וסקי"ז לענין נפוחות רבמצות הרקות שלנו אין לחש, וגם הכל לפי מהות האיש הלש אם הוא זרזו ואומן לזוהר שלא יהי' חשש כפולה.
 ועי' בת"ש (מצוה י' סי' ג' י"א) דהקמטים הנעשין ע"י הערוכה וכדומה שחוזרים להיות ממש כגוף אחד אין קפידא, ודאי' מרמ"א (דכאן) והגם שהרמ"א כ' לזוהר לכתחילה שמא לא יערוך יפה, היינו שלא יהיו רבוקים כ"כ עד שא"א לזפריין עוד ואף שבמ"ב (בה"ל סוס"י תס"א) לא החליט להיתר, רמיידי שנרבק דרך נשיכה, אבל בדיבוק גמור שני' לעין כל שהיו לגוף אחד אין חשש בדבר לכו"ע.

מעשה הכשרה בקטן

ד) לעוין נתינת קמת לחוך הכלי (לישה) קודם נתינת המים, אולי אפי' המחמירין בניקור [שלא לעשות ע"י קטן לכתחילה] מודו בזה דמותר ע"י קטן (תולדות שכואל מצוה י' סי' ב' ח').

תוספות זהירות במצות מצוה

ה) בחו"ש (שם או' י' בסופו) בזה"ל ועכ"פ היוצא מכל זה דלכתחילה ראוי ודאי לכל מי שיראה ד' נוגע בלבבו דלמצת מצוה עכ"פ לא יקח רק הנטחן ברחיים של ד', ושנלוש ונחרדד דוקא בידי אדם, לא ע"י מאשין והכל לשם מצת מצוה ע"י ישראלים גדולים וב"ח דוקא, כנ"ל.

ו) והכלל דלמצת מצוה צריך ליקח חטים שאין עליהם שום נדנדד ספק של חשש חימוץ כי אפי' ספק רחוק שיש להסתפק בהם ג"כ מבטל מהם עכ"פ שם שימוד דכיון דכ' ושמרחם את המצות בעינן שמירה מעליא, כמבואר בשו"מ (מהר"ק ח"ג פ"ו, מהר"ח ח"ד קפ"ב [ועוד]), שו"ח מהר"ם שי"ק (או"ח קכ"ה), שו"ת: ערוה"ב (או"ח ל"ו), ע"כ דברי חו"ש שם סי' ג' א' (ועמ"ש לעיל בדניי חטים בע"ז באורך), וכ"כ אח"ז באו"ב בהאי לישנא מ"מ למצת מצוה נ"ל שאין מן הראוי לסמוך על המקילין כי כבר כתבתי לעיל סי"א שכל שיש איזה פקפוק או אפי' רק חשש רחוק יצא עכ"פ כבר מכלל מצה שמורה, עכ"ל.

שי' הרא"ש - וביאורו

בשו"ת הרא"ש, וכן בש"ע תנ"ט ס"ב כ' דאחר שנחטסו ונחתמם בידים אם ניתוהו גלא עסק מיד יחמיץ, ע"ש. הנה בדברי הרא"ש החמורים הללו כבר התפוררה הארץ ומלואה דלפ"ז צדיך זהירות וזדיוות יתירה מאד שמיד אתר התחלת העסין לא ישהה אפילו רגע אחד, וחמה אני הדל אם יש בדורינו מי שיוכל לצאת חומרא הלז, ומצוה גדולה ליישב מנהג ישראל שאין נוהרין בזה, ואביא עכשיו מה שכ' בע"ז עמודי עולם בעל מהרש"ם, ובעל משנה ברורה, ואחריהם המורה המובהק בעל תולדות שמואל.

א) בהג' מהרש"ם כ': עי' חי' מהרמ"ז שהוכיח מדברי הר"י שברא"ש פ"ג דפסחים סי' י' דלא ס"ל כן, ומסיק דבדיעבד גם הרא"ש מודה כ"ז שלא שהה כשיעור ואין רואין סדק והכספים פנים, וא"כ עכ"פ בדיעבד אין חשש ע"ש, וכ"ה בתשו' הרשב"א ח"א סי' קכ"ד שהאריך להוכיח כן [דאין חשש בזה] וסיים בזה"ל: חדע כי הרב מורינו רמב"ן ז"ל הי' מתחלה לש בביתו ושולח פחו לפורני רחוק יותר מעשרה ומחמשה עשר בחים ולא הי' חושש, אלא ששמעתי שלאחר כן נכנע ולא מחמת ריחוק הפורני אלא שחשש-דלמא יהי' הפורני מלא והי' ירא שמא יתעכב פחו בחוץ מיל או יותר, אבל לחוש לפלוק היד כמו שאמר המורה הזה זו: לא שמענו ע"ש. יע"ע בר"ן מובא בב"י [כאן] על הא דאמר

ס"פ כ"ש ולא תגבי ידו מן התנור, פירש"י כלומר: שתהא עוסקת בבצק כל שעה, וכ הר"ן ע"ז ולא נהירא רא"כ הו"ל לומר לא תגבי ידו מן העיסה, אלא ה"ק שלא תעסוק בדברים אחרים כלל, כו', אבל לא אסור עלי' לעסוק בענין התנור ב:תיים מפני שהוא דרכו של פת ובלבד שלא תשהה יותר מכשיעור, עכ"ד המהרש"ם.

(ב) במ"ב י"ח, כ' דעפ"י הרא"ש הללו צדיכין ליוהד מאד דאחד הירוד ינקרו מ'ד, ואחד הניקוד ינחווהו מיד בתנור, והעולם אין נוהרין כ"כ, וסיים דאפשר מיד לאו דוקא, אלא שיעור מיעוט, ומ"מ לכתחלה בודאי יש ליוהד מלהניחו כך אפי' רגע אחד אם אפשר.

ובנה"ל האריך בענין זה וכ' דלפי שי' הרא"ש שיעור מיל דאיתמד בגמרא היינו אור הלישה קודם הירוד דלישה לחוד אינו מחמם הרבה לכו"ע, ואח"כ כ' דמצינו וזרבה פוסקים החולקים על הרא"ש והם הרמב"ם ה' חו"מ פ"ה, שו"ת הרשב"א [הנ"ל] כו' ואפשר דהר"מ סבר דהרא"ש מיידי בשאנו רואים שהבצק חם ואפשר דכו"ע מודים בזה כו' ומ"מ צ"ע, ע"כ.

(ג) בתולדות שמואל (מצוה ט' סי' ד' ר"י) כ' ולענ"ד יש ג"כ להביא דאי' מגמ' פנחים לו. וכיצה כב: דארדבה כל מה שהוסיפו בעסק הבצק משתנה טבע הכצק לזתעככ בחמיצותה כו', אלא שבעיקר הרבר נלענ"ד שהמ"ב לא דקדק יפה בדברי תשו' הרא"ש, כי הרא"ש דקדק וכ' שנתחמץ העיסה תחת ידו במשך העסק, וא"כ עיקר הקפידא דוקא היכי שהעיסה נתחממה באמצעות העסק, אבל העסק בנצם היכי שהעיסה אינה מתחממת עי"ז אדרבה משנה טבע העיסה לעכב בה החימוץ כנ"ל, (ותמיהני שלא העיר מד' המ"ב בסוף רבדיו שירד לחילוק זה בעצמו, אלא שהניחו בצ"ע), ועי' שו"ת בית היוצר סי' כ"ח.

מצות סמוך לתנור

(ד) ועי' בבה"ל (שם) שכ' כ' ד"א ממיץ (היראים) והמרדכי, והאגודה בשם הגאונים לענין לישה בבית חם, או אצל פי התנור דמתמיץ מיד, וסיים ולא מצא מי שחוי'ק עליהם, ע"ש.

ועי' בתו"ש (שם ג) שכ' ליישב ולהכריע בין הב"ח וח"י, שד' הב"ח להחמיר, שבזמן קצור נחמץ בכל החדר שהתנור בו, אבל הח"י ס"ל כלשון הטור דוקא נג' פי התנור, וכ' ע"ז דאין כאן מחלוקת למעשה כי הכל תלוי לפי"מ שהאדם מרגיש וכל שהתחם נרגש כבית דאי אסור לכו"ע בכל הבית, וגם לאידך גיסא אנו אין התחם נרגש לכו"ע אין איסור דק נגד פי התנור (להחמיר בשיעור קצור).

וסי'ם דבריו דע"כ צריך שיבע"ד להיות זרזו גדול ומיד שקיבל המצה יכניסנו לתנור, ולא שיתיישב או עם המצה בידו באיזה מקום יושיבנו כי סמוך לפי התנור ממש דאי תתחמץ אפי' בשיעור מיעוט וגם המוליך המצות ומסרם לשיבע"ו צריך השגחה יתירה שלא יעמד עם המצה כנגד התנור עד שיקבלנה

אפיית המצות השלם

רכט

האופה מידו, וגם יזהר להחליף המקלות שמכניס בהם המצות לתנור לכל תהי' חם, כשמושיכין עליו זמצה, ובכ"ז רבה מאד המכשלה בעו"ה, ע"כ.

קרירות התנור ע"י המצות

ה) מצאתי בגליון שאין לאפות מצה בתנור על מקום שכבר נאפות חברתה אם לא כשיסיק התנור פעם שני' כו', דנצטנן כבר חום התנור במקום מושב מצה ראשונה, (א"ר תס"א ז), ומתה"ש שם, וחי' זקיני מהר"ל מפראג יור"ד סי' ס"ז), ופלא שאין נזהרין בזה אפילו החסידים (כ"כ במחוקק יהודה, וכן המציאות). ושני היתירים נשנו בזה, היתר א': דעיקרו נאמר על מצות עבות שהי' בזמן הקודם, אבל בזה"ז מנ"חין אש ועצים הרבה ואופין ריקין והרקיק נאפה מיד, וכשמסירו תיכף חוזר המקום ההוא להתחמם כבראשונה, מרוב האש והעצים (מחוקק יהודה, מובא נדע"ת, וכה"ח טו, מדעת עצמו), ואין ה"נ במקום שאופין מעט עבים ואין שם אלו ועצים הרבה צריך ליהרר שלא להניח אחרת במקומה עד שישער שחוזר ונתחמם המקום ההוא כבראשונה (כה"ח שם).

היתר ב': דכיון 'זהאש בוער בתנור בצד א', אינו מצטנן כלל והם מירי כשגרפו כל האש מן התנור בשעת אפי', (הג' מהרש"ם שם).

בכל אופן נ' שידורו שיהא אש בוער ויעמוד התנור בחוקף תמימותו דאל"כ נפלי כל היתירא הנ"ל בבירא, וגם לרדד המצות הרק היטב (כנ"ל).

ו) ופוק חזי מה ששנה ושילש במעם לועז והזהיר ולהתרות שלא לקמץ בעצים ולהסיק התנור בתמימות גדולה ומיד שהאופה מרגיש בהצטננות כ"ש בתנור יפסיק עבודתו עד שתחמם מחדש ע"ש.

מצות שבתנור

ז) אם לקחו מצה מהתנור קודם שנאפה כשיעורה והחזירה מיד אין לאסור (מ"ב תס"א ט"ז), מיה' אין כדאי לצאת בה חובת מצה (שעה"צ כ"ה) ואף שאין נ"מ לדידן דאין משתכשין כל החג רק במצות הראויין לכל ימות החג מ"מ נ"מ לענין היתירא דמרדה שא"צ ליבון (כ"נ, וצ"ע), ועי' בסמוך אוי"ד, וע"ע א"א בטשאטש מהר"ת תס"ג ג'.

ח) מעשים בכל יום שהאופה מכניס מצה מעיסה רכה בלחי העגול, והמצה נדבק בלחי ואינו יכול להורידה, ומוציא הלחי עם הבצק ומסירו וזורקו לאשפה, ונדבקה מן העיסה בלווי, תלילה להקל לכתחילה להכניס מצות אחרות בלחי זה (שו"ת בית היוצר כ"ג, כ"ג).

ט) הפוסקים מתמידים שאסור להעביר מצה ממקום למקום בתנור, כ"ז שלא נאפה כשיעורו, שהמרדה תוצצת בין התנור להמצה, והא' דכ' הרמ"א להוציא (תס"א ג) וזה מפני שכן דרך האופים כדי לראות אם המצה כבר נאפה (שו"ת דברי מליכאל ז"ד כא, ולבוש"מ מהר"ל מ"ב, וע"ש לענין ריעבד, או אונס), [ועי' בסמוך אוי"ד, ואולי יש לרדן משם לכאן].

(י) אם לא גירדם הכלים שמתקנים בהם המצות עד אחר שעה, וכן אם גירדם ונמצא לוגחרתו לפעמים קצת בצק יש להקל לגרדם או וא"צ להגעיל (זכ"א ח"א סי' תנ"ט, הג' מהרש"ם שם ד', וע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ב צ"ח).

(יא) ותנורינו ע"י כח עלעקטר"י: עי' בהג' מהרש"ם (חס"א ב, עי' הבודל הנוסח מן האו"ו לדע"ת) רבוה"ז נתחדשו תנורים שאופין בהם כמה שעות בלא אש, ותולדות אנו כאש, וכמ"ש ביר אפרים יוד"ד סי' ע"ו, וכן יצא להיתירא מפוס ממלל רביבן הג' בעל מחזה אברהם בספרו (שו"ת מחזה אברהם ק"ה), ולענין מצות בתוד: כמו שלנו שהאש מבחוץ מלמטה, בשו"ת לבוש"מ (מהר"ל מ"א) העיד ע"י שאפה בו כמ"פ בער"פ. (ופשוט שאין להשתמש בהמצאה חדשה הלזו וכן בתנודי הגעזו שלנו בלי הודאת והדרכת מורה הודאה מובהק שיורה לו הדרך ילך בה והמעשה אשר יעשה בענין ההיסק ושיעור חמימותו, כי בנקל יכולים לזלכר בפח מוקש של משהו חמץ).

(יב) מצות זגולות: בשו"ת מהר"י אסאר (או"ח קנ"ז) ריש לעשות המצות עגולות דוקא, נוכמה טעמים, ובשו"ת פרי השרה (ח"צ א') חושש לדעת רבו הלזו, וכן הקפיד הגרש"ק ע"ז באלף לך שלמה (השמטות ל"ב), ובשו"ת זכרון יהודא (קכג) דזין להקפיד שיהיו עגולות דוקא.

ונסיים בנוסח טיוס בעל האגדה ובעל הפייטן לשבה"ג:

חטל סידור פסח כהלכתו.

ככל משפטו וחקתו.

כאשר זכינו לסדר אותו.

כן נזכה לעשותו.

מ פ ת ח

לסנור אפיית המצות השלם

פרק א

העתקה מס' המפורסם סמא דחוי

עמוד

ה	דיני החטים	1.
ז	דיני הטחינה	2.
י	דיני השקים לקמח	3.
יב	דיני המים והגולים לצורך המים	4.
יד	דיני כלי הרקוזה ולישה ואפיה	5.
יז	דיני התנור לאפיית המצות	6.
יט	דיני הלישה עד אפיית המצות	7.
כג	דיני אפיית הנמצות	8.
ה	דיני מצה לצאת בה י"ח	9.
כו	דיני הנהגת חילה במצות	10.

פרק ב

העתקה מספ' ברכות ישראל, להג' בעהמח"ס טהרת ישראל

לב	סדר אפיית המצות	11.
לב	האפיה	12.
לב	הקוצר	13.
לב	הטוחן	14.
לג	המרקד	15.
לג	המוכר	16.
לג	המודד	17.
לד	משגיח הסיד	18.
לד	הלש	19.
לה	השופך מים	20.
לו	החותך המידע	21.
לו	המגלגל העיסו	22.
לו	הרעדליר	23.
לו	המושיט	24.
לו	האופה	25.

אפיית המצות השלם

הנותן המצות תוך הסל

לט	26. האב בית דין
לט	27. הנאמן
לט	28. בעל המצות
מ	29. אזהרות נחוינות

פרק ג

העתקה מספר חיי אדם

מא	30. חומר המצוץ
מא	31. דיני הטחינוז ושקי הקמח
מב	32. דיני מים עלנו
מד	33. אזהרות ללישת המצות
מה	34. אזהרות למלגלים
מו	35. איכות התנור, ואזהרות להאופה
מז	36. שמירת המנות
מח	37. מצות מצוה בע"פ
מח	38. חטה בתוך העיסה
מח	39. מצה גזולה

פרק ד

העתקה מספר קב הישר

מט	40. סדר שאיבו מים למצות מצוה
----	------------------------------

פרק ה

העתקה מספר מעדני שמואל

נ	41. בדיקות המצות קודם פסח
נ	42. דיני מצה נפולה
נא	43. מצה נפוחו
נב	44. כפולות וננחחות
נג	45. מצות הנוגיות זל"ז
נד	46. הצטננות התנור
נה	47. לישה במקום שמש
נה	48. לישה כנגד חלון
נו	49. לישה אצל תנור
נו	50. עיסה שהכסיפו פניה
נו	51. שהיית המצה — בלי עסק
נח	52. עיסה שנתזמם בידיים

אפיית המצות השלם

רלג

נח	53. מצה הנשוי' - וא"א לאפותה
נט	54. מצה בניורת חי' ועוף
	55. מקור למנהג ישראל שאם נפלה בצק על הארץ מחזיקין אותה לחמץ
נט	56. עיסה דרבוק לירים
נט	57. רבוק לצפרנים
ס	58. היש לו מכה ביד - לא יעסוק בעיסה
ס	59. כלי ניכור - צריך טבילה
סא	60. הסקת וזתנור
סב	61. הרצאות מצה מתנור - קודם זמנו
סג	62. מצה עי' נייר
סג	63. תנור שנחמצה עליה מצה
סד	64. מקצת זמצה - חוץ לזנור
סד	65. ספק חוטי' נמשכין
סד	66. קרימת פנים
סד	67. דיני מורה - שנחמצה

פרטי דינים במצות מצוה

סז	68. עיסה שנילושה במי פירות
סז	69. מצה הנאפה קודם ל' יום
סז	70. מצה מנושלת
סח	71. מצה שווי' - ועירבו
סט	72. הבריל זמורסן - ועירבו
סט	73. פת קיב' - ועירבו
סט	74. תערובת קמח תבואה - בקמח קטניות
ע	75. מצה שוי"ב איסור דרבנן
ע	76. תערובות במצות
ע	77. מצה שנייפשה
עא	78. מצה גזולה
עא	79. שלימות מצוה - קודם פסח
עא	80. הוציא נוצה בשבת
עא	81. אפיית נוצות בחמה
עב	82. אכילת נוצות לעכו"ם
עב	83. אפיית נוצות ע"י ישראל גדול
עה	84. דין נמצא חטה בעיסה, או במצה האפוי'
עז	85. תערובות מצות מחש"ו
עז	86. אפיית נוצות בחילול שבת
עז	87. לשם מצות מצה

עז	88 . אפייה קודם החג
עח	89 . אפייה כער"פ
עח	90 . הסקת הזנור בהושענוח
עט	91 . זהירות נעידן אפייה ער"פ

**דינים נחוצים בהפרשת חלה
מספר מערני שמואל**

עט	92 . צידוף ממני מצות שונים
פ	93 . צידוף המצות כבלי - לחלה
פכ	94 . הפרשת חלה שלא מן המוקף
פכ	95 . שבחו לזופריש חלה קודם יו"ט
פג	96 . נתערבו מצות שבכר נפרש מהם עם שאר מצות
פר	97 . הרבה נזים דוצות לזכות בהפרשת חלה

פרק ו

העתקה מספר תולרות שמואל

פו	98 . שמירת זחטים - כעודם מחוכרים
פו	99 . היכי דמ' שמירה ?
פז	100 . שמירה לשם מצה
פו	101 . לשם מצות „מצוה"
פח	102 . עוד כהנ"ל
פט	103 . קמח מן השוק
פט	104 . שאיכת מים - לשם מצח מצוה
פט	105 . נחינת זים לקמח, לשמ"מ
צ	106 . נחינת זקמח לבלי
צ	107 . עוד כהנ"ל
צ	108 . מעשי יבונים - חש"ו
צא	109 . לצאת :מצח איסור
צב	110 . כמצה :עינן משלכם
צב	111 . בזית כזחות משה פדוטה
צג	112 . כענין נוצות מכונות (מאשי"ן)
צג	113 . חשובה א
צד	114 . חשובה ב
צד	115 . חשובה ג

פרק ח

העתקת סדר אפיית המצות כפי שסדרן בסדר נאה ויאה הגה"צ הפוסק המפורסם זמנו נודע בשערים, מוהר"ר חיים ישעיה הכהן בעמ"ח ס' מסגה"ש, וס' ישועות ישראל.

צה	116. זהירות בהקמח
צה	117. מים שלנו
צו	118. התנור
צו	119. לישה ועריכה
צח	120. מנקר (רערלע"ר)
צט	121. האופה (שיבע"ר)

פרק ט

הינתקה מקונטרס פסח מעובין

קא	122. פסח מעובין לבעל כנה"ג
----	----------------------------

פרק י

העתקה מספר שו"ת תירוש ויצהר

קג	123.
----	------

פרק יא

ועתקה מספר ברכת הפסח

קה	124. הלכות אפיית המצות
----	------------------------

פרק יב

ועתקה מספר יוסף אומץ

קז	125. דיני לישות המצות
קח	126. תיקון המצות

פרק יג

הינתקה מסידור יעב"ץ זצ"ל

קט	127. דלת ו, לאפיית מצה
----	------------------------

פרק יד

ועתקה מספה"ק ייטב לב

קי	128. דיני מצות
----	----------------

פרק טו
העתקת משנה הלכות גדולות

129. ריני מצות קיכ

פרק טז

העתקת התקנות והנהגות ישרות מהגה"ק מהר"צ שפירא

130. קיד

פרק יז

אזהרות מהגה"צ מוהר"ר יעקב יחזק' גרינוואלד אבדק"ק פאפא

131. קצת אזהרות לאפיית המצות קיז

פרק יח

לקוטים מתוספת חיים על ח"א

132. דיני החטים למצ"מ קיט

133. דיני קמח למצות קיט

134. דין זמנים כשעת התקופה קכא

135. דיני לישא קכב

136. דיני ניקור קכד

137. שאר דיני עיסה קכד

138. מעני' שמורה קכה

139. אפיית מצות ער"פ קכו

פרק יט

ליקוטי הלכות מספר קהלת שלמה

140. קהלו שלמה קכו

פרק כ

העתקה מבעהמח"ס בף החיים

141. מים שלנו קכט

142. קצירת חטים קכט

143. כרירת חטים קל

144. קמחון דפיסתא קל

145. משגיח למצות קלא

146. לישא העיסה קלג

147. דין וחתנור קלד

148. רדייו התנור קלו

קלו	149. נמצא דם בנצה
קלו	150. מצוח אפיוור
קלו	151. הלכוח שונוה

פרק כא

חידושי הלכונו ב„אפיית המצות“ מבעהמח”ס שו”ת רב פעלים

קלח	152.
-----	------

פרק כב

העתקה מליקוטי מהרי”ח

קמא	153. חטים לפסח
קמא	154. שמורה
קמא	155. קצירח ישראל
קמא	156. ברירח חטים
קמב	157. טחינח החיטים
קמב	158. מיס שלנו
קמג	159. לישח המצוח
קמג	160. אפייה המצווה
קמד	161. השגחה באפייה
קמד	162. הפרשח חלה
קמה	163. אפייה המצווה בער”פ

פרק כג

העתקה מספר שערס מצויינים בהלכה

קמו	164. מצה מבושלה ושרוי
קמו	165. מצה שעפשוו — נחרבה

פרק כד

העתקה מספר שערי טוהר

קמח	166. שער כ”ג כמה דברים נחוצים לאפייה מצוח מצוה
-----	--

פרק כה

העתקה מספר דרך פקודיך

קמט	167.
-----	------

פרק כו

העתקה מספר שמע ישראל

קנ	168.
----	------

פרק כז

העתק הלכות משו"ת דברי מלכיאל

קנ	169
קנג	170. הקדמה קצרה מהמור"ל
קנג	171. מי גשמים במים שלנו
קנג	172. נאמנות הנשים בחטים, קמח מצות
קנד	173. דיני הקרשים - או ניירות, שמגלגלין עליהם
קנה	174. דיני אגנות שלשין בהם
קנה	175. דיני המרדות
קנה	176. הרחקת מים מהקמח - עיסה - תנור
קנו	177. הרחקת קמח - ממגלגלין
קנו	178. לישה - וגלגול, סמוך לתנור
קנו	179. לישה - וגלגול, נגד השמש
קנו	180. נקיין הקערה - קודם לישה
קנו	181. נתינת קמח, מים, לישה, גלגול - ע"י קטנים וקטנות
קנה	182. נותן מים לא יתקרב לקמח - וכן להיפך, וגם למצות
קנה	183. הרחקת המצות מקמח - וגלגול
קנה	184. חמימות התנור - כראוי
קנט	185. ליהר מדבוקת משהו בצק - לכלי ניקור, ומרדה
קס	186. שיעור נקיין ההעחרים - והכלים
קסא	187. איסור רחיצה ב"פ באותן מים
קסא	188. הרוחצין צריכין לנגב ידיהן בתר רחיצה
קסא	189. אוהרות הלש
קסא	190. אוהרות נחוצות להאופה
קסג	191. איסור אחיזת עצי מגלגלין תחת אצילי ידים
קסג	192. לישת עיסה גדולה גורמת שהיית עיסה בלא עסק
קסד	193. במקום גלגול (ושאר עסק מצות) לא יאכלו
קסד	194. להרחיק כלי המים מהקמח בעת השפיכה לאגן הלישה
קסד	195. דין מצות הנוגעות זו לזו, או מונחות זו ע"ג זו - בתנור
קסה	196. קושי אפיית מצות בלילה - וצורך להשגחה יתירתא
קסה	197. אסור לישא עיסה מגולגלת - בידים
קסה	198. המשגיח, והמזהיר, יזהירו בניחותא - ושאר אופן התנהגותו

פרק כח

העתקה מספר הנכבד זיוו המנהגים

קסו	199. הקדמה
קסז	200. הלכות חומר המצות

אפיית המצות השלם

רלט

קסח	201. מצות שמורים
קסט	202. לישה במי ויירות
קסט	203. טחינת הקמח
קסט	204. חומר המים למצות
קע	205. איכות המינוח
קע	206. הלישה – ואפיה
קעב	207. התנור – למצות

פרק כט

לשון מרן רבן ומאורן של ישראל הגה"ק בעל מתבר חת"ס זצ"ל	
קעב	208.

פרק ל

העתקה מספר שמושה של תורה

קעג	209. חטין נעשוהו יפות
קעג	210. מבוקעות ונצומחות
קעד	211. לחיתה
קעה	212. הכשר הרח"ם
קעה	213. עמידת הקנוח
קעו	214. בענין קמח כל השנה; לבנונית הקמח

פרק לא

העתקה מספר מנהגי ארץ ישראל

קעו	215.
-----	------

פרק לב

העתקה מי"ז דברי יחזקאל, סדר אפיית המצות בא"י בזה"ז

קפ	216.
----	------

פרק לג

העתקה מספר "ילקוט מעם לועז"

קפג	217. סדר קצירוח
קפד	218. ברירת חינים
קפה	219. טחינת חינים – ועסק הקמח
קפו	220. שאיבת מי"ז שלנו
קפז	221. הסקת התנור
קפה	222. סדר לישה ואפיה
קצא	223. הרדכה להאופה – שיבער

קצג	224. חידושי הלכות מהגה"ק מבאטשאטש זצ"ל
השיב ורחם - פרק א	
ניקוט מגדולי הפוסקים בעניני אפיית המצות	
קצו	225. שמירה לפני קצירה
פרק ב	
קצז	226. איכות ונצה שמורה
פרק ג	
קצט	227. חטים לאצות
פרק ד	
	228. חטים מבוקעות, מצומחות, תערובות שומים ובצלים
ר	- פירושים ודינים
רא	229. מצומחות
רב	230. בצלים - או שומים - או זרעונים בחיטים
רב	231. חטים שנשברו, נסרקו, נלקו ע"י מאשי"ן (מכונה)
רג	232. חטים מן החדש
רג	233. קטניות בפסח
רו	234. התירו גשעת הרחק
רו	235. חיטי תורגמ"ה - שום
	236. קאפ"ע - טיי"א - יי"ש - שמן שומשמין - שמן זית
רח	- פולי ירקות - תפוחי ארמה (קארטאפע"ל)
רט	237. טיי"א
רי	238. יין שרן
רי	239. שמן שומשמין
רי	240. פרחי שמש
ריא	241. שמן זיוו
ריב	242. פולין ירקות
ריב	243. תפוחי זרמה
ריג	244. עוגות נקמח תפוחי ארמה
פרק ו	
מים שלנו	
ריג	245. מי גשמים
ריג	246. זמן שאיבה לכתחילה - בדיעבד
ריד	247. קדושת המים

אפיית המצות השלם

רמא

ריד	248. מקום עכירת המים
ריר	249. מים שהוחמו
רטו	250. לישה בכים שלא לנו
רטו	251. ביטול מים שלא לנו - במים שלנו
רטז	252. נקיין הכים
רטז	253. שפיכת זומים - מפני מת - או תקופה
רטז	254. טעם למים שלנו

פרק ז

ליקוט נוש"ס ופוסקים, שב"א יעסוק באפיית המצות שלו

ריז	255
-----	-----

פרק ח

רכג	256. אפיית נוצה בער"פ
-----	-----------------------

פרק ט

ענינים שונים באפיה

רכו	257. רין עיסה רכה
רכו	258. לשבר זומצה ולחזור לעשותה
רכז	259. מעשה זכשרה בקטן
רכז	260. תוספות זהירות במצות מצוה
רכז	261. שי' הרא"ש - וביאורו
רכח	262. מצות נמוך לתנור
רכט	263. קרירות התנור ע"י המצות
רכט	264. מצות זכתנור

